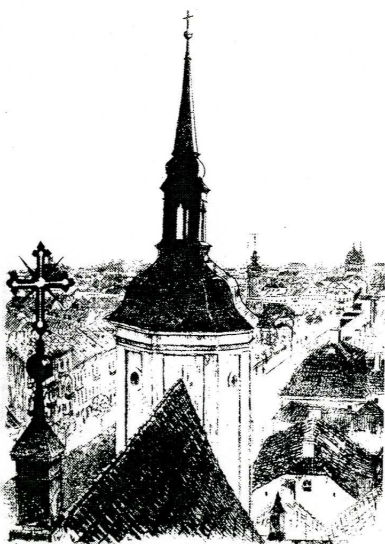

E
X

L
I
B
R
I
S

M
A
R
O
S
Z
E
K

**Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Historyczno - Socjologiczny**

**Andrzej Rybak
Nr albumu 3668**

Dekanat lidzki w 1784 roku w świetle opisów parafii

**Praca magisterska napisana
pod kierunkiem
prof. dra hab. Józefa Maroszka**

Białystok 2004

Spis treści

Wprowadzenie.....	3
Wstęp rzeczowy.....	7
Historia źródła.....	7
Historia dekanatu lidzkiego.....	12
Wykaz stosowanych skrótów.....	23
Opisy parafii dekanatu lidzkiego z 1784 roku.....	24
Parafia białohrudzka.....	24
Parafia bielicka.....	31
Parafia dziembrowska.....	39
Parafia horodeńska.....	46
Parafia iszczołńska.....	54
Parafia kamiońska.....	58
Parafia lidzka.....	62
Parafia lacka.....	74
Parafia nieciecka.....	79
Parafia nowodworska.....	82
Parafia różanecka.....	91
Parafia szczuczyńska.....	96
Parafia jatwieska.....	99
Parafia wawiórska.....	101
Parafia dylewska.....	106
Parafia wasiliska.....	110
Parafia żyrmuńska.....	115
Parafia żołudzka.....	120
Parafia zabłocka.....	128
Spis fotografii.....	136
Bibliografia.....	137

Wprowadzenie

Dekanat lidzki, znajdujący się na terenie obecnej Białorusi, ma ogromną historię. Współcześnie ziemia lidzka jest zamieszkiwana przez dużą liczbę ludzi pochodzenia polskiego. Większość z nich jako narodowość deklaruje polską. Po latach rusyfikacji odradza się na niej język i kultura ojczysta. Sprzyjają temu liczne organizacje.

Jedną z nich jest Lidzki Oddział Związku Polaków na Białorusi funkcjonujący od 1988 roku. Działają przy nim zespoły pieśni i tańca, skupiające tak ludzi starszych, jak i najmłodsze pokolenie. Dzięki działalności członków ZPB pod kierownictwem p. Izabeli Tyrkin odbywają się w Lidzie spotkania, festiwale i konkursy propagujące polską kulturę i mowę.

Kolejną ważną organizacją jest Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lidzkiej, któremu miejscowa społeczność zawdzięcza wznowienie edycji przedwojennego pisma pt. „Ziemia Lidzka.” Gazeta ta była redagowana w latach 1936 - 1939 m. in. przez Aleksandra Śnieżko, Władysława Abramowicza i Michała Szymielewicza. W 1990 roku wydawaniem historyczno - krajoznawczego miesięcznika zajął się p. Aleksander Kołyszko.

Drugim pismem, którego redaktorzy zajmują się badaniem przeszłości ziemi lidzkiej, jest „Лідскі Летанісец.” Mimo że jest to gazeta wydawana w języku białoruskim, to i tak odgrywa dużą rolę, gdyż jej autorzy, panowie Станіслаў Суднік i Валеры Сьліўкін, szczególnie akcentują posiadanie wspólnej historii przez narody: polski i białoruski, żyjące tu obok siebie od wieków.

Niemalą rolę w odnowieniu polskiej tradycji i powrocie do ojczystych korzeni odgrywa Kościół katolicki, który dzięki przemianom politycznym zaczął odradzać się na obszarze całej Białorusi. Miejscowi księża, którzy w większości kończyli seminaria duchowne w Polsce, najlepiej potrafią dotrzeć do swych parafian. Wytrwale zachęcają ludzi do życia wedle tradycji, jaką podtrzymywało jeszcze międzywojenne pokolenie. Nie jest to jednak proste, gdyż po ponad półwiecznym procesie depolonizacji i dekatolizacji trudno odnowić w ludziach ducha wiary i świadomości narodowej. Księża próbują

różnymi sposobami dotrzeć zwłaszcza do ludzi młodych, którzy dopiero zaczynają kształtować swą osobowość. Dlatego do liturgii stopniowo wkracza język białoruski, którego najmłodsze pokolenie uczy się w szkołach.

Działalność Kościoła katolickiego oraz omówionych wyżej stowarzyszeń i pism stwarza mieszkańcom ziemi lidzkiej doskonałą okazję, by zwrócić się w stronę swej przeszłości, którą należy uświadomić sobie i przyjąć. Jest to bardzo ważny krok w życiu każdego człowieka, ponieważ tylko na jej podstawie można budować w pełni świadomie swą przyszłość. Ziemia lidzka posiada liczne zabytki i pamiątki, które jednoznacznie określają jej przeszłość i miejsce w szeroko rozumianej kulturze europejskiej. Jednym z takich świadectw są rękopiśmienne opisy parafii rzymskokatolickich tych terenów z 1784 roku. Dokładna analiza tego źródła skłania badacza do głębszej refleksji nad przeszłością ziemi lidzkiej, a także nad teraźniejszością i przyszłością tego regionu.

Wspomniane dokumenty nie były wcześniej docenione, a ich ogromna wartość nie została wykorzystana w momencie powstania. Przyczyną tego były kolejne rozbiory, w wyniku których Rzeczpospolita zniknęła z map Europy na okres stu dwudziestu trzech lat. Burzliwa i bolesna historia, która stała się udziałem narodu polskiego od końca XVIII wieku do początku XX wieku, nie pozwoliła, by opisy parafii wykonane w 1784 roku zrealizowały cel, jaki przyświecał tworzącym je autorom. Zawirowania czasu sprawiły, że dokumenty te zostały zapomniane. Dopiero w ostatnich latach, dzięki staraniom Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Białymstoku pod kierunkiem prof. dra hab. Józefa Maroszka został odnaleziony zbiór oryginalnych opisów 248 parafii diecezji wileńskiej z 1784 roku.

Głównym celem niniejszej pracy jest edytorstwo tekstu źródłowego, zaś jej przedmiotem dekanat lidzki znajdujący się w diecezji wileńskiej. Owe źródło stanowi jedynie kopię oryginalnych opisów, które nie przetrwały do naszych czasów. Znajduje się ono w Bibliotece Narodowej Ukrainy im. Wernadzkiego w Kijowie, skąd zostało sprowadzone w postaci elektronicznej przez prof. dra hab. Józefa Maroszka. Obejmuje ono

dziewiętnaście parafii.¹ Należy jednak podkreślić, że opis jednej z nich (parafii bielickiej) zachował się w oryginale i jest przechowywany w Wilnie.²

Edycji źródła, zawierającego opisy dziewiętnastu parafii dekanatu lidzkiego, dokonano na podstawie *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*.³ Zajmując się toponimami, które stanowią największą grupę nazw własnych zawartych w tekście, posłużono się *Słownikiem geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich z II połowy XIX w.*⁴ Celem tego zabiegu było ustalenie, czy dana nazwa miejscowa, używana niegdyś przez jej mieszkańców, zgadza się z nazwą stosowaną w oficjalnej toponimii.⁵ Następnie polskie określenia skonfrontowano z ich rosyjskimi i białoruskimi odpowiednikami. Te natomiast zostały zaczerpnięte ze *Слоўніка назваў населеных пунктаў гродзенскай вобласці* Я. Н. Рапановіча⁶ i *Краткого топонимического словаря Белоруссии* В. А. Жучкевича⁷ oraz z mapy obwodu grodzieńskiego.⁸ Wszystkie ustalenia z zakresu toponimii umieszczono w przypisach.

Ortografia i interpunkcja zostały zmodernizowane.⁹ Jedyne odstępstwa od współczesnych zasad ortograficznych w tej pracy stanowi pozostawienie dużych liter w nazwach zgromadzeń zakonnych (np. Pijarzy, Franciszkanie) oraz w wyrazie „Pasterz,” którym to jest określony biskup wileński Ignacy Jakub Massalski. Pisownię tę zachowano w celu ukazania szacunku do instytucji kościelnych. Częściowo uwspółcześniono leksykę

¹ Biblioteka Narodowa Ukrainy im. Wernadzkiego - Oddział nr 1, f. 1, sygn. 6002.

² Centralne Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie, f. 694, op. 1, nr 3508.

³ *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, pod red. K. Lepszego, Wrocław 1953.

⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich z II połowy XIX wieku*, pod red. B. Chlebowskiego, F. Sulimowskiego, W. Wasilewskiego, t. I - XV, Warszawa 1880 - 1902.

⁵ Dodatkowo skorzystano ze *Skorowidza miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz i urzędów oraz urzędzeń komunikacyjnych* opracowanego przez komitet redakcyjny pod kierunkiem inżyniera Tadeusza Bystrzyckiego w Warszawie w 1929 roku. Na jego podstawie ujednolicono w całej pracy toponimiczne nazwy własne.

⁶ Я. Н. Рапановіч, *Слоўнік назваў населеных пунктаў гродзенскай вобласці*, Мінск 1982.

⁷ В. А. Жучкевич, *Краткий топонимический словарь Белоруссии*, Минск 1971.

⁸ *Общегеографический атлас. Гродненская область*, масштаб 1:200000, Минск 2002.

⁹ Modernizacji ortografii i interpunkcji dokonano na podstawie współczesnych zasad zawartych w *Nowym słowniku ortograficznym PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, wydanym pod redakcją prof. E. Polańskiego w Warszawie w 2002 roku.

(np. zastąpiono przestarzały przysłówek *mimo*, użyty w znaczeniu *obok*, jego obecnie stosowanymi formami). W zakresie fleksji zrezygnowano z użycia form liczby podwójnej¹⁰ np. *dwie zarośle* oraz z twardotematowej odmiany rzeczownika rodzaju żeńskiego *mila* na rzecz obowiązującej współcześnie odmiany miękko tematowej¹¹ (*trzy mile* zamiast *trzy mili*). Odnośnie zaś fonetyki zastosowany został przymiotnik określający *średni* zamiast obowiązującej do 1827 roku wielkopolskiej wymowy i pisowni *srzedni*¹². Zamykając omówienie kwestii gramatycznych, należy zaznaczyć, że dawną formę dopełniacza liczby pojedynczej *dżdżu* zastąpiono współczesnym odpowiednikiem *deszczu*. Wszystkie wymienione przykłady uznano za przestarzałe i utrudniające odbiór źródła ze względu na dużą częstotliwość, z jaką pojawiają się w tekście. Natomiast archaizmy występujące sporadycznie, typu *austeria* czy *popas*, wyjaśniono w przypisach, korzystając z najnowszego *Słownika wyrazów obcych*.¹³ Podobnie zostały potraktowane zwroty łacińskojęzyczne, np. *in simili situatione*, *sub numero* itp. Objasniając je, posłużono się wspomnianym *Słownikiem wyrazów obcych*, a także *Słownikiem łacińsko - polskim*.¹⁴ Z kolei nie ingerowano w składnię i stylistykę, by zachować osiemnastowieczne właściwości tekstu.

Pisownia skrótów w formie grzecznościowej takich, jak: *JPP*, *JWP*, *JWW* została ujednoliconą. Inne skróty, typu *ptu lidzgo* (p[owia]tu lidz[kie]go), rozwinięto w nawiasach kwadratowych przez dodawanie brakujących liter kursywą. W tej kwestii pomocą służył *Słownik skrótów* J. Parucha.¹⁵ Również cyfrę oznaczającą początek każdej nowej karty umieszczono po lewej stronie w nawiasach kwadratowych.

Praca zawiera również fotografie wykonane przez jej autora latem 2003 roku podczas objazdu naukowego po dziesięciu parafiach dekanatu lidzkiego oraz do Szczors, gdzie znajdowały się opisywane dokumenty. Podczas zwiedzania poszczególnych miejscowości odbyto rozmowy z ich

¹⁰ St. Dubisz, K. Długosz - Kurczabowa, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1998, s. 196.

¹¹ Tamże, s. 211.

¹² M. Szymczak, *Udział Mazowsza w kształtowaniu polskiego języka literackiego*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych* nr 4, Warszawa 1972, s. 334.

¹³ *Słownik wyrazów obcych PWN*, pod red. E. Sobol, Warszawa 2002.

¹⁴ *Słownik łacińsko - polski*, oprac. K. Kumaniecki, Warszawa 2000.

¹⁵ *Słownik skrótów*, oprac. J. Paruch, Warszawa 1992.

najstarszymi mieszkańcami oraz proboszczami kościołów. Dzięki temu teoretyczna wiedza autora niniejszej pracy wzbogaciła się o lokalne historie, a czasem nawet i o legendy.

Kończąc rozdział wprowadzający, nadmienia się, że pracę tworzą cztery części: wprowadzenie, wstęp rzeczowy, na który składają się dwa rozdziały: historia źródła i historia dekanatu lidzkiego. Po nich następują: tekst źródłowy oraz bibliografia.

Wstęp rzeczowy

Historia źródła

Zainteresowanie kartografów ziemią lidzką obserwuje się już od połowy XV wieku, kiedy to wybitny matematyk, kardynał Mikołaj z Kuzy stworzył mapę Europy Środkowej.¹⁶ Przerobiona jej wersja z początku następnego stulecia po raz pierwszy odnotowuje informację o istnieniu grodu o nazwie Lida. Owa mapa, nosząca łaciński tytuł *Tabula moderna Polonie, Ungarie, Boemie, Germanie, Russie, Lithuanie*, została dołączona do rzymskich wydań *Geografii* Ptolemeusza z lat: 1507 i 1508.¹⁷

Od tego momentu do końca XVIII wieku powstało wiele dzieł kartograficznych, które odzwierciedlają powiększającą się sukcesywnie wiedzę na temat obrazu ziemi lidzkiej. Mimo wszystko są to zaledwie ogólne informacje, które nie dają pełnej wizji tego terenu. Istniejące więc mapy nie mogły zaspokoić ciekawości ludzi oświecenia. Warto przy tym podkreślić, że już u schyłku XVIII wieku obserwuje się obok fascynacji wiedzą i nauką zainteresowanie folklorem i kolorytem lokalnym Kresów Wschodnich. Takie tendencje uwidoczniły się nie tylko w myśleniu ludzi kultury, ale również polityków tamtego okresu. Narastające zagrożenie ze strony potężnej Rosji podsycalo potrzebę dokładnego poznania obszaru Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wymuszały to zatem względy militarne.

¹⁶ T. Nowak, *Obraz ziemi lidzkiej na mapach XVI - XVIII wieku*, [w:] P. Komorowski, J. Kurkowski, T. Nowak, *Z dziejów ziemi lidzkiej*, Warszawa 1997, s. 11 - 12.

¹⁷ Tamże.

Jako kolejną przyczynę stworzenia kartograficznego obrazu całej Rzeczypospolitej Obojga Narodów należy wymienić dążenie duchowieństwa do poznania swych diecezji, a co za tym idzie do realnego ustalenia terytorialnego zasięgu chrześcijaństwa. Pomysł ten został zaczerpnięty z doświadczenia francuskich biskupów, którzy w latach 1755 - 1756 przeprowadzili na terenie królestwa francuskiego akcję poprawiania i uzupełniania istniejącej już mapy swego państwa.¹⁸

Przeniesienie francuskiego wzoru na grunt polskiej kartografii zawdzięcza się bratu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego - Michałowi Poniatowskiemu, który w 1784 roku został prymasem Rzeczypospolitej. Poleciał on swym biskupom, by ci zalecili dziekanom sporządzenie opisów podległych im parafii. Pierwszą tego typu akcję przeprowadzono z powodzeniem w diecezji płockiej w 1778 roku w oparciu o pięciopunktową ankietę.¹⁹ Natomiast w roku 1784 posłużono się jej rozszerzoną wersją zawierającą dziewięć punktów. Metoda ankietowa okazała się tu bardzo przydatna zwłaszcza ze względu na jasno sformułowane polecenia oraz przedmiot badania. Plebanów obowiązywało udzielenie odpowiedzi na każdy jej punkt. Można było się również spodziewać, że będą to informacje prawdziwe zwłaszcza ze względu na zaangażowanie w akcję całej hierarchii kościelnej. Wiadomo bowiem, że każdego duchownego obowiązuje wierność i posłuszeństwo papieżowi oraz biskupowi. Natomiast drugą przyczyną sprawdzenia się metody ankietowej było to, że musiały ją wypełnić osoby, które przedmiot badań znały z autopsji. Oczywiście jakość wyników akcji mogła być niejednolita i w dużej mierze zależała od samych ankietów, a właściwie od ich wykształcenia, wieku, chęci i możliwości wiążących się z wielkością parafii.

Ankieta, którą otrzymali proboszczowie, była poprzedzona listem biskupa wileńskiego Ignacego Massalskiego. Czytamy w nim m.in.:

Pełniąc obowiązek pasterski, od Najwyższego Pasterza na was włożony, usiłujemy powierzoną nam trzodę poznać jak najzupelniej, ażebyśmy duchownym jej potrzebom doradzać mogli. [...]

¹⁸ *Rękopiśmienne opisy parafii litewskich z 1784 r.: dekanat grodzieński*, oprac. W. Wernerowa, Warszawa 1994, s. 7.

¹⁹ Tamże.

Nadto, ułożona karta geograficzna diecezji naszej, większą część Księstwa Litewskiego zajmującej, do wielu pospolitych pożytków byłaby zdatną. Zna te pożytki każdy oświecony obywatel i nie może ich dla Ojczyzny nie życzyć. Znajome są najszczególniej Jego Królewskiej Mości, panu naszemu miłościwemu, który Kraju od siebie ukochanego radłby mieć zawsze obraz przed oczami, żeby do najodleglejszych zakątków, troskliwość Ojcowską rozciągając, ku jednemu dobra powszechnego zamiarowi, wszystkie wszystkich szczególnych miejsc własności doprowadzał. Wątpić nie możemy, że duchowieństwo diecezji naszej i świeccy majątności posesorowie, do tak pożytecznego zamysłu chętnie się przyłożą.²⁰

List ten został ogłoszony 7 czerwca 1784 roku. Natomiast do 15 sierpnia proboszczowie mieli przekazać sporządzone opisy dziekanom, którzy do 1 września musieli przesłać je do Wilna.

Przechodząc do omówienia treści ankiety, należy zaznaczyć, że wymagała ona bardzo szczegółowych informacji od osób, które miały ją wypełnić. Opis parafii trzeba było zacząć od określenia jej przynależności do dekanatu, województwa i powiatu. Punkt pierwszy wymagał również alfabetycznego wymienienia wszystkich miejscowości wchodzących w jej skład oraz podania ich właścicieli i odległości od kościoła parafialnego. Następnie należało określić jego położenie względem sąsiedzkich miast. Natomiast punkty od czwartego do ósmego dotyczyły właściwości omawianego terenu - opisanie dróg, szaty roślinnej, sieci wodnej, zasobów naturalnych, charakterystycznych miejsc typu: młyny, tartaki. Na koniec zaś ankieter miał określić granice administracyjne, biegnące przez obszar parafii. W osobnych punktach dołączono również informację określającą rodzaj i format papieru, na którym miał być dokonany opis.

Ankieta najwyraźniej została dobrze przyjęta przez duchowieństwo diecezji wileńskiej, o czym świadczą bardzo szczegółowo sporządzone dokumenty, będące przedmiotem niniejszej edycji. Opisy wykonano zapewne solidnie i w terminie, skoro 15 marca 1788 roku król Stanisław August Poniatowski przesłał biskupowi Massalskiemu list z podziękowaniami.²¹

²⁰ *Przyszłość kultury Polaków na Kresach. Tom 2. Kraj rodzinny matki mej*, pod red. J. Maroszka, Białystok - Drohiczyń 2000, s. 6 - 7.

²¹ Tamże, s. 11.

Jednak zbliżająca się nieuchronnie katastrofa państwa polskiego, w postaci trzeciego rozbioru z 1795 roku nie pozwoliła na należyte wykorzystanie tych dokumentów. Opisy, które w 1787 roku trafiły do rąk królewskich, zostały wywiezione do Rosji. Powróciły do Polski z Petersburga dopiero w 1930 roku na skutek traktatu pokojowego podpisanego w 1922 roku w Rydze między władzami II Rzeczypospolitej i ZSSR. Wraz z nimi wróciły m.in.: arraszy ostatnich Jagiellonów, Biblioteka Załuskich oraz staropolskie księgozbiory. Jednak naród polski nie mógł cieszyć się długo odzyskanym dziedzictwem kulturowym i należycie go przebadać, gdyż cały ów dobytek spłonął w 1944 roku w Bibliotece Narodowej podczas powstania warszawskiego.²²

W tym momencie nasuwa się więc pytanie: w jaki sposób dotrwały do naszych czasów opisy parafii diecezji wileńskiej, skoro strawił je pożar. Otóż można wysunąć różne hipotezy. Prawdopodobnie król otrzymał albo kopię tychże dokumentów albo miał dwa komplety opisywanych parafii. W trudnych do ustalenia okolicznościach w wileńskim diecezjalnym archiwum znalazły się oryginały opisów, sporządzone przez plebanów w 1784 roku. Jednak po II wojnie światowej władze radzieckie odebrały je Kościołowi i umieściły w Centralnym Archiwum Historycznym Litwy, gdzie znajdują się po dziś dzień.

Oprócz tego przetrwał do naszych czasów inny (niepełny) komplet opisów z 1784 roku, który obecnie jest przechowywany w Bibliotece Narodowej Ukrainy im. Wernadzkiego w Kijowie.²³ Jego historia jest jeszcze bardziej zawiła niż poprzednio omówionych. Mianowicie: kopie te sporządzono na prośbę kanclerza wielkiego litewskiego - Joachima Chreptowicza i uporządkowano w dwadzieścia cztery tomy tak, że jeden tom zawierał opis jednego dekanatu.

W tym miejscu warto zrobić dygresję i wspomnieć, że Joachim Chreptowicz w swej posiadłości w Szczorsach (fot. 1.) zgromadził ogromną bibliotekę liczącą około ośmiu tysięcy tomów, archiwum i kolekcję dzieł sztuki.²⁴ Zbiory te musiały być niewiarygodnie duże, skoro już w I połowie

²² Tamże, s. 12.

²³ Tamże, s. 18.

²⁴ G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*, Warszawa 1997, s. 238.

Fot. 1. Biblioteka z końca XVIII wieku w majątku Chreptowiczów w Szczorsach.

XIX wieku majątek ten zyskał miano „litewskich Puław.”²⁵ Wokół bogatej biblioteki szybko wytworzył się intelektualny klimat.

Wracając do historii kopii opisów z 1784 roku, należy podkreślić, że komplet ów był w posiadaniu Chreptowiczów do 1809 roku. Wtedy to doszło do jego podziału na dwie części, z których pierwszą, obejmującą tomy I - XII, kartograf - Franciszek Czajkowski przekazał królewskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Warszawie. Następnie w trudnych do ustalenia okolicznościach trafiła ona do zbiorów Muzeum Starożytności hrabiego Eustachego Tyszkiewicza w Wilnie.²⁶ Można się domyślać, że stało się tak za sprawą rodu Tyszkiewiczów, któremu zależało szczególnie na pierwszych dwunastu tomach opisu diecezji wileńskiej z racji tego, że obejmowały one ziemie znajdujące się w dobrach tej rodziny. Około 1865 roku przeniesiono je z Muzeum Starożytności do Centralnego Archiwum Akt Dawnych w Wilnie.²⁷ Tam znajdują się do dzisiaj.

Inny zaś los spotkał tomy od XIII do XXIV. Na pewno w 1809 roku pozostawały one w Szczorsach. Dopiero podczas I wojny światowej wywieziono je do Kijowa wraz z całą bogatą zawartością biblioteki Chreptowiczów. Pozostawały one tam tak długo zapewne z tego powodu, że ich treść opisywała południową część diecezji wileńskiej. Na tym zaś terenie mieściły się majątki Chreptowiczów. Część z tych zbiorów powróciła ponownie do Szczors w okresie międzywojennym, ale nie na długo, gdyż w czasie II wojny światowej ponownie trafiły do Kijowa. Obecnie cały księgozbiór szczorsowski mieści się we wspomnianej wcześniej Bibliotece Narodowej Ukrainy im. Wernadzkiego.

Kończąc omawianie historii tekstu źródłowego, który podlega edycji w tej pracy, należy powtórzyć i podkreślić, że bazuje się na kopiach opisów dziewiętnastu parafii dekanatu lidzkiego. Zostały one sporządzone na życzenie Joachima Chreptowicza, a zawirowania historii sprawiły, że obecnie znajdują się w Kijowie. Jedynie przy edycji parafii bielickiej korzystano ze „szczorsowskiej kopii” oraz z oryginalnego opisu, który jest przechowywany w Wilnie.

²⁵ Tamże.

²⁶ *Przyszłość kultury Polaków na Kresach...*, s. 18.

²⁷ Tamże.

Historia dekanatu lidzkiego

Unia w Krewie (1385 r.) była przełomowym momentem w dziejach Korony oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Na jej mocy oba kraje miała połączyć na trwałe osoba wspólnego władcy - Władysława Jagiełły, który wraz ze swym państwem obiecał przyjąć chrześcijaństwo w obrządku rzymskokatolickim. Wcześniejsze próby wyparcia pogaństwa, które były podejmowane już w 1253 roku za panowania Mendoga, nie przyniosły oczekiwanego skutku. Litwa tkwiła więc w wielobóstwie jeszcze przez ponad sto lat. Ducha chrześcijaństwa nie mogła tam wówczas wnieść Polska, która do 1320 roku pozostawała w rozbiciu dzielnicowym. Troskę o swojego wschodniego sąsiada wykazali dopiero: Władysław Łokietek i jego następca, Kazimierz Wielki. Na chrystianizacji Litwy zależało również państwu krzyżackiemu, które w tym okresie stało się już potęgą zagrażającą Koronie i dążącą do poszerzenia swych granic pod pretekstem nawracania pogan. Zamierzenia ostatnich Piastów zostały wcielone w życie na mocy wspomnianej już unii w Krewie.

Chrzest Władysława Jagiełły odbył się 14 lutego 1386 roku w Krakowie, natomiast do przyjęcia wiary przez możnych bojarów litewskich doszło 22 lutego 1387 roku na zamku w Wilnie.²⁸ Pięć dni wcześniej król wydał przywilej fundacyjny dla biskupstwa wileńskiego,²⁹ którego siedzibą miał być nowy kościół p.w. św. Stanisława i św. Wojciecha. Tymczasem na zgodę Stolicy Apostolskiej trzeba było czekać rok ze względu na trudność przedarcia się posła królewskiego przez kraje niemieckie do Watykanu. Jednak już 12 marca 1388 roku papież Urban VI wydał w Perugii bullę *Romanus Pontifex*, w której zezwolił biskupowi poznańskiemu Dobrogostowi na ustanowienie w Wilnie katedry. Na urząd pasterza tego kościoła wyznaczono dotychczasowego biskupa sereckiego - Andrzeja.³⁰ Nowo utworzoną diecezję w specjalną opiekę wziął bullą *Ad hoc Nos Deus* z 2 kwietnia 1398 roku papież Bonifacy IX.³¹ Trudno ustalić granice

²⁸ St. Olczak, *Rozwój sieci parafialnej w diecezji wileńskiej do II poł. XVIII w.*, [w:] „Studia teologiczne” t. 5 - 6, Białystok - Drohiczyn - Łomża 1987 - 1988, s. 103.

²⁹ Ks. T. Krahel, *Zarys dziejów (archi) diecezji wileńskiej*, [w:] tamże, s. 12.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, s. 13.

biskupstwa wileńskiego z racji tego, że nie wspomina o nich żaden z wymienionych dokumentów, co podkreślił kilkakrotnie w swej pracy ks. T. Krahel.

Powstanie diecezji wiązało się ze stworzeniem sieci parafialnej. Władysław Jagiełło podjął się tego trudu wraz ze swym bratem stryjecznym - Witoldem. Do 1430 roku powstało w sumie 27 nowych kościołów parafialnych.³² Przeważały wśród nich fundacje hospodarskie (wielkksiążęce). Z fundacji prywatnych powstały zaledwie trzy parafie. Wśród książęcych jedną stworzył Zygmunt Kiejstutowicz, natomiast po jedenaście Jagiełło i Witold, którzy wspólnie założyli w 1397 roku kościół franciszkański p.w. św. Krzyża i św. Franciszka w Lidzie,³³ będący późniejszą siedzibą omawianego w tej pracy dekanatu.³⁴ Koncentrując już swą uwagę na tej parafii, należy podkreślić za ks. J. Kurczewskim, iż *pierwotnie była tu misja franciszkańska*³⁵. Natomiast dopiero w 1460 roku kościół ten zyskał miano parafialnego.

Jagiełło zdecydował się na założenie świątyni w Lidzie zapewne z tego względu, iż znajdowała się ona w jego ojcowiznie, w stosunkowo niedużej odległości od Wilna. Ważniejszy jednak mógł być powód militarny. Już bowiem w 1397 roku istniał w Lidzie zamek (fot. 3.), którego powstanie datuje się na lata 30 XIV wieku. Wzniesiony on został z kamienia na polecenie Wielkiego Księcia Litewskiego - Gedymina, który zasłynął jako utalentowany wódz w walkach z Zakonem Krzyżackim. Kiedy w 1323 roku doszło do zawieszenia broni między walczącymi, władca podjął decyzję o rozpoczęciu budowy.³⁶ Zamek ten nieraz był oblegany przez najeźdźców, lecz jego doskonała, jak na owe czasy, konstrukcja pozwalała na odparcie ataków. Wielokrotnie szturmowali go Krzyżacy. Jednak tylko raz (1384 r.) udało im się odnieść sukces.³⁷ Zamek atakowany był również przez: księcia

³² J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i wyposażenie*, Poznań 1972, s. 63.

³³ Tamże, s. 58.

³⁴ J. Ochmański podaje, że *dekanaty istniały (...) w diecezji wileńskiej w połowie XVI wieku i najprawdopodobniej określano je w ruskim języku urzędowym mianem „kluczy”* (s. 18).

³⁵ Ks. J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno 1912, s. 280.

³⁶ *Historia zamku Gedymina w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1992, nr 8/9, s. 4.

³⁷ G. Rąkowski, dz. cyt., s. 122

Fot. 2. Kościół farny w Lidzie p. w. Podwyższenia Krzyża Św. z 1770 r.

Fot. 3. Zamek książąt litewskich z lat trzydziestych XIV wieku w Lidzie.

smoleńskiego Jurija Światosławowicza (1406 r.), zbuntowanego kniazia Świdrygiełłę (1433 r.), Tatarów (1506 r.), Kozaków (1655 r.), księstwo moskiewskie (1659 r.), a także przez Szwedów podczas wojny północnej.³⁸ Ten ostatni z najazdów doprowadził go do ruiny. Najważniejsze jest jednak to, że w czasach Jagiełły lidzki zamek stanowił ważne miejsce obronne. To prawdopodobnie jego obecność zadecydowała o fundacji kościoła i istotnej roli, jaką odegrała ta parafia w późniejszych latach w historii politycznej i kościelnej.

Wybór Lidy na miejsce założenia nowej świątyni nie był zapewne przypadkowy również z tego względu, iż chrześcijaństwo dotarło tam jeszcze przed chrztem Litwy. W 1366 roku swą działalność misyjną rozpoczęli tam franciszkanie, którzy po trzech latach pracy apostolskiej zostali zamordowani przez pogan.³⁹ Jednak już w 1376 roku odnotowano przybycie dziewięciu duchownych z tego zgromadzenia, którzy - według tradycji - przywieźli wtedy ze sobą cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem.⁴⁰ Natomiast dopiero po jedenastu latach ich działalności - 17 lipca 1387 roku - król Władysław Jagiełło podpisał na zamku w Lidzie przywilej umożliwiający rozpoczęcie budowy kościoła. Świątynia nie posłużyła długo wiernym, gdyż w 1392 roku podczas najazdu Krzyżaków na gród została spalona. Po jej odnowieniu w 1397 roku, na skutek starań biskupa Andrzeja, jej trwałymi gospodarzami zostali franciszkanie.⁴¹ Do kolejnego zniszczenia kościoła doszło już w 1406 roku przez smoleńskiego księcia Jurija Światosławowicza. Jego odbudowę uwieńczyła w 1414 roku konsekracja, podczas której świątynia otrzymała wezwanie Maryi Panny, Wszystkich Świętych i Świętego Krzyża. Kolejny ważny etap w jej dziejach stanowi rok 1460, kiedy to kościół przestał być misją franciszkańską, a stał się probostwem.

W sto trzydzieści lat później (17 września 1590 roku) został wydany *Przywilej Zygmunta III na prawo magdeburskie dla miasta Lidy*, w którym król oznajmił między innymi:

(...) my gospodar, chcąc w lepszym porządku mieć miasto nasze Lidę, przeto poddanym miasta lidzkiego prawo magdeburskie dajem i pozwalamy

³⁸ Tamże.

³⁹ *Zarys rozwoju chrześcijaństwa w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 1 (44), s. 4.

⁴⁰ G. Rąkowski, dz. cyt., s. 121.

*tym listem naszym na wieczne czasy, do którego prawa ku ozdobie i pomnożeniu ich i dla odprawowania spraw sądowych miejskich, pieczęć miejską, to jest lwa i dwa klucze na krzyż nad nim (...)*⁴²

Natomiast w 1616 roku król Zygmunt III Waza potwierdził kolejnym dokumentem fundację kościoła z 1397 roku.

Wydarzenia te odegrały ogromną rolę w dalszym rozwoju miasta oraz parafii, zwłaszcza przez podniesienie ich prestiżu wśród okolicznych miejscowości.

O znaczącej roli Lidy w Wielkim Księstwie Litewskim i trosce o jej losy, ujawnianej przez szlachtę, świadczy fakt, iż w 1672 roku wojski lidzki, Adam Narbutt, wraz z żoną Eleonorą, ufundował tam klasztor karmelitów trzewickowych wraz z kościołem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (św. Józefa).

Jednak w natłoku tych zdarzeń najstarsza świątynia zaczęła tracić swą dawną świetność. Wynikało to głównie z braku prac remontowych. Przed upadkiem uratował ją Michał Zieńkowicz,⁴³ biskup wileński w latach 1730 - 1762, który w swym testamencie wydał następującą dyspozycję:

*A iesliby mi Samemu nie pozwolił Pan Bog za Życia zadość uczynić Intencyi moiey w Wystawieniu Kosciola Farnego w Miasteczku Sądowym Lidzkim w tymże Powiecie sytuowanym, gdzie Obraz Nayswiętszej Panny wielkimi łaskami słynie, więc aby się stało zadość woli moiey, Zostawuję in parata pecunia na mury Tynfow Pięcdziesiąt Tysięcy, Obliguiac J. W. W. Ich m-ciow Xięży Exekutorow per Amorem DEI, aby Architekta Pana Glaubicza lub kogo innego obligowali, gdyby na tymże mieyscu, gdzie teraz nikczemny drewniany Kościółek w Lidzie stoi, wymurował dobry Kościół, a gdyby czego nie dostawało do wymurowania, tedy ex Derelictis dołożyć upraszam.*⁴⁴

Wykonawcą woli biskupa był jego krewny - Tomasz Zieńkowicz, który zadbał, by dotychczasowy drewniany kościół przenieść z podzamcza kilkaset

⁴¹ *Zarys rozwoju chrześcijaństwa ...*, s. 5.

⁴² W. Rewieńska, *Miasta i miasteczka magdeburskie w województwach wileńskim i nowogródzkim*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1938, nr 1, s. 5.

⁴³ Ks. T. Krahel, *Zarys dziejów...*, s. 28.

⁴⁴ *Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju. Cz. 2, na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, oprac. ks. J. Kurczewski, Wilno 1910, s. 137.

metrów dalej. Murowana świątynia została konsekrowana w 1770 roku p.w. Podwyższenia Świętego Krzyża⁴⁵ (fot. 2.).

Kolejnym wydarzeniem, dobrze wpływającym na rozwój chrześcijaństwa w Lidzie, było sprowadzenie do tego miasta Pijarów przez Ignacego Scypiona. Miało to miejsce w 1757 roku. Zakonnicy z tego zgromadzenia w latach 1797 - 1825 dokonali szeregu inwestycji m.in.: wybudowali murowane kolegium, założyli szkołę i wzniesli kościół p.w. Józefa Kalasantego (św. Kazimierza).⁴⁶

Tymczasem w 1797 roku założono na obrzeżach Lidy cmentarz, na którym w 1800 roku wzniesiono drewnianą kaplicę p.w. św. Barbary.⁴⁷

Jednak poza tymi faktami XIX stulecie obfitowało w trudne momenty dla Lidy i kwitnącego w niej chrześcijaństwa. Wiek wojen napoleońskich i powstań narodowych przyniósł pożar kościoła p.w. Podwyższenia Świętego Krzyża (1821 r.), kasatę klasztoru karmelitów i likwidację klasztoru franciszkanów (1832 r.). Te dwa ostatnie wydarzenia stanowiły skutek represji ze strony Rosji po stłumieniu powstania listopadowego. Jednak to nie był koniec klęsk, jakie spadły na Lidę w tym okresie. W 1842 roku spłonął kościół pijarów, natomiast w 1847 roku nastąpiła kasata klasztoru należącego do tego zgromadzenia. W 1863 roku ocalałe mury kościoła p.w. św. Józefa Kalasantego władze carskie przekazały duchownym prawosławnym.

Kończąc zarys rozwoju chrześcijaństwa w Lidzie, należy również wspomnieć o sytuacji miejscowych katolików w XX wieku. Mimo że zostaną znacznie przekroczone ramy chronologiczne tej pracy, to zabieg ten wydaje się być uzasadnionym, gdyż wydarzenia minionego stulecia stanowią konsekwencję procesu zapoczątkowanego przez rozbiory. Otóż odzyskanie niepodległości w 1918 roku wpłynęło korzystnie na odrodzenie wiary zwalczanej przez prawosławną Rosję. Jednak wybuch II wojny światowej i włączenie ziemi lidzkiej do ZSRR przekreśliły ten proces. Laicyzacja społeczeństwa i rusyfikacja zebrały ogromne żniwo w II połowie XX wieku. Kościół p.w. św. Józefa Kalasantego, który w 1919 roku przywrócono

⁴⁵ *Zarys rozwoju chrześcijaństwa ...*, s. 5.

⁴⁶ Tamże, s. 6.

⁴⁷ Założenie cmentarza poza granicami miasta było skutkiem nowego prawa carskiego, które zabraniało grzebania zmarłych na terenie obszarów zaludnionych ze względów

władzy duchownych katolickich, został zamknięty w 1958 roku, a następnie przebudowany na halę sportową, później zaś na planetarium.⁴⁸ Gorszy los władze socjalistyczne przewidziały dla lidzkiej Fary, którą planowały zburzyć jako budynek nie odpowiadający architekturze miasta.⁴⁹ Jednak odważna postawa jej proboszcza, ś. p. ks. Stanisława Rojka,⁵⁰ uchroniła świątynię przed zniszczeniem.

Obecnie w Lidzie istnieje pięć rzymskokatolickich świątyń.⁵¹

Mając na uwadze powyższe informacje odnoszące się do miasta Lidy, jako siedziby dekanatu lidzkiego, można przejść do omówienia pozostałych 18 parafii wchodzących w jego skład.

Trudno powiedzieć, kiedy powstał dekanat lidzki, a także inne dekanaty tworzące biskupstwo wileńskie. Ks. T. Krahel wielokrotnie podkreślał w swej pracy, że *rozwijająca się sieć parafialna (...) przez długi czas nie była zorganizowana w dekanaty*.⁵² Początki tego podziału datuje się dopiero na połowę XVI wieku. Po raz pierwszy o takiej strukturze dowiadujemy się z dokumentacji pozostałej po synodzie diecezjalnym z 1555 roku oraz z rejestrów podatkowych z 1553 i 1559 roku. Jednak spisy te uwzględniają podział biskupstwa zaledwie na pięć „kluczy”,⁵³ wśród których nie wymienia się dekanatu lidzkiego.⁵⁴ Pierwszą wzmiankę o nim zawdzięcza się biskupowi Abrahamowi Wojnie, który w 1635 roku wyliczył już 10 dekanatów.⁵⁵

Dekanat lidzki, którego parafie znajdują się obecnie w granicach trzech powiatów obwodu grodzieńskiego: lidzkim, szczuczyńskim i woronowskim,⁵⁶ od początków swego istnienia wyróżniał się nietypową

sanitarnych. Por.: R. Kuwałek, *Rzymskokatolicki cmentarz przy ul. Grażyny*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1996, nr 18/19, s. 16 - 20.

⁴⁸ G. Rąkowski, dz. cyt., s. 121.

⁴⁹ W okresie ZSRR w budynku na przeciwko Fary miały swą siedzibę władze partyjne, którym nie podobał się widok z okien.

⁵⁰ Ks. Stanisław Rojek (1908 - 1996) od 1939 roku związany był z kościołem katolickim w Lidzie. Wspomnienie o ks. Rojku w „Ziemi Lidzkiej” z 1996 roku, nr 21 -22, s. 6 - 7.

⁵¹ *Kalendarz liturgiczny diecezji grodzieńskiej na Rok Pański 2002 (Grodno 2001)* podaje następujące parafie dla miasta Lidy: Parafia p.w. Podwyższenia św. Krzyża (Fara), Parafia p.w. Miłosierdzia Bożego, Parafia p.w. Świętej Rodziny, Parafia p.w. Wniebowzięcia NMP.

⁵² Ks. T. Krahel, *Zarys dziejów...*, s. 15.

⁵³ Tamże, por. przypis 31.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Spośród parafii dekanatu lidzkiego z 1784 roku do współczesnego powiatu lidzkiego należą kościoły w: Lidzie, Białohrudzie, Bielicy, Niecieczy, Wawerce, Dylewie. Zaś do

strukturą. Otóż Lida, jako siedziba dziekana, nie znajdowała się w centrum dekanatu, lecz na jego wschodnich obrzeżach, zaś kościoły parafialne były usytuowane względem niej na północ, zachód i południe.⁵⁷ Dekanat ten do rozbiorów rozrastał się tylko w tych kierunkach. Takie jego rozplanowanie nie było korzystne zwłaszcza dla parafii najbardziej oddalonych od Lidy, a zatem m.in.: dla Zabłocia, Nowego Dworu, Dziembrowa, Kamionki, Lacka, Jatwieska, Szczuczyna i Żołudka. Duża odległość od siedziby dekanatu utrudniała zapewne kontakt lokalnego kleru z przełożonymi, a więc mogła dezorganizować pracę całego okręgu.

Trudno odtworzyć dokładnie kształtowanie się dekanatu lidzkiego w jego granicach z 1784 roku, gdyż dostępne informacje w wielu przypadkach zawierały luki, a nawet wzajemnie się wykluczały. Z kolei rozległość opisywanego okręgu uniemożliwiło autorowi niniejszej pracy dotarcie do wszystkich parafii. Jednak na podstawie zdobytych materiałów i wiadomości można ustalić, że do połowy XVI wieku spośród 19 opisywanych parafii istniało już 11. Rok i rodzaj ich fundacji uwzględniony został w poniższej tabeli.

Parafia:	Fundacja: H - hospodarska, B - bojarska					
	1387 - 1430		1431 - 1500		1501 - 1553	
	H	B	H	B	H	B
BIELICA			+			
			(1497)			
ISZCZOŁNA						+
						(1515)
LACK						+ ⁵⁸
						(1553)
LIDA	+					
	(1397)					

obecnego powiatu woronowskiego wchodzą: Horodno (Ossowa), Żyrmuny i Zabłoc. Pozostałych dziesięć parafii znajduje się w granicach powiatu szczuczyńskiego.

⁵⁷ Na północ od Lidy znajdują się: Horodno (Ossowa) i Żyrmuny; na południe - Nieciecz i Bielica, zaś na wschód pozostałych 15 parafii.

⁵⁸ J. Ochmański w swej pracy datuje powstanie kościoła w Lacku na rok 1553, zaś ks. J. Kurczewski na ponad sto lat wcześniej, a mianowicie na rok 1424. Za tą drugą datą opowiedział się również autor *Słownika geograficznego...*

NOWY DWÓR			+ ⁵⁹ (1496)			
RÓŻANKA						+ (1522)
SZCZUCZYN				+ (1436)		
WASILISZKI			+ (1473)			
WAWERKA (MAŁA I WIELKA)				+ (1460, 1463)		
ŻOŁUDEK			+ (1490)			
ŻYRMUNY				+ (1437)		

Tabela 1. Fundacje kościołów parafialnych w dekanacie lidzkim do połowy XVI wieku na podstawie: J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 55 - 72.

Z zamieszczonej wyżej tabeli wynika, że najwięcej (7) kościołów dekanatu lidzkiego powstało w latach 1431 - 1500. Trzy założono w latach 1501 - 1553, zaś tylko jeden w pierwszym okresie kształtowania się sieci parafialnej w Wielkim Księstwie Litewskim. Spośród tych jedenastu parafii żadna nie pochodzi z fundacji kościelnych. Natomiast fundacje gospodarskie i bojarskie rozkładają się względem siebie proporcjonalnie.

Pozostałe parafie uwzględnione w opisie z 1784 roku powstawały w II połowie XVI wieku i okresie późniejszym. Jednak tylko co do czterech z nich - Kamionka, Białołhuda, Zabłóć, Nieciecz - można podać konkretne daty i nazwiska fundatorów.

Otóż kościół w Kamionce został założony w 1580 roku p.w. Trzech Króli przez Kacpra Kłodzińskiego.⁶⁰ Zaś 20 lat później (1609 r.) również z

⁵⁹ W przypadku Nowego Dworu rozbieżność nie jest już tak duża. Jako rok fundacji J. Ochmański podaje tu 1496, zaś ks. J. Kurczewski 1480. W *Słowniku geograficznym...* pada również data wymieniona przez drugiego z badaczy. Nie zgadza się natomiast nazwisko fundatora. Ks. J. Kurczewski podaje tu nazwisko Czołgin, zaś *Słownik... Cząszn.*

fundacji prywatnej (wojewody wileńskiego Jana Zawiszy) powstała parafia w Białohrudzie p.w. Michała Archanioła.⁶¹ Po kolejnych 20 latach (1622 r.) wzniesiony został kościół p.w. św. Trójcy w Zabłociu.⁶² Następną parafią, powstałą wedle porządku chronologicznego, jest Nieciecz. Założenie jej przypada na 1715 rok, zaś jako fundatora podaje się łowczego Kołuszewskiego.⁶³

Kościołami, o których nie udało się zdobyć konkretnych informacji, są świątynie w Dziembrowie, Horodnie, Jatwiesku i Dylewie.

W odniesieniu do pierwszej z nich wiadomo, że do 1864 roku istniała tam parafia katolicka,⁶⁴ którą zlikwidowano zapewne w ramach represji po upadku powstania styczniowego. Natomiast o kościele w Dylewie można jedynie powiedzieć, że podlegał administracji parafii wawierskiej.⁶⁵ Został do niej przyłączony przez biskupa Abrahama Wojnę, o czym dowiedzieć się można z opisu parafii dylewskiej edytowanej w tej pracy.⁶⁶ Wiadomo zaś, że od 1781 roku stanowił on filię świątyni białohrudzkiej.⁶⁷ Z kolei o Jatwiesku dowiedziano się jedynie, że posiadał kaplicę parafii szczuczyńskiej.⁶⁸ Natomiast o Horodnie można zaledwie powiedzieć, że znajduje się w nim murowana kaplica.⁶⁹

Autor niniejszej pracy zdaje sobie sprawę z tego, iż informacje o Dylewie, Horodnie, Jatwiesku i Dziembrowie są bardzo krótkie, a wręcz szczątkowe. Nie udało się ich jednak uzupełnić ze względu na ograniczone możliwości i czas poszukiwań. Kwestie te mogą więc stanowić przyczynę dalszych badań nad dekanatem lidzkim.

Co zaś tyczy się zamożności poszczególnych parafii, to nie można powiedzieć, że był to bogaty dekanat. Jak w całej Koronie, tak i w Wielkim Księstwie Litewskim *na uposażenie kościołów parafialnych składały się przede wszystkim dobra ziemskie z ludnością poddaną, zobowiązaną do*

⁶⁰ Słownik geograficzny..., t. 3, s. 779.

⁶¹ Słownik geograficzny..., t. 1, s. 190; ks. J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 210.

⁶² Słownik geograficzny..., t. 14, s. 184. Autor nie podaje tu jednak rodzaju fundacji.

⁶³ Słownik geograficzny..., t. 7, s. 50; por. ks. J. Kurczewski, dz. cyt., s. 211.

⁶⁴ Słownik geograficzny..., t. 2, s. 273.

⁶⁵ Słownik geograficzny..., t. 2, s. 245.

⁶⁶ Por. s. 89.

⁶⁷ M. Szymielewicz, *Białohruda*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 2, s. 21.

⁶⁸ Słownik geograficzny..., t. 3, s. 510.

⁶⁹ Słownik geograficzny..., t. 3, s. 141 - 142.

danin i robocizny na rzecz plebana.⁷⁰ Jednak na terenie dekanatu lidzkiego niewiele było zamożnych kościołów. J. Ochmański dokonał klasyfikacji wszystkich parafii biskupstwa wileńskiego na pięć grup.⁷¹ Podstawą tego podziału była liczba dymów. Wnioski J. Ochmańskiego przedstawia poniższe zestawienie.

Grupa:	Rodzaj parafii:	Nazwa parafii:	Liczba dymów:
I	NAJBOGATSZE (powyżej 100 poddanych dymów)	-	-
II	BOGATE (od ok. 50 do ok. 100 dymów)	Wawerka Wielka	54
III	ŚREDNIO ZAMOŻNE (20 - 50 dymów)	Wasiliszki Lida	31 26
IV	UBOGIE (11 - 20 dymów)	Bielica Szczuczyn Żyrmuny Wawerka Mała	16 15 12 11
V	NAJUBOŻSZE (poniżej 10 dymów)	Iszczołna Różanka Lack Nowy Dwór Żołudek	9 9 4 4 4
Razem:			195

Tabela 2. Uposażenie parafii w dekanacie lidzkim do II połowy XVI wieku. Na podstawie: J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie...*, s. 102 - 105.

Z tabeli tej wynika, że wśród parafii dekanatu lidzkiego, istniejących do połowy XVI wieku, przeważały ubogie i najuboższe. Na 12 parafii w

⁷⁰ Ks. T. Krahel, *Zarys dziejów...*, s. 23.

⁷¹ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie...*, s.102 - 105.

grupie IV znalazły się cztery, zaś w V pięć, podczas gdy do klasy najbogatszych nie zakwalifikowała się żadna, a w przedziale bogatych umieszczono zaledwie jedną. Dokonując dalszych obliczeń, wynika, że do II połowy XVI wieku na jedną parafię w dekanacie lidzkim przypadało średnio 16 dymów, co pozwala umieścić go w grupie ubogich dekanatów.

Trudno stwierdzić, czy na zamożność parafii wpływał rodzaj fundacji. Jednak na podstawie zamieszczonych wyżej tabel można stwierdzić, że w dekanacie lidzkim na 9 parafii należących do IV i V grupy zaledwie trzy pochodziły z fundacji gospodarskich, natomiast pozostałe z bojarskich. Z kolei już w przedziale kościołów średnio zamożnych znalazły się te, których powstaniu patronowali królowie (Wasiliszki - Kazimierz Jagiellończyk, Lida - Władysław Jagiełło i książę Witold). Co zaś tyczy się bogatej Wawerki Wielkiej, to należała ona do fundacji prywatnej.

* * *

Dekanat lidzki do 1772 roku znajdował się w zachodniej części diecezji wileńskiej. Te jej tereny do końca XVIII wieku charakteryzowały się gęstą siatką parafialną, która w momencie wykonywania opisów była dobrze zorganizowana. Całe biskupstwo w 1788 roku liczyło 24 dekanaty,⁷² a w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej zajmowało największą powierzchnię (ok. 231 000 km²).⁷³ Warto również podkreślić, że spośród innych polskich diecezji wyróżniało się dużym zróżnicowaniem narodowościowym i wyznaniowym.⁷⁴ Fakty te nie są bez znaczenia, gdyż wpływały na wyjątkowość i niepowtarzalność biskupstwa wileńskiego na tle całej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Mimo licznych zawirowań historii, jakie nawiedziły tę ziemię, niezrównana atmosfera tych terenów utrzymała się niewątpliwie do czasów nam współczesnych. Odczuwa ją każdy świadomy swej przeszłości Polak, który odwiedza dawne Wielkie Księstwo Litewskie. Dlatego też słuszność ma powiedzenie, że „serce narodu polskiego bije na Kresach...”

⁷² *Przyszłość kultury Polaków na Kresach...*, s. 19 - 29.

⁷³ Ks. T. Krahel, *Zarys dziejów...*, s. 14.

⁷⁴ Tamże.

Wykaz stosowanych skrótów

- **JKK** - Jaśnie książęta;
- **JKM** - Jego Królewska Mość;
- **JMć** - Jegomość;
- **JO** - Jaśnie Oświecony;
- **JP** - Jaśnie Pan;
- **JPP** - Jaśnie Panowie;
- **JW** - Jaśnie Wielmożny;
- **JWP** - Jaśnie Wielmożny Pan (Pani);
- **JWW** - Jaśnie Wielmożnych;
- **ks.** - ksiądz;
- **ks.ks.** - księża;
- **WKL** - Wielkie Księstwo Litewskie.

Opisy parafii dekanatu lidzkiego z 1784 roku

[opis parafii białohrudzkiej, k.1-8]

[k. 1]

Parafia białohrudzka

1-mo

Kościół parafialny nad rzeką Dzitwą, między sosnami położony około w powiecie i dekanacie lidzkim, przy którym o sto kroków tylko karczma JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta wojsk WKL i szpital o tyleż kroków, który kościół bokiem lewym na południe, prawym na północ. Wioski i miejsca do tej parafii należące w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Augustówka alias Stara Dzitwa, dwór i karczma JWP Szemiota⁷⁵ cześnika p[owia]tu lidz[kie]go, między zachodem letnim i północą zimową od kościoła parafialnego białohrudzkiego mila jedna wielka.

Bancewicze⁷⁶ JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL, między zachodem letnim i północą od kościoła parafialnego białohrudzkiego mila jedna wielka.

Bancewicze drugie, tegoż Księcia JMci Radziwiłła, w tymże położeniu od kościoła parafialnego białohrudz[kiego] mila jedna i staj⁷⁷ pięćdziesiąt.

Bancewicze trzecie, tegoż K[się]cia JMci Rzdziwiłła, pod samą północą odległości od kościoła białohrudzkiego parafialnego pięć ćwierci mili.

Białohrud⁷⁸ folwark tegoż K[się]cia JMci Radziwiłła, między wschodem i południem odległości od kościoła parafialnego białohrudz[kiego] ćwierć mili.

Bobowce⁷⁹ pod samym zachodem letnim, JWW JPP Paca starosty wilejskiego i Szemiota cześnika p[owia]tu lidz[kie]go, odległości od kościoła parafialnego białohrudz[kiego] mila jedna wielka.

Daniewszczyzna⁸⁰ folwark JWP Świderskiego regenta ziem[skiego] p[owia]tu lidz[kie]go, pod samym południem odległości od kościoła parafialnego białohrudz[kiego] mila jedna.

Dubczany⁸¹ JO K[się]cia JMci Massalskiego⁸² biskupa wileń[skiego], między wschodem i południem zimowym odległości od kościoła

⁷⁵ Augustyn Szemiot, cześnik lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8, Lipsk 1841, s. 620).

⁷⁶ Ros. Банцевичи, biał. Банцавічы.

⁷⁷ Staja, staje - miara odległości, miara długości (wielkości zmiennej), najszerzej ok. 200 m. (*Słownik staropolski*, t. VIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1981, zeszyt 6(53), s. 407.

⁷⁸ Białohrud, miasteczko w powiecie lidzkim o 3 mili od Lidy, w okolicy wzgórzystej, przeciętej rzekami Dzitwą i Niecieczą. Ma parafialny kościół katolicki M. B., z drzewa wzniesiony w 1609 roku przez wojewodę Jana Zawiszę. Parafia katol. B. dekanatu lidzkiego liczy dusz 1922 (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, Warszawa 1880, s. 190); Zob.: Białohrud, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 2, s. 5 - 6, „Ziemia Lidzka” 1936, nr 3 -4, s. 2 - 3, „Ziemia Lidzka” 1936, nr 5, s. 2, „Ziemia Lidzka” 1936, nr 7, s. 4; ros. Белогруда, biał. Белагруда.

⁷⁹ Ros. Бобовцы, biał. Бабоўцы.

⁸⁰ Daniewszczyzna, dobra przyw. nad Dzitwą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 18 wiorst od Lidy, 11 mieszkańców (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 900).

⁸¹ Dubczany, wieś rządowa, pow. lidzki, 1 okrąg adm., o 13 wiorst od Lidy, 18 domów, 169 mieszkańców (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, Warszawa 1881, s. 186); ros. Дубчаны, biał. Дубчаны.

⁸² Ignacy - Jakób Massalski, kanonik warszawski 1746 r., pisarz wielki litewski 1748 r., kanonik wileński, referendarz wielki litewski od 1754 r., biskup wileński od 1762 r.

[k. 2] parafialnego białohrudzkiego ćwierć mili.

Hadziuki⁸⁴ JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta wojsk WKL, między wschodem i południem zimowym odległości od kościoła parafialnego białohrudzkiego mila jedna wielka.

Horny⁸⁵ tegoż K[się]cia JMci, między wschodem i południem letnim odległości od kościoła parafialnego białohrudz[kie]go staj sześćdziesiąt.

Janowlany⁸⁶ wioska do plebanii białohrudzkiej należąca między zachodem i wschodem letnim odległości od kościoła parafialnego białohrudzkiego pięć ćwierci mili wielkiej.

Kulbaki⁸⁷ JWP Scypiona⁸⁸ podstolego lit[ewskie]go st[aros]ty lidzkiego, pod północą odległości od kościoła parafialnego białohrudzkiego mila jedna wielka.

Kuźmicze⁸⁹ JWP Olszewskiego wojskiego lidz[kie]go, pod północą odległości od kościoła parafialnego pięć ćwierci mili.

Mazurowszczyzna⁹⁰ folwarczek w posesji JP Stecewicza, pod północą odległości od kościoła parafialnego pięć ćwierci mili wielkich.

Miedziowszczyzna⁹¹ plebania białohrudzka między południem i północą odległości od kościoła parafialnego latem pół mili wielkiej, zimą przez błoto ćwierć mili.

Mochowicze⁹² JO K[się]cia JMci Massalskiego biskupa wileńskiego, między południem i północą odległości od kościoła parafialnego białohrudz[kiego] latem pół mili wielkiej, zimą przez błoto ćwierć mili.

Utworzył on własnym kosztem pułk, który miał się nazywać pułkiem Massalskich, a jego szefem miał być zawsze jeden z członków rodziny; wyrobił też na sejmie 1775 r. przyznanie tytułu książęcego dla swej linii, to jest, dla wszystkich potomków swego ojca hetmana Michała. Po zniesieniu Jezuitów był prezesem Komisji Edukacyjnej we Lwowie od 1773 r. W 1775 r. zamienił z rządem swoje dobra Lachowce na starostwa pelągowskie, plaugiańskie, mejszagolskie i szyrwintskie; hojny dla uczonych, starał się o wykształcenie księży i ludu, a kupiwszy w 1780 r. od kapituły wileńskiej wieś Werki, pod Wilnem, wybudował w niej piękny pałac. Był przeciwny układom z Prusami i Konstytucji 3 Maja. Kapłan ten znakomitą, lecz smutną rolę odegrał w Rzeczypospolitej, do której zguby wiele się przyłożył, czym oburzył patriotów i w początku powstania 1794 r. uwięziony, został od wzburzonego ludu powieszony w Warszawie (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 6, s. 249 - 250); por.: Irena Szybiak, *Ignacy - Jakób Massalski*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1975, t. 20, s. 135 - 139; por.: T. Kasabuła, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin 1998.

⁸³ Ekslibris - znak własnościowy z wkomponowanym godłem lub nazwiskiem właściciela, umieszczany zwykle na wewnętrznej stronie przedniej okładki książki (*Słownik języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 181.); por.: A. M. Тычына, *Беларускі экслібріс XVII - XIX ст. ст.*, [w:] „Помнікі гісторыі Беларусі” Мінск 1973, nr 1, s. 38 - 41.

⁸⁴ Ros. Ходюки.

⁸⁵ Ros. Горнеты.

⁸⁶ Ros. Яновляны, biał. Янаўляны.

⁸⁷ Kulbaki, folw. pryw. i wieś włosc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10-11 w. od Lidy, 18 domów, 204 mk. (1885) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, Warszawa 1883, s. 859); ros. Кульбаки, biał. Кульбаки.

⁸⁸ Józef Scypion, podstoli litewski (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8, s. 303 - 304).

⁸⁹ Ros. Кузьмичи, biał. Кузьмічы.

⁹⁰ Mazurowszczyzna, zaśc. pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 1 dom, 4 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, Warszawa 1885, s. 213); ros. Мазуровщина, biał. Мазураўшчына.

⁹¹ Ros. Медевщина, biał. Медзеўшчына.

- Mosiewicze⁹³ JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL, między południem i zachodem letnim odległości od kościoła parafialnego pięć ćwierci mili wielkiej.
- Orlanka⁹⁴ karczma i wapielnia JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL, między południem i zachodem zimowym odległości od kościoła parafialnego ćwierć mili.
- Porzeczany⁹⁵ tegoż K[się]cia JMci, pod południem odległości od kościoła parafialnego pół mili wielkiej.
- Rzepniki⁹⁶ JWP Szemiota cześnika p[owia]tu lidzkiego, między [k. 3] południem i zachodem odległości od kościoła parafialnego mila jedna wielka.
- Rubiki⁹⁷ folwark i wioska w posesji JP Sidorowicza a JPP Joczów, między południem i wschodem odległości od kościoła parafialnego ćwierć mili.
- Siewrukowszczyzna⁹⁸ JWP Świderskiego rotmistrza p[owia]tu lidz[kie]go, folwark pod południem odległości od kościoła parafialnego mila jedna.
- Szczytniki⁹⁹ ks.ks. Augustianów, pod wschodem letnim odległości od kościoła parafialnego pół mili.
- Tarnowszczyzna¹⁰⁰ dwór JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL, między południem i zachodem odległości od kościoła parafialnego latem pół mili wielkiej, zimą przez Dzitwę rzekę i sianożęci staj trzydzieści.
- Tukałowszczyzna folwark JWP Gineta¹⁰¹, pod południem odległości od kościoła parafialnego pół mili wielkiej.
- Zajki¹⁰² dwór JWP Olszewskiego wojsk[iego] lidz[kiego], pod północą odległości od kościoła parafialnego pięć ćwierci mili wielkich.

⁹² Mochowicze, wieś rząd., pow. lidzki, 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Tarnowszczyzna, 11 w. od Lidy, 12 dm., 139 mk. kat. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 559); ros. Моховичи, biał. Мохавічы.

⁹³ Mosiewicze, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Tarnowszczyzna, przy drodze z Lidy do Szczuczyna, o 18 w. od Lidy a 5 w. od gminy, 25 dm., 275 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 702); ros. Мосевичи, biał. Масявічы.

⁹⁴ Orlanka, zaśc. pryw. nad Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 15 w. od Lidy ku Grodnu, 1 dom, 10 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 7, Warszawa 1886, s. 584).

⁹⁵ Porzeczany, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra Tarnowszczyzna, 16 w. od Lidy, ma 31 domów, 333 mk. (w 1864 r. 120 dusz rewiz.); własność Mawrosów (*Słownik geograficzny...*, t. 8, Warszawa 1887, s. 833); ros. Поречаны, biał. Парачаны.

⁹⁶ Rzepniki, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Tarnowszczyzna, o 6,5 w. od gminy, 44 dusz rewiz., należy do dóbr Dzitwa Szemiatowska, Żelachowskich (*Słownik geograficzny...*, Warszawa 1888, t. 10, s. 149); ros. Репники, biał. Рэпнікі.

⁹⁷ Rubiki, hutor i zaśc. pryw., pow. lidzki, w okr. pol. o 11 w. od Lidy, 7 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, Warszawa 1888, s. 879).

⁹⁸ Siewrukowszczyzna, fol. pryw. nad Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 17 w. od Lidy, 6 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 604).

⁹⁹ Szczytniki, hutor pryw., pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 10 w. od Lidy (*Słownik geograficzny...*, t. 11, Warszawa 1890, s. 879).

¹⁰⁰ Tarnowszczyzna, folw. nad Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Tarnowszczyzna, o 15 w. od Lidy, 49 mk., gorzelnia; w 1865 r. własność gen. Mawrosa. W skład okręgu wiejskiego wchodziły wsie: Bobowce, Chodziuki, Dzitryki, Górniaty, Mochowicze, Mosiewicze, Porzeczanie i Rzepniki, w ogóle 491 dusz rewiz. włośc. uwłaszcz. i 53 b. włośc. skarb. (*Słownik geograficzny...*, t. 12, Warszawa 1892, s. 212); ros. Тарново.

¹⁰¹ Jan Ginet, krajczy lidzki (K. Niesiecki, Herbarz Polski, t. 4, s. 118).

¹⁰² Zajki, folw., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Sukurcze, o 10,5 w. od Lidy, 20 mk.; 1765 r. własność Wojewódzkich (*Słownik geograficzny...*, t. 14, Warszawa 1895, s. 293).

2-do

Od tego kościoła parafialnego, kościoły sąsiedzkie są następujące:

Dejnowa¹⁰³ kościół we wsi Dejnowie ks.ks. Augustianów wileńskich, filia do Lidy, pod północą letnią w tymże powiecie i dekanacie odległości od kościoła białohrudzkiego pięć ćwierci mili wielkich.

Dylew¹⁰⁴ kościół filia parafii wiewiorskiej altaria, między południem i zachodem odległości od kościoła parafialnego mile dwie wielkie.

Lidzki parafialny kościół tamże kościoły ks.ks. Karmelitów i pijarski w mieście Lidzie sądownym, w starostwie JWP Scypiona podstolego lit[ewskie]go st[aros]ty lidz[kiego], odległości od kościoła parafialnego białohr[udzkiego] mile dwie wielkie, który leży między wschodem i południem.

Nieciecz¹⁰⁵ kościół parafialny we wsi Niecieczy JWP Burzymowskiej rotmistrzowej p[owia]tu lidz[kiego], między południem i zachodem odległości od kościoła parafialnego latem mile dwie, a zimą mila jedna na błoto Wawiorki.

[k. 4]

Wawerka¹⁰⁶ kościół w dobrach JWP Walla, odległości od kościoła parafialnego mile dwie mierne, leżący pod północą.

Zabłoc¹⁰⁷ kościół parafialny w dobrach JWP Tyszkiewicza hetmana lit[ewskie]go, odległości od kościoła parafialnego białohrudz[kiego] mile trzy leżący na północ letnią.

3-tio

Miasto znaczniejsze sądowne Lida między wschodem i południem odległości od kościoła parafialnego białohrudzkiego o mile dwie wielkie.

4-to

Droga od kościoła parafialnego białohrudzkiego do Wilna i Lidy, miast sądownych, na której bród duży, która o pół mili rozchodzi się na granicy parafialnej lidzkiej, zła, piaszczysta, w prawo do Lidy, w lewo

¹⁰³ Dejnowo, wieś, folw. pryw. i zaśc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 8-9 w. od Lidy, 18 dm., 174 mk. kat. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 949); ros. Дайнова, biał. Дайнава.

¹⁰⁴ Dylewo, wieś włośc., okolica szlach., hutor rząd., pow. lidzki, 4 okr. adm., por. Wawiorka, o 21 w. od Lidy, 17 dm., 183 mk. (1866). Jest tu kaplica katolicka. (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 245); ros. Дылево, biał. Дылева.

¹⁰⁵ Nieciecz alias Zadworzany, folw. i wieś, gm. Bielica, okr. wiejski Tobała, o 9 w. od gminy a 27 od Lidy, przy drodze do Słonima, 21 dm., 275 mk., kościół par. kat. pod wezw. Jezusa Ch., z drzewa wzniesiony w 1715 r. przez łowczego Kołuszewskiego, odnowiony w 1837 r. Par. kat., dek. lidzkiego, ma 1701 wiernych. Dawniej była kaplica na cmentarzu grzebalnym. Dobra N. należą do Śnieżyńskich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 50); ros. Нечеча, biał. Нячеча.

¹⁰⁶ Wawerka, mylnie Wawiorka, wieś kośc., zwana miasteczkiem, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto (dawniej Wawerka), okr. wiejski Wawerka, o 21 w. od Lidy a 14 w. od Wasiliszek, ma 4 dm., 67 mk. katol. Według wiadomości z 1881 r. 73 mk.; należała do Pietuchowa (poprzednio skarbowa). Posiada kościół paraf. katol., p. w. św. Franciszka, z muru wzniesiony w 1840 r. przez Samuela Kostrowickiego, na miejsce dawnego drewnianego, pochodzącego z 1413 r. Parafia katol., dek. raduński, 5692 wiernych, kaplica w Dylewie (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 148); ros. Ваверка, biał. Ваверка.

¹⁰⁷ Zabłoc, mko i folw. nad rzeką Dworzanką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłoc, o 49 w. od Lidy. Mko ma 7 dm., 111 mk., zarząd gminy, kościół katol., paraf., szkołę, dom przytułku dla biednych. Kościół paraf. katol., p. w. św. Trójcy, pierwotnie został wzniesiony z drzewa w 1622 r., po zniszczeniu odbudowany w 1778 r., obecny murowany, fundowany został w r. 1812 przez hr. Ludwika Tyszkiewicza. Parafia katol., dekanatu raduńskiego, 4368 wiernych. Przełływają Kotra i Przewoza. (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 184); ros. Заболоть, biał. Забалаць.

kręto do Wilna na Dejnowo, która wpada za Dejnowem na gościniec wileński, idący z Myta przez parafię białohrudzką, te drogi piaszczyste i korzeniste, idące na wschód słońca.

Droga do kościoła białohrudzkiego na południe idzie pod górę wapienną i pomiędzy sianożęci nad rzeką Dzitwą [na]leżące do Orłanki, gdzie grobla stał dziesięcioro, na której mostów dwa, jeden na Kopanicy, drugi na Dzitwie rzece z poręczami, skąd drogi rozchodzą się do Niecieczy, Orli, Mosiewicz i Lebiody i do różnych wiosek jako też i do Tarnowszczyzny, dworu JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL, które drogi i dróżki do wiosek idące kręte, piaszczyste, miejscami kamieniste i błotniste, buchtami wychodzące.

Gościniec wileński idzie z wiewiorskiej parafii i z zabłockiej także i z Lebiody Tryźnieńskiej przez Myto JWP Paca st[aros]ty wilejskiego, na granicy parafialnej leżącego, gdzie przewóz, młyn w parafii wawerskiej, a grobla od przewozu w parafii białohrudzkiej sypana od przewozu Dzitwy, na której most z poręczami, za którą grobla w lewo kręto idzie droga do różnych wiosek parafialnych kościoła

[k. 5] białohrudzkiego górzysta, kamienista i bród jeden niedaleko grobli o stał dziesięcioro, z tego mostu prosto idzie gościniec wileński, podczas deszczów mokry i bród jeden kręty i kamienisty, mokry, lasami idący.

Dróżka kręto idzie z grobli do kościoła białohrudzkiego, niemal krzyżowa, prosto pierwszej wypadająca, kamienista, piaszczysta, korzenista, borem idąca.

5-to

Rzeka Dzitwa¹⁰⁸ błotnista, po obydwu stronach sianożęci błotniste, miejscami murożne pomiędzy wschodem i zachodem, ciągnie się ta rzeka Dzitwa do parafii niecieckiej na południe, nad którą rzeką Dzitwą z obu stron sianożęci różnych panów.

Bagnów ani błót niedostępnych nie masz, tylko błoto sianożętne, które od południa ciągnie się ku zachodowi i wpada w rzekę Dzitwę.

Stawek na wyż[ej] wyrażonym błocie sianożętym JO K[się]cia Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL mały, na którym młynek mały, który miele tylko wiosną i z deszczami, na której grobli gdzie przejazd z plebanii do kościoła mostek bardzo nikczemny, ledwie piechotą można przejść, dla którego mostka pleban musi jechać do kościoła pół mili dla złej drogi, błotnistej i korzenistej, łożą idącej, która zimą dobra.

6-to

Lasu borowego osiny, brzeziny, zgodnego do budowania i na różne potrzeby gospodarskie na włók szesnaście JWP Olszewskiego podstołego ludzkiego.

Lasu borowego i różnego drzewa, który spustoszony ks.ks. Augustianów wileńskich do wsi Szczytnik należącego na włoki dwie.

Lasu borowego i do budowli zgodnego JPP Świderskich morgów trzy.

Lasu JO K[się]cia JMci Radziwiłła g[enerała] lejtnanta, różnego smagami idącego tak do budowli jako na opały zgodnego

¹⁰⁸ Dzitwa, rzeka, dopływ Niemna z prawej strony; płynie od wsi Leukiszki, z błót koło Ejszyszek powstaje, pomija Raduń, od wsi Myto staje się spławną i przy Zamościu między Dokudowem a Bielica uchodzi do Niemna, po 55 wior. biegu. Do Dzitwy od lewego brz. wpada rzeczka Lidzieja (Lidoja), płynąca od wsi Plasowicze na miasto Lidę. Według Narbutta rzeczka Dzitwa oddziela ludność litewską od słowiańskiej. (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 299); zob.: M. Szymielewicz, *Rzeka Dzitwa*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 3 (46), s. 16 - 17; ros. Дитва, бiał. Дзітва.

[k. 6] pomiędzy włości tegoż K[się]cia, idącego na włók dwanaście z zaroślami i łożami.

Lasu JWP Szemiotta cześnika p[owia]tu lidz[kie]go, brzozowego, olchowego, osinowego i dębowego na włoki dwie.

Zarośli różnego drzewa w parafii białohrudzkiej ósma część, gdyż więcej pola znajduje się dobrego, jako też i piaszczystego.

Góry wapniste w dobrach JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL to jest Białohrud i Tarnowszczyzna zwanych, z których kamienie kopią i do wapielni Orlanki wożą do palenia.

7-mo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga do Lidy, miasta sądowego, i trakt wileński od kościoła białohrudzkiego na wschód słońca letni, idąca po prawej ręce dojeżdżając do brodu, wieś Horny o staj troje do karczmy, a do wsi o staj dziesięcioro JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL, za którymi Dubczany JO K[się]cia JMci Massalskiego biskupa wileń[skiego] o staj sześćdziesiąt, za którymi folwark Białohrud JO K[się]cia JMci Radziwiłła generała lejtnanta w[ojsk] WKL o staj trzydzieści, także i Tukałowszczyzna folwark JWP Ginetta o ćwierć mili, pominąwszy bród po prawej ręce Rubiki w posesji JP Sidorowicza JPP Joczów z gościńca o staj dziewięć, z którego folwarku i wioski idą drogi do Tukałowszczyzny i Dubczan wsi, po lewej zaś stronie idzie droga do Mochowicz z gościńca i do Miedziowszczyzny plebanii białohrudzkiej, skąd na wschód słońca idzie droga na gościniec lidzki i wileński do karczmy Pod Krzyżami nazywającej się JWP Olszewskiego, na granicy parafialnej lidzkiej, pod którą rozdziela się gościniec w lewą do Wilna na Dejnów ks.ks. Augustianów, idąca do gościńca wileń[skiego] z Myta

[k. 7] jadącego, gdzie schodzi się z mytlańskim¹⁰⁹. Środkiem koło karczmy do Lidy, a w prawą do Szczytnik kręto, od którego gościńca staj dziesięcioro, z których Szczytnik dróżki idą, jedna do dalekiej parafii lidzkiej, a druga w prawo do Rubik na południe, które Szczytniki rozdzielają parafią białohrudzką z lidzką.

2-do

Gościniec do Orlanki o ćwierć mili od kościoła na południe idący, za którą karczmą rozdzielają się, drogi w lewo do Porzeczan ćwierć mili, stamtąd do folwarków Daniewszczyzny i Siewrukowszczyzny JPP Świderskich pół mili wielkiej, gdzie kończy się parafia białohrudzka, a zaczyna się parafia nieciecka, niedojeżdżając także do Porzeczan, od krzyża w prawo idzie droga do Hadziuków o ćwierć mili wielkiej zaroślami, z których także idzie droga zaroślami i sianożęciami wyboista dróżka, na której brodów dwa do Mosiewicz, od tej karczmy orlańskiej, druga droga idzie popławami, zaroślami, lasem JO K[się]cia Radziwiłła, wyboista wiosną, w jesieni i z deszczami mokra do Mosiewicz, z których do Radziwoniszek granicy parafii niecieckiej dzielącej z białohrudzką. Także w prawo trzecia droga do dworu Tarnowszczyzny od Orlanki, na której bród, z którego brodu w

¹⁰⁹ Zob.: S. Uszakiewicz, *Mytlański gościniec i dworska droga*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 2 (45), s. 9 - 12.

górze idzie po lewej stronie ręki droga do Mosiewicz, omijająca pierwszą drogę mokną, która schodzi się z drogą idącą z dworu Tarnowszczyzny do Mosiewicz, z której także idą dróżki partykularne do Bobowców i Rzepnik, z tegoż brodu w prawo idzie droga do dworu Tarnowszczyzny JO K[się]cia JMci Radziwiłła gen[erała] lejt[nanta] w[ojsk] WKL.

3-tio

Gościniec, idący z Myta ku południowi na Augustówkę alias Starą Dzitwę, który rozdziela się o staj dziesięcioro w lewo ku południowi do tychże Mosiewicz, a w prawo do Bobowców i Rzepnik, na które idzie trakt do Orli z Wilna, z których Bobowców i Rzepnik idą dróżki ku zachodowi do wsi Kozilowców parafii wawerskiej, obok [k. 8] której dróżka idzie do wsi Janowlan, parafii białohrudzkiej, przysłuchującej w prawo, od której staj dziesięcioro, z tych Janowlan idzie droga popławami do Augustówki wyż[ej] wyrażonej na gościniec, do której pół ćwierci mili.

4-to

Droga z Myta, parafii wawiórskiej, przeprawiwszy się przez przewóz i minąwszy młyn na Dzitwie rzece leżący, który rozdziela parafię wawerską z białohrudzką, pominąwszy groblę, prosto z grobli gościniec wileński idący do wsi Kulbak, z których gościńcem jadąc do Dejnowy, rozgraniczającej parafię wawerską z białohrudzką, także druga droga, z tej grobli w lewo na północ idzie dróżka do Bancewicz pół ćwierci mili, z tych do drugich Bancewicz ćwierć mili, wiosek JO K[się]cia JMci Radziwiłła, z których do Kuźmich JP Olszewskiego ćwierć mili, także do Zajek dworu JP Olszewskiego pół ćwierci mili, za którymi o staj dziesięcioro folwark Mazurowszczyzna w posesji dożywotniej JP Stecewicza, za ruczajem ten graniczy z parafią lidzką, do białohrudzkiej należny, z których Zajek do trzecich Bancewicz JO K[się]cia JMci Radziwiłła o staj dwadzieścia dróżka, z których wiosek idzie dróżka do Kulbak na gościniec wileński, o ćwierć mili małej ku wschodowi idąc, który przejechałszy [w] poprzek, koło karczmy przez Kulbaki wieś starostwa lidzkiego, dróżka idzie do wyż[ej] wymienionej karczmy, [w] poprzek przejechałszy gościniec lidzki z Myta idący pod krzyżami zwanej JWP Olszewskiego, do której mila mała, trzecia droga z grobli, zjechałszy w prawo ku wschodowi, lidzka idąca na Cybory, rozdzielające parafię lidzką z białohrudzką. Czwarta dróżka, zjeżdżając z grobli mytlańskiej, kręta i w prawo ku południowi idąc drogą górzystą, piaszczystą, korzenistą, mało co polem, ale lasami koło sianożęci dzitwiańskich do plebanii należących Miedziowszczyzna zwanych, skąd i do kościoła białohrudzkiego mila jedna duża, a zimą pół mili wielkiej.

Parafia Białohrudzka nie ma w sobie żadnych granic w[ojewó]dzkich i p[owia]towych, ale cała ze wszystkimi dworami, wioskami i miejscami jest położona w p[owie]cie lidzkim jako się nadmieniło.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki mej własnej stwierdzam

ks. Krescenty Roman Sumorok

Pleban Białohrudzki

[opis parafii bielickiej, k. 196-199]

[k. 196]

Parafia bielicka

1-mo

Kościół parafialny w miasteczku Bielica położony w powiecie i dekanacie lidzkim. Wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą.

Abramowszczyzna¹¹⁰ folwark JWP Tomaszewskiej, na wschodzie letnim pół mili małej.

Barwicze¹¹¹ wieś JO K[sięcia] w[ojewo]dy wileń[skiego] w tenucie¹¹² JO K[siężnej] ekspodkomorzynej, między północą a wschodem letnim mila jedna mierna.

Bielica¹¹³ miasteczko, w którym kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, należy do JO K[sięcia] Radziwiłła¹¹⁴ w[ojewo]dy wileń[skiego] w tenucie JWP Morawskiego, pisarza WKL, generała lejtnanta wojsk WKL.

Bielica dwór tegoż, nad rzeką Niemnem,¹¹⁵ na południe 600 a[l]bo więcej kroków od kościoła parafialnego.

Będnarze wieś za Niemnem tegoż K[sięcia] w tenucie JP Stetkiewicza generał majora wojsk WKL, między wschodem letnim i zimowym pół mili wielkiej.

Czapłowszczyzna¹¹⁶ folwark JP Sowki rot[mistrza] lidz[kiego] i wioska tegoż JMci, między zachodem letnim i północą półmili miernej.

Drozdowo¹¹⁷ wieś JP Puzyny star[osty] dziewiniskiego, na północ między wschodem letnim mila jedna wielka.

Dzitryki¹¹⁸ wieś JO K[sięcia] w[ojewo]dy wileń[skiego] w tenucie JP Stetkiewicza, na północ przy wschodzie letnim mila jedna mierna.

Dziakowicze zaścianek JO K[sięcia] w[ojewo]dy wileń[skiego] w tenucie JP Stetkiewicza, na północ półtorej mili małej.

Gieźgały¹¹⁹ wieś za Niemnem tegoż K[sięcia] w tenucie JP Morawskiego, między wschodem zimowym i południem mila jedna mierna.

¹¹⁰ Ros. Абрамовщина, biał. Абрамаўшчына.

¹¹¹ Ros. Барвичи, biał. Барвічы.

¹¹² W dzierżawie.

¹¹³ Bielica, miasteczko w 1-ym okręgu adm. pow. lidzkiego, na prawym brzegu Niemna przy ujściu Mołczadki i Niemenka, od Wilna 116 wiorst, od Lidy 28 w. Mieszkańców ob. płci 877. Zygmunt August darował Bielicę Mikołajowi Radziwiłłowi Rudemu, który w r. 1553 kościół parafialny kalwinom oddał. Po Radziwiłłach dziedziczy Bielicę obecnie ks. Piotr Wittgenstein. Gmina Bielica liczy 674 dymów, i składa się z 6 okręgów wiejskich a 28 wsi. Okręgi te są: 1) Bielica, 2) Zaczepicze, 3) Krasna, 4) Poniemuńce, 5) Bucile, 6) Tobała. Okręg wiejski Bielica liczy w swoim obrębie: miasteczko Bielica; wsie: Bądary, Czapłowszczyzna, Zarzeczany, Liniany (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 211-212); Zob.: R. Kuwałek, *Bielica prawie nad Niemnem*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1996, nr 18/19, s. 5 - 7; В. Сьліўкін, *Белица*, [W:] „Лідзкі Летанісец” 1999, nr 5, s. 16 - 21; ros. Белица, biał. Белица.

¹¹⁴ Karol Radziwiłł, herbu Trąby, umarł 1790, wojewoda wileński (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8, s. 137).

¹¹⁵ Zob.: M. Szymielewicz, *Niemen*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1938, nr 5 - 6, s. 8 - 13; ros. Неман, biał. Нёман.

¹¹⁶ Ros. Чаплевщина, biał. Чаплеўшчына.

¹¹⁷ Drozdowo, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., przy drodze do Grodna, o 17 w. od Lidy; 23 domy, 193 mieszkańców (1866) (*Słownik geograficzny*, t. 2, s. 162; ros. Дроздово, biał. Дроздава.

¹¹⁸ Dzitryki, wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 23 w. od Lidy, 15 dm., 133 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 299); М. Дзікевіч, *Дзітрыкі*, [w:] „Лідзкі Летанісец” 2001, nr 4 (16), s. 30 - 39; ros. Дитрики, biał. Дзітрыкі.

Haniewicze¹²⁰ folwark i wieś nad Niemnem JP Puzyny, na wschód letni mila jedna wielka.

Hańczary¹²¹ wieś, cerkiew i karczma JP Puzyny, na wschodzie letnim półtorej mili wielkiej.

Jelna¹²² klasztor, kościół i folwark ks.ks. Dominikanów, na wschodzie letnim ćwierć mili miernej.

Jelna dwór JP Borowskiego, na wschodzie letnim pół mili małej.

Istoki¹²³ dwór JP Stetkiewicza, na wschodzie letnim pół mili wielkiej.

Koniuszany Małe¹²⁴ folwark i wieś JO K[sięcia] w[ojewo]dy wileń[skiego] w tenucie JP Morawskiego, między zachodem letnim i północą półtorej mili miernej.

Koniuszany Wielkie¹²⁵ wieś JP Stetkiewicza, między północą i wschodem letnim półtorej mili małej.

Korszaki¹²⁶ zaścianek za Niemnem JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, między południem i zachodem zimowym mila jedna wielka.

Krzywicze¹²⁷ dwór, cerkiew i wieś o kilkanaście kroków ode dworu tego JP Budkiewicza między zachodem zimowym i letnim ćwierć mili miernej.

Krasna¹²⁸ wieś JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, na zachód zimowy pół mili małej.

¹¹⁹ Ros. Гезгалы, biał. Гезгалы.

¹²⁰ Ros. Ганцевичи, biał. Ганцавічы.

¹²¹ Gonczary, wś włośc., pow. lidzki, przy trakcie nowogródzkim, o 23 w. od Lidy, przy trakcie do Słonima, 35 dm., 261 mk. (1866). Gmina składa się z 4 okręgów wiejskich, 26 wsi. Okręgi te są: 1) Gonczary, 2) Koniuszany, 3) Sielec, 4) Lubor. Okręg wiejski G. w gminie G. liczy w swym obrębie wsie: Gonczary, Suprowszczyzna, Minojty, Ogrodniki, Gancewicze, Bieniewicze, Drozdowo, Mosiewicze, Nowosady, Małe Koniuszany, Stare Młyniszczce (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 682); ros. Гончары, biał. Ганчары.

¹²² Jelna, folw. pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 25 w. od Lidy, o 3 w. od Bielicy, 9 mieszkańców (1866). Niegdyś należała do Sapiehów, Szemiotów, Odachowskich. Był tu klasztor dominikanów; założyły go w roku 1667 Zofia Marya z Olszewskich Odachowska i Anna z Mańkowskich Przesławska. Dziś jest paraf. kościół katolicki M. B., z drzewa wzniesiony w roku 1667. Parafia kat., dek. lidzkiego, dusz 1692. Okolica wyniosła i równa, lasów mało, łąk, bagien, pól wiele; grunta lekkie, piaszczyste. W okolicy są rzeki: Niemen, Mołczadka, Lebioda, Smołocz, Nieciecza, Posoka, Olechówka, Jeleńka; jez. Weliczaj. (*Słownik geograficzny...*, t. 3, Warszawa 1882, s. 559).

¹²³ Istoki, folw. pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 24 w. od Lidy, 1 dom., 24 mieszkańców (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 307); ros. Истоки, biał. Істакі.

¹²⁴ Koniuszany Małe, wieś, o 23 w. od Lidy, 6 domów, 63 mieszkańców (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 344); ros. Конюшаны Малые, biał. Канюшаны Малыя.

¹²⁵ Koniuszany Wielkie, wieś, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 20 w. od Lidy, 26 domów, 239 mieszkańców (*Słownik geograficzny...*, t.4, s. 344); ros. Конюшаны Большие, biał. Канюшаны Вялікія.

¹²⁶ Korszaki, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 38 w. od Lidy, 11 domów, 100 mieszkańców (1866) (*Słownik geograficzny...*, t.4, s. 424); ros. Коршаки, biał. Каршакі.

¹²⁷ Krzywicze, folw. pryw., pow. lidzki, 1 dom, 9 mieszkańców (1866); drewn. cerkiew prawosł. (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 806); ros. Кривичи, biał. Крывічы.

¹²⁸ Krasna, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., gm. Bielica, o 33 w. od Lidy, 33 domu, 291 mieszkańców (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 620); ros. Красная, biał. Красная.

- Łoziany¹²⁹ folwark i wieś o kilkanaście kroków ode dworu tegoż JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, część wsi Łoziany do Kalwinów bielskich należy, na zachodzie zimowym mila jedna mała.
- Łojkowszczyzna¹³⁰ zaścianek JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, na zachodzie zimowym mila jedna wielka.
- Mosiewicze¹³¹ wieś JP Puzyny, między północą a wschodem letnim pół mili miernej.
- Niesiołowce¹³² wieś za Niemnem o kilkanaście kroków, karczma i młyn tegoż imienia JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, między wschodem zimowym a południem ćwierć mili miernej.
- Ogrodniki¹³³ wieś JP Puzyny, na sam wschód letni półtorej mili miernej.
- Olszewcy¹³⁴ wieś, karczma i młyn ks.ks. Dominikanów, na wschód letni pół mili małej.
- Ojhowy okolica szlachecka na północ mila jedna mierna.
- Porzecze¹³⁵ wieś JO K[sięcia] w[ojewo]dy wileń[skiego] w tenucie JO K[sięcia] Radziwiłła pułkownika na zachodzie zimowym mila jedna mierna.
- Ruda¹³⁶ wieś, karczma i młyn za Niemnem JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Stetkiewicza, między wschodem letnim i zimowym mila jedna wielka.
- Sielec folwark nad Niemnem JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Stetkiewicza, między wschodem letnim i zimowym mila jedna mała.
- Sielec¹³⁷ wieś i karczma o kilkanaście kroków, tegoż JMci tamże.
- Słomianka¹³⁸ karczma i zaścianek JP Stetkiewicza, na północ mila jedna mierna.

¹²⁹ Łoziany, 1) wieś pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., przy drodze do Grodna, o 33 w. od Lidy, 28 dm., 251 mk.; 2) folw. pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 34 w. od Lidy, 1 dm., 9 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, Warszawa 1884, s. 764); ros. Лозяны, бiał. Лозяны.

¹³⁰ Ros. Лайковщина, бiał. Лайковшчына.

¹³¹ Mosiewicze, wieś. włość. nad rz. Niemnem, pow. lidzki, w 2 okr. polic., 48 w. od Lidy, 28 dm., 296 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 560); ros. Мосевичи, бiał. Масявічы.

¹³² Niesiołowce, al. Niesiołowce, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Bielica, okr. wiejski Zaczepicze, o 2 w. od gminy a 31 w. od Lidy, 10 dm., 113 mk. (42 dusz rewiz.); należy do dóbr Zaczepicze ks. Wittgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 112); ros. Несиловичи, бiał. Нясілаўцы.

¹³³ Ogrodniki, urząd. Ogorodniki, Ohorodniki, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Gonczary, o 4 w. od gminy, 42 dusz rewiz.; należy do dóbr Waszkowicze, Łeskich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 112); ros. Огородники, бiał. Агароднікі.

¹³⁴ Ros. Ольшево, бiał. Альшева.

¹³⁵ Porzecze, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Bielica, okr. wiejski Poniemuńce, o 8 w. od gminy a 36 w. od Lidy, przy drodze do Grodna, ma 34 dm., 287 mk. (w 1864 r. 127 dusz rewiz.); należy do dóbr Zblany, ks. Wittgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 834); ros. Поречье, бiał. Парэчча.

¹³⁶ Ruda, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Gonczary, okr. wiejski i dobra ks. Wittgensteina Sielce, o 8 w. od gminy a 25 w. od Lidy, ma 15 dm., 165 mk. (w 1864 r. 83 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 890); ros. Руда, бiał. Руда.

¹³⁷ Sielec, wieś i dobra w pobliżu Niemna, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Gonczary, okr. wiejski Sielec, o 7 w. od gminy a 26 w. od Lidy, ma 25 dm., 256 mk. (w 1864 r. 99 dusz rewiz.); st. poczt. o 26,5 w. od Nowogródka. Własność spadkobierców ks. Wittgensteina. W skład okręgu wiejskiego wchodzi wsie: S., Dorze, Dzitryki, Pieski, Ruda, Wieliczki i Żomojdzie, oraz zaścianek Ostrówna, w ogóle 376 dusz rewiz., włością uwłaszcz. (*Słownik geograficzny...*, t.10, s. 528); ros. Селец, бiał. Сялец.

Szymany wieś, część ks.ks. Dominikanów, część JP Stetkiewicza i JP Borowskiego, na wschód letni pół mili małej.

Stoki¹³⁹ dwór i o kilkanaście kroków karczma JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JO K[siężnej] ekspodkomorzej, na północ ćwierć mili małej.

Waszkiewicze¹⁴⁰ dwór, kościół filialny i karczma nad Niemnem JP Puzyny, na wschodzie letnim półtorej mili miernej.

Zarieczany¹⁴¹ wieś JP Stetkiewicza, JP Borowskiego i JP Tomaszewskiej, tamże niedaleko dwie karczmy, na wschodzie letnim pół mili małej.

Zblany dwór JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JO K[sięcia] Radziwiłła pułkownika, na zachodzie zimowym mila jedna wielka.

Zblany¹⁴² wieś i cerkiew JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, tamże i karczma w tenucie JO K[sięcia] pułkownika, między południem a zachodem zimowym mila jedna mierna.

Zaczepicze¹⁴³ za Niemnem wieś i karczma JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, między południem a zachodem zimowym mila jedna wielka.

Żomojdz¹⁴⁴ wieś JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Stetkiewicza, na wschodzie letnim mila jedna wielka.

Żuczki¹⁴⁵ zaścianek JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JO K[siężnej] ekspodkomorzej na północ mila mała jedna.

¹³⁸ Słomianka, karczma, pow. lidzki, w 2 okr. pol., przy drodze do Grodna, o 21 w. od Lidy, 1 dm., 6 mk. żyd. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 814); ros. Соломянка, biał. Саламянка.

¹³⁹ Stoki i S. Małe, 2 folw., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 25 - 26 w. od Lidy., 2 dm., 66 mk., własność spadkobierców ks. Wittgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 358); ros. Стоки, biał. Стокі.

¹⁴⁰ Waszkiewicze, folw. nad Niemnem, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Gonczary, o 20 w. od Lidy, ma 1 dm., 49 mk. Posiada kościół katol. p. w. św. Anny, z muru wzniesiony w 1763 r. przez Sołłohuba, odbudowany przez Łęskiego, filialny par. Jelna. W XVI w. dziedzictwo Wiszniowieckich, w XVII w. Sapiehów, następnie Sołłohubów, obecnie Łęckich. Opis i widok pałacu dały *Kłosy* (t. VIII. 242) (*Słownik geograficzny...*, t. 13, Warszawa 1893, s. 144).

¹⁴¹ Zarieczany, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Bielica (o 3 w.), o 28 w. od Lidy, 10 dm., 114 mk. Podług spisu z 1865 r. było 15 dusz rewiz. w części należącej do dóbr Jelna, Jeżewskich, 16 dusz w części do dóbr Istoki, ks. Wittgensteina i 7 dusz w części skarbowej (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 429); ros. Заречаны, biał. Зарачаны.

¹⁴² Zblany, wieś i folw. nad Niemnem, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i dobra ks. Wittgensteina Bielica (o 5 w.), okr. wiejski Krasna, o 37 w. od Lidy, ma 29 dm., 272 mk., (w 1865 r. 109 dusz rewiz.), cerkiew praw., dekanatu (błagoczynia) lidzkiego, 2561 wiernych (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 520); В. Сьліўкін, *Беліца*, [w:] „Лідзкі Летапісец” 1999, nr 5, s. 21; А. М. Кулагін, *Праваслаўныя Храмы на Беларусі. Энцыклапедычны даведнік*, Мінск 2001, s. 88; ros. Збляны, biał. Збляны.

¹⁴³ Zaczepicze, wieś nad strum. Ostrowo, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Bielica (o 8 w.), okr. wiejski Zaczepicze, o 36 w. od Lidy, 27 dm., 302 mk. (w 1865 r. 128 dusz rewiz.), cerkiew na cmentarzu grzebalnym, należy do dóbr Bielica, ks. Wittgensteina. W skład okręgu wiejskiego wchodzi wsie: Giezgały, Niesiłowce, Korszaki i Zaczepicze, w ogóle w 1865 r. 337 dusz rewiz. włościan uwłaszczonych (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 218); ros. Зачепичи, biał. Зачэпічы.

¹⁴⁴ Żomojdz, Żomojdzie, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Gonczary (o 3 w.), okr. wiejski i dobra, dawniej ks. Wittgensteina, Sielec, o 18 w. od Lidy, 15 dm., 127 mk. (w 1865 r. 59 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 734); ros. Жомойти, biał. Жомайдзі.

¹⁴⁵ Żuczki, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Gonczary (o 6 w.), okr. wiejski Koniuszany, o 19 w. od Lidy, przy drodze do Grodna, 11 dm., 90 mk. (w 1865 r. 37 dusz rewiz.); należała do dóbr Istoki, ks. Wittgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 839); ros. Жучки, biał. Жучкі.

2-do

Od tego parafialnego kościoła

kościół w okolicy sąsiedzkiej są następujące:

Nieciecza kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie w dobrach JP Borzymowskiej stol[*nikowej*] lidz[*kiej*], leży na zachodzie letnim od kościoła bielskiego mila jedna mierna.

[k. 197]

Zdzięcioł¹⁴⁶ kościół parafialny za Niemnem w powiecie i dekanacie słonimskim w dobrach JW Sołtana, na południu leży mile trzy duże od kościoła parafialnego bielskiego.

Żołudek¹⁴⁷ kościół parafialny w powiecie i dekanacie lidzkim w dobrach JW Tyzenhauza, leży na zachodzie zimowym mile trzy duże.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła są następujące:

Lida¹⁴⁸ miasto sądowe, leży na północ mile cztery mierne.

Nowogródek¹⁴⁹ miasto sądowe, między wschodem letnim i zimowym mil pięć dużych.

4-to

Droga z Bielicy do Lidy z początku polami piaszczysta do rzeki Dzitwy, na której most i grobla do karczmy nazwanej Pieski, potem puszcza i zaroślami częścią piaszczysta, korzenista i kręta.

Z Bielicy do Nowogródka przewóz na rzece Niemnie nazwany Szółkowy o pół mili małej od Bielicy, droga piaszczysta, korzenista puszcza aż pod sam Nowogródek.

Z Bielicy do Lidy letnią drogą godzin pięć jazdy, zimową godzin trzy.

Z Bielicy do Nowogródka letnią drogą godzin siedem jazdy, zimową godzin pięć.

5-to

Jeziór znacznych i małych jako też bagien i błót nie ma.

Stawek JO K[*sięcia*] w[*ojewo*]dy wileń[*skiego*] przy dworze Stoki zwanym, z krynic tamże wynikających, formujący się szczupły i mały względem kościoła bielickiego, na północ ćwierć mili małej.

Stawek ks.ks. Dominikanów, niedaleko klasztoru, wyżej wyrażonego mały szczupły i zarosły, wynikający z krynic, a po większej części ze stawku Stockiego, na wschód letni ćwierć mili miernej.

Stawek i kanał JP Stetkiewicza przy dworze Istoki nazwanym, mały, z krynic wynikający na wschodzie letnim pół mili dużej.

Stawek JO K[*sięcia*] w[*ojewo*]dy, niedaleko od miasteczka Bielicy, szczupły, mały i zarosły na rzece zwanej Niemenek, gdzie jest grobla, jadąc do przewozu, między wschodem zimowym i południem.

Kanałów dwa przy dworze Zblany JO K[*sięcia*] w[*ojewo*]dy wileńskiego, z krynic wynikających, na zachodzie zimowym mila jedna duża.

Stawek JO K[*sięcia*] w[*ojewo*]dy, przy wsi Ruda za Niemnem wynikający z rzeczki nazwanej Izwa, szczupły i mały, między wschodem letnim a zimowym mila jedna wielka.

6-to

¹⁴⁶ Zdzięcioł, miasteczko nad rz. Zdzięciołką, pow. słonimski, w 4 okr. pol., gm. Zdzięcioł. Przy trakcie ze Słoniema do Wilna. Odległości od Lidy 42 w. (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 556 - 558); ros. Дятлово, бiał. Дзятлава.

¹⁴⁷ Ros. Желудок, бiał. Жалудок.

¹⁴⁸ Ros. Лида, бiał. Ліда.

¹⁴⁹ Ros. Новогрудок, бiał. Навагрудак.

Pola otwartego jest więcej w parafii bielickiej aniżeli lasów, szczególnie jednak począwszy od wsi Ruda za Niemnem, między wschodem letnim a zimowym do wsi Gieźgały, między wschodem zimowym a południem o milę od kościoła parafialnego, w lewą rękę wszerz i wzdłuż blisko mil trzech drzewa sosnowego do budowli zdatnego znajduje się, potem w lewej ręce przy Niemnie począwszy od dworu Waszkewicze nazwanego JP Puzyny, od wschodu letniego pod zachód zimowy do wsi Rozwady JO K[sięcia] w[ojewo]dy, między laskami ciągnie się wzdłuż na dwie mile wielkie częścią dębiny, częścią sosniny niezgodnej do budowli, tylko na opał. Tudzież przy dworze Waszkewicze nazwanym JP Puzyny, o kilkanaście kroków bór sosnowy, drzewa towarne przez część i do budowli zgodnego wzdłuż i wszerz na kilkaset kroków, na wschód letni półtorej mili od kościoła parafialnego, jakże przy dworze Stoki nazwanym JO K[sięcia] w[ojewo]dy, gaj olchowy na kilkaset kroków, jadąc z Bielicy do Jelnej po lewej ręce, o ćwierć mili na północ. Przy dworze Krzywicz nazwanym JP Budkewicza, między zachodem zimowym a letnim o ćwierć mili w prawą rękę gaj duży olchowy częścią osiny, brzeziny i jasionowe drzewo, częścią znajduje się na morgów dwadzieścia lub więcej, przy tymże na zachód zimowy o ćwierć mili w prawą rękę gaj brzozowy i osinowy częścią olchy, Sidorowszczyzna nazwany na morgów trzydzieści lub więcej JO K[sięcia] w[ojewo]dy, do dworu bielickiego należący. Przy dworze Zblany nazwanym JO K[sięcia] w[ojewo]dy, na kilkadziesiąt kroków od dworu na zachodzie zimowym mila jedna wielka, od kościoła parafialnego gaj brzozowy i osinowy Kobrowszczyzna nazwany, wzdłuż i wszerz na morgów kilkanaście knieja czyli zarośle Słomianka nazwane tegoż K[sięcia] w[ojewo]dy, na morgów więcej jak trzydzieści na północ mila. Także knieja nazwana Łomyszcz na wschód letni w prawą rękę pół mili, wzdłuż i wszerz na morgów kilkanaście. Knieja Hruszewnik nazwana, knieja Kudrawy, trzecia knieja tamże Roj[...] nazwana na morgów [...] lub więcej JO K[sięcia] w[ojewo]dy, na zachód letni a północą ćwierć mili od kościoła, w wielu zaś miejscach chrusty i zarośla długości i szerokości po kilkanaście morgów w sobie mające, które że nie mają własnych swych nazwisk, tu się nie kładną.

7-mo

Młynów osiem JP Puzyny na Dzitwie, JO K[sięcia] w[ojewo]dy na Jzwie, na Mołczadzi, na Niemenku rzeczka ks.ks. Dominikanów, w Jelnej JP Stetkewicza, w Istokach dwa: JO K[sięcia] w[ojewo]dy w Stokach, jeden na stawkach jako jest wyżej opisane n[ume]ro 5-to o stawach.

Tartaki i walusze dwa w Rudzie na rzece Izwa i w Niekiłowcach na rzece Mołczadzi JO K[sięcia] wileńskiego. Innych machin jak wodnych jako też wietrznych, ani miejsc starożytności oznaczających, ani też co by się sięgało do historii naturalnej, nie masz.

8-vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne
podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga do Jelnej, razem trakt publiczny zimowy i letni wileński, począwszy od kościoła parafialnego bielickiego, na wschód letni polem otwartym przez groble i mostki wygodne, pod koniec wsi Olszewcy nazwanej ks.ks. Dominikanów od tejże wsi kręto w lewą rękę trakt wileński do Lidy o kilkanaście kroków do karczmy Jelna zwanej tychże

ks.ks. Dominikanów po lewej ręce, po prawej zaś ręce o kilkanaście kroków widać kościół i klasztor tychże. Droga sucha, ale piaszczysta otwartym polem pół mili do karczmy Istoki nazwanej, po prawej ręce o kilkaset kroków widać dwór JP Stetkiewicza Istoki nazwany, od tejże karczmy droga sucha i równa ćwierć mili do karczmy Słomianka nazwanej tegoż JP Stetkiewicza, od tejże karczmy o kilkaset kroków od karczmy Żuczki nazwanej JO K[sięcia] w[ojewo]dy wileń[skiego]

[k. 198] obok zaścianka Żuczków w prawej ręce, a po lewej ręce o kilkaset kroków widać okolice Ojhowy nazwaną, dalej idzie droga przez groblę i mostek mały wygodny do wsi i karczmy Drozdowa nazwanej o pół ćwierci mili JP Puzyny, z Drozdowa droga sucha, piaszczysta pół mili do rzeki i karczmy Dzitwy nazwanej, gdzie w prawą rękę o ćwierć mili widać cerkiew ritus graeci uniti¹⁵⁰ we wsi Hańczary nazwanej JP Puzyny, od tejże wsi ćwierć mili w prawą rękę widać dwór i bór tegoż JMci Waszkiewiczze nazwany i tu się kończy granica parafii bielskiej.

2-do

Droga partykularna do Waszkiewicz JP Puzyny na wschód letni polem otwartym przez część chruśniakami, przez groble i mostki wygodne i przez wieś Olszewcy nazwanej ks.ks. Dominikanów, droga przez część sucha, piaszczysta i kamienista półtorej mili i tam się kończy granica parafii bielskiej.

3-tio

Droga do Sielca i trakt do Sielubia między wschodem letnim i zimowym, otwartym polem, częścią zaroślami, piaszczysta przez groblę i mostek wygodny przez wieś Olszewcy ks.ks. Dominikanów, ćwierć mili miernej od kościoła parafialnego, gdzie po lewej ręce o kilkadziesiąt kroków widać kościół i klasztor tychże ks.ks. Dominikanów Jelna nazwany, dalej przez groblę i obok karczmy JP Stetkiewicza w prawą rękę, a w lewą wieś Zarzeczany wyż[ej] wyrażone, gdzie w prawą rękę o kilkanaście kroków widać folwark JP Tomaszewskiej, w prawą rękę kręto gościniec suchy, piaszczysty, przez wieś Sielec nazwaną JO K[sięcia] w[ojewo]dy, do przewozu przez Niemen, gdzie przewiozłszy się za Niemen, o kilkaset kroków do karczmy i wsi Ruda nazwanej tegoż JO K[sięcia], mila wielka jedna od kościoła parafialnego i tu się kończy parafia bielicka.

4-to

Droga i gościniec walny do Nowogródka począwszy od kościoła parafialnego bielickiego, między wschodem letnim i zimowym, do przewozu przez Niemen, do karczmy Szózków nazwanej pół mili, dalej puszcza do ostępu Hłuszyca zwanego mila, gdzie jest brodek mały, niebłotnisty i mostki niewygodne, dalej pół mili puszcza do [...] graniczących puszczy bielickiej ze zdzięcielską JP Sołtana droga piaszczysta i korzenista mile dwie i tu granica parafii bielickiej.

5-to

Droga do Zdzięcioła i trakt słonimski począwszy od kościoła parafialnego na południe, o kilkaset kroków przez dwór bielicki i przewóz przez Niemen, gdzie prom na kordelu przewiozłszy się za Niemen o kilkaset kroków przez wieś Niesiłowce nazwanej, o kilkadziesiąt kroków do karczmy tegoż imienia, od której o kilkanaście kroków po lewej ręce

¹⁵⁰ Łac. cerkiew greko - unicka.

widać młyn, walusz i tartak tegoż imienia na rzece Mołczadzi JO K[sięcia] w[ojewo]dy, a w tenucie JP Morawskiego jako wyżej, dalej przez groble małe wygodne, przez las z początku dębowy, potem sosnowy do wsi Gieźgały nazwanej JO K[sięcia] w[ojewo]dy, a w tenucie JP Morawskiego, droga piaszczysta, korzenista, mila mierna jedna i tu granica parafii bielickiej.

6-to

Droga do Żołudka, razem trakt letni, grodzieński na zachód zimowy, począwszy od kościoła parafialnego w prawą rękę, o kilkaset kroków mostek wygodny, na ruczaju Sidorowszczyzna nazwanym, z krynic także wynikający, po prawej ręce kanał pusty, zarosły, po lewej ręce o kilkanaście dwór bielicki JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tenucie JP Morawskiego, dalej w prawą rękę wraz za mostem idzie dróżka do wsi Krasna nazwanej, o ćwierć mili do dworu bielickiego należącej, a gościniec prosto do karczmy Zblany nazwanej, do dworu zblańskiego należącej, gdzie w prawo kręto gościniec zimowy, grodzieński o pół ćwierci mili do brodu Smołocz nazwanego, gdzie w prawej stronie o kilkaset kroków widać dwór zblański, a w lewej stronie gaj brzozowy i osinowy Kobrowszczyzna nazwany, jako wyżej n[ume]ro 6 i tu graniczy parafia bielicka z nieciecką. Dalej od karczmy zblańskiej przez wieś Zblany zwaną, gdzie jest cerkiew¹⁵¹ ritus graeci uniti między południem a zachodem zimowym mila mierna jedna od kościoła parafialnego, prosto gościniec idzie do wsi Poniejące nazwanej przez mostek przy młynie Smołochi zwanym, należącym do dworu zblańskiego, a w parafii żołudzkiej, w lewej stronie o kilkaset kroków Niemen, a w prawej stronie pole otwarte, gościniec suchy, piaszczysty półtorej mili do wsi Poniejąców, leżącej przy samym Niemnie do dworu zblańskiego należącej, a do parafii żołudzkiej i tu się kończy parafia bielicka.

7-mo

Droga do wsi Nieciecz nazwanej, gdzie jest kościół parafialny i dwór tegoż imienia w dobrach JP Borzymowskiej stol[nikowej] lidz[kiej], począwszy od kościoła parafialnego bielickiego, na zachód letni prosto podjechawszy o ćwierć mili w lewą rękę, na zachód zimowy przez zarośle idzie dróżka do dworu Krzywicze nazwanego, gdzie jest cerkiew R.G.U., filia do Zblan niedaleko i wieś tegoż imienia JP Budkiewicza z gościńca widać, o kilkaset kroków dalej idzie gościniec, gdzie podjechawszy przez pola i łączkę małą, o kilkaset kroków w lewą rękę idzie droga do wsi Zaboła nazwanej do dworu Stockiego należąca i parafii niecieckiej i tu graniczy parafia bielicka z nieciecką. Dalej idzie gościniec, z prawej strony pola otwarte, a w lewej stronie zarośle i gaj brzozowy, osinowy i przez część sośniny idzie do samej wsi Nieciecza nazwanej. Droga z początku piaszczysta przez część równa, reszta wyboista i czasem mokra, mila jedna wielka.

8-vo

Dróżka do Koniuszan Małych i Czapłowszczyzny folwarków i wsi, między zachodem letnim i północą, począwszy od kościoła parafialnego, wyjechawszy za miasteczko Bielica nazwane o kilkaset kroków w lewą rękę, polem otwartym idzie dróżka do Czapłowszczyzny JP Soroki, pół mili miernej droga sucha, częścią piaszczysta, częścią kamienista, w

¹⁵¹ Обесніе Свята - Пакроўская Царква выбудована ў 10-ых гадах ХХ в. Захаваў сябе образ Пакроў Прасвятой Багарадзіцы з ок. 1640 г. (А. М. Кулагін, *Праваслаўныя Храмы на Беларусі*, s.88 - 89).

prawą rękę na zachód letni widać wieś Jamąty nazwaną należącą do dworu Stockiego, a część do Koniuszan Małych JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tencie JP Morawskiego, pół mili wielkiej od kościoła parafialnego. Wieś Jamąty

[k. 199] należy do parafii niecieckiej i granica parafii bielickiej.

Tudzież wyjechawszy z miasteczka Bielicy o kilkaset kroków w prawą rękę polem otwartym, o ćwierć mili małej przez groblę, obok dworu Stoki zwanego i karczmy tegoż imienia JO K[sięcia] w[ojewo]dy w tencie JO K[siężnej] ekspodkomorzej, wzięwszy od karczmy w lewą rękę, na północ idzie dróżka przez wieś Nowosady zwaną JP Puzyny, o pół mili wielkiej częścią zaroślami, częścią polem otwartym do folwarku i wsi Koniuszany Wielkie zwane JP Stetkiewicza, mila wielka jedna od kościoła parafialnego drogą suchą, piaszczystą i kamienistą i tu koniec parafii bielickiej.

Parafia bielicka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie lidzkim, jako się wyżej o tym na[d]mieniło.

Takowe opisanie parafii naszej podpisem ręki własnej stwierdzam

ks. Franciszek Kontowski

Zakon Kaznodziei Misjonarzy

Kościoła Parafialnego Bielickiego

[opis parafii dziembrowskiej, k.19-26]

[k. 19]

Parafia dziembrowska

1-mo

Kościół murowany parafialny w Hrabstwie Dziembrów nazwanym, JWP Tyzenhauza podskarbiego nadwornego WKL, położony w powiecie i dekanacie lidzkim, dwory, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Andrusowszczyzna¹⁵² JP Lisowskich i Szmięgiery, na północ od kościoła ćwierć mili.

Achrymowszczyzna JWP Scypiona, starosty lidzkiego, na północ od kościoła trzy ćwierci mili.

Bobrownia¹⁵³ leśnictwo JKMci, na zachód letni od kościoła mila.

Byczkowszczyzna dwór JWP Tyzenhauza, na zachód letni pół mili.

Bublejki dwór JP Skindera, cześnika p[owia]tu lidzkiego, na wschód letni od kościoła pół mili.

Berdniki¹⁵⁴ JP kapitana Skindera, na północ od kościoła pół mili.

Czapy¹⁵⁵ czyli Czeszewiki JWP Tyzenhauza, na północ od kościoła trzy ćwierci mili.

Cielejowszczyzna folwark JPP Tarkowskich, na północ od kościoła ćwierć mili.

Chodziejowszczyzna JWP Scypiona, na północ od kościoła trzy ćwierci mili.

Chomowszczyzna¹⁵⁶ JW Tyzenhauza, między zachodem letnim i zimowym mila od kościoła.

Dziembrów dwór JW Tyzenhauza, między zachodem zimowym i letnim od kościoła na półtora kroków.

¹⁵² Ros. Андрушевщина, biał. Андрушоўшчына.

¹⁵³ Ros. Бобровня, biał. Баброўня.

¹⁵⁴ Ros. Берники, biał. Бэрнікі.

¹⁵⁵ Ros. Тяпы.

¹⁵⁶ Ros. Хамовщина.

Dziembrów¹⁵⁷ miasteczko tegoż JMci, na północ od kościoła na kroków trzysta.

Karaszew¹⁵⁸ JW Tyzenhauza, na zachód letni wielkich pół mili.

Krasna Wieś¹⁵⁹ JW Tyzenhauza, na południe od kościoła ćwierć i pół mili.

Lesiszcze¹⁶⁰ dwór JW Tyzenhauza, na zachód zimowy od kościoła mila.

[k. 20]

Lacewicze młyn i karczma JW Scypiona, na północ od kościoła pół mili.

Lacewicze druga karczma, wyżej od kościoła na północ pół mili.

Lacewicze¹⁶¹ wieś JW Tyzenhauza, na północ od kościoła pół mili.

Ładowszczyzna¹⁶² JP Sidorowicza, na wschód letni od kościoła pół mili.

Malinnik¹⁶³ folwark i tamże wioska JPP Czapliców, między wschodem zimowym od kościoła ćwierć mili.

Misinowszczyzna¹⁶⁴ JPP Jeżdżałów, na wschód letni od kościoła pół mili.

Makosiewszczyzna¹⁶⁵ JPP Jakimowiczów, między wschodem zimowym i letnim od kościoła pół mili.

Maciejki na północ, JP kapitana Skindera, od kościoła pół mili.

Nowa Wieś¹⁶⁶ JW Tyzenhauza, między zachodem zimowym i letnim od kościoła więcej jak pół mili.

Ochrymowce dwór JWP Skindera¹⁶⁷ miecznego lidzkiego, między wschodem letnim i zimowym od kościoła ćwierć mili.

Ochrymowce¹⁶⁸ wieś tegoż JMci, w jednymże położeniu i odległości.

Oponowszczyzna tegoż JMci, między wschodem letnim i zimowym od kościoła półtorej ćwierci mili.

Ostrów¹⁶⁹ wieś JW Tyzenhauza, między zachodem i północą od kościoła pół ćwierci mili.

¹⁵⁷ Dziembrów, ros. Dziembrow, miasteczko w zach. części pow. lidzkiego, nad rzeką Spuszą, przy granicy gub. grodzieńskiej, w 3 urzędzie polic., w obr. gm. ostryńskiej, o 66 w. od Lidy, o 18 w. od Szczuczyna, posiada paraf. cerkiew prawosł. Parafia D. prawosł. dek. szczuczyńskiego, liczy paraf. męż. 1556, kob. 1797. Do r. 1864 była tu par. katol. kl. 5 dek. lidzkiego. Folwark D. miał 1866 r. 1 dom, 62 mk., a miasteczko miało 19 dm., 151 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 273); ros. Демброво, biał. Дамброва.

¹⁵⁸ Karaszewo, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 25 w. od Szczuczyna, 22 dm., 199 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 831); ros. Карашево, biał. Карашава.

¹⁵⁹ Ros. Красная, biał. Красная.

¹⁶⁰ Lesiszczce, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 20 w. od Szczuczyna, 10 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 155).

¹⁶¹ Lacewicze, wsł włośc., nad rz. Ryczą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 22 w. od Szczuczyna, 4 dm., 56 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 52); ros. Ляцевиче, biał. Ляцэвічы.

¹⁶² Ładowszczyzna, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 13 w. od Szczuczyna, 46 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 568).

¹⁶³ Malinniki, wieś włośc. nad Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 10 w. od Szczuczyna, 14 dm., 152 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 6 s. 16); ros. Малинники, biał. Малінікі.

¹⁶⁴ Misiukowszczyzna [?], wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Lack, o 2,5 w. od mka Dąbrowy (zarząd gminy), 8 dusz rewiz., należy do majątku Woronki, Błażejowskiej (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 501).

¹⁶⁵ Makosiewszczyzna, folw. pryw. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 14 w. od Szczuczyna, 16 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 927).

¹⁶⁶ Ros. Новая, biał. Новая.

¹⁶⁷ Michał Skinder, w 1778 r. miecznik lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8, s. 380).

¹⁶⁸ Ros. Ахримовцы, biał. Ахрымаўцы.

¹⁶⁹ Ostrów, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 19 w. od Szczuczyna, 29 dm., 254 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 701); ros. Острово, biał. Вострава.

Oszurki młyn i tamże karczma JW Scypiona, na zachód letni od kościoła pięć ćwierci mili.

Oszurki¹⁷⁰ wieś JW Scypiona, od kościoła w tymże położeniu i odległości.

Osocznik¹⁷¹ w lasach JW Scypiona, mieszkający tamże o kroków tysiąc.

Protosowszczyzna¹⁷² JW Tyzenhauza.

Prucy¹⁷³ tegoż JP, na zachód zimowy od kościoła mila.

Ryczapańska¹⁷⁴ JW Scypiona i JP Skindera, na północ od kościoła trzy ćwierci mili.

Rojsze¹⁷⁵ JW Tyzenhauza, między zachodem i północą od kościoła trzy ćwierci mili.

Rojsze folwark JP Siemaszki, między zachodem i północą od kościoła trzy ćwierci mili.

Rohaczewszczyzna¹⁷⁶ JP Olizarowiczów, na wschód letni pół mili.

Ruchomowszczyzna¹⁷⁷ JPP Hawryłkiewiczów, na północ od kościoła

[k. 21] ćwierć mili.

Starowszczyzna¹⁷⁸ JW Tyzenhauza, między wschodem i południem od kościoła ćwierć mili.

Starowszczyzna Mała tegoż JMci, w tymże położeniu i odległości.

Sawicze¹⁷⁹ JW Tyzenhauza, na zachód zimowy od kościoła ćwierć mili.

Spusza¹⁸⁰ dwór JW Tyzenhauza, między zachodem zimowym i letnim od kościoła pół mili.

Spusza wieś tegoż JMci w tymże położeniu i odległości.

Szczeniec¹⁸¹ wieś, królewszczyzna, między zachodem i północą od kościoła mila.

¹⁷⁰ Oszurki, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 34 w. od Szczuczyna, 4 dm., 39 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 756); ros. Ашурки, biał. Ашуркі.

¹⁷¹ Ros. Осочники, biał. Асочнікі.

¹⁷² Protasowszczyzna, folw., pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Kamionka, o 50 w. od Grodna (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 64); ros. Протасовщина, biał. Пратасаўшчына.

¹⁷³ Prudce, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Lacka, okr. wiejski i dobra hr. Uruskiej, Spusza, o 7 w. od gminy a 21 od Szczuczyna, ma 22 dm., 191 mk. (w 1864 r. 59 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 73); ros. Прудцы, biał. Прудцы.

¹⁷⁴ Ros. Рыча, biał. Рыча.

¹⁷⁵ Rojsze, wieś i zaśc. nad rz. Ryczą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Lack, okr. wiejski Spusza, o 5 w. od gminy a 23 w. od Szczuczyna, mają razem 9 dm. i 118 mk. (w 1864 r. sama wieś 49 dusz rewiz.), należy do dóbr Byczki hr. Uruskich (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 701); ros. Ройши, biał. Ройшы.

¹⁷⁶ Rohaczewszczyzna, wieś i folw., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Lack, o 3 w., od gminy a 15 w. od Szczuczyna, w 1866 r. wieś ma 4 dm., 47 mk., folw. 4 mk. (podług spisu z 1864 r. 9 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 691); ros. Рагачевщина, biał. Рагачоўшчына.

¹⁷⁷ Ruchomowszczyzna, zaśc. pryw., pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 16 w. od Szczuczyna, 1 dom, 5 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 882).

¹⁷⁸ Starowszczyzna, wś, pow. grodzieński, na pograniczu pow. lidz., w 4 okr. pol., gm. Kamionka, o 53 w. od Grodna (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 267); ros. Старовщина, biał. Стараўшчына.

¹⁷⁹ Sawicze, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Lack, okr. wiejski i dobra hr. Uruskich, Spusza, o 2 w. od gminy, 17 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 344); ros. Савичи, biał. Савічы.

¹⁸⁰ Spusza, folw. i dobra nad rzeką t. n., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Lack, okr. wiejski Spusza, o 22 w. od Szczuczyna, 68 mk., własność hr. Uruskich (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 151); ros. Спуща, biał. Спуша.

¹⁸¹ Szczeniec, wieś, pow. grodzieński, w 5 okr. pol., gm. Berszty, o 44 w. od Grodna, przy drodze ze Skidla do Ostrynia (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 838); ros. Щенец, biał. Шчанец.

Szklarski Przewóz karczma nad rzeką Kotrą JW Scypiona, między zachodem i północą od kościoła półtorej mili.

Spusza Nowa¹⁸² karczma JW Tyzenhauza, między zachodem zimowym i letnim od kościoła trzy ćwierci mili.

Szemiekowszczyzna JPP Makowskich, na północ od kościoła mila.

Tysowszczyzna¹⁸³ JW Tyzenhauza, na północ od kościoła trzy ćwierci mili.

Usłonna¹⁸⁴ karczma JP Skindera, czyli grunt Jeżdżałów szlachty, między wschodem letnim i zimowym od kościoła ćwierć mili.

Woronki¹⁸⁵ JPP Czapliców, między wschodem letnim i zimowym od kościoła ćwierć mili.

Widówka¹⁸⁶ JP Skindera folwark, na północ od kościoła pięć ćwierci mili.

Widówka wioska JW Tyzenhauza w jednym obrębie z JP Skinderem zasiedlona w tymże położeniu i odległości.

Zawałki¹⁸⁷ JW Tyzenhauza, jedna i druga o kroków trzysta i prezbiter tamże, między wschodem i południem od kościoła pół ćwierci mili.

Ziuki¹⁸⁸ tegoż JP, na północ od kościoła trzy ćwierci mili.

Zgrzebniaki JP Skindera, między wschodem letnim i zimowym od kościoła pół mili.

2-do

Od tego kościoła parafialnego kościoły sąsiedzkie w okolicy są następujące:

Lack¹⁸⁹ kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie ks. Karzenieckiego plebana, między wschodem letnim i zimowym mila bardzo wielka.

Kamionka¹⁹⁰ kościół parafialny w miasteczku JW Tyzenhauza, w powiecie [k. 22] grodzieńskim a dekanacie lidzkim, na południe od kościoła mila bardzo wielka.

Jeziory¹⁹¹ kościół parafialny w dobrach stołowych JKMci, w powiecie i dekanacie grodzieńskim na zachód letni od kościoła trzy mile.

¹⁸² Spusza Nowa, wieś nad rzeką t. n., tamże, o 4,5 w. od gminy a 22 w. od Szczuczyna, przy drodze z Dziembrowa do Skidla, ma 6 dm., 76 mk. (1865 r. 33 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 151); ros. Новая Спуща, biał. Новая Спуща.

¹⁸³ Ros. Тысовщина, biał. Тусаўшчына.

¹⁸⁴ Ros. Слонна, biał. Слонна.

¹⁸⁵ Woronki, wieś i folw., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Lack, o 2 w. od gminy a 13 w. od Szczuczyna, 10 dm., 86 mk. (w 1865 r. 32 dusz rewiz.), własność Błażejewskich (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 954); ros. Воронки, biał. Варанкі.

¹⁸⁶ Widówka, folw. pryw., pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 25 w. od Szczuczyna, 8 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 292); ros. Видовка, biał. Відаўка.

¹⁸⁷ Zawałki, wieś nad rz. Spuszą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Lack, okr. wiejski i dobra hr. Uruskich, Spusza, o 1 w. od gminy a 30 w. od Szczuczyna, 8 dm., 72 mk. (w 1865 r. 31 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 624); ros. Завалки, biał. Завалкі.

¹⁸⁸ Ziuki, mylnie Zinki, wieś nad rzeką Ryczą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Lack, okr. wiejski Spusza, o 5,5 w. od gminy a 23 w. od Szczuczyna, 4 dm., 36 mk., należała do dóbr Byczki, hr. Uruskich (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 624); ros. Зюки, biał. Зюкі.

¹⁸⁹ Lack, wieś rząd. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 8 w. od Szczuczyna, 5 dm., 46 mk. (1866). Paraf. kościół katol. św. Stanisława, drewn., założony w 1424 przez obyw. Skindera. Na cmentarzu kaplica. Parafia katol. dekanatu lidzkiego, dusz 4092 (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 58); ros. Лядск, biał. Ляцк.

¹⁹⁰ Kamionka, mko w pow. grodzieńskim, przy b. trakcie pocztowym wileńskim, o 48 w. od Grodna, o 20 w. od Skidla, ma 411 mk., w tym 245 izr. (1878), zarząd gminy włośc. okr. pol. skidelskiego. Dobra K. dziedziczne Tyzenhauzów. Par. kościół katol. Trzech Króli, z drzewa wzniesiony 1580 przez Kaspra Kłodzińskiego. Parafia katol. dek. grodzieńskiego: dusz 2202. Kaplica w Oleszkowiczach, dawniej i w Miłkowszczyźnie (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 779); ros. Каменка, biał. Каменка.

Skidel¹⁹² miasteczko, cerkiew parafialna w dobrach stołowych JKMci, w powiecie i dekanacie grodzieńskim, na zachód zimowy od kościoła półtorej mili.

Ostryń¹⁹³ miasteczko, cerkiew parafialna, starostwo w powiecie i dekanacie lidzkim, na północ od kościoła półtorej mili.

Dziembrow¹⁹⁴ miasteczko, cerkiew parafialna w dobrach JW Tyzenhauza, w powiecie i dekanacie lidzkim, na północ od kościoła na kroków trzysta.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła dziembrowskiego są:

Lida¹⁹⁵ miasto sądowe, między wschodem letnim a wschodem zimowym mil wielkich dziewięć.

Wołkowysk¹⁹⁶ miasto sądowe, na południe mil os[ie]m.

Grodno¹⁹⁷ miasto sejmowe i sądowe, na zachód letni od kościoła mil sied[e]m.

4-to

Droga do Lidy piaszczysta, kamienista, brodami, wędolami niewygodna.

Droga do Wołkowyska mostami, brodami, piaskami, kamieniami, niepośpieszna.

Droga do Grodna mile dwie piaskami, brodami, a zaś pięć mil plantowana.

Z Dziembrowa do Lidy latem i zimą jazdy więcej jak dzień.

Z Dziembrowa do Wołkowyska drogą jazdy z popasem zimą i latem godzin trzynaście.

Z Dziembrowa do Grodna drogą jazdy latem z popasem godzin dziewięć.

¹⁹¹ Jezioro, Oziery, mko nad jez. Białym, pow. grodzieński, okr. pol. Porzecze, par. Jezioro, o 22 w. od Grodna, ma zarząd gm. włośc., 1013 mk., w tym 508 izr. (1878). Cerkiew, szkoła, fabryka sukna. Paraf. kościół katol. M. B. Różańcowej, z drzewa przez parafian w 1679 r. wzniesiony. Parafia katol. dek. grodzieńskiego: dusz 3531. Kaplica w Kotrze, dawniej i w Rudzie. Dobra J., niegdyś stołowe króla Stanisława Augusta, przyszły potem do rodziny Walickich. Słynęło tutejsze gospodarstwo rolne, biblioteka i zbiory rzadkich przedmiotów nauki i sztuki (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 580); ros. Озёры, бiał. Азёры.

¹⁹² Ros. Скидель, бiał. Скідаль.

¹⁹³ Ostryń, małe mko rząd. nad rz. Ostroszą al. Ostrynką, dopł. Kotry, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Ostryń, o 56 w. na pld. - zach. od Lidy, 21 w. od Szczuczyna a 146 od Wilna. Posiada cerkiew par. mur. p. w. Przemienienia Pańskiego. W 1666 r. wzniesli tu kościół Krzysztof Zygmunt i Klara Izabela de Malgi Laskarysówna, Pacowie, kanclerzowie w. lit. W 1771 r. dobra O. posiadał Andrzej Zienkowicz, instygator WKL (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 733 - 734); ros. Острыно, бiał. Астрына.

¹⁹⁴ Ros. Демброво, бiał. Дамброва.

¹⁹⁵ Lida, miasto naczelne powiatu (gub. wileńska), nad małą rzeką Lidą al. Lidzieją, o 89 w. od Wilna, przy trakcie pocztowym z tego miasta do Grodna. Jest to jedna z bardzo dawnych osad litewskich, co i samo nazwisko (lida - trzebież), czysto litewskie pokazuje. W 1397 osiedlili się tu mnisi. Kościół zaś, odnowiony w r. 1414, konsekrowano pod tyt. N. Maryi Panny, WW Świętych i św. Krzyża. 1747 - murowany kościół, przez proboszcza Michała Zienkowicza, biskupa wileńskiego (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 215 - 218); ros. Лида, бiał. Ліда.

¹⁹⁶ Wołkowysk, miasto powiat. gub. grodzieńskiej, nad rz. Wołkowyją, kościół katol. paraf. p. w. św. Wacława, murowany (1841 - 1848) (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 875 - 879); Ros. Волковыск, бiał. Ваўкавыск.

¹⁹⁷ Grodno, miasto gubernialne nad Niemnem, 4 par. katol.: 1) św. Franciszka z kośc. murow. z 1663, jezuickim; 2) pobernardyńska z kośc. Znalezienia św. Krzyża, założonym 1595; 3) przy klasztorze brygidek, z kościołem Zwiastowania N. M. P., wzniesionym w r. 1642 z muru przez Wesołowskich; 4) przy klasztorze franciszkanów z kośc. N. M. P. Anielskiej, wzniesionym w r. 1635 z muru (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 831 - 835); ros. Гродно, бiał. Гродна.

5-to

Jezior w tej parafii nie masz.

Rzeka Kotra¹⁹⁸ nazywająca się graniczy na zachód letni z parafią jezierską, na północ z parafią nowodworską.

Rzeka Spusza¹⁹⁹ nazywająca się niewielka, wypada od wschodu słońca [k. 23] zimowego z parafii lackiej, ciągnie się przez całą parafię dziembrowską na zachód zimowy aż do parafii jezierskiej.

Rzeczka Ryczanka²⁰⁰ z krynic ryczańskich wypadająca, na wschód słońca letniego ciągnie się przez całą parafię na północ aż do rzeki Kotry graniczącej z parafią jezierską i nowodworską.

Rzeczka Usłonna²⁰¹, z krynic na wschód słońca letniego wypadająca, ciągnie się przez parafię dziembrowską do rzeczki Spusza na południe.

Błoto nazywające się Hnilicha, czyli Czortowoje bołoto, między zachodem letnim i północą szerokości i długości więcej jak wielkie pół mili, przez które ciągnie się rzeczka Ryczańska aż do stawu Oszurków.

Kisielewka ruczaj, z krynic i brodów formujący się, wschodnią ciągnie circum circa koło Dziembrowa na pół ćwierci mili na południe aż do rzeczki Spusza.

Staw na południe od kościoła dziembrowskiego, na kroków czterysta formujący się z rzeki Spusza, wielki, zarosły i długi, w dobrach JW Tyzenhauza.

Staw na zachód zimowy w tartaku Spuszy, nowo szlamowany, w dobrach JW Tyzenhauza, z rzeczki Spuszy uformowany, przez który grobla, most i droga do Kamionki.

Staw w Lacewiczach JW Scypiona, na północ z krynic ryczańskich wsparty, zarosły, na którym grobla licha i most błotnisty pół mili.

Staw w Oszurkach JW Scypiona, z rzeczki Ryczańskiej uformowany, między zachodem i północą pięć ćwierci mili.

6-to

Lasu w parafii dziembrowskiej jest więcej aniżeli otwartego pola, szczególnie jednak począwszy od grobli dziembrowskiej na wschód słońca zimowy mila, na północ mila, do budowli drzewa zdatnego jest jak najwięcej, jako to sosnowego, jodły, brzozy, olchy, dębiny, grabu, osiny bardzo wiele.

7-mo

Młynów cztery znajduje się w parafii dziembrowskiej, dwa JW Tyzenhauza na Spuszy rzece, jak się nadmienilo sub numero quinto²⁰². Dwa zaś JW Scypiona na rzece Ryczanka, jeden w Lacewiczach, drugi w Oszurkach.

¹⁹⁸ Kotra, rz., prawy dopływ Niemna, wypływa z jez. Pielasy w pow. lidzkim (według innych źródeł z jez. Motor w płn. części pow. grodzieńskiego), o wiorstę od źródła rozdziela się na dwa koryta; prawym pod nazwą Dubawki wpada do niedalekiego jeziora DUBY; lewym zaś, przebiegłszy 50 w., wpada do Niemna o 32 w. powyżej Grodna, wiosną spławiają po niej drzewo, zowią ją niektórzy Pielasą (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 499); ros. Kotpa.

¹⁹⁹ Spusza, rzeka w pow. lidzkim i grodzieńskim, lewy dopływ Skidlicy al. Skidlanki. Bierze początek poniżej wsi Sołohubowce, płynie w kierunku od wschodu na zachód na Hołubki, Karolewszczyznę, Jełdasze, Kuchary, Jewłasze, Malinniki, Dąbrowo, Spuszę, Ośniki, Belakowszczyznę, Gliniany i ubiegłszy około 32 w. poza wsią Niekrasze ma ujście (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 151); ros. Спуща.

²⁰⁰ Rycza, rzeczka w pow. lidzkim, prawy dopływ Kotry, przepływa pod wsią Lacewicze (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 79); ros. Рыча.

²⁰¹ Ros. Слонна.

²⁰² Pod numerem piątym.

Innych machin już to wodnych, już to wietrznych w parafii dziembrowskiej nie masz.

8-vo

[k. 24] Drogi partykularne w tej parafii dziembrowskiej podług miary
mil tak się opisują:

1-mo

Droga do Lacka, począwszy, od kościoła w lewo, ulicą przez miasteczko Dziembrów, obok karczmy, polem do Wilkowni i krzyżów, od krzyżów prosto w prawo, polem pół ćwierci mili w las, bród piaszczysty, z brodu na pole aż do rzeki i karczmy Usłonna na górę, z której w prawo na kroków kilkaset widać dwór Ochrymowce JWP Skindera, za rzeką Spuszą widać folwark na górze Malinnik JPP Czapliców, tudzież na tyleż kroków widać wioskę Ochrymowce i Oponowszczyznę, dalej jadąc gaj i folwark Makosiewszczyzna JPP Jakimowiczów i tu się kończy parafia dziembrowska, zaczyna się na wschód porównania wiosennego droga lacka, po lewej ręce od Wilkowni widać Andrusowszczyznę JPP Lisowskich, takż od karczmy Usłonnej na lewo widać wioskę Woronki JPP Czapliców i Zgrzębniki wioskę JP Skindera o pół ćwierci mili, polem i chrustami.

2-do

Droga do Kamionki, od kościoła w prawo, ulicą do stawu i grobli dziembrowskiej, wpośród grobli krzyż, w lewo z grobli kręto dróżka do Malinnik lasem i polem, w prawo w las, lasem przejechawszy i polem nowo [...] do brodu piaszczystego, potem do wioski Starowszczyzny Wielkiej, od której widać na prawo wioskę drugą Starowszczyznę Małą JW Tyzenhauza i tu się kończy parafia dziembrowska, a zaczyna się kamiońska: pół mili od kościoła w prawo gościńcem uplantowanym, lasem ćwierć mili aż do Kamionki, w prawo na grobli dziembrowskiej przez most na południe, jedna dróżka szczupła do Sawicz wioski JW Tyzenhauza lasem ostępem, w którym bród, druga znaczniejsza droga wyżej w prawo na kroków sto polem, a więcej lasem i borem do Sielicza dworu i wioski Pruców JW Tyzenhauza mila wielka i tu się kończy na zachód zimowy parafia dziembrowska, a zaczyna się kamiońska; jeszcze wyżej na polu tymże droga na południe prosto do wsi Krasna Wieś JW Tyzenhauza, od kościoła pół ćwierci mili widać na prawo drogę i dróżkę do prezbitera i wioski Zawałki, za którą mostek w lesie na błocie i przejechawszy do Starowszczyzny Małej JW Tyzenhauza pół mili.

[k. 25]

3-tio

Droga do jezior na wschód letni ulicą prostą przez folwark dziembrowski na pole do krzyżów w lewo, polem do rzeczki Kisielówka, na której mostek w lesie, nieco przejechawszy w prawo lasami, polem aż do Byczkowszczyzny, na zachód letni grobla sypana na błocie pod dworem Byczkowszczyzną, przez dwór Byczkowski JW Tyzenhauza latem o ćwierć mili do Rejszów wioski i folwarku Siemaszki, a zaś koło dworu prosto do Szeńca polami pół mili przez wioskę Szczeniec JKMci, polem nieco na kroków tysiąc w las aż do stawu Oszurków JW Scypiona, w lewo lasem i polem do Oszurk[ów] tegoż JMci pół ćwierćmi, dalej do karczmy Szklarski Przewóz i Kotry, rzeki rozgraniczającej parafię dziembrowską od nowodworskiej. Z Kisielówki rzeczki przez mostek przejechawszy druga dróżka mała, wyżej o kroków pięćdziesiąt krzyż,

od krzyża w prawo polem koło lasu piaskami przez drogę poprzeczną, idącą z Ostryni do Skidla, do mostu lichego, i Karaszewa, wioski JW Tyzenhauza i karczmy, od karczmy lasami, brodami, ruczajami, górami do leśnictwa JKMci i rzeki Kotry mila na zachód letni, w tym zaś miejscu kończy się parafia dziembrowska, a zaczyna się jeziorska.

4-to

Od Kisielówki rzeczki i mostku prosto na zachód zimowy do Skidla dóbr stołowych JKMci piaskami pół mili do wioski Spusza, z wioski wyjechawszy, po lewej stronie widać dwór za rzeką Spuszą, stąd jadąc do wsi prosto polem Nowa Wieś zwanej JW Tyzenhauza gościniec jest uplantowany, z której o kroków pięćset widać na prawo w dolinie cegielnię i potem do karczmy Spusza, czyli tartaku i młynu razem złączonego, dalej koło rzeki Kopanicy aż do wioski Chomowszczyzny JW Tyzenhauza mila wielka, a tu granica parafii dziembrowskiej od jeziorskiej.

5-to

Droga do Ostrynia na północ jadąc od kościoła w lewo ulicą przez miasteczko Dziembrowskie od karczmy kręto w lewo polem, wędolami, zaroślami w lewo widać na pięćset kroków Ostrów, wieś JW Tyzenhauza, dalej z drogi na kilkaset kroków widać w prawo Andruszowszczyznę

[k. 26] JPP Lisowskich, potem w las, w którym bród piaszczysty, z brodu wyjechawszy widać folwark Ruchomowszczyznę na górze JPP Hawryłkiewiczów o kroków półtorasta, w lewo tamże o tyleż kroków folwark Cielejowszczyzna, dalej kroków ze sto z brodu kręto w prawo piaskami do dworu Bublejek JP Skindera, z drogi Ostryńskiej przez las będzie na kroków pięćset, z brodu tegoż prosto średnia dróżka lasem i polem ćwierć mili do Maciejek JP Skindera, z Maciejek przez Kopanicę na krynicach, do krynicy ryczańskiej i wioski Ryczapańska JW Scypiona pół mili na północ, z brodu wyżej na [d]mionionego nieco w lewo droga do Ostryni piaskami w górę, w lewo widać na kroków trzysta Berdniki JP Skindera, potem jadąc lasem do brodu i grobli, stawu lacewickiego i karczmy JW Scypiona na prawo widać wioskę Lacewicze od drogi na kroków sześćset pół ćwierci mili wjechawszy, polem w las, w lesie bród, z brodu i lasu na pole niewielkie, na którym folwark Siemiekowszczyzna JP Makowieckiego, potem znowu w las, w lesie partykularna dróżka na ćwierć mili z Ostryńskiej, do folwarku Widówka na północ, a tu o pięć ćwierci mili kończy się już parafia dziembrowska, a zaczyna się nowodworska.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam.

ks. Jan Michał na Łepkach Łepkowski

Proboszcz Dziembrowski

[opis parafii horodneńskiej, k.27-36]

[k. 27]

Parafia horodeńska

1-mo

Kościół parafialny we wsi Ossowie położony w powiecie i dekanacie lidzkim i w tymże dekanacie wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Bastuny²⁰³ folwark, wieś i karczma JWP Jodkowej marszałkowej powiatu lidz[kiego], pod wschodem letnim od kościoła pół mili lekkiej.

Bołotniki²⁰⁴ okolica JPP Mackiewicza i Kuszelewicza, między wschodem letnim i północą od kościoła ossowskiego pół mili.

Biłańce²⁰⁵ wieś JWP Tyszkiewicza²⁰⁶ hetmana poln[ego] lit[ewskie]go, między południem i zachodem zimowym od kościoła kroków kilkaset.

Czarna Łoza zaścianek JP Justyna Jodki, między południem i zachodem zimowym od kościoła kroków kilkaset.

Dziakiszki wieś JWP Jodkowej marszałkowej lidz[kiej], na północ od kościoła mila jedna.

Dowgiały Małe²⁰⁷ okolica szlachecka i karczma, między północą i wschodem letnim od kościoła mila jedna.

Dowgiały Wielkie²⁰⁸ okolica szlachecka i karczma, w tymże samym horyzoncie od kościoła mila wielka jedna.

Grubiance²⁰⁹ wieś JWP Tyszkiewicza hetmana polnego lit[ewskie]go, na zachodzie zimowym od kościoła pół mili dużej.

Golmańciszk²¹⁰ folwark, wieś i karczma JWP Jodkowej marszał[kowej] lidz[kiej], na północ od kościoła mila jedna.

Horodna²¹¹ alias Ossowa wieś, w której jest kościół parafialny, jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii. Sama wieś należy do plebanii i karczma.

Horodna²¹² dwór JWP Tyszkiewicza hetmana poln[ego] lit[ewskie]go, na zachód letni od kościoła trzy ćwierci mili.

Horodna dwór JWP Jodkowej marszał[kowej] lidz[kiej], na północ od kościoła ćwierć mili jednej.

[k. 28]

Jonie²¹³ wieś połową do st[arostwa] ejszyskiego JW hetmana pol[nego] lit[ewskie]go, a drugą połową do starostwa brańskiego JW Brzozowskiej podskarbinej WKL, między wschodem letnim i północą od kościoła pół mili.

²⁰³ Ros. Бастуны, biał. Бастуны.

²⁰⁴ Ros. Болотники, biał. Балотнікі.

²⁰⁵ Ros. Биланцы, biał. Біланцы.

²⁰⁶ Ludwik Tyszkiewicz, w 1780 r. hetman polny litewski (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 9, s. 184).

²⁰⁷ Dowgiały Małe, okolica pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 31 w. od Lidy; 8 dm., 87 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 133); ros. Довгялы Малые, biał. Даўгялы Малыя.

²⁰⁸ Dowgiały Wielkie, okolica pryw., tamże, o 32 w. od Lidy, 18 dm., 172 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 133); ros. Довгялы Большие, biał. Даўгялы Вялікія.

²⁰⁹ Ros. Грубянцы, biał. Грубянцы.

²¹⁰ Holmonciszki, wieś włosc. i folw. pryw. nad strugą Jodupką, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 24 w. od Lidy, przy drodze z Żyrmun do Ejszyszek, 12 dm., 91 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 102); ros. Гольманцишки, biał. Гальманцішкі.

²¹¹ Horodno, dobra w pow. lidzkim, w par. ossowskiej, od Wilna 70 w., od pow. Lidy 24 w. W samej Horodnej jest kaplica murowana. W dobrach horodeńskich są dwa kościoły parafialne: w Ossowej i Zabłoci. Trzeci kościół filialny w Bieniakońskiej wsi (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 141 - 142); ros. Городно, biał. Гародна.

²¹² Zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Horodno*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1998, nr 5 (33), s. 21 - 27; R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, Warszawa 1987, t. 4, s. 128 - 143.

²¹³ Jonie, wieś rząd., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 30 w. od Lidy, 6 dm., 62 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 601); ros. Ени, biał. Ені.

- Jasiańce²¹⁴ okolica szlachecka, między północą i wschodem letnim od kościoła mila duża jedna.
- Koniuchy²¹⁵ wieś i karczma JWP Jodkowej marszałkowej lidz[kiej], na północ od kościoła ćwierć mili jednej.
- Łopaciszki²¹⁶ wieś JW hetmana pol[nego] lit[ewskie]go, między zachodem zimowym i letnim od kościoła trzy ćwierci mili.
- Łopacizna²¹⁷ folwark ks.ks. Pijarów lidzkich, na wschód letni od kościoła pół mili.
- Miluszyszki wieś JW hetmana pol[nego] lit[ewskiego], między zachodem letnim i północą od kościoła mila duża jedna.
- Niewosze²¹⁸ wieś połową do st[arost]wa ejszyskiego, a drugą połową do starostwa brańskiego, między północą i wschodem letnim od kościoła ćwierć mili jednej.
- Pieczuny²¹⁹ wieś JP Jodki komornika lidz[kiego], między wschodem zimowym i południem od kościoła mila wielka jedna.
- Podworańce²²⁰ wieś JWP marszałkowej lidzkiej, na wschód zimowy od kościoła ćwierć mili lekkiej.
- Powiłaniec²²¹ wieś połową do JW hetmana polnego litewskiego, a drugą połową do plebanii ossowskiej, na zachód zimowy od kościoła ćwierć mili lekkiej.
- Podzie²²² wieś JW hetmana polnego litewskiego, na zachodzie zimowym od kościoła pół mili.
- Pohorodna²²³ wieś i karczma JW hetmana polnego lit[ewskie]go, na zachodzie letnim od kościoła pół mili.
- Pielawszyszki wieś JWP marszałkowej lidzkiej, między północą i wschodem letnim od kościoła pół mili lekkiej.
- Raczkuny²²⁴ wieś JWP marszał[kowej] lidzkiej, między wschodem letnim i północą od kościoła pół mili.
- Soliszki²²⁵ wieś i karczma JW hetmana pol[nego] lit[ewskie]go, na zachodzie letnim od kościoła mila jedna.

²¹⁴ Jasiańce, okolica pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 32 w. od Lidy, 3 dm., 45 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 467); ros. Ясянцы, biał. Ясянцы.

²¹⁵ Koniuchy, wieś rząd., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 42, od Ejszyszek w. 29, dm. 12, mk. 152 katol. (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 340 - 341); ros. Конюхи, biał. Канюхі.

²¹⁶ Łopaciszki, nad rz. Horodenką, wieś włośc., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 22, dm. 6, mk. katol. 63 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 716); ros. Лопатишки, biał. Лапатишкі.

²¹⁷ Łopacizna, wieś, pow. lidzki, par. ossowska (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 716).

²¹⁸ Niewosza, wieś włośc. nad rz. Kamionką, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Rodzienko, o 10 w. od gminy a 24 w. od Lidy, 6 dm., 81 mk. (35 dm. rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 138); ros. Невоши, biał. Нявошы.

²¹⁹ Ros. Петюны, biał. Пецюны.

²²⁰ Ros. Подваранцы, biał. Падваранцы.

²²¹ Powiłaniec, wieś włośc. nad Ossową, o 13 w. od gminy Aleksandrowo, 20 w. od Lidy, ma 5 dm., 54 mk. (27 dusz rewiz.), należy do dóbr skarbowych Łopaciszki (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 894); ros. Павиланцы, biał. Павіланцы.

²²² Ros. Поди.

²²³ Pohorodno, wieś nad rz. Horodenką, pow. lidzki, 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski Horodno, o 10 w. od gminy, 24 w. od Lidy, 13 w. od Ejszyszek, ma 10 dm., 86 mk katol. i 7 Żydów (w 1864 r. 39 dusz rewiz.), młyn wodny, należy do dóbr Horodno, hr Potockich (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 517); ros. Погородно, biał. Пагародна.

²²⁴ Raczkuny wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Horodenka, dwór Holmonciszki, o 12 w. od gminy, 28 w. od Lidy, ma 4 dm., 31 mk. (16 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 374); ros. Рачкуны, biał. Рачкуны.

[k. 29]

Sakowicze²²⁶ okolica szlachecka, na północ od kościoła pół mili.Tatary²²⁷ wieś JW hetmana polnego lit[ewskie]go, w tymże horyzoncie i odległości od kościoła.Wojkuńce²²⁸ wieś do starostwa borciańskiego należąca JW Paca starosty kamieńskiego, na zachód letni mila duża.Wojdagi²²⁹ okolica szlachecka, między północą i wschodem letnim od kościoła mila jedna wielka.Zusiny²³⁰ wieś JP marszał[kowej] lidz[kiej], na wschodzie zimowym od kościoła pół mili lekkiej.Żamojczyski²³¹ folwark i wieś do zboru kalwińskiego wileńskiego należąca, między północą i wschodem letnim od kościoła mila jedna wielka.Zaniuny²³² wieś JWP marszałkowej lidz[kiej], na wschodzie zimowym od kościoła pół mili lekkiej.Żyłańce²³³ wieś JW hetmana polnego litewskiego, na zachodzie zimowym od kościoła ćwierć mili.2-do

Od parafialnego kościoła, w okolicy sąsiedzkie kościoły są takowe:

Ejszyski²³⁴ kościół parafialny w tymże powiecie lidz[kim] w dekanacie raduńskim w starostwie JW hetmana polnego litewskiego, na północ od kościoła mili dwie wielkie.

²²⁵ Soliszki, wieś nad rz. Horodenką, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Aleksandrowo, okr. wiejski i dobra hr Potockich Horodenka, o 10 w. od gminy, 24 w. od Lidy, 9 w. od Ejszyszek, ma 20 dm. 199 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 53); ros. Солишки, biał. Салішкі.

²²⁶ Sakowicze, folw., dobra i okolica szl., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Horodenka, o 21 w. od gminy, 30 w. od Lidy, 4 dm., 45 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 212); ros. Саковичи, biał. Саковічы.

²²⁷ Tatary, wieś włośc., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 26 w. od Lidy, 14 w. od Ejszyszek, ma 7 dm., 67 mk. katol. (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 226); ros. Татарка, biał. Татарка.

²²⁸ Wojkuńce, wieś włośc., pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra skarbowe Raduń (o 6 w.), 70 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, 751); ros. Войкунцы, ros. Вайкунцы.

²²⁹ Wojdagi, okolica szlach., pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 33 w. od Lidy, 11 dm., 134 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 747); ros. Войдаги, biał. Вайдагі.

²³⁰ Zusiny, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny (o 14 w.), okr. wiejski Horodenka, 23 dusz rewiz., należała do dóbr Bastuny, Kobylińskich (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 678); ros. Жусины, biał. Жусіны.

²³¹ Żamojczyski, Żamojczyski, wieś włośc. i folw. skarb., pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. aleksandrowska, okr. wiejski Narkuszki, o 4 w. od gminy a 30 w. od Lidy, 4 dm., 48 mk. (w 1865 r. 14 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 734); ros. Жемойтишки, biał. Жамойцішкі.

²³² Zaniuny, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny (o 6 w.), okr. wiejski Horodenka, o 20 w. od Lidy, 8 dm., 59 mk. (w 1865 r. 15 dusz rewiz.), należy do dóbr Holmonczyski, Kobylińskich (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 393); ros. Занюны, biał. Занюны.

²³³ Żyłańce, wieś, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. aleksandrowska, okr. wiejski i dobra hr. Potockich, Horodenka, o 15 w. od gminy, 20 w. od Lidy, ma 8 dm., 68 mk. katol. (w 1865 r. 37 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 890); ros. Жылянцы, biał. Жылянцы.

²³⁴ Ejszyski, mko rządowe w pow. lidzkim, o wiorstę na połud. od rz. Wersoki, dopływu Merezanki, o 35 w. na półn. - wsch. od Lidy, 80 w. od Wilna, liczy 2616 mk., przeważnie izraelitów, i trzysta domów (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 319).

Hermaniszki²³⁵ kościół parafialny w tymże powiecie w dekanacie raduńskim, w dobrach JO K[się]cia JMci Pasterza na wschód zimowy półtorej mili od kościoła.

Raduń²³⁶ kościół parafialny w powiecie lidzkim w dekanacie raduńskim, w starostwie JW hetmana polnego lit[ewskie]go, pomiędzy zachodem letnim i zimowym od kościoła mile dwie wielkie.

Trokiele²³⁷ kościół parafialny w tymże powiecie a dekanacie raduńskim, w dobrach pojezuickich JWP Górowskiego marszałka w[ojsk] WKL, między wschodem zimowym i południem od kościoła mile dwie.

Woronów²³⁸ kościół parafialny w tymże powiecie w dekanacie raduńskim, [k. 30] w dobrach JWP Alexandrowicza koniuszego litewskiego, na wschodzie letnim od kościoła półtorej mili.

Żyrmuny²³⁹ kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie lidzkim, w dobrach JO K[się]cia JMci Radziwiłła ekspodkomorzego WKL, leży między południem i zachodem zimowym od kościoła mila jedna.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła horodneńskiego są te:

Wilno miasto stołeczne litewskie, między wschodem letnim i północą od kościoła parafialnego ossowskiego mil dziesięć.

Lida²⁴⁰ miasto sądowe przy rzece Lidziei zwanej, leży między południem i zachodem zimowym w odległości od kościoła ossowskiego mile trzy.

4-to

Droga z Horodny alias Ossowy do Wilna począwszy od folwarku Bastuń, gdzie się gościniec lidzki²⁴¹ schodzi przez Woronów, nowo teraz reparowana, dobra.

Droga z Horodny do Lidy piaszczysta, kamienista i miejscami błotnista.

Z Horodny alias Ossowy do Wilna letnią drogą godzin czternaście jechać można, zimową zaś godzin dziesięć.

Z Ossowy do Lidy letnią drogą jazdy godzin cztery, zimową godzin trzy.

5-to

O jeziorach

Jezior żadnych, bagnisk i błot znacznych w tej parafii nie ma prócz czasu wiosennego i jesiennego i dni dżdżystym latem, przy dolinach znajdują się mokre i błotniste miejsca.

²³⁵ Ros. Германишки, biał. Германішкі.

²³⁶ Raduń, mko rząd. nad rz. Raduńką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra skarbowe Raduń, o 28 w. na płn. - zachód od Lidy, 35 w. od Wasiliszek a 77 w. od Wilna, przy bocznej drodze, która w XVI w. była najkrótszym traktem pomiędzy Wilnem a Krakowem (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 450); ros. Радунь, biał. Радунь.

²³⁷ Trokiele, folw. skarb., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Dworzyszczce, o 17 w. od Lidy, przy drodze z Lidy do Dziewieniszek, ma 77 mk., kościół katol. paraf. p. w. N. M. Panny, z drzewa wzniesiony w 1500 r. przez Marcina Gasztolda. Par. katol., dek. lidzki, 3093 dusz. Gorzelnia, cegielnia, karczma. Własność niegdyś jezuitów (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 493); ros. Трокели, biał. Тракелі.

²³⁸ Woronów, mko i folw. nad rz. Błocianką, dopł. Żyżmy, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. Bieniakonie (o 11 w.), okr. wiejski Woronów, o 32 w. na płn. od Lidy, przy trakcie do Wilna (o 59 w.) a 20 w. od Ejszyszek. Mko ma 42 dm., 18 mk. prawosł., 117 katol., 333 Żydów, kościół paraf. katol., synagogę, dom modlitwy żydowski, 2 garbarnie, 12 sklepów, st. poczt., młyn wodny, targi co niedzielę, jarmarki 4 razy do roku. Słynne są wypiekane tu obwarzanki (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 955); ros. Вороново, biał. Воранава.

²³⁹ Ros. Жирмуны, biał. Жырмуны.

²⁴⁰ Ros. Лида, biał. Ліда.

²⁴¹ Zob.: A. Śnieżko, *Gościniec lidzki*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 8, s. 7 - 8.

[k. 31]

6-to

O stawach i kanałach

Staw JWP Jodkowej marszałkowej lidzkiej, na rzece bardzo małej i szczupłej Ossowa zwanej, poczynającej się z krynic Bołotnieckich, do JP Mackiewicza i Kuszelewicza należących, na wschód zimowy od plebanii o ćwierć mili.

Staw JW hetmana polnego litewskiego, na tejże samej rzece we wsi Biłańcach, o kilkaset kroków od plebanii między południem i zachodem zimowym.

Staw JWP Jodkowej marszałkowej lidzkiej, pod dworem Horodna, na rzeczółce Horodenka zwanej, poczynającej się w Pielawszyszkach, o ćwierć mili z krynic wypadającej, leży na północ.

Stawek drugi mały, o kilkoro staj niżej, w odległości, na tejże samej rzece i pod tym samym horyzontem zostanie.

Staw JW Tyszkiewicza hetmana polnego litewskiego, na tejże rzece Horodenka zwanej we wsi Pohorodna, na zachodzie letnim od kościoła pół mili.

Kanał w Horodnej tegoż JW hetmana polnego lit[ewskie]go, na ruczaju Przerwa zwanym, poczynający się z błot i krynic od Soliszki wsi zwanej, na zachodzie letnim od kościoła trzy ćwierci mili.

7-mo

Pola otwartego więcej jest w parafii horodneńskiej alias ossowskiej, aniżeli lasów, prócz boru JWP Jodkowej marszałkowej lidzkiej od folwarku Bastun na wschód letni od kościoła ćwierć mili i folwarku Łopacizna zwanego do ks.ks. Pijarów lidzkich należącego, na wschód letni w odległości do kościoła pół mili małej, takowe bory, gdy są ze sobą złączone, rozległości ich wzdłuż mila jedna lub więcej, szerokości pół mili, w których borach znajdują się drzewa do budowli zdatne

[k. 32] po części więcej zaś zielonego lasu jako to brzozy, olszyny, osiny, leszczyny etc.

Gajów dwa JW hetmana polnego litewskiego, blisko dworu Horodna jeden nazywający się Zwierzyniec, w którym różne drzewo niezdatne do budowli: jedlina, leszczyna, osina, brzezina, olszyna, łozina, tego gaju będzie wzdłuż i wszerz na kilka morgów.

Drugi zaś gaj opodal trochę, nazywający się Soła, w tym najwięcej dębiny, jasioniny, klonu, jodły etc., może się w tym gaju wybrać drzewa do pojazdów zdatnego i inne potrzeby gospodarskie, dłużyny tego gaju ciągnie się na ćwierć mili, obydwie te gaje leżą między zachodem letnim i północą od kościoła parafialnego o milę, po wielu zaś miejscach w rozległości całej parafii znajdujące się chrusty i zarośli długości i szerokości po kilka morgów w sobie mające, które że nie mają nazwisk tu się nie kładą.

8-vo

Młyny w tej parafii są te:

Młynów pięć na rzece Horodenka zwanej, JWP Jodkowej marszałkowej lidzkiej, pod dworem samym dwa, na tejże samej rzece JW hetmana polnego lit[ewskie]go we wsi Pohorodna jeden.

Na rzece Ossowie JWP marszałkowej lidzkiej we wsi Podworanach jeden.

Na tejże samej rzece JW hetmana pol[nego] lit[ewskie]go we wsi Biłańcach jeden, na rzekach jako już ich opisano n[ume]ro 6 o stawach.

Innych machin, tak wodnych, jako i wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by się ściągało do historii naturalnej nie masz.

[k. 33]

9-no

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil są w opisanu następującym:

1-mo

Droga do Ejszyszek razem i trakt publiczny zimowy jako to do Trok, Kowna, Nitawy, Rygi, począwszy od kościoła parafialnego ossowskiego na północ, wyjechawszy od kościoła polem otwartym przez grobelkę i mostek pod górę, gdzie kilkoro staj wjechawszy, rzuca się w lewo prosto do Radunia, w prawo zaś do Ejszyszek polem otwartym, z której w stronie po prawej ręce o kilkadziesiąt sznurów widać wioskę Zusiny, Niewosze i Pielawszyszki. Dalej tąż samą drogą jadąc dwór Horodeński na lewej stronie, JWP marszałkowej lidzkiej, tuż przy gościńcu, po prawej zaś stronie drogi kaplica, którą pominawszy na dole grobla i mostek na rzeczółce Horodenka zwanej, w końcu której karczma i wioska Koniuchy, pośród tej wsi także grobelka i mostek mały, pominawszy ten mostek i drugą połowę wioski idzie droga prosto otwartym polem, aż do krzyża pod lasem stojącego, od którego w lewo droga idzie polem otwartym po części zaroślami do wsi Dziakiszek. Prosto zaś obok lasu po prawej stronie leżącego do wioski i karczmy zwanej Tatarzy, przy której karczmie rozchodzą się drogi prosto przez zarośle do okolicy Wojdagów, Jasiańców i Żamojciszek, folwarku Dysydeńskiego między północą i wschodem letnim i tu się kończy parafia ossowska a zaczyna się woronowska i ejszyska. Wyjechawszy z wioski Tatarów w lewo koło lasku małego po prawej ręce aż do krzyża, przy którym rozdzielają się drogi, w prawo idzie do Janów przez lasek do Dowgiał Małych i przez zarośle do Dowgiał Wielkich na północ i wschód letni drogą błotnistą i korzenistą, w tym miejscu kończy się parafia horodneńska, a zaczyna się ejszyska

[k. 34] od tegoż krzyża wyż[ej] wyrażonego, prosto przez groblę i ruczaj bez nazwiska będący, idzie droga do Ejszyszek, przy której po prawej ręce są zarośla, w lewej zaś stronie pole i o kilkoro staj w stronie okolica Sakowicze. Dalej podjechawszy tąż samą drogą w lewej stronie widać karczmę, wioskę i folwark Golmanciszki, na horyzoncie północnym, a tu koniec parafii ossowskiej a zaczyna się ejszyska.

2-do

Droga partykularna do Hermaniszek, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na wschodzie zimowym, jadąc od plebanii o dwieście kroków polem otwartym przez grobelkę drogą suchą pod górę prosto do wsi Podworańców na wschód słońca zimowy leżącej, z tej wsi prosto w górę do wioski Bastun, stamtąd przez ruczaj, groblę i mostek koło folwarku Bastun po prawej ręce leżącego, który pominawszy, widać karczmę bastuńską po prawej ręce o kilkanaścioro staj na gościńcu publicznym lidzkim do Wilna idącym. Dalej pojechawszy do gościńca, idzie poprzeczna droga przez gościniec koło krzyża do Hermaniszek i tu się zaczyna parafia hermaniska.

3-tio

Droga z Ossowy do Radunia, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między zachodem letnim i zimowym, wyjechawszy do plebanii tąż

drogą do Ejszyszek o pół ćwierci mili, minąwszy grobelkę i mostek mały w lewo polem otworzystym prostą drogą do wioski i karczmy Pohorodnej, do której jadąc w lewym boku wioski Powiłańce, Podzie i Grubiańce, które widać o ćwierć mili, wyjechawszy z Pohorodnej na most i groblę prosto drogą wysadzaną drzewem, którą jadąc do krzyża o kilkoro staj widać w lewej stronie folwark nowo zabudowany, a za nim wioskę Łopaciszki o kilkoro staj, gdzie podjechawszy, od krzyża rozchodzą się drogi jedna w lewo drzewem wysadzana do dworu Horodna, w prawo zaś obok tenże

[k. 35] dwór po lewej stronie będący, takąż drogą wysadzaną do Kafenhauzu pod dworem będącego, niedaleko którego po prawej stronie browar o kilkoro staj, z Kafenhauzu zaś wysadzaną drogą, otwartym polem przez groblę i mostek do wioski Soliszek o ćwierć mili leżącej, do której dojeżdżając, porzuca się droga w prawo na wioskę, w lewo zaś tą samą drogą podjechawszy mostek mały, idzie dróżka kręto w lewo do wioski Wojkuńce, którą widać o kilkoro staj z gościńca. Dalej jadąc tą samą drogą wysadzaną, gaj Soła zwany, przez który grobla duża aż do rzeki Dzitwy, a z tej grobli widać zaścianek, czyli wioskę Maluszyszki, nad tą rzeką idącą i ta rzeka graniczy parafię ossowską z raduńską.

4-to

Droga z Ossowy do Trokiel, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między wschodem zimowym i południem, jadąc tą drogą co do Hermaniszek aż do wsi Podwarańców o ćwierć mili będącej od plebanii, w pół której wsi uliczką kręto w prawo przez grobelkę i młynek podwarański, który pominąwszy, prosto w górę podjechawszy, rzuca się droga prosto do Sokołów, w lewo zaś kręto dróżką małą do wsi Zaniun leżącej o pół mili od kościoła polem otwartym przez gościniec lidzki, którą wieś pominąwszy, idzie droga prosto przez las i zarośla do wsi Pieciun i tu się kończy parafia ossowska a zaczyna się trokielska.

5-to

Droga z Ossowy do Woronowa, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na wschodzie letnim, skąd wyjechawszy do plebanii tą drogą jak do Hermaniszek aż do Bastun o pół mili będących polem otwartym, stamtąd przez ruczaj koło folwarku Bastun po prawej ręce leżącego, który pominąwszy aż do gościńca wileńskiego i tym wjechawszy kilkadziesiąt kroków ku Woronowie mimo lasu borowego po prawej ręce będącego widać folwark,

[k. 36] w lewo Łopacizna ks.ks. Pijarów lidzkich o kilkanaście staj od gościńca odległy. Dalej tymże gościńcem jadąc karczma na pagórku do tegoż folwarku należąca, z tej przejechawszy grobelkę, Zielona karczma JWP marszałkowej lidzkiej na gościńcu do Woronowa idącym, podjechawszy dalej, idzie dróżka kręto w lewo na wschód słońca do wsi Raczkun i okolicy Bołotnik, a tu się kończy parafia ossowska, a zaczyna się woronowska.

6-to

Droga z Ossowy do Żyrmun, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między południem i zachodem zimowym, od kościoła prosto we wrota o kilkadziesiąt kroków, z tych w ulicę wygradzoną po lewej ręce i ujechawszy kilkoro staj wraz przez groblę i mostek plebański. Z tego zjechawszy przez groblę i mostek koło młynu będącego i przez wieś Bilance JW hetmana poln[ego] lit[ewskie]go, stamtąd ujechawszy trochę prosto w górę do Żyrmun, w prawo zaś do wioski Żyłańców na

wschód zimowy o ćwierć mili do kościoła parafialnego odległej polem otwartym, a tu się zakończy parafia ossowska a zaczyna się żyrmuńska.

Parafia horodneńska, alias ossowska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszelkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie lidzkim, jako się o tym wyżej na[d]mieniło.

Takowe opisanie parafii mojej uczyniwszy,
podpisem własnej ręki zaświadczam

ks. Michał Borowski
P[roboszcz] O[ssowski]

[opis parafii iszczołńskiej, k.37-43]

[k. 37]

Parafia iszczołńska

1-mo

Kościół parafialny we wsi Iszczołnie położony w powiecie i dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Bojary²⁴² JP Walla, między południem i zachodem zimowym względem kościoła iszczołńskiego pół mili.

Chaleczyny²⁴³ JW Chodkiewicza, pod wschodem zimowym pół mili wielkiej.

Czarnowszczyzna folwark JP Radziwanowskiego, pod południem mila mierna.

Damowce²⁴⁴ JW Chodkiewicza, na północ pół mili.

Gierniki folwark JP Tubielewicza, pod zachodem letnim mila mierna.

Gierniki²⁴⁵ wieś JW Scypiona, pod zachodem letnim mila i ćwierć.

Hadziuszki JP Kostrowickiego, na północ pół mili wielkiej.

Hinia karczma JP Walla, na wschód zimowy kilkaset kroków.

Jawoszowce plebanii iszczołńskiej, pod samym południem pół mili.

Juciwce²⁴⁶ tejże plebanii, pod zachodem letnim pół mili małej.

Iszczołna²⁴⁷ wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, sama wieś należy do JP Walla.

Iszczołniany²⁴⁸ JW Chodkiewicza, pod wschodem zimowym pół ćwierci mili.

Kiemiany²⁴⁹ JP Walla, między południem i zachodem zimowym ćwierć mili.

²⁴² Ros. Бояры, biał. Баяры.

²⁴³ Ros. Холечино.

²⁴⁴ Ros. Дамовцы.

²⁴⁵ Gierniki, wieś włośc. i folwark pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 6 - 7 w. od Szczuczyna. W roku 1866 wieś miała 16 dm., 142 mk.; folw. 11 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 564); ros. Герники, biał. Гернікі.

²⁴⁶ Jucijowce, wieś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 10 w. od Szczuczyna, 9 dm., 77 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 616); ros. Ютевцы, biał. Юцеўцы.

²⁴⁷ Iszczołna, miasteczko i dobra ziemskie w pow. lidzkim, przy drodze pocztowej z Grodna do Wilna, nad rzeką Iszczołnianką, o 37 w. od Lidy, o 12 w. od Szczuczyna. Dawna własność Dowojnów, potem Limontów. Kościół parafialny fundacji Limontów w 1515 r.; wymurowany przez Józefa i Maryannę z Więckowiczów Walów, chorążostwa grodzieńskich w 1758 r. Miasteczko Iszczołna leży w 3 okr. polic., ma 137 mk. Par. kat. I. deka. raduńskiego ma dusz 2783, kaplicę w Możejkwie (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 307 - 308); zob.: R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 146 - 157; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 87; ros. Ищелно, biał. Ишчална.

²⁴⁸ Iszczołniany, wieś włośc., nad rz. Iszczołnianką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 13 w. od Szczuczyna, 14 dm., 85 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 308); ros. Ишельняны, biał. Ишчалняны.

²⁴⁹ Kiemiany, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 10 w. od Szczuczyna, 15 dm., 140 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 43); ros. Кемяны, biał. Кемяны.

Kierele²⁵⁰ JW Chodkiewicza, na północ trzy ćwierci mili.

Korobki²⁵¹ JP Alexandrowicza, na północ mila wielka.

Kościeniew²⁵² dwór JP Alexandrowicza, na północ trzy ćwierci mili.

Kozorezy karczma JP Radziwanowskiego, na południe

[k. 38] pół mili.

Kozorezy karczma JP Walla tamże.

Kozorezy²⁵³ wieś JW Scypiona, na południe mila mierna.

Krasna²⁵⁴ wieś JP Alexandrowicza, na północ mila mierna.

Leluszowce²⁵⁵ JP Alexandrowicza, pod zachodem letnim mila mierna.

Mała Wieś²⁵⁶ JP Walla, między południem i zachodem zimowym pół mili.

Marciniszki folwark JW Chodkiewicza, na wschód zimowy pół mili miernej.

Możejków Wielki²⁵⁷ dwór JW Chodkiewicza, na wschód letni pół mili.

Możejków Mały²⁵⁸ JP Kostrowickiego, na wschód letni mila i ćwierć mili.

Mociowce²⁵⁹ JP Walla i plebanii iszczołńskiej, pod zachodem letnim mila mierna.

Ogrodniki²⁶⁰ JW Chodkiewicza, pod wschodem letnim pół mili.

Pilczuki²⁶¹ JPP Tubielewicz i Włochowicza, na zachód letni mila mierna.

Swirydy²⁶² JP Alexandrowicza, na północ pół mili.

Sienkowszczyzna albo Stanisławowo²⁶³ folwark JP Alexandrowicza, pod zachodem letnim mila mierna.

Talmałowszczyzna okolica, na zachód letni półtorej mili wielkiej.

Tołkowszczyzna²⁶⁴ folwark JP Alexandrowicza, na północ mila wielka.

²⁵⁰ Kireli, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 15 w. od Szczuczyna, 15 dm., 137 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 103); ros. Кирели, biał. Кіралі.

²⁵¹ Ros. Коробки, biał. Карабкі.

²⁵² Kościeniewo, folw. nad stawem, należący do Kostrowickich, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 48, od Wasiliszek w. 7, mk. prawosł. 3, katol. 58, starozak. 7 (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 455); ros. Костенево, biał. Касцянева.

²⁵³ Ros. Козорезы, biał. Казарэзы.

²⁵⁴ Krasna, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., gm. Szczuczyn, o 8 w. od Szczuczyna, 20 dm., 210 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 620); ros. Красное, biał. Красная.

²⁵⁵ Ros. Лелюши, biał. Лялюшы.

²⁵⁶ Ros. Малое Село, biał. Малае Сяло.

²⁵⁷ Zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Możejków Wielki*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 1 (36), s.21 - 22; R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 267 - 271; ros. Большое Можейково.

²⁵⁸ Zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Możejków Mały*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 1 (36), s. 22 - 23; R. Aftanazy, *Materiały ...*, t. 4, s. 265 - 267; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 150; ros. Малое Можейково.

²⁵⁹ Mociowce, Mociowce al. Mocijowce, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Iszczołna, o 8 w. od Szczuczyna, 12 dm., 158 mk.; należy do dóbr Iszczołna, Skarbków Ważyńskich (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 560); ros. Мотевцы, biał. Моцеўцы.

²⁶⁰ Ogrodniki, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn, o 10 w. od Szczuczyna, 4 dm., 50 mk. (w 1864 r. 15 dusz rewiz.); należy do dóbr Czaplicze, Żukowskiej (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 408); ros. Огородники, biał. Агароднікі.

²⁶¹ Pilczuki, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Iszczołna, o 6 w. od Szczuczyna, 10 dm., 109 mk. (w 1864 r. 41 dusz rewiz.); własność Siemaszków (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 133 - 134); ros. Пильчуки, biał. Пільюкі.

²⁶² Świrydy, wieś., pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki, okr. wiejski Szejbakpol, o 7,5 w. od Wasiliszek a 43 w. od Lidy, ma 7 dm., 66 mk. kat. (w 1865 r. 32 dusz rewiz.); należała do dóbr Kościeniewo, Kostrowickich (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 717); ros. Свириды, biał. Свірыды.

²⁶³ Ros. Станиславово, Сенковщина, biał. Сенкаўшына.

Wiły JW Scypiona na zachód zimowy mila mierna.

Zahały tegoż JMci tamże.

Zajkowszczyzna²⁶⁵ JP Włochowicza, pod zachodem letnim trzy ćwierci mili.

Zieniowce²⁶⁶ JP Kostrowickiego, pod wschodem letnim pół mili.

2-do

Od tego parafialnego kościoła w okolicy kościoły sąsiedzkie są następujące:

Wasiliszki²⁶⁷ kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie [k. 39] lidzkim w starostwie wasiliskim, na północ względem kościoła iszczołńskiego dwie mile wielkie.

Dylewo²⁶⁸ parafialny kościół, w dobrach różnych ichmościów, mianowicie JP Paca, pod wschodem letnim mile trzy wielkie.

Żołudek²⁶⁹ kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie, w dobrach JP Tyzenhauza, między wschodem zimowym i południem mila wielka.

Szczuczynek albo Szczuczyn²⁷⁰ kościół parafialny, w tymże powiecie i dekanacie, między południem i zachodem zimowym dwie mile wielkie.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła iszczołńskiego są:

Grodno²⁷¹ miasto powiatowe, sądowe, sejmowe, między południem i zachodem zimowym mil jedenaście wielkich.

Lida²⁷² miasto p[owia]towe i sądowe, leży na wschód letni mil sześć wielkich.

4-to

Droga z Iszczołny do Grodna piaszczysta, górzysta, miejscami błotnista.

Droga z Iszczołny do Lidy piaszczysta, kamienista, błotnista i górzysta.

Z Iszczołny do Grodna letnią drogą godzin czternaście jazdy, zimową godzin dziewięć.

Z Iszczołny do Lidy letnią drogą razem z popasem godzin osiem, zimową zaś godzin sześć.

5-to

Jezior żadnych nie ma, ani błót znacznych, staw JP Walla na rzece bardzo małej i szczupłej, Iszczołnka nazwanej, poczynającej się z krynic o ćwierć mili,

[k. 40] wynikających na wschód zimowy względem kościoła.

Staw drugi tegoż JMci, tuż za pierwszym, samą groblą się różniący, częścią z pomienionego stawu, częścią z krynic pobocznych formujący się, mały zarosły.

Staw JW Chodkiewicza, za wsią Iszczołnianami, mierny na tejże rzece, pod wschodem zimowym pół mili miernej.

²⁶⁴ Talkowszczyzna, folw., pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 46 w. od Lidy a 10 w. od Wasiliszek, ma 2 mk. prawosł., 34 kat., 12 żyd. (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 148); ros. Тальковщина, biał. Талькаўшчына.

²⁶⁵ Ros. Зайковщина, biał. Зайкаўшчына.

²⁶⁶ Zieniowce, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Lebioda, okr. wiejski i dobra Brochockich - Skrybowce, o 23 w. od Szczuczyna, ma 8 dm., 51 mk. (w 1865 r. 25 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 611); ros. Зиневцы, biał. Зинеўцы.

²⁶⁷ Ros. Василишки, biał. Васілішкі.

²⁶⁸ Ros. Дылево, biał. Дылева.

²⁶⁹ Ros. Желудок, biał. Желудок.

²⁷⁰ Ros. Щучин, biał. Шчучын.

²⁷¹ Ros. Гродно, biał. Гродна.

²⁷² Ros. Лида, biał. Ліда.

Staw JWP Alexandrowicza, w Kościeniewie, z błot i krynic przyległych formujący się, na północ względem kościoła trzy ćwierci mili.

Stawek JP Tubielewicza, przy folwarku Giernikach, mały, szczupły, z bliskich błot i krynic czyniący się, pod zachodem letnim mila mierna.

6-to

Lasu jest więcej w parafii iszczołńskiej aniżeli otwartego pola, szczególnie jednak począwszy od Iszczołny, na południe o kilkaset kroków wszerz i wzdłuż, blisko dwóch mil miernych, drzewa do budowli zdatnego najwięcej sosniny, prócz brzozy, osiny, olchy i dębiny nie tak częstej i zdatnej, po wielu zaś miejscach chrusty i zarośla długości i szerokości po kilka morgów w sobie mające, któreże nie mają własnych swoich nazwisk, tu się nie kładą.

7-mo

Młyny w tej parafii są te:

Młyn JP Walla na rzece Iszczołnce.

Młyn drugi tegoż JMci tamże.

Młyn JWP Alexandrowicza w Kościeniewie.

Młyn JWP Tubielewicza w Giernikach.

Młyn JW Chodkiewiczowej tamże, gdzie i JW Walla.

[k. 41]

Innych maszyn tak wodnych, jako wietrznych, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by się ściągało do historii naturalnej, nie masz.

8-vo

Drogi partykularne w tej parafii
i trakty publiczne podług miary mil
tak się opisują:

1-mo

Droga do Wasiliszek, gdzie jest parafialny kościół na ustroniu od miasta graniczący, na północ o kroków kilkaset od kościoła iszczołńskiego, polem otwartym, drogą suchą, kamienistą, dalej przez zarośla JP Walla nazwane Prejcy, drogą, błotnistą i ciasną blisko ćwierć mili przejechawszy, zaczyna się bór sosnowy kościeniewski JP Alexandrowicza, przez który droga piaszczysta i ciasna ćwierć mili, za nim zaraz po prawej ręce o kilkanaście kroków folwark Sienkowszczyzna albo Stanisławowo JP Alexandrowicza, pominąwszy go o kilkadziesiąt kroków, przy tej drodze stoi karczma i wieś w lewej stronie JP Alexandrowicza Leluszowce, od której droga uprostowana i od kamieni ubrana, piaszczysta, ćwierć mili do karczmy Gurnofelskiej, rozgraniczającej parafię iszczołńską od wasiliskiej.

2-do

Droga do Dylewa, gdzie jest kościół parafialny, razem trakt publiczny wileński, począwszy od kościoła Iszczołny, pod wschodem letnim, przy której o kilkaset kroków karczma JP Walla nazwana Hinija, z tej w prawą rękę o pół ćwierci mili widać wioskę JW Chodkiewicza, nazwaną Iszczołniany

[k. 42] prosto idąc o kilkadziesiąt kroków młyn JP Walla, most i grobla, którą przejechawszy prosto niedawno uplantowana droga, otwartym polem, potem lasek brzozowy JW Chodkiewicza i droga wyprostowana, z którego wyjechawszy w prawej ręce, widać folwark JW Chodkiewicza, nazwany Marciniszki, odległy na ćwierć mili, za tym laskiem o ćwierć mili przy tej drodze dwa kanały i pałac JW

Chodkiewicza, nazwany Możejków Wielki, który pominąwszy o kilkoro staj karczma murowana i wieś Ogrodniki tegoż JMci, w lewej ręce przy tej drodze, skąd prosto idąc, widać w prawej ręce o pół ćwierci mili wioska JP Kostrowickiego, nazwana Zieniowce i cerkiew murowana, nazwana możejkowską, dalej otwartym polem, suchą drogą piaszczystą i kamienistą, pomykając się blisko pół mili, daje się widzieć dwór JP Kostrowickiego, nazwany Możejków Mały, za którym karczma o kilkaset kroków tegoż JMci nad przewozem lebiodzkim i tu się kończy granica parafii iszczołńskiej od dylewskiej.

3-tio

Droga do Żołudka, począwszy od kościoła iszczołńskiego przez rzeczkę Iszczołnkę między wschodem zimowym i południem polem otwartym drogą suchą i kamienistą, do karczmy JP Hubarewicza, Wygoda nazwanej, o ćwierć mili od kościoła iszczołn[skiego] odległej, od której w równej odległości na tejże drodze wieś JP Tyzenhauza i karczma, nazwana Bohdanowce, skąd w lewą stronę o pół ćwierci mili widać wioskę i dwór JP Hubarewicza, nazwanej Krasula, do parafii żołudzkiej należąca i tu granica parafii

[k. 43] iszczołńskiej od żołudzkiej.

4-to

Droga do Szczuczyna albo Szczuczynka, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między południem i zachodem zimowym o kroków kilkaset od kościoła Iszczołny, przez rzeczkę Iszczołnkę otwartym polem, drogą suchą, piaszczystą, dalej przez las sosnowy JP Walla, nazwany Nowina, drogą piaszczystą i kamienistą ćwierć mili, z którego wyjechawszy w lewej ręce o pół ćwierci mili wioska plebanii iszczołńskiej, nazwana Jawoszowce, którą pomijając drogą piaszczystą i kamienistą przez zarośla i chrusty o ćwierć mili do karczmy JP Radziwanowskiego i drugiej JP Walla, nazwanych Kozorezy, rozgraniczających parafię iszczołńską od szczuczyńskiej.

Parafia iszczołńska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w p[owie]cie lidz[kim], jako się o tym wyżej na[d]mienilo.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam
ks. Stanisław Łoziński
Pleban Iszcz[ołński]

[opis parafii kamiońskiej, k. 45-48]

[k. 45]

Parafia kamiońska

1-mo

Kościół²⁷³ parafialny w miasteczku Kamionce, w województwie trockim, w powiecie grodzieńskim, w dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tej parafii należące są następujące, w tymże województwie i powiecie podług alfabetu ułożone.

Budrowce²⁷⁴ JP Niezabitowskiej, między wschodem i południem względem kościoła kamiońskiego parafialnego pół mili wielkiej.

Bielawicze²⁷⁵ ekonomiczne, pomiędzy zachodem letnim i północą trzy mile.

Głębokie²⁷⁶ JP Baranowicza, pomiędzy zachodem letnim i zimowym pół mili.

²⁷³ Zob.: W. Wilczewski, *Polski rok 1905* (m.in. zdjęcie kościoła w Kamionce), [w:] „Goniec kresowy” 1994, nr 1 (17), s. 1 - 3.

²⁷⁴ Ros. Будровцы, biał. Будраўцы.

²⁷⁵ Ros. Белавичи, biał. Бялавічы.

²⁷⁶ Ros. Глубокое, biał. Глыбокае.

Głębokie folwark do plebanii należący, na zachód zimowy pół mili.

Głębokie wieś JP Baranowicza i do plebanii należąca, pomiędzy zachodem zimowym i letnim pół mili.

Hołynka²⁷⁷ wieś ekonomiczna, pod samym południem leżąca półtorej mili.

Jatwiesk²⁷⁸ JP Wolmera, pomiędzy południem i wschodem zimowym trzy ćwierci mili.

Jatwiesk JP Wolmera, pod samym południem trzy ćwierci mili.

Jatwiesk ruski, pomiędzy zachodem zimowym i południem mila jedna.

Krywłany²⁷⁹ JP Politalskiego, pomiędzy zachodem letnim i północą względem kościoła kamiońskiego leżące mila jedna wielka.

Krywulki²⁸⁰ JP Niezabitowskiej, na południe leżące mila

[k. 46] mierna.

Kamionka²⁸¹ dwór JW Tyzenhauza, o tysiąc kroków od kościoła na południe leżący.

Kucharze²⁸² JP Niezabitowskiej, na południe leżące mila jedna mała.

Kisiele²⁸³ JWP Tyzenhauza i JP Niezabitowskiej oraz JP Jodkowskiego, pomiędzy południem i zachodem zimowym leżące ćwierć mili.

Kłoczki²⁸⁴ JWP Tyzenhauza, na południe leżące pół mili.

Kołki²⁸⁵ JP Wolmera, w tymże samym położeniu.

Łupiny²⁸⁶ JP Baranowicza, pomiędzy zachodem zimowym i letnim leżące pół mili.

Milowce JP Niezabitowskiej, JP Pokubiałły i JP Fastowiczowej, pomiędzy wschodem zimowym i południem leżące trzy ćwierci mili.

Milkowszczyzna²⁸⁷ folwark JW Tyzenhauza, na zachód letni leżący mila jedna.

Milkowszczyzna JP Politalskiego, na zachód letni leżąca mila wielka jedna.

Marcinkowszczyzna JP Fastowiczowej, pomiędzy zachodem zimowym i południem mila lekka jedna.

Nowosady²⁸⁸ JW, Tyzenhauza na wschód letni leżące o tysiąc kroków od kościoła.

²⁷⁷ Ros. Голынка, biał. Галынка.

²⁷⁸ Ros. Ятвеск, biał. Ятвеск.

²⁷⁹ Ros. Кривляны, biał. Крыўляны.

²⁸⁰ Ros. Кривульки, biał. Крывулькі.

²⁸¹ Kamionka, miasteczko w powiecie grodzieńskim, przy trakcie pocztowym wileńskim, o 48 w. od Grodna, na równinie, o 20 w. od Skidla, ma 411 mk., w tym 245 izr. (1878), zarząd gminy włośc. okr. polic. skidelskiego. Dobra K. dziedziczne Tyzenhauzów. Par. kościół katol. pod wezw. Trzech Króli, z drzewa wzniesiony 1580 przez Kacpra Kłodzińskiego. Parafia katolicka dekanatu grodzieńskiego, dusz 2202. Kaplica w Oleszkowiczach dawniej i w Miłkowszczyźnie (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 779); ros. Каменка, biał. Каменка.

²⁸² Wieś włośc. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 11 w. od Szczuczyna, 8 dm., 103 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 837); ros. Кухары, biał. Кухары.

²⁸³ Ros. Кисели, biał. Кісялі.

²⁸⁴ Ros. Клочки, biał. Клочки.

²⁸⁵ Ros. Колки, biał. Колкі.

²⁸⁶ Ros. Лупины, biał. Лупіны.

²⁸⁷ Milkowszczyzna, wieś nad Niemnem, pow. grodzieński, o 41 w. od Grodna, przy drodze z Grodna do Wołkowyska, b. st. poczt.; była tu kaplica katol. par. Kamionka. Należała niegdyś do ekonomii grodzieńskiej. Miejsce urodzenia Elizy Orzeszkowej (1842 R.) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 428); ros. Мильковщина, biał. Мількаўшына.

²⁸⁸ Ros. Новосады, biał. Навасады.

Oleszewicze²⁸⁹ JP Niezabitowskiej, pomiędzy wschodem zimowym i południem leżące mila jedna wielka.

Oleszki JP Niezabitowskiej, w tymże samym położeniu.

Ogrodniki²⁹⁰ JW Tyzenhauza, na zachód letni leżące mila jedna.

Puzynowce²⁹¹ JP Baranowicza, na zachód zimowy leżące pół mili.

Puszczanka JP Lipnickiego, na północ leżąca mile dwie.

Romowicze ekonomiczne, na południe leżące pół mili.

Romaszki²⁹² do plebanii należące, na północ leżące pół mili.

Rewki²⁹³ okolica, na północ leżąca mile dwie.

[k. 47]

Rusinowce²⁹⁴ okolica, na zachód leżąca letni mile dwie.

Roskosz²⁹⁵ karczma JP Baranowicza, na zachód letni leżąca mile dwie i ćwierć.

Sawcyki JP Lenczewskiego, na południe leżące pół mili wielkiej.

Sawcyki²⁹⁶ wieś JP Lenczewskiego i JP Jodkowskiego, w tymże samym położeniu.

Szczuki²⁹⁷ okolica, na zachód zimowy leżąca trzy ćwierci mili.

Suborowszczyzna JP Pokubiały, na południe leżąca trzy ćwierci mili.

Soroczyce²⁹⁸ okolica na zachód letni leżąca trzy mile lekkie.

Skorzyki²⁹⁹ JW Tyzenhauza, pomiędzy wschodem letnim i zimowym leżące pół mili.

Zalesna³⁰⁰ JP Politalskiego, pół mili.

Zołobaty most, okolica na zachód letni leżąca mile dwie.

Zabłoc folwark JP Niezabitowskiej, na południe leżący mila jedna.

Zabłoc³⁰¹ wieś w tymże samym położeniu.

2-do

Od tego kościoła parafialnego sąsiedzkie kościoły są następujące:

Kościół rożański, parafialny w w[ojewó]dztwie wileńskim, w powiecie lidzkim i dekanacie, w dobrach JWP starosty wilejskiego, na wschód zimowy leżący mile dwie wielkie.

²⁸⁹ Ros. Олешевичи, biał. Алешавічы.

²⁹⁰ Ros. Огородники, biał. Агароднікі.

²⁹¹ Ros. Пузыновцы, biał. Пузынаўцы.

²⁹² Romaszki, wieś, pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Kamionka, o 47 w. od Grodna (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 732); ros. Ромашки, biał. Рамашкі.

²⁹³ Ros. Ревки.

²⁹⁴ Rusinowce, wieś, pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Skidel, o 36 w. od Grodna (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s.26); ros. Русиновцы, biał. Русінуцы.

²⁹⁵ Ros. Роскошь, biał. Роскаш.

²⁹⁶ Ros. Шевчики.

²⁹⁷ Szczuki, wieś, pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Kamionka, o 54 w. od Grodna (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 866); ros. Щуки, biał. Шчукі.

²⁹⁸ Soroczyce al. Saroczyce, wieś nad Skidlicą, pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Dubno, o 43 w. od Grodna (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 82); ros. Сорочицы, biał. Сарочыцы.

²⁹⁹ Ros. Скоржики, biał. Скоржыкі.

³⁰⁰ Zalesna, wieś włośc., pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Skidel, o 40 w. od Grodna, 350 dzies. ziemi włośc. (4 łąki, 10 nieuż.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 344); ros. Залесна, biał. Залесна.

³⁰¹ Zabłoc, folw., pow. grodzieński, w 4 okr. pol., gm. Kamionka, o 54 w. od Grodna, własność Niezabytowskich, ma wraz z urocz. Niebyła i Podbrzezina 462 dzies. (104 łąki i pastw., 95 lasu, 24 nieuż.) (*Słownik geograficzny...*, t.14, s. 184); ros. Заболоть, biał. Забалаць.

Kościół lacki, parafialny w tymże samym w[ojewó]dztwie, powiecie i dekanacie lidz[kim], pomiędzy północą i wschodem letnim półtorej mili.

Kościół dziembrowski, parafialny w w[ojewó]dztwie trockim, w p[owie]cie grodzień[skim], w dekanacie lidz[kim], w dobrach JW Tyzenhauza, na północ leżący mila jedna.

Kościół wołpiański, parafialny w w[ojewó]dztwie trockim, w p[owie]cie grodzieńskim i dekanacie, na zachód zimowy leżący mile trzy.

Kościół w Mostach, parafialny, w w[ojewó]dztwie trockim, w p[owie]cie i dekanacie grodzień[skim], w dobrach ekonom[icznych] leżący na południe mile dwie.

3-tio

Miasto znaczniejsze około tego kościoła kamiońskiego jest:

Grodno miasto stołeczne nad Niemnem, na zachód letni leżące [k. 48] odległe mil siedem.

4-to

Droga z Kamionki do Grodna jest równa, jechać trzeba letnią porą godzin dwanaście z popasem, zimą godzin siedem.

5-to

Jezior żadnych spławnych nie masz w parafii kamiońskiej, ani błót i bagien znacznych.

Staw kamioński JW Tyzenhauza, o pół tysiąca kroków od kościoła poczyna się z bardzo małych krynicy.

Staw korowicki JW Tyzenhauza z małych krynicy ma swój początek, leży pomiędzy wschodem zimowym i południem.

Staw zabłocki JP Niezabitowskiej poczyna się ze stawu korowickiego, leży na południe.

Staw oleszewicki JP Niezabitowskiej, do którego woda z różnych błót pomiernych jest rowami sprowadzona, leży pomiędzy wschodem i połud[niem].

Staw jatwieski tejże, poczyna się z małych krynicy, leży między wschodem zim[owym] i poł[udniem].

6-to

Lasu w parafii kamiońskiej bardzo mało, więcej pola.

Gaj JW Tyzenhauza rozległy jest na włók osiem, w którym znajduje się różne drzewo do budowli niezdatne, leży na południe.

Gaj JP Niezabitowskiej na kilkanaście morgów rozległy, zawiera w sobie drzewa do budowli zdatne[go], leży pomiędzy wschodem zimowy[m] i połud[niem].

7-mo

Młynów JW Tyzenhauza dwa: kamioński i korowicki.

Młynów JP Niezabitowskiej pięć, z których trzy wodne, dwa zaś wietrzne, wodne są: zabłocki, olszewski i jatwieski, dwa wietrzne: jeden pod Oleszewiczami; drugi pod Jatwiskiem.

8-vo

1-mo

Droga do Rożanki, począwszy od kościoła kamiońskiego, na wschód zimowy leżącego prosto do Korowicz, z Korowicz do samej Rożanki.

2-do

Droga do Lacka z Kamionki, do Protasowszczyzny, a stamtąd do Wysokiego Lacka.

3-tio
Droga do Dziembrowa, z Kamionki do Starowszczyzny, z tejże lasem do Dziembrowa.

4-to
Droga do Wołpy, z Kamionki do Milkowszczyzny, z Milkowszczyzny do Chaniewicz, z Chaniewicz do Wołpy.

5-to
Droga do Mostów, z Kamionki do Romowicz, a stamtąd puszczą do Mostów.
Takowe opisanie parafii kamiońskiej podpisem
własnej ręki stwierdzam
ks. Jan Gojtkowski
Wikary Kościoła Kam[iońskiego]

[opis parafii lidzkiej, k.49-60]

[k. 49]

Parafia lidzka

1-mo

Kościół³⁰² parafialny w mieście, powiecie i dekanacie lidzkim, od którego przez między zachodem letnim i zimowym, o kroków siedemdziesiąt stoi kościół i klasztor ks.ks. Karmelitów³⁰³ antiqua observantia, na północ o kroków czterysta pięćdziesiąt kościół, klasztor i szkoły powiatowe ks.ks. Pijarów,³⁰⁴ na wschód letni o kroków dziewięćset kościół parafialny ritus graci uniti, o kroków dwieście pięćdziesiąt na wschód zimowy zamek³⁰⁵ stary, murowany, między zachodem letnim i północą bożnica żydowska o kroków pięćset na północ, o kroków dwa tysiące pięćset mogiły żydowskie.

Barany wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła³⁰⁶ ekspodkomorzego lit[ewskie]go, między północą i letnim wschodem pół mili.

Berdówka³⁰⁷ dwór JP Żaby szambelana JKMci, na wschód letni dwie mile i ćwierć.

³⁰² Zob.: *Инвентар Лідскага фарнага касцёла за 1882г.*, [w:] „Лідскі Летанісец” 2002, nr 2 (18), s. 9 - 15.

³⁰³ Zob.: J. M. Giżycki (pseud. Wołyniak), *Historia karmelitów lidzkich*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 1 (44), s. 19 - 24.

³⁰⁴ Zob.: W. Abramowicz, *Szkoły pijarskie w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 9, s. 1; M. Szymielewicz, *Dzieje pijarów lidzkich*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 9 s. 2 -4; „Ziemia Lidzka” 1937, nr 1, s. 2 - 3; nr 3, s. 32 - 33; nr 4, s. 44; nr 6 - 7, s. 62 - 67; G. Ausenda, *Zakon Szkół Pobożnych (zarys historyczny)*, Kraków 2000; B. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce*, Warszawa 1998; *Katalog Polskiej Prowincji zakonu kleryków regularnych ubogich Matki Bożej szkół pobożnych (ojców pijarów)*, Kraków, marzec 2002.

³⁰⁵ Zob.: *Historia zamku Gedymina w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1992, nr 8/9, s. 4 -5, „Ziemia Lidzka” 1994, nr 14, s.14, „Ziemia Lidzka” 1994, nr 13, s.15 - 16; A. A. Трусаў, *Архітэктурна-археалагічнае даследаванне лідскага замка*, [w:] „Помнікі гісторыі Беларусі” 1979, nr 4, s. 16 - 19; Тенже, *Зброя лідскага замка*, [w:] „Помнікі...” 1980, nr 2, s. 26 - 27; Е. Ярмонт, *В тени замка Гедимина*, Лида 1995; М. А. Ткачев, *Замки Беларусі*, Минск 2002, s. 32 - 38; В. А. Чантурия, *Архитектурные памятники Беларусі*, Минск 1982, s. 153 - 154; А. К. Краўцэвіч, *Гарады і замкі Беларускага Панямоння XIV - XVIII стст.: Планіроўка, культура*, [w:] „Навука і тэхніка” Мінск 1991, s. 171; А. А. Краўцэвіч, А. Трусаў, *Знаходкі ў Лідскім замку (XIV - XVII стст.)* [w:] „Спадчына” 1991, nr 5, s. 57 - 61; А. Трусаў, *Старадаўніх мураў адраджэнне: Мінскае і сучаснае Лідскага замка (XIV - XVII стст.)*, Мінск 1990, s. 79.

³⁰⁶ Hieronim Radziwił, syn Michała Kazimierza, podkomorzy w. litewski, kawaler orderów Orła białego i św. Huberta Bawarskiego. Wstąpił w związek małżeński z Zofią księżniczką de Tour et Taxis i z tą jedyny syn jego Dominik ur. w 1786 r. (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 8, s. 81).

- Białundzie³⁰⁸ wieś artylerii litewskiej, na wschód letni dwie mile i ćwierć.
- Bieńki wieś K[się]cia JMci biskupa wileńskiego, na wschód letni ku północy trzy ćwierci mili.
- Bielskie³⁰⁹ dwór, wieś i karczma K[się]cia Radziwiłła ekspodkomorzego, na zachód zimowy mila.
- Biskupce³¹⁰ wieś JW Chomińskiego starosty pińskiego, na wschód letni ku zimowemu dwie mile.
- Bohdzie okolica, z południa ku zachodowi zimowemu mila wielka.
- Bołtucie okolica, na wschód letni mila jedna i pół.
- Borki³¹¹ wieś st[ar]os[ty] lidzkiego, na wschód zimowy wprost przez błota dwie mile wielkie, na [o]koło cztery mile wielkie i pół.
- Borowa karczma JP Narbutta podkomorzego lidzkiego, na zachód letni mila wielka, przy tej przez drogę druga karczma tegoż.
- Brodowa karczma JP Myślickiego rotmistrza lidzkiego, na zachód letni ku zimowemu dwie mile i pół.
- Bryndzienięta³¹² wieś K[się]cia biskupa wileń[skiego], na wschód letni mila wielka.
- Bukatowszczyzna folwark JP Żaby szambelana, na wschód letni dwie mile i ćwierć.
- Burnosy³¹³ wieś JP Chomińskiego³¹⁴ starosty pińskiego, na wschód [k. 50] letni trzy mile i pół.
- Cegielnia JP Narbutta chorążego lidzkiego, na wschód letni pół mili.
- Chorużańce³¹⁵ folwark i wieś ks.ks. Karmelitów lidzkich, na wschód letni wprost przez rzekę Lidzieję i gaik mały olchowy o kroków dwieście pięćdziesiąt na [o]koło, zaś przez groblę i most na dwa tysiące kroków od wsi na [o]koło ćwierć mili.
- Chrystianów folwark JP Gineta krajczego lidzkiego, między południem i zachodem zimowym mila wielka.
- Chorulewszczyzna³¹⁶ wieś JP Narbutta podkom[orzego] lidz[kiego], na zachód mila wielka.
- Ciaby³¹⁷ wieś JO K[się]cia Radziwiłła ekspodkomorzego, między północą i letnim wschodem mila.
- Cieszki wieś artylerii litewskiej, na wschód letni ku zimowemu mila i ćwierć.
- Cwiermy³¹⁸ wieś K[się]cia Radziwiłła ekspodkomorzego, na wschód letni ku północy mila i ćwierć.

³⁰⁷ Berdówka, okr. wiejski w gm. Lida, pow. lidzki, liczy nast. wsie: Sliże, Mielecze, Wołkowce, Chorążowce, Gimbuty, Sugajły, Paszki, Lewasze, Tokary (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 134); Zob.: R. Kuwałek, A. Siemionow, *Na parafii w Berdówce*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1994, nr 14, s. 5 - 7; R. Aftanazy, *Berdówka*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1998, nr 1 (29), s. 17; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 12; ros. Бердовка, biał. Бердаўка.

³⁰⁸ Ros. Белунди, biał. Бялундзі.

³⁰⁹ Ros. Бельские, biał. Бельскія.

³¹⁰ Ros. Бискупцы, biał. Біскупцы.

³¹¹ Ros. Борки, biał. Боркі.

³¹² Ros. Бринденята, biał. Брындзянята.

³¹³ Burnosy, wieś, u zbiegu rz. Żyżmy z Niemnem (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 475); ros. Бурносы, biał. Бурносы.

³¹⁴ Ksawery Chomiński, starosta piński, mąż uczonego, marszałkował izbie poselskiej w r. 1784 (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 3, s. 77).

³¹⁵ Ros. Хоружевцы, biał. Хоружаўцы.

³¹⁶ Ros. Хрули, biał. Хрулі.

³¹⁷ Ros. Тябы, biał. Цябы.

Cibory³¹⁹ folwark wieś i karczma JP Kostrowickiego szambelana JKMci, na zachód zimowy mila.

Czechowce³²⁰ alias Wierzchlida dwór, kaplica, wieś i karczma JP Kuleszy stolnikowicza ziemi brańskiej, na północ wprost przez błota, Struja zwane, pół mili, gościńcem zaś trzy ćwierci mili.

Czechowce okolica na północ w tymże miejscu.

Cierewki³²¹ wieś K[się]cia JMci Radziwiłła w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód letni dwie mile i trzy ćwierci mili.

Czerniki wieś JW Narbutta podkomorzego lidz[kie]go, od zachodu wielkiego na północy mila wielka.

Dalekie³²² wieś JP Gineta krajczego lidz[kie]go, z południa ku zachodowi zimowemu mila wielka.

Dombrowna dwór K[się]cia JMci biskupa wileńskiego, na wschód letni trzy ćwierci mili.

Dejnowo³²³ dwór, kaplica, karczma i wieś ks.ks. Augustianów eremitańskich wileń[skich], na zachód zimowy mila wielka.

Dokudow³²⁴ dwór, miasto, kościół filialny i ritus graci uniti cerkwi anczarowskiej, karczma i wieś, którą zowią Wielka Wieś K[się]cia JMci Radziwiłła w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód zimowy wprost przez błota dwie mile wielkie i ćwierć, w koło zaś mile cztery i ćwierć.

[k. 51]

Douludowcy wieś i karczma JP Tukałły budowniczego lidzkiego, od południa ku zachodowi zimowemu mila wielka.

Douknie³²⁵ wieś K[się]cia biskupa wileńskiego, od północy ku wschodowi letniemu pół mili.

Filanowce³²⁶ wieś K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód zimowy wprost przez błota mila i pół, na koło mil pięć i ćwierć.

Gornie³²⁷ wieś st[aros]ty lidzkiego, od południa ku zachodowi zimowemu trzy ćwierci mili.

Horniszki wielkie i małe okolica, na zachód letni mila i pół.

Jancewicze³²⁸ wieś JP Narbutta podkomorzego lidzkiego, na zachód letni mila wielka i pół.

Jaskowce³²⁹ wieś Narbutta chorążego lidzkiego, na wschód letni trzy ćwierci mili.

³¹⁸ Ros. Цвермы, biał. Цвермы.

³¹⁹ Ros. Циборы, biał. Цыбары.

³²⁰ Czechowce, wieś, pow. lidzki, ma kaplicę katol. par. Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 778); ros. Чеховцы, biał. Чэховцы.

³²¹ Ros. Черевки.

³²² Dalekie, wieś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 19 dm., 199 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 894); ros. Далекне, biał. Далекія.

³²³ Dejnowo, folw. pryw., ws i zaśc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 8 - 9 w. od Lidy, 18 dm., 174 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 949); ros. Дайнова, biał. Дайнава.

³²⁴ Dokudowo, miasteczko w pow. lidzkim, o 2 w. na płn. od prawego brzegu Niemna, niedaleko ujścia Dzitwy, o 28 w. na pld. wsch. od Lidy, o 116 w. od Wilna, posiada paraf. cerkiew prawosł., par. prawosł. dek. lidzkiego. D. od Radziwiłłów przeszło w posiadanie ks. Wittgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 94); ros. Докудово, biał. Дакудава.

³²⁵ Ros. Довкини, biał. Доўкні.

³²⁶ Ros. Филоновцы.

³²⁷ Ros. Горни, biał. Гарні.

³²⁸ Jancewicze, wieś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 11 w. od Lidy, 19 dm., 149 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 397); ros. Янцевичи, biał. Янцавічы.

Jodki³³⁰ okolica, od wschodu ku południowi mila mierna.

Kamionka³³¹ przedmieście, na wschód letni ku zimowemu o kroków czterysta.

Kaczanów dwór JP Adamowicza rotmistrza lidzkiego, na wschód zimowy ku południowi, mila i ćwierć.

Kassowszczyzna³³² folwark i wieś JW Narbutta chorążego lidzkiego, na wschód letni ku zimowemu mila i trzy ćwierci mili.

Kielby wieś plebana lidzkiego, na wschód letni trzy ćwierci mili.

Kięcie³³³ wieś JP Narbutta chorążego lidzkiego, na południe mila wielka.

Kirianowce³³⁴ folwark i wieś JP Myślickiego rotmistrza lidzkiego, na wschód letni ku zimowemu dwie mile i ćwierć, dalej trochę karczma Brodowa tegoż pana.

Korniłki³³⁵ zaścianek K[się]cia w[o]jewo]dy wileńskiego, na wschód letni wielkie dwie mile i pół.

Kopoczele³³⁶ wieś plebańska, na wschód zimowy mila.

Kolesiszcze³³⁷ okolica, blisko południa od wschodu mila i ćwierć.

Kozicze³³⁸ wieś i karczma JP Narbutta podkomorzego lidz[kie]go, na zachód letni mila i pół.

Kołyшки³³⁹ folwark K[się]cia ekspodkomorzego lit[ewskie]go, między północą

[k. 52] i letnim wschodem pół mili.

Kołyшки okolica, tamże blisko.

Klepczowszczyzna folwark JP Adamowicza rotmistrza lidzkiego, na wschód zimowy mila i ćwierć.

Klepczowszczyzna okolica, tamże trochę dalej mila i pół.

Karosiewszczyzna dwór JP Tukały budowniczego lidzkiego, na południe mila wielka.

Kurowszczyzna folwark ks. plebana lidzkiego, na zachód letni wprost przez błoto o kroków sześćset pięćdziesiąt, w koło zaś ćwierć mili.

Kierbiedzie³⁴⁰ okolica, na zachód letni ku północy mila i pół.

³²⁹ Jaśkowce, wieś, pow. lidzki, 1 okr. adm., gm. Lida, o 4 w. od Lidy, 11 dm., 86 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 486); ros. Яськовцы, biał. Яськаўцы.

³³⁰ Jodki, okol. pryw., pow. lidzki, nad Lidzieją, o 6 w. od Lidy, 1866 r. miała 35 dm., 174 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 594); ros. Едки, biał. Едкі.

³³¹ Ros. Каменка, biał. Каменка.

³³² Kosowszczyzna, 1. wieś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 5 dm., 60 mk.; 2. folw. pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy ku Lipniskom, 8 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 469); ros. Коссовщина, biał. Касаўшчына.

³³³ Kiencie, wieś włośc., pow. lidzki, o 7 w. od Lidy, miała 1866 r. 3 dm., 26 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 44); ros. Кенти, biał. Кенці.

³³⁴ Kiryjanowce, 1. wieś włośc., pow. lidzki, par. Lida, nad rz. Hołdówką. 1 okr. adm., o 16 w. od Lidy, 8 dm., 93 mk. (1866). Był tu kościół katol. filialny.; 2. folw. pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 15 w. od Lidy, 63 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 106); ros. Кирьяновцы, biał. Кір'янаўцы.

³³⁵ Korniłki, wieś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 18 w. od Lidy, 7 dm., 87 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 407); ros. Корнилки, biał. Карнілкі.

³³⁶ Kozicze, wieś włośc. i folw. pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 17 dm., 171 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t.4, s. 545); ros. Копачели, biał. Капачелі.

³³⁷ Ros. Колесище, biał. Калясішча.

³³⁸ Ros. Козичи, biał. Козічы.

³³⁹ Kołyшки, wieś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 4 w. od Lidy ku Dziewieniszkom, 2 dm., 18 mk. (1866). Obok folwark pryw. t. n., 13 mk. Okr. wiejski K., gm. Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 296); ros. Колышки, biał. Колышкі.

³⁴⁰ Kierbiedzie, okolica pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 12 w. od Lidy, 8 dm., 94 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t.4, s. 44); ros. Кербеди, biał. Кербядзі.

Krupa dwór JP Narbuta wojskiego lidzkiego, na zachód letni ku północy mila wielka.

Krupa³⁴¹ Wielka i Krupa Mała wsie, Krupa kościół filialny lidzki i karczma, między kościołem i tymi wsiami JP Narbuta wojskiego lidzkiego, na zachód letni ku północy mila wielka.

Krzywa, wieś kościoła kalwińskiego bielickiego, na wschód zimowy przy Dokudowie mieście wprost przez błoto dwie mile i ćwierć, w koło zaś mil cztery i ćwierć.

Lasanki okolica, od zachodu ku północy mila i ćwierć.

Lida³⁴² dwór starosty lidzkiego, na zachód zimowy nad stawem wprost o kroków trzysta pięćdziesiąt, na koło przez most ćwierć mili.

Łowczyłowicze folwark i wieś JP Narbuta podkomorzego lidzkiego, na zachód letni mila i trzy ćwierci.

Łojkowszczyzna³⁴³ wieś ks.ks. Karmelitów lidzkich, na wschód letni ćwierć mili.

Łozówka karczma JP Narbuta³⁴⁴ chorążego lidz[kiego], na wschód letni mila i ćwierć.

Łuczki³⁴⁵ wieś K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód zimowy wprost przez błota dwie mile małe, w koło błota mil pięć.

Mielki³⁴⁶ wieś, karczma i cegielnia ks. plebana lidz[kiego], na wschód zimowy mila mała.

Minojty³⁴⁷ wieś JP Puzyny szambelana JKMci, od wschodu [k. 53] ku południowi mile dwie.

Mikulicze³⁴⁸ wieś i karczma K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód letni wielkie dwie mile i pół.

Miściorzy³⁴⁹ zaścianek K[się]cia w[o]jewo]dy wileńskiego, na wschód letni, za Mikuliczami dwie mile i trzy ćwierci.

³⁴¹ Krupa, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 60 w. od Lidy, 7 dm., 73 mk. (1866). Kościół katol. św. Trójcy, drewniany, założony 1460, przez Annę Dowojno, filialny par. Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 728); zob.: I. Гівойна, *3 гісторыі крупаўскага касцёла*, [w:] „Лідскі Летанісец” 2001, nr 4 (16), s. 16 - 18; ros. Крупово, бiał. Крупава.

³⁴² Lida, miasto naczelne powiatu (gub. wileńska), nad małą rzeką Lidą al. Lidzieją. Jest to jedna z bardzo dawnych osad litewskich, co i samo nazwisko (lida - trzebież) czysto litewskie pokazuje (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 215 - 218); zob.: *Herb miasta Lidy*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1937, nr 3, s.1; *Przywilej Zygmunta III na prawo magdeburskie dla miasta Lidy*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1938, nr 1, s. 5 - 7; *Прывілей*, [w:] „Лідскі Летанісец” 1999, nr 8, s. 15 - 16; *Гісторыя горада Ліды*, пад рэдакцыяй праф. В. М. Чарапіцы, Гродна 1997; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 121; A. M. Кулагін, *Праваслаўныя Храмы на Беларусі*, s. 114; P. Komorowski, J. Kurkowski, T. M. Nowak, *Z dziejów Ziemi Lidzkiej*, Warszawa 1997; E. Chwalewik, *Zbiory Polskie*, Warszawa - Kraków, t. 1, s. 341; ros. Лида, бiał. Ліда.

³⁴³ Ros. Лайковщина, бiał. Лайкоўшчына.

³⁴⁴ Józef Narbut, w r. 1778 chorąży lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 6, s. 521).

³⁴⁵ Łuczki, wieś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 28 w. od Lidy, 3 dm., 43 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 795); ros. Лучки.

³⁴⁶ Ros. Мельхово.

³⁴⁷ Minojty, wieś włośc. i folw., pow. lidzki, w 1 okr. polic., gm. i okr. wiejski Gonczary, o 7 w. od gminy, 10 w. od Lidy; przy trakcie nowogródzkim, wieś ma 9 dm., 80 mk., folw. zaś o 1 w. odległy, 1 dm., 33 mk.; własność Godaczewskiej (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 450 - 451); ros. Минойты.

³⁴⁸ Mikulicze, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Dokudowo, okr. wiejski Mielechowo, o 22 w. od Lidy, 10 dm., 103 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 410); ros. Микуличи.

³⁴⁹ Ros. Мисюры.

Mołhy³⁵⁰ wieś JW Olszewskiego podstolego lidzk[ie]go, na zachód letni dwie mile.

Nieciecza³⁵¹ wieś K[się]cia biskupa wileń[skiego], na wschód letni trzy ćwierci mili.

Nieciecza okolica, tamże ku wschodowi zimowemu.

Nieszykowszczyzna folwark JP Narbutta chorążego lidz[kiego], na wschód letni trzy ćwierci mili.

Nowickie³⁵² wieś i karczma JP Adamowicza rotmistrza lidz[kiego], na wschód zimowy mila i ćwierć.

Nowickie³⁵³ wieś, kaplica ritus graci uniti i karczma JP Tukały budowniczego lidz[kieg]o, na południe mila.

Nowoprudce³⁵⁴ wieś K[się]cia ekspodkomorzego lit[ewskie]go, od wschodu ku południowi ćwierć mili.

Nowosiołki³⁵⁵ wieś ks. plebana lidz[kie]go, na wschód letni wprost o kroków sied[e]mset, na [o]koło błota ćwierć mili.

Nowosiołki³⁵⁶ wieś JP Tukały budowniczego lidz[kie]go, na południe mila wielka.

Obrubie wieś JP Danejki sędziego ziem[skiego] nowogr[ódzkiego], między zachodem letnim i północą mila.

Ogrodniki³⁵⁷ wieś i karczma K[się]cia biskupa wileń[skiego], na wschód letni trzy ćwierci mili.

Ogrodniki wieś JP Tukały budowniczego lidz[kie]go, na południe mila wielka.

Okoły okolica, między południem i zachodem zimow[ym] mila wielka.

Olzew³⁵⁸ wieś i karczma JP Gineta krajczego lidz[kie]go, z południa ku zachodowi zimowemu mila wielka.

Olzew³⁵⁹ Kiszczyński dwór i kaplica ritus grati uniti JP Gineta³⁶⁰ krajczego lidz[kie]go, z południa ku zachodowi zimowemu mila wielka.

Olzew³⁶¹ Nielubowski dwór JP Olszewskiego podstolego lidz[kiego], na zachód zimowy mila wielka.

³⁵⁰ Ros. Мольты.

³⁵¹ Nieiecz, wieś rząd. nad strugą Nieieczą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Dąbrówka, o 8 w. od Lidy, przy dr. ku Lipniskom, 17 dm., 181 mk. (87 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 50); ros. Нетечь, biał. Нячеч.

³⁵² Nowickie (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 235); ros. Новицкие 1-е, biał. Навіцкія 1-е.

³⁵³ Nowickie (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 235); ros. Новицкие 2-е, biał. Навіцкія 2-е.

³⁵⁴ Nowoprudce, wieś nad rzeką Lidzieją, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Pierpieczyca, o 2 w. od gminy, przy trakcie z Lidy do Nowogródka, 18 dusz rewiz.; należy do dóbr Pierpieczyca, Sadowskich; młyn wodny (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 266); ros. Новопрудцы, biał. Навапрудцы.

³⁵⁵ Ros. Новоселки, biał. Наваселкі.

³⁵⁶ Ros. Новоселки, biał. Наваселкі.

³⁵⁷ Ros. Огородники, biał. Агароднікі.

³⁵⁸ Ros. Ольжево, biał. Ольжава.

³⁵⁹ Olzew Wielki, dobra, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Tarnowszczyzna, okr. wiejski Olzewo, o 19 w. od Lidy ku Grodnu, 27 mk., własność Koszyców. Włościanie zapłacili 11,611 rs. 96 kop. wykupu za ziemię. Do dóbr należą wsie: Olzewo, Pałubniki, Dalskie i Dudory; ros. Бол. Ольжево, biał. Вялікае Ольжава.

³⁶⁰ Ginet Jan, w r. 1788 krajczy lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 4, s. 118).

³⁶¹ Olzew Mały, dobra na Litwie, tamże, o 10 w. od Lidy, 53 mk., kaplica prawosławna, młyn wodny; własność hr. Kajserlinga. Dobra składają się ze wsi Raklewcy i Biłtowce. Należały w XVIII w. do klucza Dzitwa, dóbr Wiśniewskich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 520); ros. Мал. Ольжево, biał. Малае Ольжава.

Ołtuszk okolica, na zachód letni ku północy mila i pół.

[k. 54]

Onachie zaścianek K[się]cia wojewody wileń[skiego], na wschód letni dwie mile i trzy ćwierci.

Ostrów dwór, kaplica i karczma JP Narbutta podkomorzego lidz[kie]go, na zachód letni mila i pół.

Ostrowla³⁶² wieś i karczma st[aros]ty lidz[kie]go, na zachód zimowy ku letniemu pół mili.

Owsiewicze wieś JW Narbutta podkomorzego lidz[kie]go, na zachód letni mila i trzy ćwierci.

Pastowszczyzna folwark ks.ks. Pijarów, na północ ćwierć mili.

Paszki³⁶³ zaścianek K[się]cia biskupa wileń[skiego], między północą i letnim wschodem mila i ćwierć.

Perepeczyce dwór JP Narbutta chorążego lidz[kie]go, na wschód zimowy ćwierć mili.

Perepeczyce³⁶⁴ okolica, tamże ku południu ćwierć mili.

Piaski wieś JP Chomińskiego st[aros]ty pińskiego, na wschód letni ku zimowemu dwie mile i ćwierć.

Pieski³⁶⁵ wieś i karczma K[się]cia wojewody wileń[skiego], od wschodu ku południu dwie mile i pół.

Pieciulowce³⁶⁶ folwark i wieś JP Danejki sędziego ziem[skiego] nowogródz[kiego], z południa na zachód zimowy mila.

Piotry³⁶⁷ zaścianek K[się]cia w[ojewo]dy wileńskiego, na wschód zimowy wprost przez błota dwie mile i ćwierć, w koło zaś mile cztery i ćwierć.

Plasewicze³⁶⁸ wieś K[się]cia biskupa wileńskiego, między południem i letnim wschodem mila wielka.

Plebańce³⁶⁹ folwark i wieś ks. plebana lidz[kiego], na wschód zimowy mila wielka.

Poganie folwark JP Chomińskiego starosty pińs[kie]go, na wschód letni ku zimowemu dwie mile i ćwierć.

³⁶² Ostrowla, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Sukurcze, o 4 w. od Lidy, ma 9 dm., 130 mk., z karczmą Nowinka zwaną (w 1864 r. 38 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 725 - 726); ros. Островля, biał. Астроўля.

³⁶³ Paszki, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Berdówka, o 10 w. od gminy, ma 5 dm., 55 mk. (22 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 7, 892); ros. Пашки, biał. Пашкі.

³⁶⁴ Przepieczycze Małe i Wielkie, dwa folw., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okrąg wiejski P., o 4 i 5 w. od Lidy, 4 dm., 87 mk., kaplica katol. par. Lida, młyn wodny na Lidziei; własność Szyszków (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 174); ros. Перепечица, biał. Перапечыца.

³⁶⁵ Ros. Пески, biał. Пяскі.

³⁶⁶ Pieciulowce, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Przepieczycze, o 7 w. od Lidy, 10 dm., 117 mk. W pobliżu fol. t. n., zwany też Meluzyn, 21 mk.; własność Zarzeckich (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 71); ros. Петюлевцы, biał. Пятюлеўцы.

³⁶⁷ Piotry, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Dokudowo, o 28 w., od Lidy, 12 dm., 118 mk. (w 1864 r. 45 dusz rewiz.); należy do dóbr Dokudowo, ks. Witgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 220); ros. Петры, biał. Пятры.

³⁶⁸ Plasewicze, wieś włośc. u źródeł rz. Lidziei, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Kołyszki, o 8 w. od Lidy, ma 23 dm., 207 mk. (108 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 239); ros. Плясевиче, biał. Плясавічы.

³⁶⁹ Plebańce, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Dąbrówka, o 6 w. od gminy, 39 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 8, 242); ros. Плебанцы, biał. Плябанцы.

Podolzew folwark JP Tukały budowniczego lidz[kiego], z południa ku zachodowi mila wielka.

Podubnie³⁷⁰ wieś JP Tukały budowniczego lidz[kiego], blisko południa ku wschodowi mila i ćwierć.

Poddzikowicze zaścianek K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód ku południowi trzy mile.

Połubniki³⁷¹ folwark, wieś i karczma JW Narbutta podkomorzego lidz[kiego], z południa ku zachodowi mila.

Pomostki zaścianek K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód letni wielkie

[k. 55] dwie mile i pół.

Przydybały³⁷² wieś JPP Bagatków, tamże mila.

Purście³⁷³ wieś i karczma st[aros]ty lidz[kie]go, od wschodu ku północy mila.

Roslaki zaścianek st[aros]ty lidz[kie]go, na wschód letni wprost przez rzekę Lidzieję, na tysiąc pięćdziesiąt kroków, w koło zaś przez groblę ćwierć mili.

Roslaki³⁷⁴ wieś ks.ks. Pijarów, na wschód letni ku północy wprost przez rzekę Lidzieję na tysiąc sto czterdzieści kroków, w koło zaś ćwierć mili wielkiej.

Reklowce³⁷⁵ wieś i karczma JP Olszewskiego, podstolego lidz[kiego] na zachód zimowy mila.

Sagajły³⁷⁶ zaścianek K[się]cia biskupa wileń[skiego], między północą i letnim wschodem mila i ćwierć.

Ścierków³⁷⁷ wieś artylerii lit[ewskiej], na wschód letni mila i ćwierć.

Siahły³⁷⁸ zaścianek K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód zimowy wprost przez błota dwie mile, w koło dwie mile i ćwierć.

Skrebnie folwark ks.ks. Karmelitów lidz[kich], na południe mila i ćwierć.

Smolaki okolica, na zachód letni ku północy mila i trzy ćwierci.

Sporcikowszczyzna³⁷⁹ folwark, wieś i karczma JP Korzeniewskiego rotmistrza lidz[kiego], na północ ku wschodowi letniemu mila.

³⁷⁰ Podubnie, zaśc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Przepieczyce, o 8,5 w. od Lidy, w 1866 r. miała 27 mk., w 1864 r. 2 dusze rewiz.; należy do dóbr skarbowych Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 475); ros. Поддубно, biał. Паддубнае.

³⁷¹ Połubniki, wieś i hutor, pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 7 w. od Lidy, 20 dm., 184 mk. Własność niegdyś Narbutów, w 1822 r. sprzedają Feliksowi Andrzejkowiczowi, prezyd. gub. grodzieńskiej (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 733); ros. Палубники, biał. Палубнікі.

³⁷² Ros. Придыбалы, biał. Прыдыбалы.

³⁷³ Purście, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Sukurcze, o 8 w. od gminy, 11 dusz rewiz.; należy do dóbr Krupa Szukiewiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 306); ros. Пурсти, biał. Пурці.

³⁷⁴ Roślaki, wieś włośc. nad rz. Lidzieją, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i dobra skarbowe Lida, okr. wiejski Kołyszki, o 1 w. od Lidy, ma 5 dm., 36 mk. (19 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 757); ros. Росляки, biał. Раслякі.

³⁷⁵ Raklowce, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Tarnowszczyzna, okr. wiejski Olzewo, o 5 w. od gminy a 8 w. od Lidy, ma 11 dm., 94 mk. (w 1864 r. 33 dusz rewiz.); należy do dóbr Olzewo, hr. Keiserlinga (*Słownik geograficzny...*, t. 9, 504); ros. Раклевцы, biał. Раклеўцы.

³⁷⁶ Ros. Сонгайлы, biał. Сангайлы.

³⁷⁷ Ros. Стерково, biał. Сцеркава.

³⁷⁸ Ros. Сяглы, biał. Сяглы.

³⁷⁹ Sporkowszczyzna, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Kołyszki, o 5 w. od Lidy ku Dziewieniszkom, ma 7 dm., 76 mk. W 1865 r. 26 dusz rewiz. włościan i

Steckie zaścianek artylerii lit[ewskiej], na wschód letni dwie mile i ćwierć.

Suchwalnia³⁸⁰ wieś K[się]cia biskupa wileń[skiego], na wschód letni mila.

Suchurcze dwór i wieś JP Narbutta podkomorzego lidz[kiego], na zachód letni mila.

Szejbaki³⁸¹ wieś JP Narbutta chorążego lidz[kiego], po części JP Kwincinej krajczynej brasławskiej, od wschodu blisko południa pół mili.

Tatarce³⁸² wieś K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], na wschód letni mila i trzy ćwierci.

Trzeciakowce³⁸³ dwór i wieś JP Kolesińskiej pisarzowej magdeburskiej, na południe pół mili.

Wieliczki³⁸⁴ wieś K[się]cia w[o]jewo]dy wileń[skiego], między wschodem zimowym i południem dwie mile wielkie.

Wierzchlida³⁸⁵ wieś K[się]cia ekspodkomorzego lit[ewskie]go, na północ wprost na błota, Struja nazwane, trzy ćwierci mili, w koło zaś gościńcem mila.

Winkowce³⁸⁶ dwór i wieś JP Kwincinej krajczynej brań[skiej], na południe pół mili.

[k. 56]

Wismonty okolica, blisko południa od wschodu ćwierć mili.

Zabłocie³⁸⁷ wieś K[się]cia w[o]jewo]dy wileńskiego, na wschód zimowy wprost przez błota dwie mile i pół, w koło zaś mil cztery i ćwierć.

Zapole dwór i wieś JP Danejki³⁸⁸ sędziego ziem[skiego] nowogr[ódzkiego], na zachód letni mila i karczma na gościńcu.

Zapole³⁸⁹ okolica, tamże na zachód mila.

Zarzecze karczma st[aros]ty lidzkiego, przedmieście i plebania ritus graci uniti, na wschód letni o kroków tysiąc.

Zielona karczma JW Chomińskiego st[aros]ty piń[skiego], na wschód letni dwie mile i pół.

13 b. ludzi dwors.; należała do dóbr Malenkowszczyzna Adamowiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 146); ros. Спорковщина, biał. Споркаўшчына.

³⁸⁰ Ros. Сухвальня, biał. Сухвальня.

³⁸¹ Szejbaki, wieś nad Lidzieją, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski i dobra Sadowskich (w 1865 r.) Przepieczyce, o 4 w. od Lidy, 10 dm., 103 mk. (w 1865 r. 35 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 885); ros. Шейбаки, biał. Шайбакі.

³⁸² Tatarce, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Dąbrowa, o 12 w. od Lidy, 9 dm., 91 mk. (w 1865 r. 35 dusz rewiz.; należy do dóbr Kosowszczyzna, Butkiewiczów) (*Słownik geograficzny...*, t. 12, 223); ros. Татарцы, biał. Татарцы.

³⁸³ Trzeciakowce, dwa folw., wieś i hutor, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Przepieczyce, o 3 w. od gminy, 67 mk. W r. 1865 wieś miała 19 dusz rewiz.; własność Kolesińskich. Jeden z folwarków zowie się też Orzechowszczyzna (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 564); ros. Третьяковцы, biał. Трацякоўцы.

³⁸⁴ Wieliczki, wieś nad jeziorem t. n., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Gonczary (o 6 w.), okr. wiejski i dobra ks. Wittgensteina, następnie ks. Hohenlohe, Sielec, o 12 w. od Lidy, ma 9 dm., 95 mk. (w 1868 r. 36 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 327); ros. Велички, biał. Вялічкі.

³⁸⁵ Ros. Верх. Лида, biał. Верх. Ліда.

³⁸⁶ Ros. Виньковцы, biał. Вінькоўцы.

³⁸⁷ Ros. Заболотня, biał. Забалатня.

³⁸⁸ Felix Danejko, inni piszą Domejko, sędzia ziemski nowogródzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 3, s. 300).

³⁸⁹ Winkowce, wieś i folw. nad strugą Ostrowem, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Lida, okr. wiejski Przepieczyce, o 4 w. od gm., 84 mk. (w 1865 r. 18 dusz rewiz.); własność Maszewskich (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 550); ros. Заполье, biał. Заполле.

2-do

Kościół parafialne graniczące z parafią lidzką
i inne znaczniejsze są takowe:

Kościół parafialny żyrmuński, na północ mile dwie.

Kościół parafialny trokielski, od północy ku wschodowi letniemu dwie mile i pół.

Kościół parafialny lipniski, na wschód letni o mil pięć.

Kościół parafialny swiejski, na wschód o mil pięć.

Kościół parafialny anczański ritus graci uniti, na południe o mile trzy.

Kościół parafialny białohrudzki, na zachód zimowy o milę i trzy ćwierci.

Kościół parafialny mytlański ritus graci uniti, na zachód zimowy mile dwie.

Kościół parafialny wawiórski, na zachód o trzy mile.

Kościół parafialny raduński, na zachód letni wprost przez Dzitwę mile trzy, w koło zaś na Horodną wielkich mil pięć.

3-tio

Drogi znaczniejsze w tej parafii są te:

Droga na Żyrmuny ku Wilnu polista, kamienista z rzadką brzozią, osiną, sosienkami i jadłowcem zarośla ciągnie się na północ bez żadnych brodów i przewozów o milę wielką, kończy parafię lidzką, prowadzi na karczmę, Piwonią zwaną, K[się]cia JMci Radziwiłła ekspodkomorzego lit[ewskie]go, potem na Żyrmuny.

Droga ku Wilnu druga przez błoto Struja obok Czechowców i Kołyszaków, wyboista, zarośla krzakami brzozowymi o milę, kończy parafię lidzką, ciągnie się na karczmę Boreznicę JP Borzymowskiej sędzinej ziem[skiej] lidz[kiej], potem przez Dworzyszczę na Trokiele.

[k. 57]

Droga ku Lipniskom zarośla małą brzozią i rzadką dębina, między gruntem roboczym, ciągnie się na letni wschód słońca przez most i groblę na Lidziei i zarzecze, wygodna do Dombrowny dla uprzętnionych kamieni, a stamtąd kamienista, piaszczysta obok Ścierków do Berdówki, za którą kończy parafię lidzką.

Droga do Gawii i Swia od Scierkowa, ciągnie się ponad błotem między krzakami brzozowymi przed Gawią, kończy parafię lidz[ką].

Droga do Dokudowa od Gawii na Zieloną karczmę wygodna, miejscami tylko piaszczysta.

Droga do Dokudowa inna na południe, kamienista, wyboista, dalej piaszczysta, ciągnie się przez bród przy Jodkach, przez most przykry i groblę grząską, gdy mokro zbyt wyboista, gdy sucho przy Kolesiszczach na Minojty karczmę, Pieski, przez Dzitwę mostem i gdzie kończy parafię lidzką, to jest znowu przy Dziakowiczach przez Dzitwę mostem, potem piaskami prowadzi na wielką wieś do Dokudowa.

Droga z Piesek, przez Dzitwę, ciągnie do Bielicy.

Droga stara do Bielicy ciągnie się przez Gornie, Bohdzie, puszcę JP Gineta krajczego lidz[kiego], łączy się z nową za Minojtami.

Droga do Białohruda ciągnie się obok Rękowców na Olzew-Nielubowski JP Olszewskiego podstolego lidz[kie]go, w którym kończy parafię lidzką.

Droga do Myta piaszczysta i kamienista, między zaroślami sosnowymi i brzozowymi, ciągnie się przez Kamionkę pomiędzy Reklowcam i Cyborami, za którymi kończy parafię lidzką.

Droga do Ostrowia oddziela się za Kamionką w prawo i piaskami, gdzie dostatkami kamieni między błahym chrustem, prowadzi do Ostrowia.

Droga do Krzywy zaraz za miastem oddziela się w lewo od gościńca wileń[skiego] i przez piaski, kamienie i chrusty białe prowadzi do Krupy.

Droga z Myta ku Wilnu, piaszczysta i kamienista, ciągnie się na karczmę JP Danejki sędziego ziem[skiego] nowogr[ódzkiego], na karczmę Borową JP Narbutta podkomorzego lidz[kiego]go obok Dworów Suchurcze i Krupa, na karczmę Krupa JP Narbutta wojskiego lidz[kiego] do tej przez rzeczkę Krupę na Żyrmuny.

4-to

Rzeki w tej parafii znajdują się następujące:

[k. 58]

Rzeka Lidziewa zaczyna się między Kołyszkami i Wierzchlidą, ciągnie się na Czechowce JP Kuleszy stolnikowicza ziemi brańskiej, gdzie stawy i młyn na Pastowszczyznę ks.ks. Pijarów, gdzie także staw i młyn płynie koło Lidy ze strony wschodniej do stawu obszernego na pięćdziesiąt pięć prętów, przy którym młynów dwa st[arosty] lidz[kiego] pod Nowoprudce, gdzie staw i młyn K[sięcia] Radziwiła ekspodkom[orzego] lit[ewskiego]go, dalej trochę staw i młyn JP Narbutta chor[ążego] lidz[kiego], stamtąd Perepeczyce, gdzie staw i młyn tegoż JP chorążego lidzkiego, stamtąd do Kaczanowa, potem do Karosiewszczyzny, gdzie młyn JP Tukały budowniczego lidz[kiego]go, odtąd kręto błotami między drzewem olchowym, rosnącym po obu stronach rzeki obok Minojtów za Pieskami, wpada do Dzitwy.

Rzeka Kamionka wypływa z wypustu miejskiego między Kamionką i Kurowszczyzną, płynie przez groblę i gaj olchowy ks.ks. Karmelitów zaraz za ich klasztorem i czyni mały stawek, przy którym młyn tychże ks.ks. Karmelitów, za zamkiem wpada do stawu starosty lidzkiego.

Rzeczka Ostrowielka poczyna się pod Ostrowlą, płynie pod Trzeciakowce przez bród, przy Jodkach i pod Perepeczycami wpada do Lidziewy.

Rzeczka Berdówka zaczyna się przy Chorążowcach, płynie ku dworowi JP Żaby szambelana, gdzie stawek i walusz, z którego zaraz wpada do stawu berdowskiego rozległego na piętnaście prętów, przy stawie młyn od tego milę łączy się z Gawią.

Rzeczka Nieciecza poczyna się pod Bołhiciami, płynie na Dombrownę, za którą stawek prawie suchy latem i młyn, potem obok Plebańców za Kaczanowem wpada do Lidziewy, na brzegach tej rzeczki krzaki olchowe i łożowe miejscami łąki.

Rzeka Gawia³⁹⁰ zaczyna się w Kokciszkach w p[owie]cie oszmiań[skim] o os[ie]m mil od Lidy, płynie na Sobotniki, Galimszczyznę Gawia dwór JP Chomińskiego s[arosty] piń[skiego], gdzie młyn pływający i od Berdówki granicę czyniąc parafii lidzkiej, pod Burnosami wpada do Niemna.

Rzeczka Dokudówka płynie z błot dokudowskich przez miasto Dokudow, gdzie stawek i młyn, stamtąd wpada do Niemna.

Rzeka Krupka zaczyna się za kościołem filialnym lidzkim Krupa, w błotach JP Danejki sędziego ziem[skiego] now[ogródzkiego] płynie między wsiami JP Narbutta chor[ążego] lidz[kiego], Krupa zwanymi, wpada do stawu, przed dworem na sześć morgów rozległego, gdzie młyn tegoż JP wojskiego lidz[kiego] płynie przez gaj olchowy obok Sukurcze błotami

³⁹⁰ Zob.: M. Szymielewicz, *Rzeki Gawia i Żyżma*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 3 (46), s. 17 - 18; ros. Гавья, бiał. Гаў'я.

do stawu za Ostrowiem, gdzie młyn JP Narbutta podkom[orzego] lidz[kiego], stamtąd błotami wpada do Dzitwy.

Rzeka Dzitwa zaczyna się w parafii ejszyskiej pod Wilkańcami

[k. 59] płynie na dwór pod Dzitwę JP Romera sędziego ziemskiego trockiego obok Kuzakowszczyzny, Ozeliszki, Nomiszki, Wilbiki, Gudele, Smolaki, Poddzikowce, dwór JP Rossadowskiego, Myto, Białohrud, Olzew Kiszczyński, Dziakowicze, przy Wasiliszkach wpada do Niemna.

Rzeka Niemen spławna od Burnosów, płynąc ku Waszkiewiczom, jest granicą parafii lidz[kiej] w miejscach, gdzie weń wpadają rzeki Gawia i Dzitwa.

5-to

Jezioro Ścierkowo pod Ścierkowem rozległe na pięć morgów w dyferencji³⁹¹ między K[się]ciem Radziwiłłem w[ojewo]dą wileń[skim] i artylerią lit[ewsk]ą.

Jezioro Głuchów pod Dokudowem K[się]cia w[ojewo]dy wileń[skiego], rozległe na morgów trzydzieści, lecz zarosłe.

Jezioro Mietlica K[się]cia Radziwiłła ekspodkomorzego lit[ewskie]go, przy Wieliczkach rozległe na sznurów piętnaście.

Jezioro Lebiedziów przy Borkach K[się]cia w[ojewo]dy wileń[skiego], rozległe na morgów pięć.

6-to

Błota przy Czechowcach i Wierzchlidzie, nazwane Struja, ciągną się ku Pastowszczyźnie, z obu stron Lidziei zarosłe kępami olchowymi i łożowymi krzakami.

Błota na wschód Lidy rozległe od Perepeczyc ku Borkom na milę i pół, od karczmy Brodowej do Piesek na wielkie trzy mile, zarosłe kępami, brzozą, sosenkami nędznymi, jodłowcem i innymi krzewami nieużytecznymi, należą po większej części do K[się]cia Radziwiłła w[ojewo]dy wileń[skiego], reszta do przyległych dworów szlachty.

Błota obszerne nad brzegami Dzitwy od zachodu letniego ciągną się aż do południa, zarosłe brzezina, olszyną, łożą i dąbkami, należące do obywatelów, z którymi graniczą, a częściami szczególnych mają właścicieli.

Błota rozległe na trzy włóki między miastem Lidą, Kamionką i Kurowszczyzną, czynią wypust miejski.

Błota na kilka morgów rozległe JP Danejki sędziego ziem[skiego] nowogródz[kiego] między kościołem filialnym lidzkim Krupa, Purściami i Obrubami, zarosłe kępami i lichymi krzakami, olszyną, brzezina i jodłowcem.

7-mo

Las dębowy za Ścierkowem i las sosnowy odszerny za Berdówką JW Żaby szambelana JKMci.

[k. 60]

Las sosnowy, jodłowy, miejscami dębowy i brzozowy, obszerny na wielką milę JP Ginetta krajczego lidzkiego za Olszewem Kiszczyńskim.

Las sosnowy, dębowy i jodłowy, miejscami brzozowy, obszerny na trzy ćwierci mili JP Olszewskiego podstolego lidz[kiego] za Olszewem Nielubowskim ku Cyborom.

³⁹¹ Dyferencja - różnica, spór, nieporozumienie, zatarg, najczęściej o granice posiadanej ziemi; sporna sprawa (*Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2000, s. 252).

Bór sosnowy rozległy na morgów pięć JP Narbutta podkomorzego lidz[kiego] przed karczmą borową.

Las brzozowy, osiny z sosną zmieszany niedawno, zapuszczony, rozległy na włók sześć JP Narbutta wojskiego lidzkiego zaraz za dworem Krupą.

Okolo Ostrowia i Krupy gęste gaiki brzozowe i olchowe różnej szlachty, koło Olszewa znajdują się gęste zarośla brzozowe i laskowe, pomiędzy którymi z rzadka sosny dwie, a przy nizinach dęby i olchy.

Od Czechowców ku Dombrowie i dalej także ku Kurowszczyźnie z dostatkiem chrustu zdatnego tylko do grodzenia płotów.

Od Ostrowia i Krupy ku Lidzie na polach łądźne zarośla sosnowe, olchowe i jodłowcowe, po innych miejscach parafii znajdują się jednak znaczne zarośla brzozowe, sosnowe, laskowe, po nizinach olchowe wyrosłyby na dobry las, gdyby ich nie często.

8-vo

Góry, skały, wody słone i żadne miejsca osobliwe, prócz opisanych, nie znajdują się w parafii lidzkiej.

Parafia lidzka leży cała w swoim powiecie, w biskupstwie wileńskim, na wschód graniczy z dekanatem raduńskim i p[owia]tem oszmiańskim.

Takowe opisanie parafii lidzkiej zastępujący w niej rząd i obowiązki ks. Kazimierza Narbutta plebana lidzkiego własną ręką stwierdziłem

ks. Symon Wyrzykowski

nauk wyzwolonych i s. teologii doktor

[opis parafii lackiej, k. 61-67]

[k. 61]

Parafia lacka

1-mo

Kościół parafialny lacki położony w powiecie i dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabetu ułożone.

Andruszowce³⁹² JP Jelca dwór, wieś i karczmy dwie i kaplica ruskiego obrządku, między północą i wschodem letnim ćwierć mili od kościoła lackiego.

Albinowce tegoż JP Jelca i razem JP Skindera, na wschodzie letnim mila mała jedna.

Borsuki³⁹³ JP Scypiona, pod wschodem letnim mila mała.

Bale³⁹⁴ do plebanii lackiej należą i do ks.ks. Pijarów szczuczyńskich, i do JP Skindera, na południe letnie mila mała jedna.

Borysowka³⁹⁵ JP Skindera, między zachodem i południem letnim pół mili od kościoła.

Czapliczowszczyzna folwark JP Scypiona, między wschodem i południem zimowym mila jedna średnia.

Damuciwce³⁹⁶ JP Scypiona, mila jedna mała pod wschodem zimowym.

Dogi³⁹⁷ wioska tegoż JP Scypiona, część tej wioski do plebanii lackiej, a część do ks.ks. Pijarów szczuczyńskich, tamże i karczmy dwie, jedna do

³⁹² Andruszowce, wieś, pow. lidzki, par. Lack, st. p. Szczuczyn litewski, o 5 mil od Lidy. Młyn wodny cylindrowany. Wielka ilość kurhanów porozrzucanych na polach, przedstawia bogaty materiał dla archeologów (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 35); G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 12; ros. Андрюшевцы, biał. Андрушоўцы.

³⁹³ Ros. Барсуки, biał. Барсукі.

³⁹⁴ Ros. Бали, biał. Балі.

³⁹⁵ Ros. Борисовка, biał. Барысаўка.

³⁹⁶ Ros. Домутевцы, biał. Дамуцеўцы.

JP Scypiona, a druga do ks.ks. Pijarów szczuczyńskich, między południem i wschodem zimowym mila jedna.

Dubrowlanie³⁹⁸ należą do plebanii lackiej, do JP Scypiona i do ks.ks. Pijarów, gdzie i karczma JP Scypiona, na południe zimowe mila jedna średnia.

Dowha³⁹⁹ do plebanii lackiej należy i karczemka, pół mili pod samym zachodem zimowym.

Gelna folwark JP Tyzenhauza i karczma, na południe letnie mila jedna wielka.

Chaleckowszczyzna folwark JP Scypiona i karczma, na zachodzie letnim ćwierć mili.

Hołubki dwór JP Skindera i karczma, na zachód letni pół mili małej.

[k. 62]

Hołubki wioska JP Jelca, na wschodzie letnim ćwierć mili.

Jawłosze wioska JP Skindera i karczma, na zachód letni pół mili.

Krzywosiołki JP Alexandrowiczana, północ mila jedna.

Kucharze⁴⁰⁰ wioska JP Alexandrowicza, a karczma tegoż imienia JP Skindera, na zachodzie zimowym pół mili.

Kuwerki JP Skindera, między północą i wschodem letnim mila mała.

Kułaki⁴⁰¹ ks.ks. Pijarów, na wschodzie zimowym pół mili.

Karłowszczyzna dwór JP Skindera, na zachód letni pół ćwierci mili.

Kaleczyce⁴⁰² JP Scypiona i karczma, między północą i wschodem letnim mila wielka.

Kurminy do plebanii lackiej należą, między wschodem i południem zimowym pół ćwierci mili.

Kuzmy⁴⁰³ JP Jakimowicza, pod samym zachodem letnim mila.

Lack⁴⁰⁴ wioska kilka domów mająca, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, sama ta wioseczka i karczma należy do plebanii.

Łukowce JP Scypiona i karczma, na wschodzie letnim mila.

Nomejki⁴⁰⁵ wieś i karczma JP Skindera, na zachód letni ćwierć mili.

Nowosady⁴⁰⁶ folwark JP Baranowskiej i wioska tegoż imienia, na północ pół ćwierci mili.

³⁹⁷ Dogi, wieś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 58 w. od Lidy, 9 dm., 71 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 92); ros. Доги, biał. Доги.

³⁹⁸ Dubrowlany, wieś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 56 w. od Lidy, 9 dm., 84 mk. kat. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, 202); ros. Дубровляны, biał. Дубраўляны.

³⁹⁹ Ros. Долгая, biał. Доўгая.

⁴⁰⁰ Kuchary, wieś włośc. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 11 w. od Szczuczyna, 8 dm., 103 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 837); ros. Кухари, biał. Кухары.

⁴⁰¹ Kułaki, wieś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 7 w. od Szczuczyna, 3 dm., 35 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 869); ros. Кулаки, biał. Кулакі.

⁴⁰² Kaleczyce, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 11 w. od Szczuczyna, 14 dm., 170 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 675); ros. Калечицы, biał. Калечицы.

⁴⁰³ Kuźmy, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 12 w. od Szczuczyna, 9 dm., 92 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 11); ros. Кузьмы, biał. Кузьмы.

⁴⁰⁴ Lack, wieś rząd. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 8 w. od Szczuczyna, 5 dm., 46 mk. (1866). Paraf. kościół katol. św. Stanisława, drewniany, założony w 1424 r. przez obyw. Skindera. Na cmentarzu kaplica. Par. katol. dek. lidkiego, dusz 4092. W okolicy grunta płaskie, wapienne, nad rz. Kotrą i Spuszą (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 58); ros. Лядск, biał. Ляцк.

⁴⁰⁵ Ros. Намейки, biał. Намейкі.

⁴⁰⁶ Ros. Новосады, biał. Навасады.

Nielita karczma JP Skindera, o dwieście kroków od kościoła na zachód zimowy.

Ogrodniki⁴⁰⁷ wioska JP Scypiona, na samo południe letnie mila.

Puzowce ks.ks. Pijarów, między południem i zachodem letnim mila wielka jedna.

Piłowce JP Tyzenhauza ruskiego obrządku i razem łacińskiego, tamże i karczma, na zachodzie zimowym mila średnia.

Protasowszczyzna⁴⁰⁸ folwark JP Tyzenhauza, na zachodzie zimowym mila średnia.

Radziejowszczyzna folwark ks.ks. Pijarów, pół ćwierci [k. 63] mili na wschodzie zimowym.

Romantowszczyzna folwark JP Borowicza, między wschodem i południem zimowym pół ćwierci mili.

Rohacze⁴⁰⁹ ks.ks. Pijarów, na wschodzie zimowym ćwierć mili.

Starodworce⁴¹⁰ dwór, wieś i karczma JP Alexandrowicza, między północą i wschodem letnim mila średnia jedna.

Szorkini⁴¹¹ tegoż JP Alexandrowicza i karczma, na północ mila wielka.

Sułohubowce⁴¹² JP Alexandrowicza i karczma, na wschodzie letnim mila wielka.

Siewki ks.ks. Pijarów, na wschodzie letnim mila średnia.

Skorzyki⁴¹³ JP Witkiewicza, na południe letnie mila wielka.

Skruhy⁴¹⁴ JP Jelca i karczma na północ ćwierć mili.

Topieliszki⁴¹⁵ JP Scypiona i karczma, na wschodzie letnim mila wielka.

Wyzgi JP Czepika i Swiackich, na wschodzie letnim mila wielka.

Wojkały⁴¹⁶ JP Alexandrowicza, między południem i zachodem letnim pół mili.

Wysokie Lackie⁴¹⁷ dwór JP Skindera, między zachodem zimowym i letnim ćwierć mili.

Zahoremiała JP Scypiona i karczma, na wschodzie letnim mila mała.

2-do

Od tego parafialnego kościoła
w okolicy sąsiedzkiej kościoły są następujące:

⁴⁰⁷ Ogrodniki, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn, o 10 w. od Szczuczyna, 4 dm., 50 mk. (1864 r. 15 dusz rewiz); należy do dóbr Czaplicze, Żukowskiej (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 408); ros. Огородники, biał. Агароднікі.

⁴⁰⁸ Ros. Протасовщина, biał. Пратасаўшчына.

⁴⁰⁹ Ros. Рогачи, biał. Рагачы.

⁴¹⁰ Starodworce, okolica, pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 10 w. od Szczuczyna, 3 dm., 33 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 248); ros. Стародворцы, biał. Старадворцы.

⁴¹¹ Szorkinie, okolica szlach., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Krasne, o 10 w. od Szczuczyna, ma 8 dm., 77 mk. (podług spisu z 1865 r. wieś Sz. ma 8 dusz rewiz. i jest własnością klukowskich) (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 21); ros. Шоркино, biał. Шоркіна.

⁴¹² Ros. Сологубовцы, biał. Салагубаўцы.

⁴¹³ Ros. Скоржики, biał. Скоржыкі.

⁴¹⁴ Skragi, wieś nad Spuszczanką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Krasne, o 11 w. od Szczuczyna, ma 16 dm., 170 mk. (w 1864 r. 78 dusz rewiz.); należała do dóbr Andruszowce, Meraczewskich (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 714); ros. Скраги, biał. Скрагі.

⁴¹⁵ Ros. Топилишки, biał. Тапілішкі.

⁴¹⁶ Wojkały, wieś włośc. nad rz. Spuszą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Lack, o 3 w. od gminy a 12 w. od Szczuczyna, 7 dm., 40 mk.; należy do dóbr skarbowych Rożanka (*Słownik geograficzny...*, t. 13, 749); ros. Войкалы, biał. Вайкалы.

⁴¹⁷ Ros. Высокий Лядск, biał. Высокі Ляцк.

Kamionka kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie w dobrach JP Tyzenhauza, pod zachodem zimowym mila wielka.

Szczuczyn kościół parafialny w dobrach JP Scypiona w powiecie i dekanacie lidzkim, pod samym wschodem zimowym mila jedna wielka.

Dziembrów kościół parafialny, niegdyś filia kościoła lackiego w dobrach JP Tyzenhauza, między południem i zachodem

[k. 64] letnim mila wielka.

Wasiliszki⁴¹⁸ kościół parafialny w starostwie JP Alexandrowicza w p[owie]cie i dekanacie lidz[kim], między północą i wschodem letnim mile trzy.

Nowydwor⁴¹⁹ kościół parafialny w starostwie JP Romera, między zachodem letnim i północą mile trzy wielkie.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła są:

Lida miasto sądowe, na samym wschodzie letnim mil osiem wielkich.

Grodno miasto stołeczne, między południem i zachodem letnim mil osiem wielkich.

4-to

Droga z Lacka do Lidy nierówna i miejscami przez zarośla, wyboista i kręta.

Droga z Lacka do Grodna nie trybowana, wszelak prosta, przez mile trzy zbytecznie piaszczysta.

Z Lacka do Lidy, tak letnią, jako i zimową porą na dzień jazdy.

Z Lacka do Grodna na dzień jazdy, tak letnią, jako i zimową porą.

5-to

Stawek JP Jelca niewielki, zarosły na rzece Spuszy, jadąc do Lidy w prawo na wschodzie letnim ćwierć mili od Lacka.

Stawków dwa do plebanii lackiej należących niewielkich, jeden na rzece Spuszy, drugi stawek na rzece Trydawce, poczynającej się z krynic między północą i wschodem letnim o trzysta kroków od plebanii.

Staw JP Skindera na rzece Spuszy, na zachodzie letnim pół ćwierci mili małej od kościoła lackiego.

Staw JP Scypiona na rzece Spuszy, przy folwarku Chaleckowszczyzna zwanym pół ćwierci mili średniej pod zachodem

[k. 65] letnim.

Staw JP Skindera na tejże samej Spuszy rzece, jadąc do Grodna z Lacka w lewo między południem i zachodem letnim ćwierć mili średniej.

6-to

Lasu w całej parafii nie ma znacznego, najwięcej otwartego pola, po wielu miejscach po kilka morgów zarośla i chrusty, nieco las znaczniejszy JP Alexandrowicza pod samą północą, za dworem Starodworce zwanym, długości i szerokości ćwierć mili wielkiej, drzewa do budowli nie ma znacznego i zdatnego prócz dębiny, jedliny i brzozy. Talże las znaczniejszy JP Skindera i JP Scypiona, mający brzezinę, olszynę, dębinę, za dworem Wysokie Lackie długości i szerokości na ćwierć mili wielkiej pod zachodem zimowym.

7-mo

Młyny w tej parafii znajdują się takowe:

Młyn JP Jelca na rzece Spuszy, na wschodzie letnim ćwierć mili.

⁴¹⁸ Ros. Василишки, biał. Васілішкі.

⁴¹⁹ Ros. Новый Двор, biał. Новы Двор.

Młyn na rzece Spuszy do plebanii lackiej należący, między wschodem letnim i północą od kościoła lackiego o trzydzieści sznurów geometrycznych.

Młyn drugi do plebanii lackiej należący na rzece Trydawce, z krynic poczynającej się o pięćset kroków.

Młyn JP Skindera pod dworem Karłowszczyzna zwanym na rzece Spuszy i razem Trydawce, pół ćwierci mili na zachodzie letnim.

Młyn i folusz JP Scypiona przy folwarku Chaleckowszczyzna, pod zachodem letnim ćwierć mili.

Młyn JP Skindera pod dworem nazwanym Wysokie Lackie, na rzece Spuszy, między zachodem zimowym i letnim ćwierć mili.

[k. 66]

8-vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga od kościoła lackiego do karczmy Andruszowców, między północą i wschodem letnim, polem otwartym, trybowana, w gruntach JP Jelca, w lewo dwór, podjechawszy nieco w prawo kręto przez las do karczmy Starodworca, gdzie na lewo dwór JP Alexandrowicza, a stamtąd do Kaleczyc wioski przez las i dalej prosto do ks.ks. Franciszkanów szejbakpolskich, a stamtąd kręto w prawo do Wasiliszek traktem publicznym lidzkim i wileńskim.

2-do

Droga do Kamionki, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na zachód zimowy polem otwartym do karczmy Chaleckowszczyzna JP Scypiona, potem kręto w lewo podjechawszy nieco przez las JP Skindera i JP Tyzenhauza obok wrót folwarku Protasowszczyzny tegoż JP Tyzenhauza, potem przez wioskę Piłowce, która graniczy z parafią kamiońską, kręto w prawo i prosto do Kamionki.

3-tio

Droga do Dziembrowa między zachodem zimowym i letnim, kościół niegdyś filialny kościoła lackiego, polem otwartym obok karczmy Chaleckowszczyzny JP Scypiona, w prawo kręto przez wieś Jawłane JP Skindera, potem w prawo gościńcem piaszczystym grodzieńskim mila jedna wielka.

4-to

Droga do kościoła jatwiskiego na południe zimowe, niegdyś filialnego kościoła lackiego, a teraz

[k. 67] ks.ks. Pijarów przez zarośla, chrusty i wieś Dogi i Dub[r]owlanie, droga do kościoła parafialnego szczuczyńskiego począwszy od kościoła lackiego na wschód zimowy prosto przez lasek ks.ks. Pijarów obok folwarku tychże ks.ks. Pijarów, w prawo kręto przez wioskę Damucioyce, która graniczy z parafią szczuczyńską, błotnista i niewygodna przez ćwierć mili.

Parafia lacka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzk[ich] i p[owiat]owych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie lidzkim, jako się o tym wyżej nadmienilo.

Takowe opisanie parafii podpisem ręki własnej stwierdzam

ks. Michał Kurzeniecki

Pleban Lacki

[opis parafii niecieckiej, k. 69-72]

[k. 69]

Parafia nieciecka

1-mo

Kościół parafialny we wsi Nieciecza w powiecie i dekanacie lidz[*kim*] położony, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Antonowce wieś JW JP Ważyńskiego, między południem i zachodem zimowym względem kościoła niecieckiego pół mili.

Antonopol folwark tegoż JMci, między południem i zachodem letnim mila mierna.

Bobry⁴²⁰ JO K[się]cia JMci Radziwiłła, na zachód letni pół mili.

Bojary⁴²¹ JWP Borzymowskiej, między południem i zachodem letnim pół mili małej.

Bachmaty⁴²² JO K[się]cia JMci Pasterza,⁴²³ na wschód zimowy mila mierna.

Cacki⁴²⁴ JO K[się]cia JMci Radziwiłła, na południe ćwierć mili małej.

Czaplice⁴²⁵ JP Borzymowskiej, między południem i zachodem letnim pół mili miernej.

Czerepy JP Świderskiego, na wschód zimowy pół mili wielkiej.

Dzitryki⁴²⁶ JP Tubielewicza, tamże.

Falkowszczyzna⁴²⁷ ks.ks. Dominikanów jelmieńskich folwark i wieś, pod wschodem letnim pół mili.

Chocianowicze JWP Wołłowicza, między południem i zachodem zimowym półtorej mili miernej.

Hołdów⁴²⁸ JWP Ważyńskiego, dwór i wieś między południem i zachodem zimowym mila mierna.

Jamaty⁴²⁹ na wschód zimowy pół mili.

Jeremiewicze JP Borzymowskiej i plebańskie, między południem i zachodem pół mili miernej.

Klukiewicze⁴³⁰ JO K[się]cia JMci Radziwiłła, na południe ćwierć mili mier[nej].

Karpiejki⁴³¹ JWP Wołłowicza, między południem i zachodem półtorej mili miernej.

⁴²⁰ Ros. Бобры, biał. Бабры.

⁴²¹ Ros. Бояры, biał. Баяры.

⁴²² Ros. Бахмоты, biał. Бахматы.

⁴²³ Biskup wileński Ignacy Massalski (1762-1794). Biskupstwo otrzymał po śmierci bpa Zienkowicza. Zastąpił jako bardzo dobry administrator i reformator Kościoła w WKL. Zob.: T. Kasabuła, *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin 1998. W opisach parafii nazywany zazwyczaj Księciem Pasterzem.

⁴²⁴ Ros. Цацки, biał. Цацкі.

⁴²⁵ Ros. Чапличи, biał. Чаплічы.

⁴²⁶ Dzitryki, folw. pryw. i wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 28 - 29 w. od Lidy, 11 dm., 171 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 299); ros. Дитрики, biał. Дзітрыкі.

⁴²⁷ Falkowszczyzna, wieś rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., 148 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 371); ros. Фальковичи, biał. Фалькавічы.

⁴²⁸ Hołdów, dobra ziemskie w powiecie lidzkim na trakcie lelwiańskim. Cerkiew parafialna unicka fundacji Tryznów, obecnie prawosławna. W r. 1866 H. miał 21 dm., 247 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 103); ros. Голдово, biał. Голдава.

⁴²⁹ Jamonty, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 30 w. od Lidy, 20 dm., 167 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 393 - 394); ros. Ямонты, biał. Яманты.

⁴³⁰ Klukowicze, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 30 w. od Lidy, 10 dm., 94 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 168); ros. Клюковичи, biał. Клюкавічы.

Leśniki⁴³² JWP Górskiego, na północ pół mili wielkiej.

[k. 70]

Lubar⁴³³ dwór i wieś JO K[się]cia JMci Pasterza⁴³⁴, na wschód letni mila wielka.

Małysze⁴³⁵ JWP Ważyńskiego, między południem i zachodem mila wielka.

Nieciecza dwór JWP Borzymowskiej, na północ na kroków trzysta.

Nieciecza⁴³⁶ wieś na zachód na kroków dwieście.

Ossowa⁴³⁷ JO K[się]cia JMci Radziwiłła, między południem i zachodem pół mili miernej.

Ogrodniki⁴³⁸ JO K[się]cia JMci Pasterza, na wschód zimowy mila wielka.

Ogrodniki JW JP Ważyńskiego, między południem i zachodem mila mierna.

Piszczowce⁴³⁹ folwark i wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła, między południem i zachodem mila mierna.

Pacuki⁴⁴⁰ JP Buszczyńskiego, także między południem i zachodem mila wielka.

Sidorowce⁴⁴¹ JO K[się]cia JMci Radziwiłła, na południe pół mili wielkiej.

Smółocz dwór czyli folwark tegoż K[się]cia JMci, między południem i zachodem zimowym mila wielka.

Smółocz wieś tegoż K[się]cia JMci, między południem i zachodem zimowym mila mierna.

Sierki⁴⁴² JW Wołłowicza, na samym zachodzie zimowym mila wielka.

Taboła⁴⁴³ JO K[się]cia JMci Radziwiłła, na południe pół mili miernej.

Wielka wieś⁴⁴⁴ JW Ważyńskiego, między południem i zachodem zimowym mila mierna.

⁴³¹ Karpiejki, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 60 w. od Lidy, 5 dm., 55 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 878); ros. Карпейки, biał. Карпейкі.

⁴³² Ros. Лесники, biał. Леснікі.

⁴³³ Lubar, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 26 w. od Lidy, 19 dm., 231 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 375); ros. Любары, biał. Любары.

⁴³⁴ Biskup wileński Ignacy Massalski (1762 - 1794). W opisach parafii nazywany zazwyczaj Księciem Pasterzem.

⁴³⁵ Małysze, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 34 w. od Lidy, 14 dm., 144 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 83); ros. Малыши, biał. Малышы.

⁴³⁶ Nieiecz al. Zadworczy, folw. i wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Bielica, okr. wiejski Taboła, o 9 w. od gminy, 27 w. od Lidy, przy drodze do Słonima, 21 dm., 275 mk. W N. jest kościół par. kat., pod wezw. Jezusa Chrystusa, z drzewa wzniesiony w 1715 r. przez łowczego Kołuszewskiego, odnowiony w 1837 r. Par. kat., dek. lidzki, ma 1701 wiernych. Dawniej była kaplica na cmentarzu grzebalnym. Dobra N. należą do Świeżyńskich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 50); ros. Нетечь, biał. Няцеча.

⁴³⁷ Ossowa, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Bielica, okr. wiejski Taboła, o 5 w. od gminy a 31 w. od Lidy, ma 21 dm., 231 mk. (w 1864 r. 98 dusz rewiz.); należy do dóbr Stoki ks. Wittgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 653); ros. Осово, biał. Восава.

⁴³⁸ Ogrodniki, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., okr. wiejski Lubar, o 7 w. od gminy, 69 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Lida (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 408); ros. Огородник, biał. Агароднікі.

⁴³⁹ Piszczowce, folw. pryw., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 42 w. od Lidy, 1 dm., 8 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 233); ros. Пищевцы, biał. Пішчаўцы.

⁴⁴⁰ Pacuki, folw. pryw., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 41 w. od Lidy, 26 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 810); ros. Пацукі, biał. Пацукі.

⁴⁴¹ Sidorowce, folw. pryw., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 31 w. od Lidy, 1 dm., 6 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 480); ros. Сидоровцы, biał. Сідараўцы.

⁴⁴² Sierki, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Możejków Wielki, okr. wiejski Zabrojowce, o 42 w. od Lidy, ma 9 dm., 61 mk. (27 dusz rewiz.). W 1864 r. własność Szalewiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 590); ros. Серки, biał. Сяркі.

⁴⁴³ Ros. Табола, biał. Табала.

⁴⁴⁴ Ros. Великое Село, biał. Вялікае Сяло.

2-do

Od tego parafialnego kościoła sąsiedzkie
w okolicy kościoły są te:

Bielica kościół parafialny, w tymże p[owie]cie lidz[ki]m i dekanacie, w
dobra[ch] JO K[się]cia JMci Radziwiłła, na południe mila mierna.

Białohrud kościół parafialny, w tymże p[owie]cie i dekanacie, w dobrach
[k. 71] JO K[się]cia JMci Radziwiłła, względem kościoła parafialnego
niecieckiego na północ półtorej mili wielkiej.

Lida kościół prócz innych parafialny, między północą i wschodem zimowym
mile trzy.

Wawerka kościół parafialny, między zachodem i północą pół trzeci mili.

Żołudek prócz karmelitańskiego kościół parafialny, w dobrach JW
Tyzenhauza między południem i zachodem zimowym mile trzy mierne.

3-tio

Miasta znaczniejsze w bliskości kościoła niecieckiego są te:

Lida miasto sądowe, ma sytuację swoją nad rzeczką Lidzieją.

Nowogródek miasto sądowe, między wschodem zimowym i południem
względem tegoż kościoła niecieckiego w odległości mil sześć.

4-to

Droga z Niecieczy do Lidy letnią porą mile trzy wielkie, zimową błotami i
przez rzekę Dzitwę mile dwie mierne.

Droga z Niecieczy do Nowogródka przez rzekę portową Niemen lasami
borowymi mil sześć.

5-to

Jezior i błot znacznych w tej parafii Niecieckiej nie ma.

Stawek W Borzymowskiej przy folwarku Dzitrykach szczupły.

Stawek JP Tubielewicza w bliskości tegoż miejsca.

Staw pod dworem hołdowskim JW Ważyńskiego z błota wynikający.

Staw przy folwarku Talkowszczyźnie ks.ks. Dominikanów jelmieńskich w
r[ok]u terażniejszym 1784 kopać rozpoczęty na krynicach.

Przy tych wymienionych stawach są szczupłe młynki, prócz
Chocianowickiego JW Wołowicza, na rzece Lebiodzie, o pół mili od
dworu będącego.

6-to

Pól roboczych i otwartych w parafii niecieckiej jest więcej niż lasów,
drzewa do budowli omal prócz miejscami olszyna, brzezina, dębina i ta
tyl[k]o do opału zdatna, oraz drobne częściami chrusty.

7-mo

Młyny są wyrażone i opisane sub numero 5-to⁴⁴⁵.

8-vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne znajdują się takowe:

1-mo
Droga do Bielicy razem i trakt do Nowogródka, począwszy od kościoła
parafialnego niecieckiego na południe polem otwartym, po zagaju
brzozowym, gdzie o kilkoro staj widać folwark Krywicze JP
Butkiewicza, po lewej stronie na wschód słońca w odległości od
kościoła niecieckiego trzy ćwierci mili, gdzie się też kończy granica od
parafii w tej stronie.

2-do

⁴⁴⁵ Łac. pod numerem piątym.

Droga do Białohruda, gdzie kościół parafialny graniczący na północ latem półtorej mili dużej, polem otwartym, częścią chrustami, zimą błotami przez rzekę Dzitwę odległości mila.

3-tio
Droga do Lidy, gdzie jest między innymi kościół parafialny, między północą i wschodem zimowym latem mile trzy, na karcznię Orlankę JO K[się]cia JMci Radziwiłła i przy niej most na rzece Dzitwie półtorej mili, zimą błotami i przez tęż rzekę Dzitwę mile dwie, gdzie też granica parafii niecieckiej.

4-to
Droga do kościoła parafialnego wawerskiego między zachodem i północą, sytuowanego od kościoła niecieckiego, jadąc wygonem, potem przez las, Stajki zwany, drogą wąską i błotnistą blisko ćwierć mili, dalej piaszczysta, w pół mili od Niecieczy droga w lewo do Hołdowa, a w prawej stronie na kilkaset kroków widać wioskę Bobry JO K[się]cia Radziwiłła, reszta drogi także pół mili aż do Radziwoniszek piaszczysta, gdzie też i granica parafii niecieckiej.

5-to
Droga do kościoła parafialnego żołudskiego, graniczącego między południem i zachodem zimowym, od kościoła stajów troje polem, ćwierć mili miernej lasem borowym, za którym zaścianek zowiący się Klukiewicz JO K[się]cia Radziwiłła, stamtąd trochę w lewo pół mili chrustem i polami widać zaścianek drugi, o kilkadziesiąt kroków Sidorowce tegoż K[się]cia JMci, w tymże ciągu drogi o troje stajów po lewej stronie folwark i wieś tegoż K[się]cia JMci Piszczowce, w takowejże odległości folwark i wieś JP Buszczyńskiego, dalej jadąc ku Żołudkowi przy drodze karczma JW Wołłowicza, od niej po prawej stronie o kroków trzysta dwór tegoż JMci Chocianowicze, gdzie też i granica parafii niecieckiej w tej stronie kończy się.

Parafia nieciecka nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie lidzkim, jako się o tym wyżej na[d]mieniło.

Takowe opisanie parafii podpisem ręki mojej własnej stwierdzam
T[o]masz Górski
Pleban Nieciecki

[opis parafii nowodworskiej, k. 73-84]

[k. 73]

Parafia nowodworska

1-mo

Kościół parafialny w miasteczku Nowym Dworze położony w powiecie i dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tej parafii należące w tymże powiecie są sytuowane (wyjąwszy wieś królewską, Berszty zwaną, która przy granicy w powiecie grodzieńskim) według porządku alfabety ułożone.

Brzozowce⁴⁴⁶ JPP Piaseckich, Stockich i Syruciów, pod wschodem zimowym względem kościoła nowodworskiego mila jedna.

Baranicha⁴⁴⁷ JP Łaniewskiego, pod wschodem zimowym mila wielka jedna.

Borowce⁴⁴⁸ dom jeden JP Alexandrowicza, pod wschodem letnim pół mili małej.

Bojary⁴⁴⁹ wieś plebanii nowodworskiej, na północ ćwierć mili.

⁴⁴⁶ Ros. Березовцы, biał. Бярэзаўцы.

⁴⁴⁷ Ros. Бараниха, biał. Бараніха.

⁴⁴⁸ Ros. Боровые, biał. Баравыя.

Bakłażniki karczma JP Scypiona, przy niej wieś ruska między południem i wschodem zimowym mila i pół.

Berszty⁴⁵⁰ wieś królewska obrządku ruskiego, w której znajduje się część mała rzymian parafii nowodworskiej i ta na granicy p[owia]tu grodzieńskiego leży, pod zachodem zimowym mila wielka i pół.

Cichów karczma JP Zienkowicza, na południe mila wielka.

Downarowszczyzna folwark JP Przybyłowskiego, pod wschodem letnim mila wielka jedna.

Dubicze⁴⁵¹ folwark i wieś JWP Wilkańca, pod zachodem zimowym ćwierć mili małej.

Gaudziszki⁴⁵² folwark i wieś JP Alexandrowicza, pod wschodem letnim mila wielka jedna.

Głębokie JPP Protasewiczów, Alexandrowiczów, Stackiewiczów, pod wschodem zimowym mila mała jedna.

Glinkowszczyzna folwark JP Lipnickiego, pod wschodem letnim mila wielka.

Głębokie dwór i wieś ruska JP Mikulskiego, pod zachodem zimowym pół mili wielkiej.

Hramki⁴⁵³ wieś JP Alexandrowicza s[*taros*]ty wasiliskiego, pod wschodem letnim mila mała jedna.

Jachnowicze⁴⁵⁴ JPP Baranowskiego i Ichnowiczów, pod wschodem [k. 74] letnim mila mała jedna.

Kobrowce⁴⁵⁵ dwór, wieś i karczma JP Narbutta, pod południem pół mili wielkiej.

Kulbaczyn⁴⁵⁶ folwark JP Scypiona, między wschodem zimowym i południem mila wielka i pół.

Koleśniki wieś JP Dowgirda, pod wschodem letnim mila jedna i pół.

Kujucioyce folwark, wieś i karczma JP Zaleskiej, pod wschodem letnim mila mała jedna.

Kozaki wieś JP Alexandrowicza s[*taros*]ty wasiliskiego, pod wschodem letnim mila mała jedna.

Kozaki wieś JP Szostaka, między wschodem wielkim i północą mila wielka jedna.

Kępina karczma JP Alexandrowicza s[*taros*]ty wasiliskiego, pod wschodem letnim mila mała jedna.

⁴⁴⁹ Ros. Бояры, biał. Бояры.

⁴⁵⁰ Ros. Бершты, biał. Бершты.

⁴⁵¹ Dubicze, wieś, pow. lidzki, gm. Koniawskiej, nad jez. Pielasą i rz. Kotrą, o 28 w. od Ejszyszek, o 42 w. od Lidy. Przed 10 laty stał tu kościół niegdyś parafialny, potem filia kościoła w Nacz, fundowany w XV w. nie wiadomo przez kogo (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 187).

⁴⁵² Gaudziszki, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 25 w. od Szczuczyna, 9 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 500); ros. Голдишки, biał. Голдзішкі.

⁴⁵³ Ros. Громки, biał. Грамкі.

⁴⁵⁴ Ros. Яхновичи, biał. Яхнавічы.

⁴⁵⁵ Kobrowce, 1. wieś włośc. i okolica nad rz. Kobrówką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 25 w. od Szczuczyna, W r. 1866 wieś miała 13 dm., 134 mk., 2. folw. pryw. nad rz. Kobrówką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 25 w. od Szczuczyna, 34 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 205); ros. Кобровцы, biał. Кобраўцы.

⁴⁵⁶ Kulbaczyn, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 16 w. od Szczuczyna, 102 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 858 - 859); ros. Кульбачино, biał. Кульбачына.

Kułowce⁴⁵⁷ wieś i karczma JP Zienkowicza s[*taros*]ty ostrzyń[*skiego*], pod zachodem letnim ćwierć mili małej.

Kozemiaki folwark JP Narbutta, pod wschodem zimowym pół mili małej.

Krasna⁴⁵⁸ domów dwa królewskich pod północą pół mili małej.

Łojbiszka karczma JP Narbutta, pod południem mila wielka jedna.

Mikuliszki⁴⁵⁹ wieś i karczma JP Piruskiego, pod północą mila wielka jedna.

Maciuki⁴⁶⁰ wieś JP Protasewiczowej i JP Statkiewicza, pod wschodem zimowym pół mili wielkiej.

Miniuciówka⁴⁶¹ folwark JP Romera s[*taros*]ty nowodworskiego, pod wschodem zimowym mila wielka.

Malatycze⁴⁶² wieś i karczma JP Zienkowicza obrządku ruskiego, pod wschodem zimowym mila mała.

Malikowce⁴⁶³ wieś JP Romera starosty nowodworskiego, pod południem o kroków tysiąc.

Nowy Dwór⁴⁶⁴ miasteczko i dwór JP Romera, w którym kościół parafialny jest punktem względem którego czyni się opisanie całej parafii, całe miasteczko należy do s[*tarost*]wa nowodworskiego,

[k. 75] kilka domów do plebanii.

Niepracha folwark JPP Grzymałów, Stockich i Syruciów, pod wschodem zimowym mila wielka jedna.

Niewisza folwark JP Satkowskiego, pod wschodem letnim mila wielka.

Ostryna⁴⁶⁵ miasteczko i dwór JP Zienkiewicza s[*taros*]ty ostrzyń[*skiego*], pod południem mila wielka jedna.

Piaski⁴⁶⁶ JPP Piaseckich i Pomorskich, pod południem pół mili wielkiej, tamże wieś i karczma JP Wilkańca.

⁴⁵⁷ Kuliowce, wieś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 30 w. od Szczuczyna, 19 dm., 229 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 866); ros. Кулевцы, biał. Кулеўцы.

⁴⁵⁸ Krasna, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., gm. Szczuczyn, 20 dm., 210 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 620); ros. Красное, biał. Краснае.

⁴⁵⁹ Mikuliszki, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Dubicze, okr. wiejski Głębokie, o 35 w. od Szczuczyna, 6 dm., 52 mk., należy do dóbr Rewiatycze, własność von Brennera (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 414); ros. Микулишки, biał. Мікулішкі.

⁴⁶⁰ Maciuki, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 19 w. od Szczuczyna, 7 dm., 55 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 887); ros. Матюки, biał. Мацюкі.

⁴⁶¹ Miniucewka, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. polic., gm. Ostryno, okr. wiejski Łyczkowce, 14 dusz rewiz.; należy do dóbr rządowych Ostryno (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 448); ros. Минютевка, biał. Мінюцеўка.

⁴⁶² Malatycze, wieś rząd. nad strugą Dunajczykiem, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 18 w. od Szczuczyna, 12 dm., 89 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 942); ros. Малятычи, biał. Малятычы.

⁴⁶³ Malikowce, wieś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 28 w. od Szczuczyna, 8 dm., 75 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 13); ros. Маликовцы, biał. Малікоўцы.

⁴⁶⁴ Nowy Dwór, mko rząd., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski N.D., przy drodze z Grodna do Zabłocia, o 140 w. od Wilna, 52 w. od Lidy a 28 w. od Szczuczyna, ma 63 dm. i 708 mk. (371 męż. i 337 kob.). Prawo miejskie otrzymało od Augusta II w 1720 r. Kościół paraf. katol. pod w. Wniebowzięcia N.M.P., wzniesiony z drzewa w 1480 r. przez obywatela Czaszna, przebudowany w 1749 r. (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 294); G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 169; ros. Новый Двор, biał. Новы Двор.

⁴⁶⁵ Ostryna, małe miasteczko rząd. nad rz. Ostroszą al. Ostrynką, dopł. Kotry, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Ostryna, o 56 w. na pld. - zach. od Lidy, 21 w. od Szczuczyna a 146 w. od Wilna. Posiada cerkiew paraf. mur. p. w. Przemienienia Pańskiego, kaplicę drewnianą, targi tygodniowe co niedziela (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 733); ros. Острына, biał. Астрына.

- Piłownia⁴⁶⁷ dom młynarza i karczma JP Mikulskiego, pod zachodem zimowym mila wielka jedna.
- Puhacze⁴⁶⁸ wieś JP Alexandrowicza, pod wschodem zimowym pół mili małej tamże i folwark JP Narbutta.
- Płotki⁴⁶⁹ folwark JW Tyszkiewicza⁴⁷⁰ hetmana i wieś do łowiectwa należąca, pod wschodem letnim mila wielka jedna.
- Prudziany⁴⁷¹ wieś JP Alexandrowicza, pod wschodem letnim mila mała jedna.
- Rodziwicz JPP Rodziwiczów, Niecieckich, pod wschodem letnim ćwierć mili małej.
- Rewiatycze⁴⁷² folwark, wieś i karczma JP Piruskiego, pod północą ćwierć mili małej.
- Rytelowszczyzna JPP Niecieckich, pod północą kroków osiemset.
- Rynkowce⁴⁷³ wieś i karczma JP Alexandrowicza, pod wschodem letnim pół mili małej.
- Raczkowszczyzna folwark JP Alexandrowicza⁴⁷⁴ sędziego ziemskiego lidzkiego, pod wschodem letnim mila mała.
- Sawicze⁴⁷⁵ wieś JPP Grzymałów, pod wschodem zimowym mila wielka jedna.
- Sabakowszczyzna JP Tubielewicz, pod południem o kroków osiemset.
- Starzynki folwark JP Womperskiego, na południe ćwierć mili małej.
- Skieldecze⁴⁷⁶ wieś JP Wilkańca, pod wschodem zimowym ćwierć mili małej.
- Smolicha okolica JPP Niecieckich, na północ pół mili małej.
- Syrnie⁴⁷⁷ wieś i karczma JP Stacewicza, pod północą

⁴⁶⁶ Piaski, wieś i okolica szlach., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Nowy Dwór, o 4 w. od gminy a 25 w. od Szczuczyna; wieś ma 7 dm., 81 mk. (37 dusz rewiz.), okolica zaś 12 dm. i 123 mk.; należy do dóbr Dubicze, Jankowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 52); ros. Пески, biał. Пескі.

⁴⁶⁷ Piłownia, zaśc. pryw. nad Niewiszą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 35 w. od Szczuczyna, 2 dm., 15 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 157); ros. Пиловня, biał. Пілаўня.

⁴⁶⁸ Puhacze, wieś włośc. nad rz. Niewiszką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Nowy Dwór, o 9 w. od gminy, 94 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Ostryna (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 277); ros. Пугачи, biał. Пугачы.

⁴⁶⁹ Plotki, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 17 w. od Szczuczyna, 16 dm., 143 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 268); ros. Плетки, biał. Плеткі.

⁴⁷⁰ Ludwik Tyszkiewicz, w 1780 r. hetman polny litewski (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 9, s. 184).

⁴⁷¹ Prudziany, wieś włośc. nad rz. Niewiszą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Nowy Dwór, o 10 w. od gminy, 55 dusz rewiz.; należy do dóbr skarbowych Ostryna (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 76); ros. Прудяны, biał. Прудзяны.

⁴⁷² Rewiatycze, wieś i dobra nad Niewiszą, dopływ Kotry, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Głębokie, o 4 w. od gminy a 30 w. od Szczuczyna. Folw. ma 20 mk., wieś zaś 4 dm. i 55 mk. (31 dusz rewiz.); własność von Brennera (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 630); ros. Ревятичи, biał. Равятычы.

⁴⁷³ Rynkowce, wieś włośc. nad rz. Niewiszką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Nowy Dwór, o 7 w. od gminy a 30 w. od Szczuczyna, ma 16 dm., 154 mk. (w 1864 r. 68 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Ostryna (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 105); ros. Рынковцы, biał. Рынкаўцы.

⁴⁷⁴ Antoni Alexandrowicz, sędzia ziem. pow. lidzkiego, był deputatem na trybunał, a także chorążym ussarskim (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 2, s. 25).

⁴⁷⁵ Sawicze, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski i dobra, Mikulskich, Głębokie, o 4 w. od gminy, 31 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 344); ros. Савичи, biał. Савічы.

⁴⁷⁶ Skieldecze, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Dubicze, okr. wiejski Nowy Dwór, o 6 w. od gminy, 51 dusz rewiz.; należała do dóbr Dubicze, Jankowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 671); ros. Скельдычи, biał. Скелдычы.

[k. 76] wielka jedna.

Szemiaki⁴⁷⁸ JPP Szemiaków i Tomkowiczów, pod północą mila wielka.

Skipierowce wieś JP Dowgirda, pod wschodem letnim mila wielka i pół.

Taniewiczze wieś do starostwa nowodworskiego, pod wschodem letnim mila mała.

Zieniapisze dwór JP Dowgirda, pod wschodem letnim mila wielka i pół.

Zieniapisze dwór JP Szostaka, między wschodem letnim i północą mila wielka jedna i pół.

Zieniapisze folwark JP Stacewicza, między wschodem letnim a bardziej do północy nakłoniony mila wielka i pół.

Zobie JP Chrulów, pod północą pół mili wielkiej.

Zamościany⁴⁷⁹ wieś ruska JP Tabańskiego, do królewskiej i s[*tarost*]wa wasiliskiego należąca, w której kilka domów rzymskich znajduje się w parafii nowodworskiej, pod północą mila wielka i pół.

Zubrowo⁴⁸⁰ wieś królewska częścią ruska, częścią rzymska, pod północą mile dwie wielkie.

2-do

Od tego kościoła parafialnego sąsiedzkie
w okolicy kościoły są następujące:

Dziembrowski kościół parafialny, w tymże dekanacie i powiecie, w dobrach JP Tyzenhauza podskarbiego, pod południem mile trzy.

Lacki kościół parafialny, w tymże dekanacie i powiecie, w dobrach JPP Skinderów, pod wschodem zimowym mile dwie wielkie i pół.

Merecki kościół parafialny, w dekanacie simnieńskim, w w[*ojewó*]dztwie trockim, pod zachodem letnim mil osiem.

Wasiliski kościół parafialny, w tymże dekanacie i powiecie, w dobrach JP Alexandrowicza, w starostwie wasiliskim między wschodem letnim i zimowym mile trzy.

Zabłocki kościół parafialny, w tymże p[*owie*]cie i dekanacie, w dobrach JPP Dłuskich leżący, pod wschodem letnim mile trzy.

[k. 77]

3-tio

Cerkwie parafialne ruskie w nowodworskiej parafii są:

Głębocka cerkiew parafialna, w dobrach JP Mikulskiego, pod zachodem zimowym pół mili wielkiej.

Ostryńska cerkiew parafialna, w dobrach JP Zienkowicza s[*taros*]ty ostryńskiego, na południe mila wielka.

Sobakińska cerkiew parafialna, w dobrach JP Jankowskiego, na północ mila wielka i pół.

⁴⁷⁷ Syrnie, wieś nad rz. Niewiszką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Pokrowsk, okr. wiejski Chodziłonie o 4 w. od gminy a 28 w. od Szczuczyna, w 1865 r. 4 dusze rewiz.; należała do dóbr Ugolniki, Tabeńskich (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 749); ros. Сырни, biał. Сырни.

⁴⁷⁸ Szemiaki, okolica szlach. nad rz. Zieniapiszką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Pokrowy al. Sobakińce (o 4 w.), o 28 w. od Szczuczyna, ma 12 dm., 94 mk. (podług spisu z 1865 r. 5 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Wasiliszki (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 894); ros. Шемяки, biał. Шамякі.

⁴⁷⁹ Zamościany, wieś włośc., pow. grodzieński, w 5 okr. pol., gm. Berszty, o 70 w. od Grodna, 1665 dzies. ziemi włośc. (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 384); ros. Замостяны, biał. Замасцяны.

⁴⁸⁰ Zubrowo, uroczysko nad Kotrą, pow. grodzieński, w 5 okr. pol., gm. Berszty, o 58 w. od Grodna. Należy do wsi Berszty (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 672); ros. Зуброво, biał. Зубрава.

4-to

Miasta znaczniejsze około tego kościoła są te:

Grodno miasto sejmowe, przy rzece nazwanej Niemen, położone względem kościoła nowodworskiego, na zachód zimowy mil osiem.

Lida miasto sądowe pod wschodem letnim mil osiem.

5-to

Droga do Grodna z Nowego Dworu korzenista, błotnista, piaszczysta, mosty, groble, niewygodna.

Droga do Lidy kamienista, piaszczysta, korzenista, miejscami błotnista.

Z Nowego Dworu do Grodna letnią drogą jazdy godzin szesnaście, zimową godzin dziewięć.

Do Lidy drogą letnią jazdy godzin szesnaście, zimową godzin osiem.

6-to

Jezioro większe Bersztańskie na granicy parafii nowodworskiej, w p[owie]cie grodzieńskim leżące, szerokości będzie do trzech sznurów geometrycznych, długie zaś ćwierć mili, poczyna się z błot bersztańskiej puszczy, względem kościoła parafialnego nowodworskiego leży na zachód zimowy mila wielka i pół.

Jezioro Milewo JP Mikulskiego, szerokie sznurów dwa, długie sznurów cztery, pod zachodem letnim mila wielka jedna.

[k. 78]

Jezioro Pawchowe zwane, niedaleko tegoż do s[tarost]wa nowodwor[skiego] należy, szerokości i długości sznurów trzy, pod zachodem letnim mila wielka.

Jezioro Karpiove zwane, należy do s[tarost]wa nowodwor[skie]go JP Romera, szerokie sznurów trzy, długie sznurów sześć tamże.

Jezioro małe JP Piruskiego, pod północą ćwierć mili małej.

Jezioro Czortowe zwane małe, należy do plebanii nowodworskiej tamże.

Bagna nad rzeką Niewiszą, ciągną się z maziowego gaju (na wschód letni) przez całą parafię nowodworską na mile trzy długości, szerokości nierównie wszędzie, jednak na milę, pół mili i ćwierć mili [z]najduje się.

Błota małe jednak tak są częste, iż przy każdej niemal wsi znajdują się bez nazwisk szczególnych, z których wychodzące rzeki i krynice są następujące:

Rzeka Niewisza poczyna się w parafii wasiliskiej, płynie o kilkanaście kroków od folwarku JP Satkowskiego, na wschód letni krąży dalej, o kilkadziesiąt kroków od folwarku JP Alexandrowicza sędziego ziem[skiego] lidz[kie]go, gdzie grobla wygodna, most zaś na tej rzece szczupły, latem bezpieczny, wiosną dla wielkiej wody przejeżdżającym niewygodny, płynąc dalej o kilkadziesiąt kroków od folwarku Kozemiak JP Narbutta, o kilkaset kroków od wsi Puhaczów na wschód zimowy, stamtąd błotami bród Prut zwany, na tejże rzece [z]najdujący się, przepłynąwszy znowu błotami, lasami do wsi Krasnej królewskiej na północy leżącej, gdzie przeprawa mostem bardzo niewygodnym do wsi ruskiej Jakubowicz i tam przeprawa mostem bardzo niebezpiecznym krążąc na północ, płynie błotami, lasami, puszcza, aż do Piłowni, karczmy JP Mikulskiego i mostów niewygodnych, na onych [z]najdujących się na zachód zimowy, z tegoż miejsca wychodząc puszcza królewską do Kaluhy miejsca zwanego, gdzie się łączy na zachód zimowy z rzeką Kotrą zowiącą się.

[k. 79]

Rzeka Kotra początek swój bierze z błot i jezior Dubickich na północy położonych, płynie blisko wsi Zubrowa także na północ, błotami rozległymi na kilka mil, puszcza królewską do wsi Berszt na zachód zimowy, gdzie przecież mostem wygodnym, taż rzeka jest granicą między powiatem lidzkim a grodzieńskim, statki inne płynąć nie mogą, prócz płytów, która wpada do Niemna.

Rzeka mała nowodworska poczyna się z błot małych i krynic na południe, płynie blisko folwarku Starzynek i tam czyni bród, przy którym z jednej strony grobla, dalej krążąc błotami, zaroślami o kilkanaście kroków koło folwarku Sabakanowszczyzna i znowu czyni bród niewygodny, z tego miejsca płynąc przez zarosłe błota o kilkanaście kroków od wsi Malikowców, stamtąd przechodzi przez zarośla o kilkadziesiąt kroków od miasteczka Nowego Dworu, gdzie bród znajduje się, z brodu wypada do stawu nowodworskiego, dalej błotami. zaroślami wpływa do Niewiszy na północ.

Rzeka Kulbaczynka mała poczyna się pod wschodem zimowym, wypływa z błot Brzerzowców, krąży blisko folwarku Kulbaczyna, wpada o ćwierć mili małej w Ostrynkę, między południem i zimowym wschodem.

Rzeka Ostrynka poczyna się z błot i lasów ostryńskich pod południem, płynie o kilkadziesiąt kroków od dworu i miasteczka Ostryńskiego, gdzie przeprawy mostem i groblą wygodne, stamtąd do Cichowa stawu, ze stawu przez las i puszcę do stawu Krupiczowszczyzna zwanego, kędy przejazd groblą i mostem wygodny, z miejsca tego błotami i puszcza płynąc wpada w rzekę Kotrę na zachód zimowy.

Rzeka Kobrówka wynika z błot i krynic na wschód zimowy, płynie o kilkadziesiąt kroków od wsi i dworu Kobrowców, kędy bród kamienisty i błotnisty, dalej krążąc płynie przez most i groblę wygodną, stamtąd do stawu Łojbiszki zwanego, gdzie most i grobla

[k. 80] wygodna, a z tegoż miejsca z rzeką Ostrynką na południu łączy się.

Krynica o kilkaset kroków od tejże rzeki Kobrówki wynikająca z lasu, jadąc około okolicy Piasków do Łojbiszki, czyni bród niewygodny.

Rzeka Niewiszka mała i szczupła, zaczynająca się na wschód zimowy z lasów i krynic, płynie o kilkanaście kroków od folwarku Niepracha JP Grzymajły, stamtąd do folwarku Miniuciówka, kędy czyni bród niewygodny, z miejsca tego do wsi Malatycz, gdzie bród błotnisty i kamienisty [z]najduje się, dalej płynąc przez folwarki Głębokie JPP Protasewiczów i Statkiewiczów i znowu przejazd mostem i brodem niewygodny, wpada w staw Mutwica zwany, gdzie grobla i most niewygodny, potem na wschód letni łączy się z rzeką większą Niewiszą.

Rzeka Lichaczówka wypływa z lasu i krynic na wschód zimowy, kręty, o kilkadziesiąt kroków od okolicy Rodziewicz, kędy most i grobla wygodne, dalej taż sama rzeczka płynąc o kilkadziesiąt kroków od wsi Rynkowców na wschód letni, tam cz[y]ni bród bez przejazdu żadnego, potem błotami, puszcza wpada w Niewiszę na wschód letni.

Rzeczka Lakówka z błot małych, na wschód letni płynie blisko wioski Taniewicz, gdzie most niewygodny, potem błotami pod północą wpada o pół mili od Taniewicz do Niewiszy.

Rzeczka Kujuciówka poczyna się na wschód letni z błot małych gaudziskich, płynie o kilkanaście kroków od folwarku Jechnowicz, tamże sadzawka, dąży dalej blisko wsi Hramków do Kujuciówców, gdzie bród czyni, stamtąd przez błoto otwarte do wsi Prudzian, potem przez błota, las do

rzeczki Lakówki, pod wschodem letnim, pod wsią Taniewiczze zwaną, wpada.

Rzeczka Zieniapisza, poczynająca się na wschód letni z krynic, płynie o kilkaset kroków od folwarku Zieniapisz JP Dowgirda, [k. 81] kędy mostek mały niewygodny (i tam się kończy parafia nowodworska, a zaczyna się zabłocka), płynąwszy dalej o kilkadziesiąt kroków od folwarku Zieniapisze JP Szostaka, gdzie grobla i most wygodny, krążąc w dalszą stronę o kilkadziesiąt kroków około folwarku Zieniapisze JP Stacewicza, czyni bród kamienisty i błotnisty, potem ubiegając dalej około wiosek Bocewicz i Syrniów, [z]najduje się bród niewygodny, stamtąd błotami i lasami na północ wpada do Niewiszy.

Krynica pod folwarkiem Rewiatycze na północy, z błot wychodząca, czyni bród niewygodny.

Stawek JP Scypiona podstolego litewskiego, na rzece Kulbaczynka, pod wschodem zimowym względem kościoła parafialnego nowodworskiego mila jedna i pół.

Stawek przy dworze starostwa ostryńskiego na rzece Ostryńce, gdzie i kanał [z]najduje się, pod południem mila wielka jedna.

Staw Cichowo na tejże rzece Ostryńce, pod południem mila wielka jedna.

Staw Łojbiszka JP Narbutta na rzece Kobrówka, na południu mila wielka.

Staw Krupiczowszczyzna na rzece Ostryńce, pod zachodem zimowym mila wielka jedna.

Stawków małych dwa JP Mikulskiego, o kilkadziesiąt kroków od dworu Głębockiego tamże sadzawka jedna na zachód zimowy.

Staw nowodworski na rzece Nowodworce, na wschód letni o kilkadziesiąt kroków od dworu nowodworskiego, o kilkaset kroków od kościoła położony, tamże i sadzawki dwie.

Staw JP Przybyłowskiego z krynicy maziowego lasu wypływającej, pod wschodem letnim mila wielka.

Staw JP Protasewicza Mutwica zwany, na rzece Niewis[z]ce małej, pod wschodem zimowym trzy ćwierci mili.

Staw JP Szostaka na rzece Zieniapiszka, na wschód letni mila wielka i pół.

[k. 82] 7-mo

Lasów nierównie więcej w parafii nowodworskiej [z]najduje się aniżeli otwartego pola, albowiem wszystkie wioski w szczególności otacza, w którym różnego rodzaju [z]najduje się drzewa, to jest brzozowe, dębowe, sosnowe, jodłowe, olchowe, lipowe, grabowe i laskowe, to po części większej łączą się z innymi bez nazwiska szczególnego. Las większy na zachód letni poczyną się o kilkaset kroków od kościoła parafialnego nowodworskiego różnych panów i ciągnie się aż do Piłowni, różne ma w sobie drzewa nawet i sposobne do budowli, łączy się z puszcza królewska borową Bersztańska zwaną, która na kilka mil wzdłuż i w poprzek rozciąga się.

8-vo

Młyny w tej parafii znajdują się te:

Młyn JP Scypiona na Kulbaczyńce rzece.

Młyn JP Zienkowicza na rzece Ostryńce w Ostrynie.

Młyn drugi tegoż Pana na tejże rzece w Cichowie.

Młyn JP Romera, Krupieczowszczyzna zwany, z waluszem na tejże rzece Ostryńce.

Młyn JP Narbutta na rzece Kobrówka, Łojbiszka zwany, z waluszem.

Młyn JP Protasowicza, Mutwica zwany.

Młyn JP Przybyłowskiego, Maziowka zwany.

Młyn JP Romera w Nowym Dworze pod dworem.

Młyn JP Mikulskiego w Głębokim pod dworem.

Młyn JP Szostaka w Zieniapiszach pod dworem.

Młyn JP Mikulskiego w Piłowni pusty.

9-no

Drogi partykularne i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga do Zabłocia, gdzie jest kościół parafialny graniczący, razem trakt do Wilna, począwszy od kościoła parafialnego na wschód letni przez miasteczko Nowy Dwór i wraz bród rzeki Nowodworki przejechawszy, w prawo droga partykularna do wsi Puchaczów i folwarku Kozemiak [k. 83] opuściwszy, prostym gościńcem, polem otwartym, potem groblą i mostem wygodnym przez rzekę Lichaczówkę i od której po lewej ręce o kilkadziesiąt kroków okolica Rodziewiczze, a o kilkaset kroków wieś Rynkowce, po prawej stronie o kilkadziesiąt kroków las ciągnie się, dalej prosto podjeżdżając przez pole i zarośla małe do brodu Niewiszy Prudu zwanego, po lewej ręce o kilkaset kroków widać dom jeden Borowe, wraz wyjechawszy z brodu, porzuciwszy drogę w prawo polem otwartym, potem małą częścią zaroślami do wsi Bakszt, gdzie się kończy parafia nowodworska, z tej wsi polem i zaroślami błotnistymi prosto do kościoła parafialnego graniczącego i miasteczka Wasiliszek, stamtąd i do Lidy dalszy gościniec, a w lewą stronę tegoż brodu, Prud zwanego, do wsi Taniewicz, lasem zasłonięnej, prostym gościńcem częścią polem, częścią lasem błotnistym do karczmy Kępina JP Alexandrowicza, od tej karczmy widać wieś Hramki po prawej ręce o kilkaset kroków, a o ćwierć mili małej okolica Jachnowicze, folwark i wieś Gudziszki, od tej zaś karczmy Kępina zwanej, w lewą rękę przez wygon i bród Kujuciówki, koło samej karczmy kujuciowskiej od której po lewej ręce o kilkaset kroków wieś Prudziany, a o kilkanaście kroków wioska i folwark Kujuciówce, od tej karczmy prosto podjechawszy, po prawej ręce o kilkanaście kroków wieś Kozaki, od której prostym gościńcem więcej lasem, a mniej polem, aż do Chodziłon karczmy JP Narbutta, gdzie się kończy parafia nowodworska.

2-do

Droga do Lacka, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na wschód zimowy przez miasteczko Nowy Dwór, potem polem otwartym do brodu rzeczki Nowodworki, do przejazdu niewygodnego, kędy po prawej stronie o kilkanaście kroków folwark JP Tubielewicz Sabakowszczyzna, a po lewej ręce o kilkadziesiąt kroków wieś Malikowce, potem prosto polem otwartym i groblą oraz mostem wygodnym, do brodu tejże rzeczki Nowodworki o kilka kroków od folwarku Starzynki JP Womperskiego po prawej stronie przy samej drodze leżącego, tamże po lewej [k. 84] stronie domów dwa, [z]najduje się i dalej prosto jadąc, po prawej ręce o kilka kroków folwark Dubicze JP Wilkańca, a po lewej stronie las zasłania wieś Skiędycze do tegoż folwarku należąca, przebywszy pole otwarte, w las wjeżdżając po lewej ręce o kilkaset kroków wieś ruska Kuryłowce, jadąc prosto przez las błotnisty, korzenisty i do przejazdu przykry, potem polem piaszczystym, gdzie z jednej i z drugiej strony las otacza, przez wygon wiosną mokry, do karczmy i wsi ruskiej, Kobrowce zwanej, ze wsi wyjechawszy zaraz przez bród błotnisty i kamienisty rzeczki Kobrówki na pole, po lewej ręce o

kilkanaście kroków wieś druga Kobrowce i karczma, po prawej zaś stronie o kilkaset kroków dwór Kobrowce JP Narbutta, po tejże samej stronie o ćwierć mili małej okolica Piaski JPP Piaseckich i dalej prosto polem piaszczystym, zaroślami, groblą i dwoma mostkami do Ostryny, miasteczka JP Zienkowicza, wjeżdżając w miasteczko pierwszej brodem, potem mostem i groblą do karczmy wjazdnej, przy samym rynku stojącej, od której w lewą rękę kręto przez most i groblę przy młynie będącą koło samej cerkwi prosto przez wieś Bakłażniki do folwarku Kulbaczyna JP Scypiona, gdzie się kończy parafia nowodworska, a od tej karczmy wjazdnej przez rynek jadąc, w prawo gościniec do Grodna, w lewo jadąc dalej miasteczko Ostrynę, które przebywszy prosto do Dziembrowa, gdzie jest kościół parafialny graniczący, a w lewo kręto koło dworu Ostryńskiego do Lacka, który rozgranicza parafię nowodworską.

3-tio

Droga do Merecza, gdzie jest kościół parafialny, graniczący na zachód letni od kościoła nowodworskiego w prawo, ulicą bersztańską wyjeżdżając z miasta o kilkanaście kroków prosto, polem kilkaset kroków, potem gęstym lasem i błotnistym^[i] mostami niewygodnymi do wsi i dworu Głębockiego, a w prawo pojechawszy kilkadziesiąt kroków do cmentarza, kaplicy, prosto kilkaset kroków polem otwartym do Rytelowszczyzny JP Niecieckiego, stamtąd prosto kilkaset kroków do wsi Bojar plebańskiej, od kaplicy w lewo, kręto polem przez mostek niewielki, potem prosto polem, gdzie z jednej i z drugiej strony las wielki otacza, przez wieś Kulowską prosto kilkadziesiąt kroków polem otwartym pod lasem podjechawszy, w prawo do Piłowni karczmy i młyna pustego JP Mikulskiego, gdzie po prawej ręce widać wieś Sawicze, z Piłowni prosto przez mostki i groblę przy młynie będące, dalej puszcza borową, gdzie droga piaszczysta, z której po lewej ręce widać domek strażnika, potem mostem wygodnym do wsi królewskiej Berszt, gdzie się kończy powiat lidzki i parafia nowodworska. Taż parafia z żadnymi powiatami nie graniczy, prócz z jednej strony z p[owia]tem grodzień[skim], gdzie rzeka Kotra odgranicza lidzki powiat od grodzieńskiego i tylko jedna wioska Berszty zostaje położona w p[owie]cie grodzień[skim], inne zaś wszystkie w lidzkim.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam
ks. Mikołaj Ejsymont
Pleban Nowodw[orski]

[opis parafii różaneckiej, k.85-91]

[k. 85]

Parafia różanecka

1-mo

Kościół parafialny w miasteczku Rożance,⁴⁸¹ w powiecie i dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Babicze⁴⁸² wioska JPP Moraczewskich, między wschodem i południem względem kościoła parafialnego mila duża, ritus graeci.

Balicze dwa dworki JPP Kraśników, na południe pół mili małej.

⁴⁸¹ Zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftonazym - Różanka*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 5 (40), s.27; R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 383; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 206; ros. Рожанка, biał. Ражанка.

⁴⁸² Ros. Бабичи, biał. Бабічы.

Balicze⁴⁸³ wioska tychże JPP Kraśników, gdzie znajdują się poddani i innych ichmościów, na południe pół mili, ritus graeci.

Białohorce wioska JP Paca, między wschodem i południem półtorej mili, ritus graeci.

Bohuszowszczyzna folwark JP Paca, na wschód słońca pół mili.

Bohuszowszczyzna wioska do tegoż folwarku, w tejże pozycji pół mili dużej, ritus graeci.

Bykowszczyzna⁴⁸⁴ JP Andrzejkowicza, na południe trzy ćwierci mili.

Chylczyce dwa dwory JPP Żabów, między wschodem i południem pół mili.

Chylczyce dworek JPP Chmielewskich, w tejże pozycji pół mili.

Chylczyce wioska wymienionych dworów tamże, pół mili, ritus graeci.

Cierechy⁴⁸⁵ wioska JPP Mokrzeckich, między wschodem i południem mila duża, ritus graeci.

Czerniaki⁴⁸⁶ wioska JPP Brzozowskich, na południe trzy ćwierci mili, ritus graeci.

[k. 86]

Dawidki wioska JP Paca, na wschód zimowy półtorej mili, ritus graeci.

Derazna folwark JP Paca, między wschodem i południem półtorej mili.

Derażenka JPP Mokrzeckich, folwark tamże.

Dolina wioska JP Paca, na północ ćwierć mili.

Douklowszczyzna folwark JP Paca, na zachód zimowy pół mili.

Douklowszczyzna⁴⁸⁷ wioska tegoż JP Paca, tamże.

Dziakowce⁴⁸⁸ wioska JP Paca, między południem i zachodem pół mili.

Gierdziejówka JPP Sidorowiczów folwark, na północ ćwierć mili dużej.

Gierdziejówka⁴⁸⁹ wioska tychże i tamże.

Hołownicze⁴⁹⁰ wioska JPP Kamińskich, na północ pół mili.

Hłuszki wioska JP Paca, na wschód zimowy trzy ćwierci mili, ritus graeci.

Karpiejczyki⁴⁹¹ wioska JPP Sągajłów i JPP Chmielewskich, niby z południa pół mili, ritus graeci.

Klimowszczyzna wioska JP Paca, na północ pół mili małej.

Kraśniki okolica, na południe pół mili.

Kryszyki wioska JP Paca, na południe ćwierć mili dużej.

Krupa⁴⁹² wioska JPP Żabów, na południe mila duża. ritus graeci

Łahody⁴⁹³ okolica na wschód słońca i wioska JP Paca mila.

Malewicze⁴⁹⁴ wioska JP Paca, na zachód słońca pół mili.

⁴⁸³ Ros. Баличи, biał. Балічы.

⁴⁸⁴ Ros. Быковка, biał. Быкаўка.

⁴⁸⁵ Ros. Терехи, biał. Церахі.

⁴⁸⁶ Ros. Чернякі, biał. Чарнякі.

⁴⁸⁷ Ros. Довклевшина, biał. Доўклеўшчына.

⁴⁸⁸ Ros. Дяковцы, biał. Дзякаўцы.

⁴⁸⁹ Gierdziejówka, okolica szlachecka, pow. lidzki, 2 okr. adm., nad rz. Turejką, 0 52 w. od Lidy, 5 dm., 38 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 561); ros. Гирдевка, biał. Гірдзеўка.

⁴⁹⁰ Hołownicze, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., przy drodze wołkowyskiej, o 51 w. od Lidy, 13 dm., 124 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 112); ros. Головичи, biał. Галаўнічы.

⁴⁹¹ Karpiejczyki, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 60 w. od Lidy, 4 dm., 47 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 878); ros. Карпейчики, biał. Карпейчыкі.

⁴⁹² Ros. Крупово, biał. Крупава.

⁴⁹³ Ros. Лагоды, biał. Лагады.

⁴⁹⁴ Malewicze al. Zarzecze, wieś nad Turejką, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 53 w. od Lidy, 4 dm., 28 mk. katol. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 10 - 11); ros. Малевичи, biał. Малявічы.

Micary⁴⁹⁵ wioska JP Paca, na północ mila wielka.

[k. 87]

Mokrzec dwór JPP Mokrzeckich, między wschodem i południem trzy ćwierci mili.

Mokrzec JP Prostyńskiego folwark, między wschodem i południem pół mili dużej.

Mokrzec łopatowski JPP Brzozowskich, między wschodem i południem pół mili dużej.

Moraczewszczyzna JPP Mokrzeckich, folwark między wschodem i południem mila wielka.

Mordasy⁴⁹⁶ wioska JPP Żabów, na wschód zimowy pół mili. ritus graeci

Nowiki wioska JPP Żabów i Andrzejkowiczów, między wschodem i południem trzy ćwierci mili, ritus graeci.

Perekop wioska JPP Moraczewskich, gdzie i prom znajduje się przez Niemen rzekę, między wschodem i południem półtorej mili, ritus graeci.

Podbobra wioska JP Paca, między wschodem bardziej ku południowi ćwierć mili.

Podhajniki wioska JPP Kamińskich, na wschód słońca pół mili.

Podrożanka⁴⁹⁷ wioska JP Paca, między południem i zachodem ćwierć mili.

Połoka⁴⁹⁸ wioska JP Paca, między południem i zachodem pół mili.

Rakowicze dwór i cerkiew JPP Mokrzeckich, między wschodem i południem trzy ćwierci mili.

Rakowicze⁴⁹⁹ wioska tychże i tamże, ritus graeci.

Rącznickie okolica, na wschód słońca zimowy pół mili.

Romanowicze⁵⁰⁰ okolica, między wschodem i południem mila.

Rotkiewicze⁵⁰¹ dwór JPP Kamińskich, na północ pół mili.

Ratułowszczyzna szlachta, na wschód słońca zimowy trzy ćwierci mili.

Ruczyce⁵⁰² wioska JP Paca, na wschód słońca zimowy

[k. 88] trzy ćwierci mili.

Rusaki⁵⁰³ wioska JPP Żabów, między wschodem i południem mila wielka, ritus graeci.

Rymki⁵⁰⁴ wioska JP Paca, na wschód zimowy półtorej mili, ritus graeci.

⁴⁹⁵ Ros. Мицари, biał. Міцары.

⁴⁹⁶ Mordasy, wieś włośc. nad rz. Święcicą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Rożanka, okr. wiejski rakowicki, o 57 w. od Lidy, 9 dm., 111 mk., należy do dóbr rząd. Rożanka (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 675); ros. Мордасы, biał. Мардасы.

⁴⁹⁷ Podrożanka, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra skarbowe Rożanka, o 58 w. od Lidy, ma 11 dm., 122 mk. (61 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 466); ros. Подрожанка.

⁴⁹⁸ Potoka, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra skarbowe Rożanka, o 58 w. od Lidy, 15 dm., 190 mk. (93 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 871); ros. Потока, biał. Патока.

⁴⁹⁹ Rakowicze, 1. wieś pryw., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 57 w. od Lidy, 3 dm., 9 mk.; cerkiew prawosł. drewn. (1866); własność Makarewiczów; 2. folw. i dobra skarbowe, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Rożanka, okr. wiejski Rakowicze, o 58 w. od Lidy, ma 1 dm., 13 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 514); A. M. Кулагін, *Праваслаўныя Храмы на Беларусі*, s. 173; ros. Раковичи, biał. Ракавічы.

⁵⁰⁰ Romanowicze, okolica szlach. nad rz. Derazenką, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Orla, o 55 w. od Lidy, ma 15 dm., 99 mk. (w 1864 r. 24 dusze rewiz.); własność Wojciechowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 723 - 724); ros. Романовичи, biał. Раманавічы.

⁵⁰¹ Ros. Руткевичи, biał. Руткевічы.

⁵⁰² Ros. Ручицы, biał. Ручыцы.

⁵⁰³ Ros. Русаки, biał. Русакі.

Siemiahy⁵⁰⁵ wioska JPP Moraczewskich, na wschód słońca zimowy pół mili dużej, ritus graeci.

Siemienki wioska JPP Mokrzeckich, na wschód słońca zimowy trzy ćwierci mili, ritus graeci.

Suchary⁵⁰⁶ wioska JPP Mokrzeckich na wschód słońca zimowy trzy ćwierci mili, ritus graeci.

Soroki⁵⁰⁷ wioska JP Paca, na wschód słońca zimowy półtorej mili, ritus graeci.

Turia folwark JP Paca na północ mila.

Turia⁵⁰⁸ wioska tegoż i tamże.

Turejsk⁵⁰⁹ wioska JPP Mokrzeckich, gdzie jest i cerkiew, między wschodem i południem półtorej mili, ritus graeci.

Unichowszczyzna dwór JP Moraczewskich, między wschodem i południem mila wielka.

Wierzbiłki⁵¹⁰ wioska JP Paca, na zachód letni pół mili.

Woroniszki⁵¹¹ wioska JP Żabów, między wschodem i południem mila, ritus graeci.

Zaborze⁵¹² wioska JP Paca, z południa mila, ritus graeci.

Zapole⁵¹³ wioska JKMci, na wschód słońca ćwierć mili małej, ritus graeci.

Zapole folwark JP Paca, między wschodem i południem pół ćwierci mili.

Zdanowce folwark JPP Sądajłów, na południe pół mili.

Zdanowce wioska tychże i tamże, ritus graeci.

⁵⁰⁴ Rymki, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Orla, o 58 w. od Lidy, ma 9 dm., 99 mk. (w 1864 r. 45 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Derazna (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 98); ros. Рымки, biał. Рымкі.

⁵⁰⁵ Rusaki, wieś nad rz. Święcicą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Rożanka, okr. wiejski Rakowicze, o 61 w. od Lidy, ma 5 dm., 47 mk. W 1864 r. w części należącej do dóbr Songajłów, 11 dusz rewiz.; w części zaś do dóbr Upichowszczyzna Moraczewskich, 15 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 21); ros. Семяги, biał. Сямягі.

⁵⁰⁶ Suchary, wieś nad rz. Rudziszczą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Rożanka, okr. wiejski i dobra (1865 r.) Makarewiczów, Rakowicze, o 57 w. od Lidy, ma 8 dm., 97 mk. (w 1865 r. 29 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 531); ros. Сухари, biał. Сухары.

⁵⁰⁷ Soroki, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Orla, o 57 w. od Lidy, 12 dm., 105 mk.; należy do dóbr skarbowych Derazna (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 83); ros. Сороки, biał. Сапокі.

⁵⁰⁸ Turia, folw., zaśc., kolonia żydowska, karczma i dobra skarbowe nad rz. Turejką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn, o 51 w. od Lidy; 59 mk., w tym 48 żyd. (w 1865 r. 25 dusz rewiz. Żydów rolników) (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 658); ros. Турья, biał. Тур'я.

⁵⁰⁹ Turejsk, wieś nad Niemnem, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Rożanka, okr. wiejski Rakowicze, o 61 w. od Lidy, ma 3 dm., 10 mk. (w 1863 r. 6 dusz rewiz.); należy do dóbr Ludwinowo, Sądajłów. Posiada cerkiew par. p. w. św. Mikołaja, drewn., na fundamencie mur., niewiadomej fundacji, istniejąca już w 1630 r. i odnowioną w 1820 r. przez dziedziczkę Jankowską. Par. prawosł., dekanatu szczuczyńskiego, 1937 wiernych (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 634); ros. Турейск, biał. Турэйск.

⁵¹⁰ Wierzbiłki, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra skarbowe Rożanka, o 53 w. od Lidy, 31 dm., 338 mk. (w 1865 r. 149 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 397); ros. Вербилки, biał. Вярбілкі.

⁵¹¹ Woroniszki, wieś nad Łukowicą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Rożanka, okr. wiejski Rakowicze, o 60 w. od Lidy, 6 dm., 42 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 953 - 954); ros. Воронижки, biał. Вароніжкі.

⁵¹² Zaborze, wieś włośc. nad Turejką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra skarbowe Rożanka, o 60 w. od Lidy, 9 dm., 93 mk. (w 1865 r. 33 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 203); ros. Заборье, biał. Забор'е.

⁵¹³ Ros. Заполье, biał. Заполле.

2-do

Od tego parafialnego kościoła w okolicy sąsiedzkie

[k. 89] sąsiedzkie są następujące:

Iszczołna kościół parafialny, w tymże powiecie i dekanacie w dobrach JPP Wallów, na wschód letni mile dwie wielkie.

Kamionka kościół parafialny, w powiecie grodzieńskim, dekanacie lidzkim w dobrach JWP Tuzenhauza podskarbiego nadwornego, na zachód słońca mile dwie.

Mosty kościół parafialny, w powiecie grodzieńskim, dekanacie rożańskim, w dobrach JKMci, między południem i zachodem mile dwie.

Szczuczyn kościół parafialny ks.ks. Pijarów, w powiecie i dekanacie lidzkim, w dobrach JWP Scypiona podstolego WKL, mila na północ.

Żołudek kościół parafialny, w powiecie i dekanacie lidzkim, w dobrach JW Tyzenhauza starosty podskarbiego, na wschód słońca mile dwie duże.

3-tio

Miast znacznych w bliskości tego kościoła parafialnego różaneckiego nie ma, gdyż do Wilna mil osiemnaście, do Grodna mil dziewięć, do Lidy mil osiem. Wilno leży na północ, Grodno na zachód letni, Lida z północy.

4-to

Droga z Rożanki do Wilna nie najlepsza, gdyż w polach znajduje się, kamienista, w lasach zaś korzenista, więcej jednak lasami wypada niż otwartymi polami; dwa są przewozy w tej drodze, obydwa leżące na północ, pierwszy o mile cztery na rzece Lebiodzie, w dobrach JP Górskiego kasztelanica żmudzkiego, drugi o mil sześć na rzece

[k. 90] Dzitwie, w dobrach JP Paca Myto nazwanych.

Droga do Grodna bardzo dobra, gładka, cała polami otwartymi wypadająca, przewozów żadnych nie mająca, prócz jednego mostu, który jest o mil pięć na rzece Kotrze, w dobrach JKMci, góry pod Grodnem znajdują się, ale te nie szkodliwe, gdyż tam droga wyprostowana i gładko ubrana.

Droga do Lidy jest różna, kamienista i piaszczysta, też same przewozy mająca, o których wyżej na[d]mieniałem, w drodze wileńskiej więcej otwartym polem wypada niż lasami.

5-to

Jezior żadnych i błot ani bagien w tej parafii różaneckiej nie ma. Stawów JP Paca na rzece Turii, idącej od północy na południe, znajduje się cztery. Pierwszy o milę na północ, drugi pod kościołem o kroków trzysta na zachód słońca, trzeci pod dworem o kroków tysiąc między południem i zachodem, czwarty o pół mili także między południem i zachodem.

Stawów na rzece Święciej wcale małej znajduje się trzy. Pierwszy w Rakowiczach JPP Mokrzeckich między południem i wschodem o trzy ćwierci mili, drugi JPP Moraczewskich między wschodem i południem o milę. Trzeci JPP Żabów w Rusakach na południe o wielką milę.

Staw jeden w Woroniszkach JPP Żabów na południe z krynic zrobiony.

6-to

Lasu w parafii rożanieckiej wcale nie ma prócz dwóch gajów JP Paca, jeden znajduje się, sosnowy zdatny do budowli, między południem i zachodem o pół mili, a drugi, brzozowy, na zachód słońca także o pół mili.

[k. 91]

7-mo

Młyny przy tych wszystkich stawach, które wyraziłem sub numero quinto, znajdują się.

8-vo

Drogi partykularne i trakty publiczne podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga do Iszczołny, razem trakt z Rożanki do Wilna, począwszy od kościoła parafialnego rożanieckiego na wschód letni mila wielka polem otwartym, kamienista, druga mila lasami JPP Wallów do Iszczołny należącymi, wioski, karczmy, błot, rzek żadnych w tej drodze nie ma.

2-do

Droga do Kamionki polem otwartym cała kamienista przez milę do karczmy Korowicze nazwanej, gdzie staw i młyn znajdują się JP Tyzenhauza podskarbiego nadwornego WKL, stamtąd dalej wyprostowana bardzo dobra aż do Kamionki żadnej wioski i karczmy więcej nie mająca.

3-tio

Droga do Mostów, gdzie jest kościół parafialny, graniczący między południem i zachodem, leżący o mile dwie, przypada na dwie wioski w poprzek przejeżdżając, to jest na Potokę o pół mili od Rożanki. Drugą Milkowszczyznę o milę JKMci, do parafii mostowskiej należące, polem otwartym aż do Mostów dosyć sucha.

4-to

Droga do Szczuczyna, gdzie jest kościół parafialny ks.ks. Pijarów, na północ leżący o milę od Rożanki bardzo dobra, bo cała od Rożanki aż do Szczuczyna wyprostowana samym otwartym bez wiosek polem.

5-to

Droga do Żołudka, gdzie się znajduje kościół parafialny, graniczący na wschód słońca na mile dwie wielkie leżący, bardzo niedobra, bo od Rożanki mila duża aż do Karczmy i wioski Douha nazwanej, kamienista i kręta, od tej karczmy przez pół mili zaroślami wyboista, drugie pół mili polem otwartym także kamienista, błot dużych i rzek nie mająca.

Ta parafia różanecka lubo cała leży w powiecie lidzkim, graniczy jednak z powiatem grodzieńskim na zachód słońca, o pół mili między południem i zachodem o milę.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam

ks. Maciej Baranowski

Pleban Rożanecki

[opis parafii szczuczyńskiej, k. 93-97]

[k. 93]

Parafia szczuczyńska

1-mo

Kościół parafialny ze szkołami pod staraniem ks.ks. Pijarów, w miasteczku Szczuczynie⁵¹⁴ położonym w województwie wileńskim, w powiecie i

⁵¹⁴ Szczuczyn, zwany Litewskim, miasteczko nad Szczuczynką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn, przy dr. poczt. z Wilna do Grodna, odl. o 49 w. na płd. - zach. od Lidy a 137 w. od Wilna. Ma 123 domy, 1088 mk. (1866 r.), cerkiew par. mur., kośc. kat. p. w. Jezusa Chr., z muru wzniesiony w 1829 r. przez ks. Druckiego Lubeckiego. Poprzednio był w Szczuczynie kościół kat. drewn., p. w. św. Jerzego, który popadł następnie w ruinę (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 864 - 865); zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Szczuczyn*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 5 (40), s. 26 - 27; R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 416 - 419; W. Dzieżyc, *Z dziejów Szczuczyna*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1995, nr 16, s. 10 - 11; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 240; ros. Щучин, бiał. Шчучын.

dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tejże parafii należące są w tymże powiecie ułożone według alfabetu następujące.

Boryski JW Scypiona podstolego litewskiego, między wschodem letnim i północą względem kościoła szczuczyńskiego, w odległości od niego na pół mili.

Bujwice⁵¹⁵ tegoż JW podstolego, między południem i zachodem zimowym, o ćwierć mili od kościoła.

Dorgiejowce tegoż JW podstolego, i JP Walla, na wschód letni pół mili wielkiej od kościoła.

Gierniki⁵¹⁶ tegoż JW podstolego, między północą i wschodem letnim mila wielka.

Janczuki⁵¹⁷ tegoż JMci, między zachodem letnim i południem pół mili.

Mikołajkowszczyzna tegoż JP, między wschodem letnim i południem mila lekka.

Mikłasze tegoż JP, między północą i wschodem letnim ćwierć mili.

Mozelowce tegoż JP, wschód letni ćwierć mili od kościoła.

Mozelowce jest folwark JPP Miłosiernych, w tymże samym położeniu i odległości.

Nowosiołki⁵¹⁸ JW podstolego, pod zachodem letnim tysiąc kilkaset kroków.

Szczuczynek folwark tegoż JP, między zachodem letnim [k. 94] i południem letnim pół mili.

Wiły tegoż pod wschodem letnim pół mili.

Zahały tegoż JP między letnim i zimowym wschodem pół mili wielkiej.

2-do

Od tego kościoła parafialnego w okolicy kościoły sąsiedzkie są te:

Rożanka w tymże powiecie i dekanacie, w dobrach JP Paca starosty wilejskiego, na południe o milę jedną.

Jatwisk kościół w dobrach JW podstolego, na zachód zimowy o milę.

Lack kościół i wieś należąca do ks. plebana tegoż miejsca, między zachodem letnim i zimowym o milę wielką.

Iszczołna kościół w dobrach JP Walla, między wschodem letnim i zimowym o półtorej mili wielkiej.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła szczuczyńskiego są takowe:

Lida miasto sądowe, przy rzece nazwanej Lidzieja położone, między wschodem i południem o mil siedem wielkich.

Nowogródek miasto stołeczne województwa tego[ż] imienia, między wschodem zimowym i południem o mil dziesięć wielkich.

Wołkowysk miasto sądowe, między południem i zachodem zimowym o mil siedem wielkich.

Grodno miasto sądowe i sejmowe, na zachód zimowy o mil dziewięć.

⁵¹⁵ Ros. Буйвичи, biał. Буйвічы.

⁵¹⁶ Gierniki, wieś włośc. i folw. przyw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 6 - 7 w. od Szczuczyna. R. 1866 wieś miała 16 dm., 142 mk; folw. 11 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 564); ros. Герники, biał. Гернікі.

⁵¹⁷ Janczuki, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 2 w. od Szczuczyna, 15 dm., 170 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 397); ros. Янчуки, biał. Янчукі.

⁵¹⁸ Nowosiołki, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra Szczuczyn, 14 dm., 164 mk. (65 dusz rewiz.); własność Druckich Lubeckich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 279); ros. Новоселки, biał. Наваселкі.

4-to

Drogi do tych miast znajdują się takowe:

Droga ze Szczuczyna do Lidy piaszczysta w części znacznej i kamienista miejscami, przez wyprostowanie zregulowana.

[k. 95]

Droga do Nowogródka piaszczysta, kamienista i kręta.

Droga do Wołkowyska kręta, piaszczysta, kamienista i górzysta.

Droga do Grodna równa, miejscami piaszczysta, a po większej części wyprostowana, za siedem godzin łatwo odbyta być może.

5-to

Jezior w parafii szczuczyńskiej żadnych nie ma, równie jako i znaczniejszych bagnów i błot.

Stawy są w samym miasteczku Szczuczynie: jeden JW podstolego i drugi tegoż o tysiąc kroków z górą na zachód zimowy od kościoła szczuczyńskiego.

6-to

Pola więcej nierównie jest w parafii szczuczyńskiej niżeli lasu, jadąc do Wilna na Iszczołnę, znajduje się lubo bardzo w szczupłej kwocie, zdatne drzewo do budowli należące do dóbr JW podstolego. Po innych miejscach, zwłaszcza na trakcie wileńskim na Wasiliszki, same brzozy, osiny, olchy i dębiny w dobrach tegoż JP na milę kwadratową i więcej rozciągają się.

7-mo

Młynów dwa tylko na stawach jak się powiedziało numero quinto.

8-vo

Drogi partykularne i trakty publiczne w tej parafii podług miary mil są następujące:

1-mo

Droga do Iszczołny, gdzie kościół parafialny graniczący i zarazem trakt publiczny do Wilna po większej części przez las, o milę jest karczma nowo wystawiona JP Walla, między wschodem letnim i zimowym, względem kościoła, od tej karczmy nieco podjechawszy, widać po prawej

[k. 96] stronie karczmę JP Radziwanowskiego, którądy trakt idzie do Żołudka. Tę drogę poczynając zaraz z miasteczka wyjechawszy, udając się w lewą stronę, jest o pół mili lekkiej folwark JPP Miłosiernych, karczma JW podstolego i wsie bliskie siebie Mozelowce i Wiły w tej odległości na wschód letni położone.

2-do

Droga do Rożanki, gdzie kościół parafialny, graniczący o milę na południe, na której ćwierć mili od miasteczka Szczuczyna wieś JP Kamińskiego, za nią zaraz w lewo droga do Rakowicz.

3-tio

Droga do Jatwiska, gdzie kościół parafialny, graniczący o milę między południem i zachodem zimowym położony i razem trakt publiczny do Grodna, o ćwierć mili dobrej grobla, staw i karczma na górze JW Paca. Ta wyprostowana cała polem.

4-to

Droga przez groblę w miasteczku będącą do Giernik, którądy i trakt razem na Wasiliszki do Wilna, w lewą stronę zaraz za groblą wspomnianą, wzięwszy się o kroków tysiąc z górą wioska Nowosiołki, potem dalej widać, jadąc po lewej stronie, folwark JW Paca, Turia zwany, potem

dalej wieś z karczmą, zwana Janczuki, a po lewej stronie folwark JW podstolego Szczuczynek, o pół mili od miasteczka na wschód słońca zimowy, dalej potem jak i pierwej, kręto jadąc drogą, jest wioska Dumuciwce JW podstolego, potem folwark ks.ks. Pijarów, Rodziewicz zwanym, na koniec kościół parafialny, graniczący Lack o milę wielką od Szczuczyna, między zachodem letnim i zimowym, a zaś z miasteczka prosto jadąc tą drogą nowo wyprostowaną, o pół mili lekkiej karczma i wieś JW podstolego, Topieliszki zwana, na trakcie ostrzyńskim, do której karczmy nie dojeżdżając, w prawo udawszy się, idzie się do wsi, Gierniki zwanej, na trakcie wileńskim o milę od Szczuczyna między północą

[k. 97] i wschodem letnim.

9-no

Parafia szczuczyńska nie styka się z żadnymi granicami, tak wojewódzkimi, jako i powiatowymi, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami położona jest w powiecie lidzkim.

[opis parafii jatweiskiej, k.97-100]

[k. 97]

Parafia jatwieska

1-mo

Kościółek do parafii szczuczyńskiej przyłączony we wsi Jatwiesku położony, w w[ojewó]dztwie wileńskim, w powiecie i dekanacie lidzkim ma wioski i miejsca do tej parafii należące takowe:

Jatwiesk⁵¹⁹ folwark JW Scypiona podstolego litewskiego, między wschodem zimowym i południem od kościoła o kroków tysiąc kilkaset.

Bartosze⁵²⁰ czyli Jatwiesk wioska tegoż JP, na zachód zimowy o kroków kilkaset.

Zarzecze⁵²¹ wioska tegoż, między wschodem letnim i zimowym o kroków tysiąc.

Żylicze⁵²² tegoż, między północą i zachodem zimowym o ćwierć mili.

2-do

Sąsiedzkie w okolicy kościoły od tego kościoła parafialnego

[k. 98]

są następujące:

Szczuczyn kościół parafialny, w tymże powiecie i dekanacie w dobrach JW podstolego, o milę średnią między wschodem letnim i zimowym.

Rożanka kościół parafialny, w dobrach JW Paca, o milę wielką między południem i wschodem zimowym.

Kamionka kościół parafialny, w p[owie]cie grodzień[skim], w dobrach JW Tyzenhauza podskarbiego nadwornego, o milę średnią na zachód zimowy.

Lack kościół parafialny, o pół mili wielkiej między zachodem zimowym i letnim.

3-tio

Miasto znaczniejsze około tego kościoła jatwieskiego jest:

⁵¹⁹ Jatwisk, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 8 w. od Szczuczyna, 13 mk. (1866). Była tu kaplica parafii Szczuczyn (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 510).

⁵²⁰ Ros. Барташи, biał. Барташы.

⁵²¹ Zarzecze, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn (o 8 w.), przy trakcie do Grodna, 14 dm., 155 mk. (w 1865 r. 59 dusz rewiz.); należała do Niezabytowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 432); ros. Заречье, biał. Зарэчча.

⁵²² Żylicze, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Szczuczyn (o 10 w.), 11 dm., 118 mk. (w 1865 r. 34 dusz rewiz.); należała do dóbr Czaplicze Żukowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 891); ros. Жиличи, biał. Жылічы.

Grodno między zachodem letnim i zimowym mil osiem.

4-to

Droga z Jatwiska do Grodna dobra, w znacznej części wyprostowana polami.

5-to

Jezior, błot znaczniejszych, ani rzek etc. żadnych nie ma.

6-to

Nie ma też, ani gór, ani borów, ani lasów, miejscami tylko są zarośle i krzaki, najwięcej na 1/10 mili kwadratowej rozciągające się.

7-mo

Młyny, tartaki, etc. żadne się nie znajdują.

8-vo

Drogi partykularne i trakty publiczne tak idą:

1-mo

Droga do Szczuczyna, gdzie jest kościół parafialny i razem trakt do Nowogródka, począwszy od kościoła jatwiskiego pomiędzy wschodem letnim i zimowym, gdzie zaraz za groblą o kroków tysiąc wioska, Zarzecze zwana, JW Scypiona podstolego lit[ewskie]go, przejeżdża się i w tejże odległości,

[k. 99] po prawej stronie widać folwark jatwiski, potem dalej jadąc polem, przejeżdżają się dwie groble niewielkie i po lewej stronie o pół mili wielkiej od Jatwiska widać folwark JW Scypiona, Szczuczynek i przejeżdża się zaraz na karczmę JW Paca, Turia nazwaną, i przez groblę tamże do Szczuczyna.

2-do

Droga do Rożanki, gdzie kościół graniczący parafialny o milę między południem i wschodem zimowym, począwszy od kościoła jatwiskiego, jadąc na dwór jatwiski o tysiąc kilkaset kroków będący, jest dalej polami, o pół mili wielkiej od kościoła wieś JW Paca Malewicze i dalej prosto przez pola Rożanka.

3-tio

Droga do Kamionki, gdzie kościół parafialny graniczy na zachód zimowy i razem trakt publiczny do Grodna, począwszy od kościoła jatwiskiego jedzie się przez pole, groblę i krzaki, gdzie o pół mili karczma, wieś i folwark JW Tyzenhauza podskarbiego nadwornego, Jelna zwane, gdzie i granica p[owia]tu lidzkiego z grodzieńskim, dalej prostą drogą aż do Kamionki.

4-to

Droga do Lacka, gdzie kościół graniczący parafialny o pół mili między zachodem zimowym i letnim, począwszy od kościoła jatwiskiego, jedzie się naprzód jak do Szczuczyna i zaraz przy zaczęciu grobli, zaściankiem w lewo udawszy się, krzakami przejeżdża się do wioski JW podskarbiego litewskiego, nazwanej Dubrowolany, o pół ćwierci mili dalej chruśniakami i polem, wieś druga tegoż JP i ks.ks. Pijarów, Dogi, o ćwierć mili od Jatwiska, potem o pół mili wielkiej od Jatwiska resztę jadąc polami Lack.

[k. 100]

5-to

Droga prywatna, czyli zaścianek, do wioski JW podstolego lit[ewskie]go, Żylicze o ćwierć mili między północą i zachodem zimowym, począwszy od kościoła, udając się trochę w prawo, jedzie się przez wioskę Bartosze, tuż przy kościółku leżącą i dalej polami do Żylicz, gdzie i granica parafii.

9-no

Parafia jatwieska ma jedną tylko granicę powiatową o pół mili we wsi Jelnej JW podskarbiego nadwornego, skąd powiat grodzieński zaczyna się.

Takowe opisanie parafii naszych podpisem ręki mojej stwierdzam
ks. Sebastian Zabłocki Scholar Piarum
Superior Klasztoru Szczuczyńskiego

[opis parafii wawiórskiej, k. 101-108]

[k. 101]

Parafia wawiórska

1-mo

Kościół parafialny we wsi Wawiórcie położony w p[owie]cie i dekanacie lidzkim, wioski i miejsca do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Abramiszki JWP Walla starosty trydeńskiego między zachodem letnim i południem od kościoła wawerskiego mila mała.

Baranowce tychże JWW JPP Wallów, między południem letnim i zachodem zimowym pół ćwierci mili.

Bernatowszczyzna czyli Tatarszki JWP Rutskiego, pod samym zachodem letnim mila spora.

Bohdanowszczyzna JWP Wilkańca⁵²³ regenta grodz[kiego] i ziem[skiego] p[owia]tu lidzkiego, między południem i zachodem letnim ćwierć mili.

Brzozówka⁵²⁴ JW Alexandrowicza marszałka p[owia]tu lidz[kiego], między południem i zachodem letnim mila lekka.

Brzozówka JW Tyszkiewicza hetmana polnego lit[ewskiego], gdzie się znajduje jeden poddany JWP Stypałkowskiego pisarza grodzkiego p[owia]tu lidzkiego, między południem i zachodem mila jedna lekka.

Dragucie JWP Haurynowicza starosty turgielańskiego, między wschodem i zachodem zimowym trzy ćwierci mili.

Dzitwa⁵²⁵ Talwoszowska folwark JW Paca st[aros]ty wilejskiego, pod samym południem letnim mila jedna.

Dzitwa dwór tegoż JW Paca starosty wilejskiego, pod samym południem letnim mila jedna.

Dzitwa dwór JWP Rossadowskiego chorążego ussarskiego, między południem i zachodem letnim mila jedna.

Gierdziowce⁵²⁶ JWP Walla, między wschodem i zachodem zimowym pół mili.

Garańce⁵²⁷ JWP Rossadowskiego chorążego ussarskiego, pod zachodem letnim mila jedna.

Hajkowszczyzna⁵²⁸ folwark JWP Garwaskiej pułkownikowej JKMci, między wschodem i zachodem zimowym mila jedna.

⁵²³ Tomasz Wilkaniec, sędzia grodzki i ziemski lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 9, s. 338).

⁵²⁴ Ros. Березовка, biał. Бярозаўка.

⁵²⁵ Dzitwa, folw. pryw. nad rz. t. n., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 20 w. od Lidy, r. 1866 miał 1 dm., 52 mk., był własnością Rossudowskiego (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 299); ros. Дитва, biał. Дзітва.

⁵²⁶ Gierdziejowce, wieś włośc., w gm. Wawerka, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 24, od Wasiliszek w. 8, dm., mk. wyzn. rz. kat. 56, prawosł. 13 (r. 1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 561); ros. Гердевцы, biał. Гердзеўцы.

⁵²⁷ Garańce, wieś włośc. w gm. Wawerka, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy odl. w. 21, od Wasiliszek w. 20; dm. 7, mk. 60 rz. - kat. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 697); ros. Горанцы, biał. Гаранцы.

⁵²⁸ Hajkowszczyzna, folw. dóbr Horodno, pow. lidzki, z prawej strony drogi z Wasiliszek do Wilna, 4 okr. adm.; odl. od Lidy w. 36, od Wasiliszek w. 4., mk. wyzn. kat. 63,

[k. 102]

Kubielczyki JW Pocieja starosty rohaczewskiego, między południem i zachodem zimowym mila jedna.

Katowicze⁵²⁹ tegoż JW st[arost]y rohaczewskiego, między południem i zachodem zimowym mila duża jedna.

Krupowicze okolica JPP Krupowiczów i innych, między wschodem i południem zimowym mila jedna.

Koszyce⁵³⁰ JWP Piorowej st[arost]cinej abelińskiej, między wschodem i zachodem zimowym trzy ćwierci mili.

Kasperowszczyzna JWP Stypałkowskiego pisarza grodz[kiego] p[owia]tu lidzkiego, między południem i zachodem letnim mila lekka.

Kuździuki JWP Alexandrowicza marszałka lidzkiego, między południem i zachodem letnim mila spora jedna.

Kiełmucie JWP Walla, między południem i zachodem letnim mila jedna.

Kołomyskie okolica JPP Kołomyskich i innych, między południem i zachodem letnim pół mili.

Lebiodka JW Pocieja st[arost]y rohaczewskiego, między południem i zachodem zimowym mila jedna.

Lebiodka JWP Piorowej st[arost]cinej abelińskiej, między południem i zachodem zimowym trzy ćwierci mili.

Lebiodka JWP Haurynowicza starosty turgieleńskiego, między południem i zachodem zimowym mila jedna.

Lebiodka JPP Tukałów między południem i zachodem zimowym mila jedna.

Myto⁵³¹ miasteczko z cerkwią ruską JWP Paca starosty wilejskiego, między wschodem i południem letnim mila.

Markucie⁵³² JPP Sumoroków, między południem i zachodem letnim pół mili.

Misiewicze⁵³³ z kościółkiem JWP Haurynowicza, między południem i zachodem letnim mila.

Misiewicze JWP Narbutta porucznika brygady narodowej, między południem i zachodem letnim mila.

Mantuny⁵³⁴ JW starosty Rohaczewskiego, między południem i zachodem zimowym mila.

Mikuty⁵³⁵ JWW Szalewiczów regen[tów], pod samym południem letnim [k. 103] pół mili.

izraelitów 7 (1866). Roku 1696 dziedzictwo Wład. Jana Narbutta, podkomorzego lidzkiego (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 9); ros. Гайковщина, biał. Гайкаўшчына.

⁵²⁹ Ros. Котовичи, biał. Катавічы.

⁵³⁰ Ros. Кошицы.

⁵³¹ Myto, miasteczko i folw. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Myto (dawniej gm. Wawerka), o 14 w. od Lidy, 21 w. od Wasiliszek, 84 w. od Wilna. Cerkiew mur., zarząd gm. Dawniej dziedzictwo Paców, później Mirona Rossudowskiego, 1885 - pułk. Kandratienki (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 847); A. M. Кулагін, *Праваслаўныя Храмы на Беларусі*, s. 142; ros. Мыто, biał. Мыто.

⁵³² Markucie, wieś włośc., pow. lidzki, gm. Wawerka, 4 okr. adm., od Lidy o w. 27, od Wasiliszek w. 11, dm. 5, mk. 24 wyzn. rz. - kat. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 132 (; ros. Маркуцы, biał. Маркуці.

⁵³³ Misiewicze, wieś nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 34 w. od Lidy a 1 w. od Wasiliszek, 8 dm., 39 mk. kat., 40 żyd. Była tu kaplica kat. paraf. Wawerka (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 501); ros. Мисевичи, biał. Місявічы.

⁵³⁴ Ros. Мантуны, biał. Мантуны.

⁵³⁵ Mikuty, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto, okr. wiejski Wawerka, 4 dusze rewiz.; należy do dóbr Szalewo, własność Szalewiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 416); ros. Микуты, biał. Мікуты.

Niedzielki JW Tyszkiewicza⁵³⁶ hetmana pol[*nego*] lit[*ewskie*]go, między południem i zachodem letnim pół mili.

Nowosiołki⁵³⁷ JW Paca st[*aros*]ty wilejskiego, między południem i zachodem letnim pół mili.

Ozele JW Alexandrowicza⁵³⁸ marszałka lidzkiego, między południem i zachodem letnim mila.

Pielasa dwór tegoż JW marszałka lidz[*kiego*], między południem i zachodem letnim mila spora jedna.

Pielasa⁵³⁹ folwark JW Tyszkiewicza hetmana polnego lit[*ewskie*]go, między południem i zachodem letnim mila spora jedna.

Pukielowce tegoż JW hetmana polnego, między południem i zachodem letnim dobra mila.

Paszki⁵⁴⁰ JWP Rossadowskiego chorążego ussarskiego, naprzeciw południa letniego pod zachodem słońca pięć ćwierci mili.

Radziwiłowce⁵⁴¹ okolica szlachecka różnej szlachty, pod samym południem ćwierć mili.

Rulewicze⁵⁴² JWP Rossadowskiego chorążego ussarskiego, między południem i zachodem letnim mila.

Stankieliszki okolica JPP Bernackich, pod samy[*m*] południem trzy ćwierci mili.

Szarkinie JWP Walla, pod samym południem zimowy[*m*] ćwierć mili.

Słowaki tegoż JP Walla, pod samym południem letnim ćwierć mili.

Siemionki⁵⁴³ JP Szyszki starosty łowieckiego, pod samym południem letnim pół ćwierci mili.

Serafimy⁵⁴⁴ JWP Kostrowieckiej pisarzowej grodzkiej lidzkiej, pod samym południem zimowym spore pół mili.

Szymczuki JPP Tukałów, między południem i zachodem zimowym mila.

Siesiułki okolica JPP Rexciów, między południem i zachodem letnim dobre pół mili.

⁵³⁶ Ludwik Tyszkiewicz, w 1780 hetman polny litewski (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 9, s. 184).

⁵³⁷ Nowosiołki, wieś nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra Myto (dawniej Wawerka), o 17 w. od Lidy a 23 w. od Wasiliszek, ma 21 dm., 94 mk. prawosł., 165 kat. i 6 żyd. (67 dusz rewiz. w 1864 r.) (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 279); ros. Новоселки, biał. Наваселкі.

⁵³⁸ Franciszek Alexandrowicz, marszałek lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 2, s. 22 - 26).

⁵³⁹ Ros. Пеляса, biał. Пеляса.

⁵⁴⁰ Paszki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Zabłocie, okr. wiejski Lebioda, o 8 w. od gm., 33 w. od Lidy a 15 w. od Wasiliszek, ma 6 dm., 54 mk. katol. (24 dusz rewiz.); należy do dóbr przewózkich hr. Potockiego (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 892); ros. Пашки, biał. Пашкі.

⁵⁴¹ Radziwiłowce, okolica, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Myto (dawniej Wawerka), o 20 w. od Lidy a 14 w. od Wasiliszek, ma 17 dm., 87 mk. katol. i 5 żyd. (według spisu z 1864 r. 5 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Wasiliszki (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 476); ros. Радзивіловцы, biał. Радзівілаўцы.

⁵⁴² Rulewicze, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Myto (dawniej Wawerka), o 20 w. od Lidy, 18 w. od Wasiliszek, ma 17 dm., 4 mk. prawosł. i 135 katol. (w 1864 r. 52 dusze rewiz.); należy do dóbr Dzitwa, Rossudowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 5); ros. Рулевичи, biał. Рулевічы.

⁵⁴³ Ros. Семейки, biał. Сямейкі.

⁵⁴⁴ Serafimy, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto (dawniej Wawerka), okr. wiejski i dobra, Kostrowickich, Papiernia, o 26 w. od Lidy a 10 w. od Wasiliszek, ma 14 dm., 123 mk. kat. (56 dusz rewiz. w 1864 r.) (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 435); ros. Серафимы, biał. Серафіны.

[k. 104]

Wawiórka⁵⁴⁵ wieś, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, sama ta wieś należy do plebanii.

Wawióka dwór JWP Walla, pod samym południem letnim o pół ćwierci mili.

Wierzchwawiórka JWW Szalewiczów regen[tów], między południem i zachodem letnim trzy ćwierci mili.

Wierzchwawiórka JP Sumoroków, między południem i zachodem letnim trzy ćwierci mili.

Wierzchwawiórka JP Wróblewskiego skarbnika lidz[kiego], pod samym południem i zachodem letnim ćwierć mili.

Wodejki JW Rossadowskiego chorążego ussar[skiego], pod samym południem letnim mila.

Wińcze Małe okolica różnej szlachty, między zachodem letnim i południem ćwierć mili.

Wińcze Wielkie okolica różnej szlachty, takż między południem i zachodem letnim mila.

Zaprudzie JW Tyszkiewicza hetmana polnego lit[ewskie]go, pod samym południem letnim mila spora.

Zieniewicze⁵⁴⁶ JPP Szalewiczów, między południem i zachodem letnim pół mili.

Zaleszany JW Pocieja starosty rohaczewskiego, między południem i zachodem zimowym mila jedna.

2-do

Od tego parafialnego kościoła sąsiedzkie
w okolicy kościoły są te:

Lidzki kościół parafialny w starosrwie JW de campo Scypiona podstolego lit[ewskie]go, leży na wschód letni ku północy o mile trzy.

Raduński kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie lidzkim, w starostwie JW Tyszkiewicza hetmana pol[nego] lit[ewskie]go, na zachód słońca letni mile cztery wielkie.

Wasiliszki kościół parafialny w tymże p[owie]cie i dekanacie lidzkim, w st[aros]twie JW Alexandrowicza pułkownika JKMci st[aros]ty wasiliskiego, leży między wschodem i zachodem

[k. 105] zimowym o półtorej mili.

Zabłoć kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie lidzkim, w dobrach JW Tyszkiewicza hetmana pol[nego] lit[ewskie]go, leży na samym zachodzie letnim o półtorej mili.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego parafialnego kościoła są takowe:

Lida miasto sądowe (jak leży wyżej się nadmieniło sub tytuło⁵⁴⁷ kościoła).

⁵⁴⁵ Wawerka, mylnie Wawiórka, wieś kośc., zwana miasteczkiem, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto (dawniej Wawerka), okr. wiejski Wawerka, 21 w. od Lidy, 14 w. od Wasiliszek, ma 4 dm., 67 mk. katol. Podług wiadomości z 1881 r. 73 mk.; należała do Pietuchowa (poprzednio skarbowa). Posiada kościół paraf. katol., p. w. św. Franciszki, z muru wzniesiony w 1840 r. przez Samuela Kostrowickiego, na miejsce dawnego drewnianego, pochodzącego z 1413 r. Parafia katol., dek. raduń. (1893 r.), 5692 wiernych, kaplica w Dylewie (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 148); ros. Ваверка, бiał. Ваверка.

⁵⁴⁶ Zieniewicze, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Lebioda, okr. wiejski i dobra, Ważyńskich, Hołdów, 23 dusze rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 611); ros. Зиневичи, бiał. Зенявічы.

⁵⁴⁷ Łac. pod tytułem.

Wasiliszki miasteczko targowe, leży między wschodem i zachodem zimowym.

4-to

Droga z Wawiórki prosto od kościoła idzie do Myta, za groblą zaś mytlańską rozdziela się do Wilna w lewo, a do Lidy w prawo jest sucha, lecz piaszczysta i kamienista.

Droga z drugiej strony kościoła, w lewą rękę do Radunia miejscami sucha, miejscami błotnista.

Droga od kościoła do Wasiliszek miejscami górzysta, kamienista, jak na wiosnę błotnista.

Z Wawiórki do Lidy letnią porą jazdy godzin cztery, zimowa zaś trzy.

Z Wawiórki do Radunia letnią porą jazdy godzin siedem, zimową pięć.

Z Wawiórki do Wasiliszek letnią porą jazdy godziny dwie, zimową półtorej.

5-to

W tej parafii wawiórskiej żadnych prorsus⁵⁴⁸ jezior nie ma.

Bagna są, ale niewielkie jako to w Misiewiczach jak na wiosnę trudny przejazd, toż samo pod Wawiórką i Koszczycami dłuższymi mogą być na dwie staje, szerszymi na staję jedną.

Błota najznaczniejsze koło rzeki Dzitwy, począwszy od Dzitew JW Paca st[arosty] wilejskiego, ciągną się koło tejże rzeki Dzitwy aż do granicy parafii raduńskiej

[k. 106] i zabłockiej dłuższymi mogą być na mile dwie, jednakże są błota użyteczne, bo na nich koszą różni ichm[ości] panowie parafianie i ich chłopci i najwięcej stamtąd siana mają.

Stawów cztery, pierwszy JWP Piorowej st[arosty] abelińskiej, duży na rzece Abelinka zwanej, która się poczyna za Lebiodką pociejowską z krynic na zachód słońca od plebanii o mili półtorej, drugi stawek JP Hawrynowicza starosty jurgielańskiego niewielki na tejże samej rzece, trzeci staw na błocie wykopany JP Paca st[arosty] wilejskiego, czwarty stawek w Lebiodzie pociejowskiej z krynic.

6-to

Więcej otwartego pola w tej parafii aniżeli lasu, jednakże borek i inne zarośla JW Rossadowskiego chor[ążego] ussar[skiego], Wołkiele zwany, którego może być na morgów dwadzieścia lub trzydzieści.

Drugi borek JWP Hawrynowicza starosty jurgielańskiego, Dejnowa zwany, w którym mają część niejakową JPP Wallowie, może być onego na morgów osiem.

W tych dwóch laskach może się znaleźć drzewa sosnowego zdatnego do budowli, ale [w]cale niewiele, w innych zaś miejscach są zarośla w tej parafii, ale w nich najwięcej olchy, brzozy, leszczyny, osiny i dębiny, szczupłej długości, zaś onych po kilka morgów w sobie mających.

7-mo

Młyny w tej parafii znajdują się następujące:

Młyn WJP Piorowej starościnej abelińskiej na rzece Lebiodce.

Młyn JP Hawrynowicza st[arosty] jurgielań[skiego] na tejże rzece.

Młyn JW Paca st[arosty] wilejskiego w dobrach Dzitwie.

Młyn tegoż JP w dobrach Mycie na rzece Dzitwie.

Młyn JW Pocięja w Lebiodce.

Młyn wietrzny JW Rossadowskiego chorążego ussarskiego w dobrach

[k. 107] Dzitwie.

⁵⁴⁸ Łac. krótko mówiąc, słowem.

Innych machin tak wodnych, jako wietrznych w parafii wawiórskiej nie ma, ani miejsc starożytność oznaczających, ani też co by sięgało do historii naturalnej.

8-vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne
podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga wyjechawszy wraz z Wawiórki jedna partykularna w prawą rękę idzie do Dzitwy JWP Rossadowskiego chorążego ussarskiego, zimową zaś porą tąż drogą jeżdżą i do Lidy, w lewo druga droga do Lidy i do Wilna idzie prosto koło wsi, nazwanej Krasnowce, ciągnie się aż do karczmy Myta i do miasteczka, do grobli i promu mytlańskiego, za groblą tąż pod krzyżem dzieli się w lewą rękę do Wilna, w prawą do Lidy i tu się kończy granica parafii wawiórskiej.

2-do

Droga prosto koło karczmy plebańskiej wawiórskiej idzie prosto do Misiewicz, stamtąd na różne drogi dzieli się, jako to do Przewozy, do Radunia, do Olkienik przez cudze parafie, granica zaś kończy się w Misiewiczach samych.

3-tio

Droga wasiliska, gdzie jest miasteczko targowe i kościół parafialny między wschodem i zachodem zimowym, wyjechawszy z Wawiórki kręto w prawo na most kamienny przez wioski Szarkinie, Koszyce, koło dworu Lebiodki idzie prosto aż do karczmy i wioski, Dziehciary zwanej, nad rzeczką Lebiodką sytuowanych i tam graniczy parafia wawiórska z wasiliską.

4-to

Ze wsi Wawiórki wyjechawszy koło ogrodów tejże wioski droga do Simakowszczyzny i Dylewa, która gdzie dalej idzie, będzie opisane w parafii dylewskiej, innych zaś dróg, traktów publicznych nie ma, prócz drózek partykularnych.

Parafia wawiórska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest sytuowana w powiecie lidzkim, jako się wyżej o tym na[d]mieniło.

Takowe opisanie parafii mojej wawiórskiej podpisem ręki mej
własnej stwierdzam
ks. Andrzej Pawłowski
D. L. P. W. i D.

[opis parafii dylewskiej, k. 109-112]

[k. 109]

Parafia dylewska

Przyłączona do wiewiorskiej przez JW Abrahama Wojnę
biskupa wileńskiego.

1-mo

Kościół dylewski we wsi Dylewo położony w powiecie i dekanacie lidzkim, przyłączony za filialny przez tegoż JW Abrahama Wojnę, biskupa wileńskiego do wawerskiego kościoła, tak dla bliskości o ćwierć mili miejsca, jako też dla zubożalności obu tych kościołów, którego parafii wioski i miejsca należące w tym powiecie według alfabetu ułożone:

Biltowce⁵⁴⁹ JW Leona Górskiego kasztelanica żmudz[kie]go, między wschodem i południem zimowym, w której się znajduje mieszkańców

⁵⁴⁹ Ros. Бильтовцы, biał. Більтаўцы.

najwięcej obrządku greckiego, a mało co katolików, od kościoła dylewskiego mila jedna.

Cholewy folwark tegoż JMci, podobnie między wschodem i południem zimowym o milę jedną.

Czeszejki JW Szyszki starosty łowieckiego, położone między południem i zachodem letnim o ćwierć mili.

Cwierbuty⁵⁵⁰ JWP Tadeusza Kościałkowskiego starosty czotyńskiego, między wschodem i południem letnim, która wieś cała obrządku greckiego o półtorej mili.

Dylew⁵⁵¹ w której kościół dylewski jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii. Sama wieś należy cała do JW Szyszki starosty łowieckiego i JW Kostrowickiej pisarzowej grodzkiej starostwa lidzkiego.

Douhopole JW Górskiego kasztelanica żmudzkiego, między wschodem i południem letnim, gdzie najwięcej obrządku greckiego mila jedna.

Hubiejki tegoż JMci, in simili situatione⁵⁵² o milę.

Ihnatkowce tegoż JP, między wschodem zimowym i południem o milę dobrą jedna.

Klimowicze tegoż JP, w podobnejże sytuacji o milę.

Kosiłowce⁵⁵³ JW Paca st[arosty] wilej[skiego], gdzie jest i karczma, między wschodem i południem letnim o trzy ćwierci mili.

Lebiodka Tryzniańska dwór JW Leona Górskiego kasztelanica [k. 110] żmudzkiego, między południem i zachodem zimowym z cerkwią i miasteczkiem, gdzie mało znajduje się katolików o milę.

Mejry⁵⁵⁴ JW Szyszki starosty łowieckiego, przez część JW Kostrowickiej pisarzowej grodzkiej lidzkiej, między wschodem i południem letnim pół ćwierci mili lekkiej.

Maciory okolica JPP Dmitrowiczów, między południem i zachodem letnim pół mili letniej.

Mańkowce JW Kossakowskiego z cerkwią, karczmą, gdzie najwięcej jest rusi, między wschodem i południem letnim mila letnia.

Piechury JW Szyszki starosty łowieckiego, pod samym południem ćwierć mili.

Powargi JW kasztelanica żmudzkiego, pod samym południem zimowym, gdzie najwięcej rusi, mila jedna.

Połuli tegoż JMci, między wschodem i zachodem letnim, gdzie najwięcej rusi, pół mili.

Papiernia⁵⁵⁵ dwór z wioską JW Kostrowickiej pisarzowej grodzkiej lidzkiej, między południem i zachodem letnim ćwierć mili.

⁵⁵⁰ Ros. Цвербуты, biał. Цвербуты.

⁵⁵¹ Dylewo, wieś włośc., okolica szlach., hutor rząd., pow. lidzki, 4 okr. adm., par. Wawerka, o 21 w. od Lidy, 17 dm., 183 mk. (1866). Jest tu kaplica katolicka (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 245); ros. Дылево, biał. Дылева.

⁵⁵² W tym samym położeniu, w podobnej sytuacji.

⁵⁵³ Kosiłowce, wieś włośc. w gm. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 16, od Wasiliszek w. 19, dm. 7, mk. 48 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 461); ros. Касиловцы, biał. Касілаўцы.

⁵⁵⁴ Mejry, gm. Wawerka, 4 okr. pol., od Lidy w. 20, od Wasiliszek 15 w., dm. 14, mk. 67 (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 243); ros. Мейры, biał. Мэйры.

⁵⁵⁵ Papiernia, wieś i folw., pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto, okr. wiejski Papiernia, o 24 w. od Lidy, 11 w. od Wasiliszek, wieś ma 33 dm., 283 mk. kat. i 21 żyd. (141 dusz rewiz.); własność Kostrowickich. We wsi była kaplica par. Wawerka. W XVIII w.

Rouby⁵⁵⁶ okolica JPP Roubów, między południem i zachodem zimowym mila lekka.

Radziwoniszki⁵⁵⁷ dwór JW Kościałkowskiego starosty czotyrskiego, między wschodem i południem letnim mila.

Siemakowszczyzna JW Szyszki starosty łowieckiego, pod południem letnim o stajów dwadzieścia.

Siemaszki⁵⁵⁸ JW kasztelanica żmudzkiego, gdzie niemal cała wieś greckiego obrządku, między wschodem i południem mila dobra jedna.

Stankiewiczze okolica JPP Stankiewiczów i innych, między wschodem i zachodem zimowym półtorej mili.

Zankiewiczze JW kasztelanica żmudzkiego in simili situatione, o milę dobrą jedną.

Zabiały tegoż JMci, między wschodem i południem letnim, gdzie najwięcej rusi, mila jedna.

Zadworce JW Kościałkowskiego starosty czotyrskiego, pod wschodem letnim ruskiego obrządku, mila jedna.

Zmitrowce JW kasztelanica żmudzkiego, między południem [k. 111] i zachodem zimowym, gdzie niemal cała wieś obrządku ruskiego, mila jedna.

2-do

Od tego parafialnego kościoła w okolicy sąsiedzkie kościoły są następujące:

Białohrud kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie, na wschód letni półtorej mili.

Iszczołna kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie, w dobrach JPP Wallów, na południe zimowe mile dwie.

Nieciecz kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie, między wschodem i południem letnim, w dobrach JWW Borzymowskich sędziów ziemskich lidzkich, między wschodem i południem letnim o mile dwie.

Żołudek kościół parafialny w tymże powiecie i dekanacie, w dobrach JW Tyzenhauza starosty posolskiego, między wschodem i południem zimowym mile trzy.

3-tio

Miasteczka znaczniejsze około tego kościoła są takowe:

Bielica między wschodem i południem letnim mile trzy.

Żołudek między wschodem i południem zimowym mile trzy.

4-to

Droga z Dylewa do Bielicy, miejscami ile na wiosnę i w jesieni błotnista, piaszczysta i kręta.

należała do dóbr Dzitwa ks. Wiśniowieckich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 847); ros. Паперня, biał. Паперня.

⁵⁵⁶ Rouby, okolica szlach. nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Lebioda, po prawej stronie drogi poczt. z Lidy do Grodna, ma 127 mk. kat. (w 1864 r. 40 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 814); ros. Ровбы, biał. Раўбы.

⁵⁵⁷ Radziwoniszki, okolica szlach., pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Myto, okr. wiejski Papiernia, ma 5 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 476); ros. Радивонишки, biał. Радзівонішкі.

⁵⁵⁸ Siemaszki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra, ks. Ogińskich, Lebioda, o 27 w. od Lidy, 20 w. od Wasiliszek, ma 13 dm., 114 mk. prawosł. (w 1864 r. 48 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 539); ros. Семашки, biał. Семашкі.

Droga z Dylewa do Żołudka górzysta, miejscami kamienista, piaszczysta i kręta.

Z Dylewa do Bielicy letnią drogą i zimową jazdy godzin cztery.

Z Dylewa do Żołudka letnią drogą godzin cztery, a zimową godzin trzy jazdy.

5-to

Jeziór w tej parafii żadnych nie ma, ani bagien.

Błoto najznaczniejsze ciągnie się od samego Dylewa do Papierni, z Papierni do Lebiody i okolicy Roubów, jednakże jest użyteczne, bo dwory i ich ludzie koszą.

Stawek JW Szyszki st[arosty] łowieckiego, na rzece bardzo szczupłej, Dylewka zwanej, poczynającej się z błot za Mejrami na południe letnie od plebanii po lewej stronie stajów sześć.

Staw JW Kostrowickiej pisarzowej grodz[kiej] lidzkiej, z rzek Wawerki i Dylewki formujący się, duży względem plebanii na południe zimowe o ćwierć mili.

[k. 112]

Staw w m[iejscowości], Lebioda zwanej JW Górskiego kasztelanica żmudz[kiego], do którego wchodzi rzeka Lebioda, przy którym jest prom wygodny względem plebanii dylew[skiej] o milę sporą na południe zimowe.

Stawek w Radziwoniszkach JW Kościałkowskiego st[arosty] czot[yrskiego], do którego żadna rzeka nie wpływa, tylko z błot i krynic otwartych woda wpływa względem plebanii dylew[skiej] na wschód letni mila jedna.

6-to

Pola otwartego więcej jak lasu, szczególnie jednak w Papierni W Kostrowickiej jadąc do Wasiliszek, znajdują się dwa zarośla, jedna brzozowa, druga sosnowa, z tych jednak do budowli zgodnego drzewa nie ma, może być tych zarośli na morgów trzydzieści względem plebanii na południe letnie, w Lebiodzie JW kasztelanica żmudz[kiego] borków trzy sosnowych, w których może być morgów trzydzieści drzewa zdatnego do budowli względem plebanii na wschód zimowy, w Radziwoniszkach w dobrach JW Kościałkowskiego st[arosty] czot[yrskiego] może być lasu, idą jedliny, dębiny, na włoki dwie lub więcej do żadnej budowli nie jest zdatna, nazywają ją Chankowem, względem plebanii na wschód letni zarośli młodej w urocyszczu, Sześciurniak nazwany, gdzie jest sosnina jedna JO K[sięcia] Radziwiłła ekspodkomorzego lit[ewskie]go, może być na włokę względem plebanii na północ zarośli na morgów dziesięć ks. plebana wawerskiego i dylewskiego, Bork nazwane, w których znajduje się najwięcej sosniny, miejscami miesza się dębina, do budowli jeszcze niezdatny, od kościoła dylewskiego na wschód letni, w innych zaś miejscach tej parafii są zarośla, lecz niezdatne, bo najwięcej łozy i jadłowca.

7-mo

Młynów trzy JW Szyszki st[arosty] łowieckiego, na rzece Dylewce, JW Kostrowickiej na rzece Wawerce i Dylewce, JW Kościałkowskiego na błotach i krynicach, jako wyżej opisano sub n[umero] 6-to⁵⁵⁹ o stawach.

8-vo

Drogi partykularne w tej parafii i trakty publiczne są takowe:

⁵⁵⁹ Łac. pod numerem szóstym.

1-mo

Droga, która idzie na wschód letni z Wawerki do Dylewa, z Dylewa do cerkwi i karczmy Radziwoniskiej o milę, gdzie się kończy parafia dylewska, tam się dzieli na dwa trakty, jeden do Słonimia w prawą rękę, drugi do Nowogródka.

2-do

Droga na południe zimowe do Wasiliszek, stamtąd idzie do Grodna, gdzie się kończy parafia dylewska, też sama w drugą stronę ku północy idzie przez wieś Mejry do Myta JW Paca st[aros]ty wilej[skiego], gdzie się kończy parafia dylewska, sanna zaś drogą z Myta do Dylewa trakt publiczny, z Wilna do Grodna, z Grodna do Wilna.

3-tio

Trakt od Papierni publiczny z Grodna do Wilna w prawej ręce na wschód letni w boku Dylewa.

4-to

Z Dylewa tę drogę przeżyna dróżka partykularna do Lebiody JW kasztelanica żmudz[kiego], ciągnie tę parafię o milę, inne zaś dróżki są do zarośli i sianożęci, które się nie opisują.

Takowe opisanie parafii mojej dylewskiej podpisem
ręki mej własnej stwierdzam
ks. Andrzej Pawłowski
D. L. P. W. i D.

[opis parafii wasiliskiej, k. 113-116]

[k. 113]

Parafia wasiliska

1-mo

Kościół parafialny we wsi wasiliskiej położony w powiecie lidzkim i w tymże dekanacie, wioski i miejsca, do tej parafii należące są w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone, jak tu po sobie idą.

Arcisze⁵⁶⁰ JP Alexandrowicza, na południe pół ćwierci mili względem kościoła parafialnego.

Baniuکی⁵⁶¹ JP Kwinty, w tymże położeniu pół mili od kościoła.

Bojary⁵⁶² JP Alexandrowicza, takż na południe mila wielka.

Bakszty⁵⁶³ tegoż JMci, w tymże położeniu i odległości.

Dworczany⁵⁶⁴ JP Alexandrowicza, na północ względem kościoła parafialnego kilkaset kroków.

Dziehciary⁵⁶⁵ JP Piorowej, na północ mila mała.

Dogile okolica szlachecka, na południe pięć ćwierci mili.

Gudziszki JP Alexandrowicza, między południem i zachodem kilkaset kroków.

Gurnofel⁵⁶⁶ folwark JP Alexandrowicza, między wschodem słońca a południem pół mili wielkiej.

Hlebowce⁵⁶⁷ tegoż JMci, na południe mila mierna.

⁵⁶⁰ Ros. Артюши, biał. Арцюшы.

⁵⁶¹ Ros. Банюки, biał. Банюкі.

⁵⁶² Ros. Бояры, biał. Баяры.

⁵⁶³ Ros. Бакшты, biał. Бакшты.

⁵⁶⁴ Dworzany, wieś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 52 w. od Lidy, 10 dm. 116 mk. kat. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 235); ros. Дворчаны, biał. Дварчаны.

⁵⁶⁵ Dziehciary, wieś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 30 w. od Lidy, 12 dm., 124 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 269); ros. Дегтяры, biał. Дзегцяры.

⁵⁶⁶ Zob.: G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 70; ros. Гурнофель, biał. Гурнофель.

- Hołaszewicze⁵⁶⁸ tegoż JMci, w tymże położeniu i odległości.
Hrynki JP Alexandrowicza, na południe mila mierna.
Hajkowszczyzna⁵⁶⁹ folwark JP Garwaskiej, na północ mila mierna.
Kosieniewo⁵⁷⁰ JP Alexandrowicza, na południe mila mierna.
Kozły⁵⁷¹ JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili miernej.
Kaleczyce⁵⁷² JP Scypiona, w tymże położeniu i odległości.
Kozielizki okolica szlachecka, w tymże położeniu i odległości.
Kaptury JP Alexandrowicza, tamże.
Kleszniaki⁵⁷³ JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili.
Krońki⁵⁷⁴ tegoż JMci, w tymże położeniu i odległości miejsca.
Korewicze⁵⁷⁵ tegoż JMci, na południe mila mierna.
Kopciuha folwark JP Popławskiego, między północą a wschodem pół mili miernej.
[k. 114]
Lebiodka⁵⁷⁶ folwark JP Kwinty, na południe pół mili miernej.
Lebiodka folwark JP Alexandrowicza, na południe ćwierć mili.
Łyczkowo dwór tegoż JMci, na południe półtorej mili miernej.
Łodyha⁵⁷⁷ ks.ks. Dominikanów, między północą a wschodem pół mili miernej.,
Markowce⁵⁷⁸ JP Alexandrowicza na wschód słońca pół mili miernej.
Miakisze⁵⁷⁹ tegoż JMci, na południe mila.
Mosiowce JP Piorowej, na północ pół mili.

⁵⁶⁷ Hlebowce, okolica szl. w pow. lidzkim, 4 okr. adm., od Lidy odl. w. 42 i pół., od Wasiliszek w. 7 i pół., dm. 10, mk. wyzn. rz. 153, izraelitów 7 (w r. 1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 73); ros. Глебовцы, biał. Глебаўцы.

⁵⁶⁸ Ros. Голосовичи, biał. Галасавічы.

⁵⁶⁹ Hajkowszczyzna, folw. dóbr Horodno, pow. lidzki, z prawej strony drogi z Wasiliszek do Wilna, 4 okr. adm., odl. od Lidy w. 36, od Wasiliszek w. 4, mk. wyzn. kat. 63, izraelitów 7 (1866). Roku 1696 dziedzictwo Wład. Jana Narbutta, podkomorzego lidzkiego (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 9); ros. Гайковщина, biał. Гайкаўшчына.

⁵⁷⁰ Kościeniewo, folw. nad stawem, należący do Kostrowickich, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 48, od Wasiliszek w. 7, mk. prawosł. 3, katol. 58, starozak. 7 (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 455); zob.: R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 176 - 185; *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Kościeniew*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 2 (37), s. 24 - 27; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 107; ros. Костенево, biał. Касцянева.

⁵⁷¹ Kozły, wieś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 45, od Wasiliszek w. 10, dm. 19, mk. 125 katol. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 568); ros. Козлы, biał. Казлы.

⁵⁷² Kaleczyce, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 11 w. od Szczuczyna, 14 dm., 170 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 675); ros. Калечицы, biał. Калечицы.

⁵⁷³ Kleszniaki, wieś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm. - pol., od Lidy w. 42, od Wasiliszek w. 7, dm. 28, mk. katol. 267 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, 137); ros. Клешняки, biał. Клешнякі.

⁵⁷⁴ Krońki, wieś rząd. w gm. Wasiliszki, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 40, od Wasiliszek w. 5, dm. 21, mk. katol. 240, starozak. 3 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 695); ros. Кроньки, biał. Кронькі.

⁵⁷⁵ Ros. Коревичи, biał. Карэвічы.

⁵⁷⁶ Zob.: G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 117.

⁵⁷⁷ Łodyga, nad strum. Lebiodka, wieś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 36, od Wasiliszek w. 2, dm. 7, mk. katol. 86 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 676); ros. Ладыга, biał. Ладыга.

⁵⁷⁸ Markowce, wieś, pow. lidzki, gm. Możejków M., 4 okr. adm., o 42 w. od Lidy, 7 w. od Wasiliszek, dm. 9, mk. wyzn. katol. 91 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 128); ros. Марковцы, biał. Маркоўцы.

⁵⁷⁹ Ros. Мякиши, biał. Мякішы.

Naumowce⁵⁸⁰ JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili.

Niewiesza JP Alexandrowicza, na południe, w której i szlachta na swoich
mieszka własnościach, mila mierna.

Oleszkowce⁵⁸¹ JP Alexandrowicza, na południe ćwierć mili.

Psiarce⁵⁸² JP Zabięły na południe pół mili.

Perechody JP Narbutta, między południem i zachodem słońca półtorej mili
miernej.

Plebanowce JP Garwaskiej, między zachodem a północą pół mili.

Piaski okolica szlachecka, na południe mila.

Rusanowce JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili.

Rybaki⁵⁸³ folwark JPP Bykowskich, tamże i karczma JP Alexandrowicza na
południe pół mili.

Rudowo⁵⁸⁴ JP Narbutta i JP Pierowej, na wschód słońca mila.

Roźniałyce⁵⁸⁵ folwark JPP Tołoczaków, między wschodem a północą mila
mierna.

Stodolany⁵⁸⁶ JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili miernej.

Szejbakpole⁵⁸⁷ dwór JP Alexandrowicza, na południe mila mierna.

Stary Dwór⁵⁸⁸ folwark JP Narbutta, tamże folwark JP Głuszyńskiego, na
zachód słońca mila wielka.

Starodworce⁵⁸⁹ okolica, tamże folwark ks.ks Franciszkanów, na zachód
słońca mila wielka.

Szostakowce⁵⁹⁰ JP Narbutta i JP Głuszyńskiego, w tymże położeniu i
odległości miejsca.

[k. 115]

⁵⁸⁰ Naumowce, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Szczuczyn, okr. wiejski Iszczołna, 26
dusz rewiz.; należy do dóbr Lebioda, Rossudowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 6,
s. 935); ros. Наумовцы.

⁵⁸¹ Oleszkowce, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki, okr. wiejski Gnilice, o
3,5 w. od gminy, 17 dusz rewiz.; należy do dóbr Lebioda, Raczyńskich (*Słownik
geograficzny...*, t. 7, 476); ros. Олешковцы, biał. Алешкаўцы.

⁵⁸² Psiarce, wieś włośc., pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Wasiliszki, odl. 42
w. od Lidy, 6 w. od Wasiliszek, ma 27 dm., 243 mk. kat.; własność Wilkańców (*Słownik
geograficzny...*, t. 9, s. 248); ros. Псярцы, biał. Псярцы.

⁵⁸³ Rybaki, folw., pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 10 w. od Wasiliszek, 45 w. od Lidy, ma
1 dm., 12 mk. katol.; własność Mokrskiego (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 51); ros.
Рыбаки, biał. Рыбакі.

⁵⁸⁴ Rudowo, folw., pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 38 w. od Lidy, 3 w. od Wasiliszek, ma
9 mk. katol. i 4 Żydów; własność Tabelińskich (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 945);
ros. Рудово, biał. Рудава.

⁵⁸⁵ Rozniatycze, wieś nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski
Wasiliszki, o 4 w. od gminy, ma 2 dm., 33 mk. katol. (1864 r. 11 dusz rewiz.); należy
do dóbr Lebiodka, Potockich (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 841); ros. Разнятичи,
biał. Разнятычы.

⁵⁸⁶ Stodolany, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Ostryno, okr. wiejski i dobra (w 1865
r.) Baranowskich, Łyczkowce, o 45 w. od Lidy a 10 w. od Wasiliszek, ma 12 dm., 131
mk. kat. i 5 Żydów (w 1865 r. 47 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 350);
ros. Стодоляны, biał. Стадаляны.

⁵⁸⁷ Szejbakpol, folw. i dwie wsie, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki (o 7 i 8 w.),
okr. wiejski Szejbakpol, o 44 w. od Lidy, między Wasiliszkami i Ostryną (*Słownik
geograficzny...*, t. 11, s. 885); ros. Шейбаки, biał. Шайбакі.

⁵⁸⁸ Stary Dwór, dwa folw., pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 6 w. od Wasiliszek, 6 dm., 50 mk.
kat. (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 268); ros. Старый Двор, biał. Стары Двор.

⁵⁸⁹ Starodworce, okolica szlach., pow. lidzki, w 4 okr. pol., o 3 w. od Wasiliszek, ma
7 dm., 53 mk. kat. (w 1865 r. 7 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 248);
ros. Стародворцы, biał. Старадворцы.

⁵⁹⁰ Ros. Шестаковцы, biał. Шастакоўцы.

Szkiery JP Garwaskiej, na północ mila.

Szkordzie folwark i wieś ks.ks. Dominikanów, między zachodem i północą pół mili miernej.

Szlachrowszczyzna JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili.

Wasiliszki⁵⁹¹ wioska, w której kościół parafialny jest punktem, względem którego czyni się opisanie całej parafii, sama wioska należy do plebanii.

Wasiliszki miasto starościańskie JP Alexandrowicza, względem kościoła parafialnego, na północ pół ćwierci mili.

Wojszczuki⁵⁹² JP Garwaskiej, na północ mila mierna.

Wołczynki JP Popławskiego, na wschód słońca mila mierna.

Wojniowce JP Kwinty, na południe pół mili miernej.

Wojejkowce⁵⁹³ JP Alexandrowicza i JPP Bykowskich, na południe mila.

Zadwornie JP Alexandrowicza, na południe półtorej mili.

Zbroszki⁵⁹⁴ JP Alexandrowicza, tamże i okolica na południe ćwierć mili.

Zyboły⁵⁹⁵ JP Piorowej, na północ pół mili.

2-do

Od tego parafialnego kościoła sąsiedzkie kościoły są takowe:

Iszczołna kościół parafialny, w tymże dekanacie lidzkim, między wschodem słońca a południem od kościoła parafialnego wasiliskiego mile trzy mierne.

Lack kościół parafialny, na południe mile trzy mierne.

Nowy Dwór kościół parafialny, między południem a zachodem słońca, leżący trzy mile mierne.

Ostryna cerkiew w miasteczku Ostrynie, na południe mile trzy mierne.

Wawerka kościół parafialny, na północ mile dwie.

Zabłoc kościół parafialny, między zachodem słońca a północą mile dwie.

3-tio

Miasta poblizsze i znaczniejsze około tego kościoła są te:

Lida miasto grodowe, na wschód słońca, do którego mil pięć.

Ostryna miasteczko królewskie, na południe mile trzy mierne.

4-to

Droga do miasta Wilna od tegoż kościoła wasiliskiego traktem na Lebiodkę, Przewozę i Raduń, mil siedemnaście, droga miejscem prosta dobra, miejscem piaszczysta, kamienista, polem otwartym.

⁵⁹¹ Wasiliszki, miasteczko rząd. nad rz. Tęczą (czy Dumą?), pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Wasiliszki, o 35 w. od Lidy, 157 w. od Wilna, ma 2728 mk. Kościół paraf. p. w. św. Piotra Apostoła, z drzewa wzniesiony w 1489 r. przez króla Kazimierza, odrestaurowany w 1747 r.; Wasiliszki Stare, wieś włośc. nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i dobra skarbowe Wasiliszki (o 2 w.), okr. wiejski Glinicze, o 37 w. od Lidy, ma 10 dm., 136 mk. katol. (w 1865 r. 47 dusz rewiz.), kościół katol. drewn. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 128); G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 253; ros. Василишки, biał. Васілішкі.

⁵⁹² Wojszczuki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki (o 9 w.), okr. wiejski Glinicze, odl. o 86 w. od Lidy, ma 8 dm., 73 mk. katol. (w 1865 r. 43 dusze rewiz.); należy do dóbr Gajki hr. Potockich (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 748); ros. Войщуки, biał. Вайшчукі.

⁵⁹³ Wojejkowce, 1 i 2 gie, dwie wsie, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki (o 9 w.), okr. wiejski Szejbakpol, o 48 w. od Lidy, 9 w. od Wasiliszek (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 748); ros. Воейковцы, biał. Ваейкаўцы.

⁵⁹⁴ Zbroszki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Wasiliszki (dawniej gm. Szejbakpol), o 44 w. od Lidy, 8 w. od Wasiliszek, ma 10 dm., 81 mk. (3 prawosł., 78 katol.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 530); ros. Зброжки, biał. Збражкі.

⁵⁹⁵ Ros. Зыболы, biał. Зыбалы.

[k. 116]

5-to

Jezior, bagien i błot znaczniejszych w tej parafii nie ma.

Stawek mały od samej plebanii i miasta Wasiliszek, o kilkaset kroków na rzeczce małej, Lebiodka⁵⁹⁶ zwanej, o mil kilka zaczynający się.

Stawek mały przy samym folwarku Gurnofel JP Alexandrowicza, z krynic pobliskich ciągnący się.

Stawek mały przy folwarku Wołczynkach JP Popławskiego, na rzeczce małej, Bieszanka zwanej.

Stawek mały pod samym dworem Hajkowszczyzną JP Garwaskiej, na rzeczce Lebiodce, za mile dwie od północy rozpoczynający się.

Które to takowe stawy mają młyny swoje partykularne.

6-to

Lasów dużych i użytecznych nie ma, prócz lasu na pół mili samej tylko jedliny i osiny JP Narbutta przy folwarku Starym Dworze i miejscami po kilka morgów zarośli, same tylko otwarte pola.

7-mo

Drogi partykularne w tej parafii są następujące:

1-mo

Droga do kościoła parafialnego iszczołńskiego na młynek wasiliski od kościoła wasiliskiego na kilkaset kroków będący, na wschód słońca dalej o pół mili przez wioskę Markowce koło folwarku gurnofelskiego, także na młynek gurnofelski otwartym polem i suchym miejscem, a tu się kończy parafia wasiliska.

2-do

Droga do kościoła lackiego obok dworu szejbakpolskiego o milę będącego, gdzie jest kościół ks.ks. Franciszkanów, także Szejbakpołem zwany, dalej za pół mili na wieś Rusanowce i tu się kończy granica parafii wasiliskiej.

3-tio

Droga do kościoła parafialnego nowodworskiego na karczmę we wsi Krońkach JP Alexandrowicza, o pół mili będącego, dalej prosto o ćwierć mili na wieś Kleszniaki, także o ćwierć mili na wieś Bakszty, a tu się zakończy parafia wasiliska.

4-to

Droga do cerkwi parafialnej ostryńskiej, w miasteczku Ostrynie będącej, na wieś Korewicze o milę będącą, dalej na wieś Stodolany o pół mili i tu się kończy parafia wasiliska.

5-to

Droga do kościoła wawerskiego na miasto Wasiliszki, dalej o ćwierć mili zostawiając w prawej stronie wieś Zyboły, na karczmę Dziechciary przez grobelkę i młynek JP Piorowej i tu się kończy parafia wasiliska.

6-to

Droga do kościoła zabłockiego przez miasto także Wasiliszki, dalej o milę na karczmę Lebiodkę, obok dworu także Lebiodka zwanego, JW Pocieja w prawej stronie będącego, a tu się zakończyła parafia wasiliska.

Parafia wasiliska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie lidzkim, jako się już o tym wyżej dostatecznie nadmieniło.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem własnej ręki stwierdzam

⁵⁹⁶ Zob.: M. Szymielewicz, *Rzeka Lebioda i jej dopływy*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2002, nr 2 (49), s. 10 - 12; ros. Лебедка.

[opis parafii żyrmuńskiej, k.117-124]

[k. 117]

Parafia żyrmuńska1-mo

Kościół nie masz, ale szopa w miasteczku Żyrmunach sytuowana w powiecie lidzkim i dekanacie, wioski i miejsca, do tej parafii należące, są w tymże powiecie podług porządku alfabety ułożone.

Bienkiewicze⁵⁹⁷ okolica szlachty, między południem i zachodem dystancji od kościoła mila jedna.

Bielewicze⁵⁹⁸ wioska JKK Radziwiłłów ekspodkomorzych litewskich, między wschodem i południem, trzy ćwierci mili od kościoła.

Biernucie⁵⁹⁹ wioska tychże JKK, w tejże samej sytuacji, o trzy ćwierci mili od kościoła.

Baranowszczyzna JPP Przezińskich, między wschodem i południem mila spora od kościoła.

Dziejaki wioseczka JKK Radziwiłłów ekspodkomorzych, między wschodem a południem mila lekka od kościoła.

Gierwieniki⁶⁰⁰ folwark JKK w tenucie JPP Gaściewiczów, między wschodem i południem mila lekka od kościoła.

Gudele⁶⁰¹ wioska do starostwa raduńskiego należąca, między południem i zachodem, o półtorej mili od kościoła, nad rzeką Dzitwą sytuowana.

Gabrałowicze okolica szlachty, między południem i zachodem mila spora.

Gieratuńce⁶⁰² wioska JKK Radziwiłłów, na zachód słońca o pół mili.

Hancewicze⁶⁰³ okolica szlachty, między południem i zachodem o sporą milę.

Krupowicze okolica szlachty, między południem i zachodem mila.

Kurminy okolica szlachty, między południem i zachodem mila.

Kulpy okolica szlachty, między południem i zachodem mila.

[k. 118]

Kwiatkowszczyzna wioska JKK, na zachodzie słońca trzy ćwierci mili.

Kowki wioska JKK Radziwiłłów, na południe mila spora.

Kawaryszki⁶⁰⁴ wioska JKK, przy trakcie z Żyrmun do Wilna na zachodzie ćwierć mili.

Mędrykowszczyzna⁶⁰⁵ JPP Tubielewiczów, między północą i wschodem ćwierć mili.

Milewicze⁶⁰⁶ wioska JKK, za rzeką Dzitwą za przewozem, między południem a zachodem mila spora.

Możejkwoszczyzna⁶⁰⁷ folwark JKK Radziwiłłów, na zachód słońca trzy ćwierci mili.

⁵⁹⁷ Ros. Бенкевичи, biał. Бенкавічы.

⁵⁹⁸ Ros. Белевичи, biał. Белевічы.

⁵⁹⁹ Ros. Бернуги, biał. Бярнуці.

⁶⁰⁰ Gierwieniki, wieś, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 15 w. od Lidy, 4 dm., 38 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 595); ros. Гервеники, biał. Гервянікі.

⁶⁰¹ Gudele, wieś rząd. nad Dzitwą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 14 w. od Lidy, 11 dm., 117 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 904); ros. Гудели, biał. Гудэлі.

⁶⁰² Ros. Гератанцы, biał. Гератанцы.

⁶⁰³ Hancewicze, okolica pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 15 w. od Lidy, 6 dm., 67 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 25); ros. Ганцевічы, biał. Ганцавічы.

⁶⁰⁴ Ros. Коварики, biał. Каварыкі.

⁶⁰⁵ Ros. Мендриковщина, biał. Мендрыкаўшчына.

⁶⁰⁶ Ros. Мелевичи, biał. Мелевічы.

Narkuny⁶⁰⁸ wioska do starostwa raduńskiego należąca, między południem i zachodem mila.

Norniszki⁶⁰⁹ okolica szlachty, między południem i zachodem półtorej mili.

Ozeliszki⁶¹⁰ za rzeką Dzitwą, folwarki dwa, za przewozem JW Adamowicza⁶¹¹ regenta ziemskiego lidzkiego, z wioską Ozeliszki, na zachód słońca milę.

Pietkowszczyzna⁶¹² dwór JKK Radziwiłłów w tenucie JP szambelana Szyski, między zachodem i północą pół mili.

Rexcie⁶¹³ okolica mieszkającej szlachty, na południe pół mili.

Rexcie folwark JPP Surkontów, w tejże samej dystancji i położeniu.

Rexcie dwa folwarki, jeden JW Macieja Tubielewicza cześnika derb., drugi JP Kazimierza Tubielewicza i JP Kazimierza Kujucia, na południe pół mili.

Stecewicze okolice dwie szlachty mieszkającej, na południe mila jedna.

Szewerdaki⁶¹⁴ wioska JKK Radziwiłłów, na południe pół mili.

Szalciny⁶¹⁵ wioska tychże JKK, o ćwierć mili lekkiej.

Stuki⁶¹⁶ wioska tychże JKK, na zachód słońca ćwierć mili.

Skowrody⁶¹⁷ wioska do plebanii żyrmuńskiej należąca, na wschód

[k. 119] słońca o tysiąc kroków od kościoła.

Soroki⁶¹⁸ folwark plebański, o ćwierć mili od kościoła na wschód słońca.

Soroki tamże okolica szlachty JPP Hancewiczów i Kierbiedziów, tamże in contiquitate loci, dwóch chłopów do folwarku, Soroki nazwanego, plebanią żyrmuńską, na wschód słońca o ćwierć mili.

Sokoły⁶¹⁹ okolice dwie szlachty, na trakcie wileńskim, po pół gościńca mieszkające, na północ o milę od kościoła żyrmuńskiego.

⁶⁰⁷ Możejkwoszczyzna, hutor pryw. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, 1 okr. pol., o 20 w. od Lidy, 18 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 761); ros. Можейковщина, biał. Мажэйкаўшчына.

⁶⁰⁸ Narkuny, wieś włośc. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Apolin, o 8 w. od gminy a 12 w. od Lidy, 8 dm., 65 mk. (37 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 912); ros. Наркуны, biał. Наркуны.

⁶⁰⁹ Ros. Норнишки, biał. Норнішкі.

⁶¹⁰ Ros. Ожелишки, biał. Ажэлішкі.

⁶¹¹ Jan Adamowicz, sędzia grodzki lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 2, s. 14).

⁶¹² Ros. Петковщина, biał. Петкаўшчына.

⁶¹³ Ros. Рексти, biał. Раксці.

⁶¹⁴ Szewerdaki, wieś włośc. nad rz. Niemkrupką, pow. lidzki, w 1 okr. pol., o 18 w. od Lidy, 6 dm., 60 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 913); ros. Шевардаки, biał. Шавардакі.

⁶¹⁵ Szalcinie, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra Tyszkiewiczów Żyrmuny (o 2 w.), o 16 w. od Lidy, ma 3 dm., 30 mk. (w 1865 r. 13 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 507); ros. Шалтини, biał. Шальціні.

⁶¹⁶ Stuki, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra hr. Tyszkiewiczów Żyrmuny, o 2 w. od gminy a 16 w. od Lidy, ma 3 dm., 39 mk. (w 1865 r. 10 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 507); ros. Стуки, biał. Стукі.

⁶¹⁷ Skowrody, wieś włośc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Żyrmuny, o 1 w. od gminy a 15 w. od Lidy, ma 21 dm., 181 mk. (w 1864 r. 86 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Pliki (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 713); ros. Скорводы, biał. Скарводы.

⁶¹⁸ Soroki, zaśc., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Apolin, o 3 w. od gminy a 10 w. od Lidy, ma 2 dm., 19 mk; w 1865 r. należał do dóbr Rekście Sosanków (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 83); ros. Сорoки, biał. Саpокі.

⁶¹⁹ Sokoły, okolica szlach., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Żyrmuny, okr. wiejski Horodenka, o 5 w. od gminy a 19 w. od Lidy w stronę Wilna, ma 8 dm., 95 mk. (w 1894 r. 11 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 38 - 39); ros. Соколы, biał. Сакалы.

Skopy okolica JPP Wilbików, na południe o milę.

Tołoczowszczyzna JPP Kołyszaków folwark, na zachód słońca o milę od Żyrmun.

Tatary wioska JKK, na północ o ćwierć mili.

Tubielewicze okolica szlachty, na południe o milę.

Towkinie⁶²⁰ wioska JKK, na zachód słońca o ćwierć mili lekkiej od kościoła żyrmunskiego.

Urbiele wioska JKK, na północ o ćwierć mili lekkiej.

Wielka⁶²¹ wieś JKK, na południe o ćwierć mili.

Żyrmuny⁶²² miasteczko w posesji JWW JKK Radziwiłłów, na południu.

Żyrmunki⁶²³ folwark tychże JKK Radziwiłłów, na zachód słońca o ćwierć mili lekkiej.

Dwa dwory: jeden pałac murowany, obok tego pałacu oficyna murowana, inne dwie oficyny drewniane, tynkiem murowanym powleczone. Drugi dwór ekonomiczny, gospodarski z gumnami, lodownią, wozownią, pod którą sklepy murowane, obora drewniana i stajnia fabryczna, ekonomiczna przy gumnie trochę w pole młyn wietrzny, ten nie miele. Od dworu idąc ekonomicznego po prawej ręce statua ludzkiego Rafała na słupie murowanym ufundowana, po lewej ręce koszary drewniane, w słupy murowane dla gospodarzy i różnych rzemieślników wystawione. Tuż przy koszarach austeria⁶²⁴ wielka z różnymi wygodami, naprzeciw niej spichlerz drewniany w słupy murowane zarzucony, pod spodem tego spichlerza sklepy murowane i lodownia. Dwór murowany

[k. 120] stoi nad stawem, okopany fosą z jednej strony, na tymże stawie młyn murowany na dwa piętra, przy młynie są drzewka. Browar murowany ze wszelkimi wygodami, w tyle budynek dla praczek ze wszelką wygodą, od browaru idąc koło dworu gaj olchowy, Mamowszczyzna zwany, w nim pałac murowany przez perspektywę na ozdobnym miejscu oparkaniony, w którym rozmaite wygodny: kuchnia, studnia etc., w tymże gaiku cztery zamki drewniane: jeden dla księżęcia, drugi dla k[się]cia pułkownika, trzeci dla JP szambelana Szyszki, a czwarty dla burgrabiego, powracając tą perspektywą nazad ku dworowi, widać po prawej ręce [...] murowany ze wszystkimi wygodami. [...] za nim sieni, na górze salka, po lewej stronie druga

⁶²⁰ Ros. Товкини, biał. Таўкіні.

⁶²¹ Wielkie Sioło, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra, hr. Tyszkiewiczów, Żyrmuny (o 2 w.), o 12 w. od Lidy ku Wilnu, 9 dm., 112 mk. katol. (w 1865 r. 42 dusze rewiz.). Obok karczma, zwana Sielanka (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 345); ros. Великое Село, biał. Вялікае Сяло.

⁶²² Żyrmuny, miasteczko nad bezim. dopł. Dzitwy, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. i okr. wiejski Żyrmuny, odl. o 14 w. od Lidy, 75 w. od Wilna przy dr. poczt. z Lidy do Wilna, kościół paraf. katol., dom modlitwy Żydów, szkoły ludowe, przytułek dla biednych, st. poczt. Kościół katol., paraf. p. w. św. Krzyża, z drzewa wzniesiony w 1788 r. Paraf. katol., dek. lidzkiego, 2491 wiernych (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 895 - 896); zob.: St. Uszakiewicz, *Dzielny ziomek*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1998, nr 2 -3 (30-31), s. 15 - 16; *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Żyrmuny*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 3 (38), s. 22 - 23; Ks. F. Niewiero, *Historia kościoła parafialnego w Żyrmunach (1522 - 1624 - 1788 - 1938)*, Lida 1939; R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 532 - 535; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 291; ros. Жирмуны, biał. Жырмуны.

⁶²³ Zob.: В. Сьліўкін, *Старажытныя пасяленні Лідчыны*, [w:] „Лідскі Летанісец” 2000, nr 2 (10), s. 23 - 26.

⁶²⁴ Austeria - zajazd, karczma, gospoda, oberża (*Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 2002, s. 91).

perspektywa, w której widać altankę na dwa piętra pod daszkiem zieloną farbą malowanym, przy tej perspektywie niedaleko w tym gaju jest rzeczka, w której żywa woda z krynic idzie młynami do studni pod kuchnią będącej.

2-do

Od tego parafialnego kościoła w okolicy sąsiedzkiej kościoła są takowe:

Ossowa kościół parafialny, czyli Horodna, w tymże dekanacie, w dobrach JW Tyszkiewicza hetmana polnego, na zachód słońca mila.

Lida kościół parafialny, w tymże dekanacie, posesji JW Scypiona podstolego litewskiego starosty lidzkiego, na południe mila jedna.

Woronowo kościół parafialny, w dekanacie raduńskim, w posesji JWW Alexandrowiczów koniuszych litewskich, na północ o mile dwie.

Raduń kościół parafialny, w dekanacie i starostwie raduńskim, w dobrach JW Tyszkiewicza hetmana polnego litewskiego, na zachód słońca o mile dwie.

Hermaniszki kościół parafialny, w dobrach JW Księcia Pasterza, na północ o mile dwie od Żyrmun, ku niej graniczy z parafią żyrmuńską.

Kościół parafialny trokielski w dobrach JW Górowskiego marszałka nadwornego litewskiego, na wschód słońca o mile dwie, gdzie od Baranowszczyzny w las w lewo

[k. 121] wioska Hauryny do parafii trokielskiej, a w prawo z Baranowszczyzny do parafii lidzkiej i ku granicy parafii żyrmuńskiej.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego parafialnego kościoła są:

Wilno miasto stołeczne, na północ od Żyrmun mil dziesięć.

Lida miasto powiatowe, od Żyrmun mile dwie, z miasta Wilna do Lidy mil dwanaście na południe.

Nowogródek miasto grodowe, na wschód słońca o mil dziesięć.

Wilno od Nowogródka mil dziewiętnaście.

4-to

Droga do Żyrmun z Wilna miejscami piaszczysta, korzenista, kamienista, miejscami wykręty, dobrymi końmi jazdy dzień cały, tak zimą, jak latem, podlejszymi dnia półtora.

Droga do Nowogródka górzysta, jadąc jednym traktem, drugim traktem piaszczysta, korzenista, przeprawa przez Niemen.

Droga do Lidy miejscami piaszczysta, miejscami kamienista, ale nie górzysta.

5-to

Błota znajdujące się pod dworem księcia ekspodkomorzego, po lewej ręce jadąc z Żyrmun do Ostrowia, pod tegoż dworem jest staw bez żadnego nazwiska. Sadržawka, kanały, mosty niewielkie trzy. Przeprawa jest na rzece Dzitwie, jadąc do miasteczka Radunia, przeprawiwszy się przez rzekę po obu stronach błota, bagna koło tejże Dzitwy pod dworem JW Adamowicza regenta ziemi lidzkiej po prawej ręce, a po lewej pod Norniszki okolica szlachty na stronie zachodniej.

Ta rzeka Dzitwa poczyna się od okolicy Wilkańców, spod olszyny idzie do stawu JW Romera ćwierć mili, ze stawu na zadworze JW Romera idzie błotami obok wioski Wojkuńców pół mili, na zachód słońca, z Wojkuńców pod wieś Składańską błotami, stamtąd wykopany staw i młyn na tymże stawie, z stawu obok Ożeliszek błotami pół mili, z Ożeliszek obok przewóz JKK z jednej strony, bród k[się]cia, z drugiej

bród głęboki osobliwie w jesieni i na wiosnę, JW Adamowicza regenta, w kilku od przewozu obok wioski

[k. 122] Mnichy na zachód do Norniszek błotami na południe, z Norniszek przez parafię raduńską etc. wpada do Niemna.

Rzeczka druga Krzywiec wychodzi z Bielewicz od wschodu słońca obok brodu pod Bielewiczami, karczmą, poza Dziejakami wioską na zachód słońca pół ćwierci mili, z Dziejaków do Rxiów na północ o kilkadziesiąt kroków wpada do stawu JW Surkonta, ze stawu wychodzi Nieszrub rzeczka na zachód do Krupowicz pół mili, z Krupowicz do Stecewicz o ćwierć mili na zachód, ze Stecewicz o pół ćwierci mili wpada do Dzitwy na zachód słońca.

Rzeczka trzecia Niżupucka zaczyna się spod leszczyny, z błot idzie przez groblę JW Surkonta, kilkaset kroków do JW Surkonta na zachód słońca z wioski wpada do stawu JW Surkonta, na zachód przy tym stawie sadzawki trzy, rzeki nie graniczą powiatu od drugiego.

6-to

Gór znacznych, wąwozów nie masz. Bór znajduje się JW Surkonta na kroków tysiąc. Bór drugi szlachty JPP Tubielewiczów na kroków sto wszerz, na kroków pięćdziesiąt wzdłuż. Sosnowy borek należący do plebanii żyrmuńskiej na kroków tysiąc wszerz i wzdłuż sosnowy, ale szerokiego drzewa nie mający, tylko na rzerdzie, klucz etc.

Gaj K[się]cia JMci ekspodkomorzego olchowy pod dworem na kroków tysiąc wszerz, a na kroków pięćset wzdłuż, nazwany Mamowszczyzna.

Gaj drugi K[się]cia JMci pod folwarkiem Możejkwoszczyzna wszerz na kroków tysiąc i wzdłuż na tyleż. Drzewo się w nim znajduje osinowe, olchowe i laskowe.

Las K[się]cia JMci, nazywający się Owsiadowo, na pół mili w tym lesie jedlina, brzoza, osina, sosnowe drzewo.

Lasy po innych miejscach K[się]cia JMci wypustoszone budowlą, cegielniami, drwami na opał, najwięcej w nich znajduje się leszczyny, łoży, chruśniaków małych brzozowych, zarośli drzewa chwojnego.

Ku Wilnu jadąc sosnowego znajduje się drzewa, a to w części K[się]cia JMci, a w części różnej szlachty aż do okolicy Sokołów, za Sokołami zaczyna się granica parafii ossowskiej.

Jadąc ku Mytowi mało co chruśniaków, najwięcej pola czystego

[k. 123] aż do Bielewicz i tu granica parafii żyrmuńskiej, a zaczyna się już parafia lidzka.

7-mo

Młynów wszystkich znajduje się w parafii cztery a folusz jeden.

8-vo

Trakt publiczny do Wilna o mil dziesięć na północ.

Trakt publiczny do Słonima o mil piętnaście na południe.

Trakt publiczny do Grodna o mil osiemnaście na południe.

Trakty prywatne do Lidy o mile dwie, obok dworu żyrmuńskiego o ćwierć mili, obok karczmy JW Surkonta, od krzyża w lewą rękę, w boku widać będą wioski dwie po prawej ręce: wioska Bielewicze i wioska Bierniucie, pod borkiem niewielkim te wioski o kroków sto od siebie gościńcem na karczmę Piwonię księcia JMci ekspodkomorzego litewskiego i tu granica parafii żyrmuńskiej.

Trakt do kościoła parafialnego ossowskiego z Żyrmun wyjechawszy, minąwszy groblę i wioski Kawaryki K[się]cia ekspodkomorzego litewskiego po lewej ręce na zachód słońca, w prawo drogą idącą do

Wilna opuściwszy. Obok dworu JW szambelana JKMci, po prawej ręce na zachód słońca minąwszy dwie chałupy chłopskie, karczmę, Hołynkę nazwaną, tegoż JW szambelana, po lewej ręce na zachód słońca, minąwszy młyn, po lewej ręce i folusz, a po prawej staw minąwszy, po lewej ręce na zachód słońca w boku widno wioskę Kwiatkowszczyzna W szambelana, gdzie granica parafii żyrmuńskiej, a poczyna się ossowska, od stawu prostą drogą do Ossowy z Żyrmun mila chruśniakami ku karczmie Hołynce, a szczerym polem do Ossowy droga piaszczysta.

Droga do Werenowa, gdzie jest kościół parafialny, traktem do Wilna wyjechawszy z Żyrmun za Murowankę drogą piaszczystą, grobla między chruśniakami laskowymi i łożowymi, gdzie jest mostek niewielki, tamże wyjeżdżając z grobli mostek drugi na ruczaju z błot po prawej ręce, wynikającego od północy, tamtędy podjechawszy jako się wyżej opisało, po lewej ręce widać wioseczkę Kawaryki, a w lewo gościniec obok Tatary, Bojary, Mędrykowszczyzna do okolicy Sokołów, gdzie granica parafii żyrmuńskiej, zaczyna się parafia ossowska.

[k. 124]

Droga do Radunia, gdzie jest kościół parafialny, z Żyrmun od kościoła wyjechawszy, w prawo kręto obok krzyża po prawej ręce stojącego, między zaroślami drogą piaszczystą obok folwarku Żyrmunki JKK Radziwiłłów po prawej sytuowany, na groblę przy stawie będącą, obok młynu, gdzie jest mostek niewielki, z grobli obok krzyża w prawo po lewej ręce zostawiwszy o sto kroków wioseczkę, Gieratuńce nazwaną, drogą piaszczystą do karczmy, gdzie z przyjazdu bród przy rzece Dzitwie, prom niewielki na linie, tamtędy bród głęboki między olszyniakiem obok karczmy JW Adamowicza rejenta, po lewej ręce obok dwóch folwarków, Ożeliszki nazwanych, takż JMci, po prawej ręce sytuowane, gdzie się kończy w jedną stronę ku Raduniowi parafia żyrmuńska, a zaczyna się raduńska na zachód słońca mila, do Radunia z Żyrmun mile dwie.

Parafia żyrmuńska nie ma w sobie żadnych granic wojewódzkich i powiatowych, ale cała ze wszystkimi wioskami i miejscami jest położona w powiecie lidzkim, jako się o tym wyżej na[d]mieniło.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki mojej własnej stwierdzam
 ks. Jan Kieniewicz
 Poddziekani Lidzki
 Pleban Żyrmuński

[opis parafii żołudzkiej, k.125-132]

[k. 125]

Parafia żołudzka

1-mo

Kościół⁶²⁵ parafialny w miasteczku Żołudku,⁶²⁶ położony w powiecie i dekanacie lidzkim, w tymże miasteczku kościół i klasztor ks.ks.

⁶²⁵ Zob.: *Jubileusze naszych świątyń*, [w:] „Słowo Życia” 2003, nr 13, s. 1.

⁶²⁶ Żołudek, miasteczko nad rz. Żołudczanką, w pobliżu pr. brzegu Niemna, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Żołudek, 42 w. od Lidy, 130 w. od Wilna. Ma 130 dm., 674 mk. Kościół paraf. katol. p. w. Wniebowzięcia N. M. P., z muru wzniesiony na dość wysokim wzgórzu, nad stawem (1828 - 1835). Na cmentarzu kaplica. W kościele w 1785 r. spoczęły zwłoki Antoniego Tyzenhauza, podskarbiego nadwornego litewskiego (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 827 - 828); zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Żołudek*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 4 (39), s. 26 - 27; R. Aftanazy,

Karmelitów dawnej obserwancyi, leży to miasteczko końcem jednym do wschodu słońca letniego, drugim do zachodu, dwory, wioski i miejsca, do tej parafii należące, są w tymże powiecie lidzkim i powiecie słonimskim według alfabetu niżej wyrażonego.

Andruszowszczyzna⁶²⁷ folwark JO K[się]cia JMci Radziwiłła⁶²⁸ w[ojewo]dy wileńskiego, teraz w posesji JW Morawskiego generała, leży między wschodem letnim i południem względem kościoła żołudzkiego w odległości mila jedna i trzy ćwierci.

Brańce⁶²⁹ wieś JO K[się]cia Radziwiłła, leży blisko linii letniej wschodniej, ku południu nakłonionej, o pół mili odległa.

Bielowszczyzna folwark i wieś JWW Hubarewiczów sędziów grodzkich lidzkich, leży między wschodem letnim i południem odległa o milę mierną.

Buciuly⁶³⁰ folwark i wioska, w tej karczma JW Morawskiego generała, leży między wschodem letnim i południem o półtorej mili odległe.

Bielowce⁶³¹ wioska K[się]cia JMci Radziwiłła, leży między wschodem jesiennym i południem o dwie mile małe odległa.

Bojary⁶³² Ciepłe wieś żołudzka, między południem i zachodem jesiennym o pół mili odległa leży.

Borcie⁶³³ Turzyska wieś do st[aros]twa [należąca], leży między południem ku zachodowi jesiennemu odległa milą wielką.

Bohdanowce⁶³⁴ wieś do Żołudka i do JWW Hubarewiczów należąca, w której karczemka leży między zachodem jesiennym i północą pół mili odległa.

Borciaki⁶³⁵ wieś JWW Chodkiewiczów, leży między północą i wschodem zimowym o ćwierć mili odległa.

Brzozowiec dwór JWP Szukiewicza kapitana wojsk lit[ewski]ch, między wschodem i północą o mile dwie odległości.

Chociejowszczyzna folwark JP Doboszyńskiego, między południem i zachodem zimowym o milę odległy.

Czechowszczyzna⁶³⁶ folwark JP Pawłowskiego i folwarki różnych [k. 126] JPP szlachty między wschodem letnim i południem o mile dwie leży odległa.

Dubrowa⁶³⁷ folwark i wieś JWW Chodkiewiczów, między wschodem zimowym i południem mila jedna.

Dołha⁶³⁸ wieś i karczma K[się]cia JMci Radziwiłła, między południem i zachodem zimowym mila mała jedna.

Materiały do dziejów rezydencji, t. 4, s. 528 - 531; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 289; ros. Желудок, biał. Жалудок.

⁶²⁷ Ros. Андрушевщина, biał. Андрушоўшчына.

⁶²⁸ Karol Stanisław Radziwiłł, zwany Panie Kochanku (1734 - 1790), wojewoda wileński, marszałek generalny konfederacji radomskiej, ordynat nieświeski (Jerzy Michalski, *Karol Stanisław Radziwiłł*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1987, t. 30, s. 248 - 262).

⁶²⁹ Ros. Бранцы, biał. Бранцы.

⁶³⁰ Ros. Бутилы, biał. Буцілы.

⁶³¹ Ros. Белевцы, biał. Белеўцы.

⁶³² Ros. Бояры, biał. Баяры.

⁶³³ Ros. Борти, biał. Борці.

⁶³⁴ Ros. Богдановцы, biał. Багданаўцы.

⁶³⁵ Ros. Бортяки, biał. Барцякі.

⁶³⁶ Ros. Чеховщина, biał. Чэхаўшчына.

⁶³⁷ Ros. Дуброво, biał. Дубрава.

⁶³⁸ Dołha, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 51 w. od Lidy, 35 dm., 234 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 104); ros. Долгая, biał. Доўгая.

Dubiele⁶³⁹ wieś żołudzka, leży na zachód słońca letniego, trzy ćwierci mili.

Dzirwańce⁶⁴⁰ wieś JW Chodkiewicza, na północ leży o trzy ćwierci mili.

Dzikuszki⁶⁴¹ folwark JW Chodkiewicza, między północą i zachodem zimowym pół mili odległe.

Folwark JKK Karmelitów żołudzkich, na zachód letni o milę małą leży odległy.

Hołynka karczma i młyn JW Chodkiewicza, leży między północą i wschodem zimowym o pół mili.

Hołynka⁶⁴² wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła, między południem i zachodem zimowym półtorej mili.

Hołuby⁶⁴³ wieś K[się]cia JMci Radziwiłła, leży między południem i zachodem zimowym za rzeką Niemnem mile dwie.

Jasiulewicze⁶⁴⁴ wieś st[arostwa] borciańskiego, leży między południem i zachodem zimowym, mila mała.

Jerczaki⁶⁴⁵ wieś K[się]cia JMci Radziwiłła, leży między południem ku zachodowi zimowemu za rzeką Niemnem półtorej mili.

Kozłany⁶⁴⁶ dwór, wieś i karczma JWP Jacynnicza, leży na linii wschodu słońca jesienno, mila jedna.

Krucienie wioska JW Chodkiewicza, leży blisko linii wschodu jesienno ku południowi o pół mili.

Kupry⁶⁴⁷ wieś żołudzka, leży między południem ku zachodowi zimowemu mila mała.

Korsaki⁶⁴⁸ wieś K[się]cia JMci Radziwiłła, leży ku letniemu zachodowi słońca, trzy ćwierci mili.

Kukinie⁶⁴⁹ wieś żołudzka, leży między zachodem i północą milę małą odległa.

Krasula⁶⁵⁰ dwa dwory wespół i wioski JWW Hubarewiczów, leżą ku linii północnej pół mili.

Lebiodka⁶⁵¹ folwark JW Chodkiewicza, leży na linii wschodu jesienno mila mała od Żołudka.

⁶³⁹ Dubiele, wieś rząd., nad rz. Chmielowszczyzną, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 49 w. od Lidy, 18 dm., 157 mk (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 189); ros. Дубели, biał. Дубялі.

⁶⁴⁰ Ros. Дзирванцы, biał. Дзірванцы.

⁶⁴¹ Dzikuszki, folw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 32 w. od Lidy, 1 dm., 26 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 296); ros. Дікушки, biał. Дзікушкі.

⁶⁴² Hołynka, wieś rząd nad rz. Rudzicą, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 56 w. od Lidy, 10 dm., 100 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 116); ros. Голынка, biał. Галынка.

⁶⁴³ Hołuby, wieś włośc. nad rz. Hołub, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 61 w. od Lidy, 29 dm., 231 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 115); ros. Голубы, biał. Галубы.

⁶⁴⁴ Ros. Яселевичи, biał. Яселевічы.

⁶⁴⁵ Ros. Ярчаки, biał. Ярчакі.

⁶⁴⁶ Ros. Козляны, biał. Казляны.

⁶⁴⁷ Kupry, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 47 w. od Lidy, 15 dm., 131 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 890); ros. Купры, biał. Купры.

⁶⁴⁸ Korsaki, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., par. żołudzka, przy drodze do Rożanki, o 48 w. od Lidy, 11 dm., 81 mk (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 423); ros. Корсаки, biał. Корсакі.

⁶⁴⁹ Ros. Кукини, biał. Кукіні.

⁶⁵⁰ Ros. Красули, biał. Красулі.

⁶⁵¹ Lebiodka, folw. pryw. nad rz. t. n., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 24 w. od Szczuczyna, 28 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 112); ros. Лебедка, biał. Лябедка.

[k. 127]

Lipiczanka⁶⁵² wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła, leży między południem i zachodem jesiennym pół mili.

Lipiczno⁶⁵³ dwór JO K[się]cia JMci Radziwiłła, leży między południem ku zachodowi jesiennemu milę wielką odległy.

Łopaty⁶⁵⁴ wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła, leży od południa ku zachodowi słońca zimowego mila wielka.

Łohwiny⁶⁵⁵ wieś żołudzka, leży ku linii zachodu słońca jesiennego mila jedna.

Mociewczuki⁶⁵⁶ wieś K[się]cia JMci Radziwiłła, leży blisko linii południowej, odległością pół mili.

Mociewicze wieś st[ar]ostwa borciańskiego, leży na linii południowej milę małą od kościoła odległa.

Mociewicze⁶⁵⁷ wieś K[się]cia JMci Radziwiłła, leży między wschodem słońca jesiennym i południem, dwie mile małe od kościoła.

Mała⁶⁵⁸ wieś żołudzka, leży blisko linii zachodu jesiennego mila mała.

Oszmiańce⁶⁵⁹ wieś JW Chodkiewicza, leży między wschodem zimowym ku linii południowej ćwierć mili.

Ogrodniki⁶⁶⁰ Wielkie i Ogrodniki Małe wsie, w bliskości z sobą będące leżą między wschodem jesiennym, bliżej ku linii południowej, mila wielka.

Orla⁶⁶¹ miasteczko K[się]cia JMci Radziwiłła, leży blisko linii południowej ku zachodowi, ma w sobie cerkiew ritus graeci uniti, plac zborowy kalwiński i folwark dla Bombizów mila.

Ogrodnik wioska JP Doboszyńskiego, leży blisko linii południowej ku zachodowi mila mała.

Pipirowce⁶⁶² wieś st[ar]ostwa borciańskiego, leży blisko po linii wschodowej jesiennej ku południowi mila.

⁶⁵² Lipiczanka, wieś włośc., nad rz. t. n., dopływem Niemna, pow. lidzki, 2 okr. adm., gm. Orla, przy trakcie do Zelwy, o 47 w. od Lidy, 37 dm., 310 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 254); ros. Липичанка, biał. Ліпичанка.

⁶⁵³ Lipiczno, folw. pryw., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 50 w. od Lidy, 1 dm., 26 mk. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 254); ros. Липично, biał. Ліпична.

⁶⁵⁴ Łopaty, wieś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., par. Żołudek, przy drodze do Rożanki, o 50 w. od Lidy, 13 dm., 121 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 5, s. 720); ros. Лапоты, biał. Лапаты.

⁶⁵⁵ Łohwiny, wieś rząd. nad rz. Chmielowszczyzną, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 49 w. od Lidy, 9 dm., 87 mk. (1866); ros. Логвины, biał. Логвіны.

⁶⁵⁶ Mociewczuki, wieś włośc., nad rz. Lebiodą, pow. lidzki, w 2 okr. polic., gm. Orla, okr. wiejski Lipiczanka, o 46 w. od Lidy, 6 dm., 54 mk.; należy do dóbr Lipiczanka, Uruskich (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 560); ros. Мотевчуки, biał. Мацеўчукі.

⁶⁵⁷ Mociewicze, wieś włośc., nad rz. Niemnem, pow. lidzki, w 2 okr. polic., o 48 w. od Lidy, 28 dm., 296 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 560); ros. Мотевиче, biał. Моцевічы.

⁶⁵⁸ Ros. Малое Село, biał. Малае Сяло.

⁶⁵⁹ Oszmiańce, wieś nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Żołudek, okr. wiejski Dąbrowa, o 21 w. od Szczuczyna, ma 20 dm., 183 mk. (78 dusz rewiz.); należy do dóbr Dąbrowa, Grabowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 755); ros. Ошмянцы, biał. Ашмянцы

⁶⁶⁰ Ogrodniki (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 408); ros. Огородники, biał. Агароднікі

⁶⁶¹ Orla, miasteczko pryw. nad Niemnem, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Orla, o 50 w. od Lidy, przy drodze do Zelwy, 83 dm., 598 mk; cerkiew pokrowską drewn. (1783). Własność hr. Hermancji Uruskiej (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 220); ros. Орля, biał. Орля

⁶⁶² Pipirowce, wieś rząd., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 39 w. od Lidy, 28 dm., 214 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 220); ros. Паперовцы, biał. Папераўцы.

Piaskowce⁶⁶³ wieś i karczma JO K[się]cia Radziwiłła leży blisko ku linii wschodu słońca letniego, a odległej ku południowej mile dwie od Żołudka.

Przecim wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła, leży bliżej linii południowej, a odległej od zachodu jesiennego mila wielka.

Podłuże JPP Cidzików, leży między południem, odległej od linii zachodu słońca jesiennego półtorej mili.

Poszyce⁶⁶⁴ okolica szlachecka, leży bliżej ku linii zachodu zimowego od Żołudka półtorej mili.

Ruda⁶⁶⁵ JO K[się]cia Radziwiłła, za rzeką Niemnem leży [k. 128] na linii południowej mile trzy.

Romanowicze⁶⁶⁶ okolica szlachecka, leży od linii południowej bliżej ku zachodowi zimowemu mile dwie.

Szawdzinie⁶⁶⁷ wieś JW Chodkiewicza, leży na linii południowej odległa milą dużą od Żołudka.

Skiersi⁶⁶⁸ wieś żołudzka, leży między południem i zachodem zimowym ćwierć mili odległe.

Sawowszczyzna⁶⁶⁹ folwark żołudzki, leży między południem bliżej zachodu zimowego odległy o trzy ćwierci mili.

Starzynki⁶⁷⁰ wieś JO K[się]cia JMci Radziwiłła, leży blisko linii południowej ku zachodowi odległa milą.

Szymule wieś, leży blisko linii północnej ku wschodowi letniemu, odległa ćwierć mili od Żołudka.

Subacze⁶⁷¹ wioska szlachecka, leży między północą i wschodem zimowym pół mili.

Skobejki⁶⁷² okolica szlachecka, leży blisko linii północnej ku wschodowi zimowemu mila jedna.

Strzelica dwór JWP Siekluskiego, leży między północą blisko linii wschodu zimowego mile dwie.

Tołoczki⁶⁷³ wieś borciańska, leży na linii południowej odległa półtorej mili.

⁶⁶³ Piaskowce, wieś nad Niemnem, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Bielica, okr. wiejski Bucile, o 11 w. od gminy a 44 w. od Lidy, 29 dm., 273 mk. (110 dusz rewiz.); należy do dóbr Andrusowszczyzna, ks. Witgensteina (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 57); ros. Песковцы, biał. Пескаўцы.

⁶⁶⁴ Ros. Пашицы, biał. Пашыцы.

⁶⁶⁵ Ruda, wieś, pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Gonczary, okr. wiejski i dobra ks. Witgensteina Sielce, o 8 w. gminy a 25 w. od Lidy, ma 15 dm., 165 mk. (w 1864 r. 83 dusze rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 890); ros. Руда, biał. Руда.

⁶⁶⁶ Romanowicze, okolica szlach. nad rz. Derazenką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Orla, o 55 w. od Lidy, ma 15 dm., 99 mk. (w 1864 r. 24 dusze rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 724); ros. Романовичи, biał. Раманавічы.

⁶⁶⁷ Szawdzinie, wieś nad Niemnem, pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 30 w. od Szczuczyna, ma 12 dm., 119 mk. (w 1865 r. 49 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 810); ros. Шавдини, biał. Шаўдзіні.

⁶⁶⁸ Ros. Скерси, biał. Скерсі.

⁶⁶⁹ Ros. Савовщина, biał. Саваўшчына.

⁶⁷⁰ Starzynka, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Orla, okr. wiejski i dobra, hr. Uruskich, Lipiczanka, o 49 w. od Lidy, ma 26 wdm., 183 mk. (w 1865 r. 88 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 281); ros. Старинки, biał. Старынкi.

⁶⁷¹ Subacze, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Żołudek, okr. wiejski Krasule, o 40 w. od Lidy, w 1865 r. 6 dusz rewiz.; własność Szalewiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 11, s. 518 - 519); ros. Субочи, biał. Субачы.

⁶⁷² Skobejki, folw. pryw., pow. lidzki, w 3 okr. pol., o 23 w. od Szczuczyna, 11 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 10, s. 682); ros. Скобейки, biał. Скабейкі.

Tumaszowce⁶⁷⁴ wieś JW Chodkiewicza, leży bliżej od zachodu letniego jak do linii północnej pół mili.

Wołkowicze⁶⁷⁵ wieś JW Chodkiewicza, leży na wschód letni ćwierć mili.

Wojdźwiłowszczyzna okolica szlachecka, leży od wschodu letniego bliżej ku linii południowej pół mili.

Wangi⁶⁷⁶ wieś JW Chodkiewicza, leży od wschodu jesiennego bliżej ku południowi mila jedna.

Wołczki⁶⁷⁷ folwark JP Czołkowskiego i okolica szlachecka, między południem blisko linii zachodniej zimowej mila.

Worociszce wioska JO K[się]cia JMci Radziwiłła, leży od południa ku zachodowi słońca jesiennemu półtorej mili.

Wielka wieś⁶⁷⁸ żołudzka, leży na linii zachodowej zimowej mila mała.

Wierciołki okolica, leży od południa ku zachodowi zimowemu półtorej mili.

[k. 129]

Wierzch Deraznej dwa folwarki JPP Hajewskich, leżą między południem i zachodem zimowym mile dwie.

Widligierowszczyzna folwark JPP Krupelów, leży od północy bliżej ku wschodowi jesiennemu, półtorej mili.

Żołudzki dwór, leży blisko linii południowej ku zachodowi, o kilkanaście staj od kościoła, prosto zachowując linię odległy.

Żuszma karczma JW Chodkiewicza, leży między wschodem jesiennym bliżej ku południowi, o pół mili.

Zaniuki⁶⁷⁹ wieś żołudzka i karczma, leży między południem i zachodem zimowym, pół mili.

Zaleskowszczyzna⁶⁸⁰ JPP Szalewiczów, folwark leży między zachodem i północą o pół mili.

Zabłoc⁶⁸¹ wieś żołudzka i karczma, leży między północą i wschodem pół mili małej.

⁶⁷³ Tołoczki, wieś włośc. nad rz. Lebiodą, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Orla, okr. wiejski Lipiczanka, o 48 w. od Lidy, 8 dm., 60 mk. (w 1865 r. 25 dusz rewiz.); należy do dóbr skarbowych Minantowicze (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 367); ros. Толочки, biał. Талочки.

⁶⁷⁴ Tumaszowce, Tomaszowce, wieś nad rz. Iszczołnianką, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i okr. wiejski Możejków Wielki, o 14 w. od Szczuczyna, ma 19 dm., 182 mk. (w 1865 r. 65 dusz rewiz.); należała do dóbr Dyrwańce, Grabowskich (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 378); ros. Тумашевцы, biał. Тумашаўцы.

⁶⁷⁵ Wołkowicze, wieś włośc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. Możejków Wielki, okr. wiejski Zabrojowce, o 20 w. od Szczuczyna, 9 dm., 118 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 873); ros. Волковичи, biał. Ваўкавічы.

⁶⁷⁶ Ros. Ванги, biał. Вангі

⁶⁷⁷ Wołczki, zaśc., pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra, hr. Uruskich, Żołudek, 5 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 863); ros. Волчки, biał. Ваўчки.

⁶⁷⁸ Wielkie Siolo, wieś nad rz. Chmielowszczyzną, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i dobra Uruskich, Żołudek, okr. wiejski Krasule, o 45 w. od Lidy, 32 dm., 272 mk. (w 1865 r. 100 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 345); ros. Великое Село, biał. Вялікае Сяло.

⁶⁷⁹ Zaniuki, wieś włośc., pow. lidzki, w 2 okr. pol., przy drodze do Rożanki, o 40 w. od Lidy, 25 dm., 178 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 393); ros. Занюки, biał. Занюкі.

⁶⁸⁰ Zaleskowszczyzna, folw. pryw., pow. lidzki, w 2 okr. pol., o 46 w. od Lidy, 1 dm., 10 mk. (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 344); ros. Залесковщина, biał. Залескаўщина.

2-do

Od tego kościoła parafialnego kościoły rzymskie
i cerkwie ritus graeci uniti parafialne
w okolicy sąsiedzkie są następujące:

W tej parafii żołodzkiej [z]najdują się cerkwie dwie ritus graeci uniti parafialne, jedna Dzikuski JWW Chodkiewiczów, w samym folwarku Dzikuszkach situm mająca, druga Orli w miasteczku Orli i kaplica w Krasuli JWW Hubarewiczów, do których cerkwi wyrażonych parafianie we wsiach alfabetem ułożonych należą.

Nieciecza kościół parafialny, w tymże p[owie]cie i dekanacie w dobrach JWW Borzymowskich, między wschodem letnim i południem odległości od kościoła żołodzkiego mile trzy małych.

Bielica kościół parafialny, w tymże powiecie i dekanacie w dobrach JW Morawskiego generała, względem kościoła parafialnego żołodzkiego mile trzy na wschód słońca zimowy.

Dzięcioł kościół parafialny, za rzeką Niemnem w powiecie słonimskim w dobrach ad presens JWW Sołtanów, o mil pięć od kościoła żołodzkiego odległy, leży między wschodem zimowym i południem.

Rożanka kościół parafialny, w dobrach JW Paca st[arosty] wilejskiego, leży o mile dwie odległy od kościoła żołodzkiego na zachodzie zimowym.

[k. 130]

Szczuczyn kościół parafialny, w dobrach JW Scypiona podstolego lit[ewskie]go w tymże p[owie]cie lidzkim ks.ks. Pijarów utrzymują razem i studia, leży między zachodem i północą o mile dwie wielkie.

Iszczołna kościół parafialny, w dobrach JWW Wallów st[arost]ów trydenckich, leży ku linii północnej od kościoła parafialnego mila.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła paraf[ialnego] są te:

Lida miasto sądowe, przy rzece nazwanej Lidzieja leży, między północą i wschodem o mil sześć miernych.

Nowogródek miasto sądowe, leży na wschód słońca zimowy mil dziesięć.

Słonim miasto sądowe, przy rzece nazwanej Szczara leży na południe o mil dziesięć.

Grodno miasto sądowe, przy rzece Niemen nazwanej leży, na zachód jesienny o mil dziesięć.

4-to

Drogi do Lidy z Żołodka nie ma prostej, ale objeżdżać potrzeba dla błot nieprzebytych naprzód z Żołodka do Żuszmy karczmy, gdzie most na rzece Lebidzie, z Żuszmy przez Chodorowce wieś JW Wołowicza marszałka słonim[skiego] obok dworu Brzozowce JW Szukiewicza kapitana i dwór Strzelice JW Siekluckiego, gdzie kończy się parafia żołodzka, stamtąd do Hołdowa dóbr JW Ważyńskiego, z Hołdowa do Radziwoniszek dóbr JWW Narbuttów, z Radziwoniszek do Myta dóbr JW Paca, gdzie prom na rzece Dzitwie, przebywszy prom i groblę, za promem w prawo droga do Lidy, a w lewo do Wilna, ta droga najwięcej polem otwartym, a mało co lasami, miejscami równa, miejscami piaszczysta, miejscami błotnista.

⁶⁸¹ Zabłoc, wieś, pow. lidzki, w 3 okr. pol., gm. i dobra, Uruskich, Żołudek, okr. wiejski Krasula, o 45 w. od Lidy, 16 dm., 80 mk. (w 1865 r. 45 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 344); ros. Заболоть, biał. Забалать.

Droga do Nowogródka z Żołudka do karczmy, Żuszmy nazwanej przez most na rzece Lebiodzie, z Żuszmy do Zblan, dóbr K[się]cia JMci Radziwiłła, z Zblan do Szółkowego przewozu na Niemnie, stamtąd więcej lasami jak otwartym polem do Nowogródka mil pięć.

Do Słonimia z Żołudka obok wsi JO K[się]cia JMci Lipiczanekę przez okolicę Wołki, w której mostek na ruczaju, Dejnarówka zwanym, do Orli miasteczka K[się]cia JMci Radziwiłła, w Orli Niemen promem przebywszy do karczmy

[k. 131] Zaczepicz, stamtąd na mostek na ruczaju, Zaczepiczka zwanym, z którego puszcza K[się]cia JMci Radziwiłła do Szczary, gdzie prom na rzece Szczarze i tu między Niemnem i Szczarą parafia żołudzka kończy się.

Droga do Grodna teraz nowa i dobrze uregulowana za rozkazem JW Tyzenhauza,⁶⁸² dziedzica dóbr Żołudka, aż do Kozorców karczem, gdzie zakończy się parafia żołudzka, z Kozorców do Szczuczyna, ze Szczuczyna dóbr JW podstolego lit[ewskie]go do Kamionki dóbr JW Tyzenhauza podskarbiego, stamtąd do Grodna pewny i dobry gościniec.

5-to

Jezior, bagnien, błot znacznych parafia żołudzka nie ma, prócz stawów małych.

Stawów dwa w Żołudku, jeden pod dworem żołudzkim teraz spuszczone do szlamowania, drugi w mieście, którym przez podnoszenie grobli sianożęć plebańska przyłana.

Stawek w Krasuli JWW Hubarewiczów na małej rzeczułce.

Stawek w Wołczkach JP Ciołkowskiego na ruczaju Dejnarówka.

Stawek w Lipicznej dworze K[się]cia JMci na małym ruczaju, z krynic wychodzącym, te wszystkie stawy mają swoje położenia podług wyrazu alfabetycznego w pierwszym punkcie.

Rzeka Niemen portowa, od wschodu ku zachodowi płynąca osobliwie w łuhach żołudzkich, zbyt kręta, która dzieli powiat lidzki od słonimskiego, do której rzeki Niemna pod Tołoczkami, wisią Borciańską wpada rzeka Lebioda i wszystkie ruczaje, na których sadzawki, do Niemna wpadają.

6-to

Lasów i drzewa zdatnego na towary i budowle parafia żołudzka nie ma, oprócz niżej wyrażonych.

Las żołudzki, Niedziny nazwany, w którym drzewa różnego rodzaju: brzezina, olszyna, osina, grabina, leszczyna, łoża, dębina, na opał i grodzie tylko zdatne, długości może być na pół ćwierci mili szerokości mniej, leży ku linii południowej o pół mili od Żołudka.

Zarośl żołudzka Łapiszki, ćwierć mili od Żołudka, w której drzewa zdatnego nie ma, oprócz chrustów i na opał, ma obszerności na morgów dziesięć, leży ku wschodowi zimowemu.

Las Miłowszczyzna o ćwierć mili od Żołudka w podobnymże gatunku ma drzewa, jak wzmieniona zarośl, leży ku północy.

Bór Szawdziniowski leży blisko tej wsi, w którym drzewo sosnowe dość grube i wyniosłe.

[k. 132]

⁶⁸² Zob.: A. Grzymała - Przybytko, *Tyzenhauzowie w powiecie lidzkim*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1938, rok III, nr 12, s. 149 - 150.

Gaje Buciulskie leżą pod Buciulami, mają drzewo: brzozowe, osinowe, olchowe, klonowe i inne małe chrusty.

Gaje trzy Lipiczańskie K[się]cia Radziwiłła mają w sobie drzewo: sosnowe, jodłowe, brzozowego najwięcej, osinowe, olchowe i inne drobne drzewa.

7-mo

Młynów żołodzkich dwa, na rzece Żołodczańce młynek JWW Hubarewiczów, w Krasuli na małym stawku młyn JW Szukiewicza, na rzece Lebidzie, na tejże rzece młyn JW Wołowicza marszałka słonim[skiego], młyn w Hołynce JWW Chodkiewiczów, młyn JP Ciołkowskiego w Wołczkach, na ruczaju Dejnarówka, młynek we dworze Lipicznej K[się]cia Radziwiłła, młyn drugi tegoż K[się]cia w Hołynce na tymże ruczaju.

8-vo

Drogi partykularne i trakty publiczne w tej parafii są wyrażone w punkcie czwartym, ta tylko partykularna została do tego punktu. Droga do Iszczołny z Żołodka na północ ciągnie się do Bohdanowców wioski o pół mili będącej, gdzie kończy się parafia żołodzka, z Bohdanowców do Iszczołny cała mila polem otwartym.

9-no

Parafia żołodzka nie ma wioski do swojej parafii za rzeką Niemnem, w powiecie słonimskim (jako się wyraziło w punkcie pierwszym), która rzeka Niemen odgranicza powiat słonimski od powiatu lidzkiego.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki własnej stwierdzam

ks. Dąbrowski
Pleban Żołodzki

[opis parafii zabłockiej, k. 133-140]

[k. 133]

Parafia zabłocka

1-mo

Kościół parafialny we wsi zabłockiej, w powiecie i dekanacie lidzkim położony, ma wioski i miejsca, do tej parafii należące, w tymże powiecie według porządku alfabety ułożone.

Bobrowniki⁶⁸³ wieś JW Alexandrowicza⁶⁸⁴ marszałka lidz[kiego], między północą i wschodem letnim, względem kościoła parafialnego zabłockiego mila mała.

Bojary wieś JW Tyszkiewicza⁶⁸⁵ hetmana polnego litewskiego i Zapaśniki okolica na północ ćwierć mili do kościoła.

Czaple⁶⁸⁶ okolica, gdzie razem i folwark JP Piorowej, zwany Zaleszany na południe od kościoła pół mili.

Chwiedorowszczyzna wieś JPP Alexandrowiczów, na wschód zimowy o kroków pięćset od kościoła.

Chodziłony⁶⁸⁷ dwór i wieś JP Narbutta sędziego lidzkiego, na południe mila mierna.

⁶⁸³ Ros. Бобровники, biał. Баброўнікі.

⁶⁸⁴ Franciszek Alexandrowicz, starszy syn Łukasza, idąc przez wszystkie stopnie urzędów powiatu lidzkiego, najpierw cześnikiem, potem chorążym, dalej podkomorzym i marszałkiem, na koniec został kasztelanem lidzkim (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 2, s. 24).

⁶⁸⁵ Ludwik Tyszkiewicz, w 1780 r. hetman polny litewski (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 9, s. 184).

⁶⁸⁶ Ros. Чапли, biał. Чаплі.

⁶⁸⁷ Chodziłonie, okręg wiejski w gm. Pokrowie, pow. lidzki (*Słownik geograficzny...*, t. 1, s. 615); ros. Ходилони, biał. Хадзілоні.

Daszki⁶⁸⁸ wieś JPP Jankowskich koniuszych lidzkich, gdzie większa połowa ritus graeci, między południem i zachodem zimowym mila wielka.

Dolina⁶⁸⁹ dwa dworki z wioseczką JPP Bronowskiego i Sopocki, między południem i wschodem zimowym pół mili małej.

Dowbienki⁶⁹⁰ folwark i wieś JP Górskiego, gdzie więcej ritus graeci, między południem i zachodem zimowym mila mała.

Dudki⁶⁹¹ wieś ekonomiczna, ruskiego obrządku, między zachodem letnim i zimowym o milę mierną do kościoła.

Dworczany⁶⁹² wieś JP Laparskiego, na zachód letni o ćwierć mili.

Dyszłowszczyzna dwór JP Jankowskiego koniuszego lidzkiego, na zachód zimowy o milę wielką od kościoła.

Dzietki⁶⁹³ wieś JW hetmana Tyszkiewicza i JP Glimczyca, między południem i zachodem zimowym ćwierć mili wielkiej.

Hanczarowszczyzna wieś JP Bonffała, między zachodem letnim i zimowym mila mała.

[k. 134]

Henelki dwór i wieś JPP Jankowskich pod zachodem zimowym mila wielka.

Hajkowszczyzna⁶⁹⁴ wieś JP Grodeckiego pod zachodem zimowym o milę średnią.

Hłusznie⁶⁹⁵ klasztor i wieś ks.ks. Bazylianów na zachód zimowy o trzy ćwierci mili.

Habkowczyzna folwark JP Odachowskiego między południem i zachodem zimowym mila mała.

Jakubowce⁶⁹⁶ wieś JW Pocieja strażnikowicza WKL między południem i zachodem zimowym mila mała.

Jedelowce⁶⁹⁷ okolica i wieś JW hetmana Tyszkiewicza między północą i wschodem letnim o trzy ćwierci mili.

Juszkowce⁶⁹⁸ dworki dwa JPP Wiercińskiego i Snackiego, gdzie razem okolica i wioseczka na zachód letni o pół mili od kościoła.

Hieble wieś JW Pocieja⁶⁹⁹ strażnikowicza WKL, między wschodem zimowym i południem o milę średnią.

Kozaki⁷⁰⁰ wieś JP Leparskiego, pod zachodem letnim o milę małą.

⁶⁸⁸ Ros. Дашки, biał. Дашкі.

⁶⁸⁹ Ros. Долина, biał. Даліна.

⁶⁹⁰ Ros. Довбенки.

⁶⁹¹ Ros. Дудки, biał. Дудкі.

⁶⁹² Dworzany, wieś włośc., pow. lidzki, w 4 okr. adm., o 52 w. od Lidy, 10 dm., 116 mk. katol. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 235); ros. Дворчаны, biał. Дварчаны.

⁶⁹³ Dzietki, wieś w gm. Zabłóć, pow. lidzki, w 4 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Wasiliszek w. 14, dm. 11, mk. 80, katolicy (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 2, s. 288); ros. Детки, biał. Дзеткі.

⁶⁹⁴ Ros. Гайковщина, biał. Гайкаўшчына.

⁶⁹⁵ Ros. Глушни, biał. Глушні.

⁶⁹⁶ Ros. Якубовцы, biał. Якубаўцы.

⁶⁹⁷ Jakubowce, wieś, w gm. włośc. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy odl. w. 37, od Wasiliszek w. 9, dm. 10, mk. wyzn. katol. 84 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 382); ros. Еделевцы.

⁶⁹⁸ Juszkowce, wieś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 53, od Wasiliszek w. 17, dm. 10, mk. katol. 87, starozak. 5 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 3, s. 642); ros. Юшковцы, biał. Юшкаўцы.

⁶⁹⁹ Ludwik Pociąg, strażnik litewski (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 7, s. 339).

⁷⁰⁰ Ros. Казаки, biał. Казакі.

Kozakowszczyzna JW Tyszkiewicza hetmana, między północą i wschodem letnim o milę wielką.

Kozlany⁷⁰¹ wieś tegoż JW hetmana i JP Glimczyca, za jedno z Malukami między wschodem zimowym i południem o ćwierć mili letniej.

Kozły⁷⁰² folwark JP Rudzkiego, między południem i zachodem zimowym mila mierna.

Kukle⁷⁰³ wieś ruska JW Tyszkiewicza hetmana, na wschód letni o trzy ćwierci mili.

Kuderki⁷⁰⁴ wieś ruska JP Jankowskiego, między południem i zachodem zimowym o milę wielką do kościoła.

Kulesze⁷⁰⁵ wieś do starostwa wasiliskiego należąca, gdzie więcej rusi, między południem i zachodem zimowym o milę wielką.

Kunicie wieś JP Białopiotrowiczowej i JP Sawickiego, między wschodem i południem trzy ćwierci mili wielkiej.

Kurczowce⁷⁰⁶ wieś JW hetmana Tyszkiewicza, między wschodem [k. 135] letnim i zimowym o ćwierć mili od kościoła.

Kurpie⁷⁰⁷ wieś JP Dowgirda, między południem i zachodem zimowym o milę wielką od kościoła.

Łyszczyki i Podhaliszki wieś JP sędziego Narbutta, na południe o pół mili od kościoła.

Maluki⁷⁰⁸ wieś JW hetmana Tyszkiewicza i JP Glimczyca, na wschód zimowy pół ćwierci mili od kościoła.

Migdały⁷⁰⁹ folwark JW Tyszkiewicza hetmana, na północ o pół mili.

Motyle⁷¹⁰ wieś ekonomiczna ruskiego obrządku, po większej części na wschód zimowy o milę.

Nielubowce⁷¹¹ folwark JP Jankowskiego koniuszego lidz[kiego], między południem i zachodem zimowym o milę.

⁷⁰¹ Kozlany, wieś włośc. w gminie Zabłóć, pow. lidzki, 4 okr. adm., 49 w. od Lidy, 14 w. od Wasiliszek, dm. 9, mk. 74 katol. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 556); ros. Козляны, biał. Казляны.

⁷⁰² Ros. Козлы, biał. Казлы.

⁷⁰³ Kukle, wieś w gminie włośc. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 37, od Wasiliszek w. 10, dm. 17, mk. 146 katol. (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 855); ros. Кукли, biał. Куклі

⁷⁰⁴ Kuderki, wieś w gm. Sobakińce, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 58, od Wasiliszek w. 23, dm. 4, mk. prawosł. 32, katol. 2 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 845); ros. Кудерки, biał. Кудзяркі.

⁷⁰⁵ Ros. Кулеши, biał. Куляшы.

⁷⁰⁶ Kurczowce, wieś w gm. włośc. Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 38, od Wasiliszek w. 17, dm. 14, mk. 141 rzym. - katol (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 892); ros. Курчевцы, biał. Курчоўцы.

⁷⁰⁷ Kurpie, wieś w gm. włośc. Sobakińce, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 52, od Wasiliszek w. 9, dm. 12, mk. prawosł. 2, katol. 40 (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 4, s. 937); ros. Курпи.

⁷⁰⁸ Maluki, wieś włośc. w gm. Zabłóć, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Wasiliszek w. 14, dm. 10, mk. 90 katol. (1866) (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 24); ros. Малюки, biał. Малюкі.

⁷⁰⁹ Migdały, hutor, pow. lidzki, w 4 okr. polic., o 51 w. od Lidy, o 13 w. od Wasiliszek, 1 dom, 5 mk.. prawosł., 12 rzym. - katol.; własność hr Potockiego (*Słownik geograficzny...*, t. 6, s. 390); ros. Мигдалы, biał. Мігдалы.

⁷¹⁰ Ros. Мотыли, biał. Матылі.

⁷¹¹ Nielubowce, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Pokrowo, o 1 w. od gm., 54 w. od Lidy, 20 w. od Wasiliszek, 4 dm., 8 mk., prawosł. i 36 katol. (20 dusz rewiz.); należy do dóbr Sobakińce, Szalewiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 81); ros. Нелюбовцы, biał. Нялюбоўцы

Orany wieś JW Pocieja, między wschodem zimowym i południem o milę od kościoła.

Orlica wieś JP Bonffała, między zachodem letnim i zimowym mila lekka.

Osipowce⁷¹² okolica różnej szlachty, między wschodem zimowym i południem o trzy ćwierci mili od kościoła.

Piecielowce⁷¹³ wieś JP Leparskiego, na zachód trzy ćwierci mili wielkiej od kościoła.

Piorowszczyzna⁷¹⁴ dwór i Hapanowce wieś JP Narbutta⁷¹⁵ sędziego, między południem i zachodem zimowym o ćwierć mili wielkiej.

Poddębie⁷¹⁶ wieś ks.ks. Bazyliańców, pod zachodem zimowym mila.

Poddejki⁷¹⁷ wieś JW Tyszkiewicza hetmana, na wschód letni pół mili lekkiej.

Przełaskie okolica różnej szlachty, między północą i zachodem letnim trzy ćwierci mili lekkiej od kościoła.

Przewoza⁷¹⁸ dwór JW Tyszkiewicza hetmana, między wschodem letnim i zimowym o pół mili od kościoła.

Przewoza⁷¹⁹ kościółek wieś, gdzie i przewóz JW Tyszkiewicza hetmana, na północ trzy ćwierci mili.

Połujanowce⁷²⁰ wieś JP Dowgierda, między południem i zachodem zimowym o milę.

Raki⁷²¹ wieś JW Tyszkiewicza, JP Narbutta i Bonffała, na zachód letni mila lekka.

[k. 136]

Remzy⁷²² dwór i wieś JP Bonffała, na zachód zimowy ćwierć mili lekkiej.

Romanów⁷²³ folwark tegoż JP Bonffała, na zachód letni o milę lekką.

Ryśki⁷²⁴ wieś JP Leparskiego, między zachodem letnim i zimowym o milę.

⁷¹² Osipowce, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłoc, 5,5 w. od gminy, 45 w. od Lidy, 9 w. od Wasiliszek, ma 4 dm., 37 mk. katol. (15 dusz rewiz.); należy do dóbr Wolejsze (*Słownik geograficzny...*, t. 7, s. 640); ros. Осиповцы, biał. Асіпаўцы.

⁷¹³ Ros. Петюлевцы, biał. Пяцюлеўцы.

⁷¹⁴ Ros. Перовцы, biał. Пяроўцы.

⁷¹⁵ Ignacy Narbut, sędzia ziemski lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 6, s. 521).

⁷¹⁶ Poddębie, wieś włośc. nad jez. Podumble, pow. lidzki, w 2 okr. pol., gm. i okr. wiejski i dobra skarbowe Koniawa, o 3 w. od gm., 49 w. od Lidy, 23 w. od Ejszyszek, ma 19 dm., 194 mk. katol. (w 1864 r. 50 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 371); ros. Поддубы, biał. Паддубы.

⁷¹⁷ Podejki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłocie, o 3 w. od gminy, 38 w. od Lidy, 17 w. od Wasiliszek, ma 8 dm., 89 mk. katol. (w 1864 r. 27 dusz rewiz.); należy do dóbr Przewoża, hr Potockich (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 375); ros. Подейки, biał. Падэйкі.

⁷¹⁸ Prowoża, wieś i dobra nad rz. Pielasą, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłoc. Wieś odl. o 6 w. od gminy, 53 w. od Lidy, 21 w. od Wasiliszek, ma 8 dm., 98 mk. katol. (w 1864 r. 38 dusz rewiz.); folw. odl. 45 w. od Lidy, 14 w. od Wasiliszek, ma 35 mk. katol; własność hr Potockich (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 189); ros. Провожа, biał. Праважа.

⁷¹⁹ Ros. Провожа, biał. Праважа.

⁷²⁰ Połujanowce, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Pokrowo, okr. wiejski Chodziłonie, o 3,5 w. od gminy, 12 dusz rewiz.; należy do dóbr Kijuciówce, Zaleskich (*Słownik geograficzny...*, t. 8, s. 733); ros. Полуяновцы, biał. Полуянаўцы.

⁷²¹ Raki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Zabłoc, o 50 w. od Lidy, 15 w. od Wasiliszek, ma 7 dm., 70 mk. katol. (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 502); ros. Раки, biał. Паки.

⁷²² Remzy, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra hr. Potockich Zabłoc, o 9 w. od gminy, 52 w. od Lidy, 18 w. od Wasiliszek, ma 10 dm., 89 mk. katol. (40 dusz rewiz.) (*Słownik geograficzny...*, t. 9, s. 615); ros. Ремзы, biał. Рэмзы.

⁷²³ Ros. Романово, biał. Раманава.

Siewruki⁷²⁵ wieś JP Narbutta porucznika, między wschodem letnim i zimowym mila od kościoła.

Skarby⁷²⁶ wieś do starostwa wasiliskiego, gdzie większa część rusi, między zachodem letnim i zimowym o trzy ćwierci mili.

Sobakini miasteczko z cerkwią, dworem i wsią JP Jankowskiego⁷²⁷ koniuszego na zachód zimowy o milę.

Strzałki⁷²⁸ wieś JP Leparskiego, między zachodem letnim i zimowym o milę lekką.

Sejbowszczyzna folwark plebański, między zachodem letnim i zimowym o ćwierć mili lekkiej.

Słowunie⁷²⁹ wieś JW Tyszkiewicza i JP Glimczyca, na południe o pół mili lekkiej.

Tabolice⁷³⁰ folwark i wieś JP Dowgirda i ks.ks. Bazylianów, gdzie większa część rusi, między południem i zachodem zimowym trzy ćwierci mili.

Tołoczki⁷³¹ wieś JW hetmana Tyszkiewicza, między wschodem zimowym i południem ćwierć mili.

Uholniki⁷³² folwark i wieś JP Tabońskiego, między zachodem zimowym i południem mila lekka.

Wężowszczyzna⁷³³ dwór i wieś JW Leparskiego, na zachód zimowy o pół mili wielkiej.

Werebie⁷³⁴ wieś JP Jankowskiego, gdzie większa część rusi, między zachodem zimowym i południem o milę i ćwierć.

Wołęjsze⁷³⁵ dworów trzy JPP Białopiotrowiczowej, Nowickiego i Kozakowskich, gdzie i wieś, między wschodem zimowym i południem pół mili wielkiej.

Wołęjsze okolica JPP Zienowiczów, między wschodem zimowym i południem trzy ćwierci mili.

Zabłoc⁷³⁶ dwór JW Tyszkiewicza hetmana, między zachodem letnim i zimowym pół ćwierci mili.

⁷²⁴ Ros. Рыски, biał. Рыскі.

⁷²⁵ Ros. Севрюки, biał. Сеўрукі.

⁷²⁶ Ros. Скорбы, biał. Скарбы.

⁷²⁷ Wincent Jankowski, koniuszy lidzki (K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. 4, s. 440).

⁷²⁸ Ros. Стрелки, biał. Стралкі.

⁷²⁹ Ros. Славная, biał. Слаўная

⁷³⁰ Ros. Таболичи, biał. Табалічы

⁷³¹ Tołoczki, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm., okr. wiejski i dobra hr. Potockich Zabłoc (o 2,5 w.), 44 dusz rewiz. (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 367); ros. Толочки, biał. Талачкі.

⁷³² Uholniki, folw. i wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. Pokrowsk (o 3 w.), okr. wiejski Chodziłonie, o 55 w. od Lidy, 14 w. od Wasiliszek, ma 3 dm., 15 mk. prawosł., 42 katol. (w 1865 r. 14 dusz rewiz.), folwark był własnością Tabeńskich (*Słownik geograficzny...*, t. 12, s. 750); ros. Угольники, biał. Вугальнікі.

⁷³³ Wężowszczyzna, folw. i wieś nad stawem, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Pokrowy (Sobakińce o 3 w.), o 54 w. od Lidy, 18 w. od Wasiliszek. Folw. ma 20 mk. prawosł., 42 katol. i 19 żyd., wieś zaś 9 dm., 78 mk. katol. i 8 żyd. (w 1865 r. 31 dusz rewiz.), własność Żórawskich (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 264 - 265); ros. Вензовщина, biał. Вензаўшчына.

⁷³⁴ Werebie, wieś, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Pokrowy (Sobakińce, o 2,5 w.), 11 dusz rewiz. w części Biernackich i 2 dusze w części Morczewiczów (*Słownik geograficzny...*, t. 13, s. 223); ros. Воробьи, biał. Вераб'і.

⁷³⁵ Ros. Валеиши, biał. Валэйшы.

⁷³⁶ Zabłoc, miasteczko i folw. nad rzeką Dworczańką, pow. lidzki, w 4 okr. pol., gm. i okr. wiejski Zabłoc, o 49 w. od Lidy. Miasteczko ma 7 dm., 111 mk., zarząd gminy, kościół katol., paraf., szkołę, dom przytułku dla biednych. Kościół paraf. katol.,

[k. 137]

Zabłoc dwór drugi JP Glimczyca, między wschodem letnim i zimowym o kilkaset kroków od kościoła.

Zienipisze⁷³⁷ folwark ks.ks. Bazyliańców, między południem i zachodem zimowym o milę lekką od kościoła.

2-do

Od tego parafialnego kościoła w okolicy sąsiedzkie kościoły są następujące:

Raduń kościół parafialny, w tymże powiecie lidzkim i dekanacie raduńskim w starostwie tegoż imienia między północą i wschodem letnim trzy mile.

Wawiórka kościół parafialny, z miasteczkiem plebańskim między wschodem letnim i zimowym o milę.

Wasiliszki kościół parafialny, św. Piotra, na południe mile dwie.

Nowy Dwór kościół parafialny, w starostwie nowodworskim na zachód zimowy o mile trzy.

3-tio

Miasta znaczniejsze około tego kościoła są:

Wilno miasto stołeczne, między północą i wschodem letnim mil czternaście.

Lida miasto sądowe, między zachodem i południem mil pięć.

Grodno miasto sejmowe i sądowe, mil jedenaście od kościoła parafialnego zabłockiego.

4-to

Droga z Zabłocia do Wilna po większej części lasami korzenista, piaszczysta, miejscami klejowata. Przewóz na rzece Przewozy.

Do Lidy piaszczysta i kamienista polami, przewóz w Mycie na rzece Dzitwie.

Do Grodna lasami po części większej kamienista, piaszczysta i z początku klejowata. Przewóz Szkański na rzece Kotrze.

5-to

Jezióra w parafii zabłockiej są takowe:

Jezioro Pilosa zwane, długie na pół mili, szerokie na pół ćwierci mili, leży względem kościoła zabłockiego, między północą i zachodem letnim o milę wielką.

Jezioro Kijuciowo Małe zwane, w tejże pozycji o trzy ćwierci

[k. 138] mili.

Jezioro trzecie zwane Matora, pół mili długie a szerokie ćwierć mili, na zachód letni mila lekka.

Bagno w ostępach różnych nazwisk, ciągnie się od Zabłocia aż do wspomnianych jezior, rozległe na milę wielką kwadratową.

Stawy w Zabłociu samym z młynami dwoma, obydwaj JW hetmana Tyszkiewicza.

p. w. św. Trójcy, pierwotnie został wzniesiony z drzewa w 1622 r., po zniszczeniu odbudowany w 1778 r.; obecny murowany, fundowany został w r. 1812 przez hr Ludwika Tyszkiewicza. Parafia katol., dekanatu raduńskiego, 4368 wiernych. Przepływają Kotra i Przewoża (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 184); zob.: *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Zabłocie*, [w:] „*Ziemia Lidzka*” 2000, nr 1 (41), s. 25; R. Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji*, t. 4, s. 505 - 507; G. Rąkowski, *Ilustrowany przewodnik...*, s. 275 ; ros. Заболоть, biał. Забалать.

⁷³⁷ Zieniapisze, wieś i trzy folw. nad strum. t. n., pow. lidzki, w 1 okr. pol., gm. Pokrowsk (Sobakińce o 3,5 w.), okr. wiejski Chodziłonie, odl. o 52 - 56 w. od Lidy (*Słownik geograficzny...*, t. 14, s. 611); ros. Зеняпиши, biał. Зеняпишы.

Staw w folwarku Wężowszczyźnie JP Leparskiego, z młynem i foluszem i mostem wygodnym na zachód zimowy o pół mili wielkiej.

Stawów dwa z młynami i dwa kanały wpadające do tych.

Stawów w Przewoży JW hetmana Tyszkiewicza, między wschodem letnim i zimowym o pół mili od kościoła zabłockiego.

Stawów dwa w Sobakiniach JP Jankowskiego, z młynami, na zachód zimowy o milę.

Staw z kanałem i młynem w Hłuszni ks.ks. Bazylianów, na zachód zimowy trzy ćwerci mili.

6-to

Parafia zabłocka prawie cała w polach i chrustach jest położona. Las tylko znaczny w ostepie, od kościoła do jezior wyż[ej] wzmiankowanych na milę kwadratową przeciągający się.

7-mo

Młyny są wyrażone przy stawach wyżej. Tartaków, rudni etc., żadnych nie ma.

8-vo

Drogi partykularne i trakty publiczne w tej parafii podług miary mil tak się opisują:

1-mo

Droga do Radunia wyjechawszy od kościoła zabłockiego na wschód słońca letni o ćwierć mili po lewej ręce widać wioskę Bojary i okolicę Zapasniki, gdzie wjeżdża się na trakt wileński, potem niedaleko gościńca w lewej stronie o pół mili od parafii folwark migdały JW hetmana, skąd nowa droga prosta na pół mili aż do promu. Dalej idąc o trzy ćwerci mili, mostek i karczma JP Korzeniewskiego oraz dwór po prawej ręce tegoż, Lapuńce nazwany, potem o ćwierć mili w lewo wzięwszy się dwie karczmy: jedna do raduńskiego, druga do borciańskiego starostwa należąca i dwór do tegoż starostwa po prawej ręce, a po lewej JP Korkucia, Giski zwany, i wieś JW hetmana, od tych karczm zaczyna się grobla nowa, którą pojechawszy bierze się w prawo do karczmy starostwa borciańskiego,

[k. 139] Kurki zwanej, z wioską, skąd o pół mili Raduń.

2-do

Droga z Zabłocia do Wawiórki, wyjechawszy z Zabłocia na wschód słońca, jedzie się sianożęciami i o ćwierć mili przejeżdża się wieś Tołoczkowce JW hetmana Tyszkiewicza, do której około trzech ćwerci mili przejeżdża się w poprzek gościniec wileński nowo robiony i prosty, za którym czworo staj wioska Nowosady tegoż JW hetmana. Jedzie się dalej drogą kamienistą prawie całą i miejscami przez chrusty idącą, po tym sianożęciami, i ujechawszy ćwierć mili jest kościółek filialny, do parafii wawiórskiej należący, Myszewicze zwany, z wioską i karczmą, po lewej ręce, i dalej trochę dwa dworki: jeden JP Narbutta, drugi JP Hurynowicza, stamtąd w lewo kręto o staj kilkanaście karczma JP Stypałkowskiego i dwór po lewej ręce, potem jadąc w prawo kręto w pół ćwerci mili okolica Wińcze i przy niej o staj czworo dwór JPP Szalewiczów, a potem o pół mili Bohdanowszczyzna dwór JP Wilkańca, potem o ćwierć mili Wawiórka, kościół parafialny po prawej ręce, którego dwór tegoż imienia z gajem obszernym olchowym, a od tego kościoła parafialnego w lewo gościniec drogą kamienistą przez pole i trochę przez lasy o półtorej mili do Lidy.

3-tio

Droga z Zabłocia do Nowego Dworu wyjechawszy na zachód przez groblę nową i most nowy na rzece, Zabłotka zwanej, na drugiej stronie dwór JP Bonffała Zabłóć, a o ćwierć mili wioska z karczmą różnych JPP - Dietki zwana, dalej o dziesięć staj karczemka i wioska Dolina alias Szymkowszczyzna i dwa dworki, obok których jadąc chrusty niewielkie. Znowu ćwierć mili dalej karczma Łyszczyki z wioską na lewej ręce, po tym o ćwierć mili karczma Hodziłonie w porządku, którą się w poprzek przejeżdża, w lewej stronie dwór JP Narbutta sędziego tegoż imienia Chodziłonie, gdzie i koniec parafii, skąd lasem pół mili przejechawszy dwór Kujuciowce JP Zaleskiej, gdzie karczma i wioska, dalej bród, za którym karczma do starostwa wasiliskiego, a stamtąd pół mili chrustami i piaskami ujechawszy rzeczka Niewisza na wiosnę i w jesieni trudna do przejechania, za którą w lewo kręto do Grodna, a w prawo do Nowego Dworu

[k. 140] pół mili lasami przez błota przykre.

4-to

Droga do Wasiliszek, wyjechawszy między wschód zimowy i południe, o pół ćwierci mili przejeżdża się przez groblę tąż samą, co do Nowego Dworu, dalej o pół mili wielkiej wieś Słowieńce z karczemką po prawej ręce, stamtąd o pół mili wjeżdża się na gościniec wileński nowy prosty, którym jadąc zaraz po lewej ręce dwór JW Pocieja, a po prawej stronie wioska Orany tegoż JP, gdzie i granica parafii zabłockiej, po tym przejechawszy zaraz przez mostek i rzeczkę na górze karczma z wioską JW Pocieja, dalej o pół mili przejeżdżając drogę kamienistą i po części chrustami, karczma JP Białopiotrowicza, od której pół mili takąż drogą miasteczko Wasiliszki, a dalej za nim o ćwierć mili lekkiej, przejechawszy groblę i pole, kościół parafialny św. Piotra wasiliski.

9-no

Granicy województwa albo powiatu żadnej w tej parafii nie ma.

Takowe opisanie parafii mojej podpisem ręki mojej stwierdzam.

ks. Aleksander Werbusz

K. K. Katedr. Wileń.

Pleban Zabłocki

Spis fotografii

Fot. 1. Biblioteka z końca XVIII wieku w majątku Chreptowiczów w Szczorsach.

Fot. 2. Kościół farny w Lidzie p.w. Podwyższenia Krzyża Św. z 1770 roku.

Fot. 3. Zamek książąt litewskich z lat trzydziestych XIV wieku w Lidzie.

Bibliografia

1. Abramowicz W., *Szkoły pijarskie w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 9.
2. Aftanazy R., *Berdówka*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1998, nr 1(29).
3. Aftanazy R., *Materiały do dziejów rezydencji*, Warszawa 1987.
4. Ausenda G., *Zakon Szkół Pobożnych (zarys historyczny)*, Kraków 2000.
5. Chwalewik E., *Zbiory Polskie*, Warszawa - Kraków 1991.
6. Чантурия В. А., *Архитектурные памятники Беларуси*, Минск 1982.
7. Dubisz St., *Długosz - Kurczabowa, Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1998.
8. Dzieżyc W., *Z dziejów Szczuczyna*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1995, nr 16.
9. Дзікевіч М., *Дзітрыкі*, [w:] „Лідзкі Летапісец” 2001, nr 4(16).
10. Гівойна І., *З гісторыі крупаўскага касцела*, [w:] „Лідзкі Летапісец” 2001, nr 4(16).
11. *Гісторыя горада Ліды*, пад рэдакцыяй праф. В. М. Чарапіцы, Гродна 1997.
12. Giżycki J. M. (pseud. Wołyniak), *Historia karmelitów lidzkich*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 1(44).
13. Grzymała - Przybytko A., *Tyzenhauzowie w powiecie lidzkim*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1938, nr 12.
14. *Herb miasta Lidy*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1937, nr 3.
15. *Historia zamku Gedymina w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1992, nr 8 - 9; „Ziemia Lidzka” 1994, nr 13; „Ziemia Lidzka” 1994, nr 14.
16. *Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, pod red. K. Lepszego, Wrocław 1953.
17. „Інвентар Лідскага фарнага касцела за 1882 г.”, [w:] „Лідзкі Летапісец” 2002, nr 2(18).
18. Ярмонт Е., *В тени замка Гедимина*, Лида 1995.
19. *Jubileusz naszych świątyń*, [w:] „Słowo Życia” 2003, nr 13.
20. *Kalendarz liturgiczny diecezji drodzieńskiej na Rok Pański 2002*, Grodno 2001.
21. Kassabuła T., *Ignacy Massalski, biskup wileński*, Lublin 1998.

22. *Katalog Polskiej Prowincji zakonu kleryków regularnych ubogich Matki Bożej szkół pobożnych (ojców pijarów),* Kraków 2002.
23. Komorowski P., Kurkowski J., Nowak T. M., *Z dziejów Ziemi Lidzkiej,* Warszawa 1997.
24. *Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju. Cz. 2, na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych,* oprac. ks. J. Kurczewski, Wilno 1910.
25. Krahel T., *Zarys dziejów (archi) diecezji wileńskiej,* [w:] „Studia teologiczne” t. 5 - 6, Białystok - Drohiczyn - Łomża 1987 - 1988.
26. Краўцэвіч А., *Гарады і замкі Беларускага Панямоння. Планіроўка, культура XIV - XVIII ст.ст.,* [w:] „Навука і тэхніка,” Мінск 1991.
27. Краўцэвіч А., Трусаў А., *Знаходкі ў Лідскім замку (XIV - XVII ст.ст.),* [w:] „Спадчына” 1991, nr 5.
28. Кулагін А. М., *Праваслаўныя Храмы на Беларусі. Энцыклапедычны даведнік,* Мінск 2001.
29. Kurczewski J., *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół, zakładów dobroczynnych i społecznych,* Wilno 1912.
30. Kuwałek R., *Bielica prawie nad Niemnem,* [w:] „Ziemia Lidzka” 1996, nr 18 - 19.
31. Kuwałek R., *Rzymskokatolicki cmentarz przy ul. Grażyny,* [w:] „Ziemia Lidzka” 1996, nr 18/19.
32. Kuwałek R., Siemionow A., *Na parafii w Berdówce,* [w:] „Ziemia Lidzka” 1994, nr 14.
33. Łoziński, *Leksykon zakonów w Polsce,* Warszawa 1998.
34. Michalski Jerzy, *Karol Stanisław Radziwiłł,* [w:] *Polski Słownik Biograficzny,* Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk 1987, t. 30, s. 248 - 262.

35. Niesiecki K., *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. I - X, Lipsk 1839 - 1846.
36. Niewiero F. ks., *Historia kościoła parafialnego w Żyrmunach (1522 - 1624 - 1788 - 1938)*, Lida 1939.
37. *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, pod red. prof. E. Polańskiego, Warszawa 2002.
38. *Общегеографический атлас. Гродненская область*, масштаб 1:200000, Минск 2002.
39. Ochmański J., *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i wyposażenie*, Poznań 1972.
40. Olczak St., *Rozwój sieci parafialnej w diecezji wileńskiej do II poł. XVIII w.*, [w:] „*Studia teologiczne*” t. 5 - 6, Białystok - Drohiczyń - Łomża 1987 - 1988.
41. *Przyszłość kultury Polaków na Kresach. Tom 2. Kraj rodzinny matki mej*, pod red. J. Maroszka, Białystok - Drohiczyń 2000.
42. *Прывілей*, [w:] „*Лідзкі летапісец*” 1999, nr 8.
43. *Przywilej Zygmunta III na prawo magdeburskie dla miasta Lidy*, [w:] „*Ziemia Lidzka*” 1938, nr 1.
44. Рапановіч Я. Н., *Слоўнік назваў населеных пунктаў гродзенскай вобласці*, Мінск 1982.
45. Rąkowski G., *Ilustrowany przewodnik po zabytkach kultury na Białorusi*, Warszawa 1997.
46. Rewieńska W., *Miasta i miasteczka magdeburskie w województwach wileńskim i nowogrodzkim*, [w:] „*Ziemia Lidzka*” 1938, nr 1.
47. *Rękopiśmienne opisy parafii litewskich z 1784 r.: dekanat grodzieński*, oprac. W. Wiernerowa, Warszawa 1994.
48. *Słownik staropolski*, Wrocław - Warszawa - Kraków - Gdańsk - Łódź 1981.
49. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, F. Sulimowskiego, W. Wasilewskiego, t. I - XV, Warszawa 1880 - 1902.
50. *Słownik łacińsko - polski*, oprac. K. Kumaniecki, Warszawa 2000.
51. *Słownik skrótów*, oprac. J. Paruch, Warszawa 1992.
52. *Słownik wyrazów obcych PWN*, pod red. E. Sobol, Warszawa 2002.

53. Szybiak Irena, *Ignacy - Jakób Massalski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 1975, t. 20, s. 135 - 139.
54. Szymczak M., *Udział Mazowsza w kształtowaniu polskiego języka literackiego*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, nr 4, Warszawa 1972.
55. Szymielewicz M., *Białohruda*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 2.
56. Szymielewicz M., *Dzieje pijarów lidzkich*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 9; „Ziemia Lidzka” 1937, nr 1, 3, 4, 6.
57. Tenże, *Niemen*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1938, nr 5 - 6.
58. Tenże, *Rzeka Dzitwa*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 3(46).
59. Tenże, *Rzeka Lebioda i jej dopływy*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2002, nr 2(49).
60. Tenże, *Rzeki Gawia i Żyżma*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 3(46).
61. Сьліўкін В., *Беліца*, [w:] „Лідзкі Летапісец” 1999, nr 5.
62. Tenże, *Старажытныя пасяленні Лідчыны*, [w:] „Лідзкі Летапісец” 2000, nr 2(10).
63. Śnieżko A., *Gościniec lidzki*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1936, nr 8.
64. Ткачев М. А., *Замкі Беларусі*, Мінск 2002.
65. Трусаў А. А., *Архітэктурна - археалагічнае даследаванне лідскага замка*, [w:] „Помнікі гісторыі Беларусі” 1979, nr 4.
66. Tenże, *Старадаўніх мураў адраджэнне. Мінскае і сучаснае Лідскага замка (XIV - XVII ст.ст.)*, Мінск 1990.
67. Tenże, *Зброя лідскага замка*, [w:] „Помнікі гісторыі Беларусі,” Мінск 1980, nr 2.
68. Тычына А. М., *Беларускі экслібріс XVII - XIX ст. ст.*, [w:] „Помнікі гісторыі Беларусі” 1973, nr 1.
69. Uszakiewicz St., *Dzielny ziomek*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1998, nr 2-3(30-31).
70. Tenże, *Mytlański gościniec i dworska droga*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 2(45).
71. Wilczewski W., *Polski rok 1905*, [w:] „Goniec Kresowy” 1994, nr 1(17).

72. *Zarys rozwoju chrześcijaństwa w Lidzie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2001, nr 1(44).
73. „Ziemia Lidzka” 1936, nr 2, 3-4, 5, 7.
74. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Horodno*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1998, nr 5(33).
75. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Możejków Mały*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 1(36).
76. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Możejków Wielki*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 1(36).
77. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Różanka*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 5(40).
78. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Szczuczyn*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 5(40).
79. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Kościeniew*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 2(37).
80. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Żyrmuny*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 3(38).
81. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Żołudek*, [w:] „Ziemia Lidzka” 1999, nr 4(39).
82. *Ziemia Lidzka z Romanem Aftanazym - Zabłocie*, [w:] „Ziemia Lidzka” 2000, nr 1(41).
83. Жучкевич В. А., *Краткий топонимический словарь Белоруссии*, Минск 1971.